T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

EŞREF MUSTAFA PAŞA'NIN DİVAN-I EŞREFÜ'Ş-ŞUʿARA'SI

(1-66. SAYFALAR)

(İNCELEME - METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asuman ÇATALOĞLU

BURSA – 2023

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

EŞREF MUSTAFA PAŞA'NIN DİVAN-I EŞREFÜ'Ş-ŞUʿARA'SI

(1-66. SAYFALAR)

(İNCELEME - METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asuman ÇATALOĞLU

Danışman:
Prof. Dr. Özlem ERCAN

BURSA – 2023

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim / Eski Türk Edebiyatı Ana sanat Dalı, Bilim Dalı'nda 702141006 numaralı Asuman ÇATALOĞLU'nun hazırladığı "Eşref Mustafa Paşa'nın Divan-ı Eşrefü'ş-Şu'ara'sı (1-66. Sayfalar) (İnceleme-Metin)" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili savunma sınavı 25/09/2023 günü 11.00 – 13.00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın (başarılı / başarısız) olduğuna oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Özlem ERCAN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Bilge KAYA YİĞİT
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Gülay DURMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06 / 09/ 2023

Tez Başlığı / Konusu:

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **278** sayfalık kısmına ilişkin, 06/09/023 tarihinde şahsım tarafından ***Turnitin*** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%6** tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
06/09/2023

Adı Soyadı:	Asuman ÇATALOĞLU
Öğrenci No:	702141006
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Yüksek Lisans
Statüsü:	Y. Lisans

Danışman

Prof. Dr. Özlem ERCAN

Tarih:
06/09/2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Eşref Mustafa Paşa’nın Eşrefü’ş-Şuʿara’sı (1-66. Sayfalar) (İnceleme-Metin)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza:

06/09/2023

Adı Soyadı: Asuman ÇATALOĞLU

Öğrenci No:702141006

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Eski Türk Edebiyatı

Tezin Türü: Yüksek Lisans ☐

ÖZET

Yazar adı soyadı	**Asuman ÇATALOĞLU**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim dalı	**Türk Dili ve Edebiyatı**
Bilim dalı	**Eski Türk Edebiyatı**
Tezin niteliği	**Yüksek Lisans**
Mezuniyet tarihi	**25/09/2023**
Tez danışmanı	**Prof. Dr. Özlem ERCAN**

MUSTAFA EŞREF PAŞA'NIN DİVAN-I EŞREFÜ'Ş-ŞUʿ ARASI
(1-66. SAYFALAR)
(İNCELEME - METİN)

Bu çalışma, XIX. Yüzyılda yaşamış olan Divan şairlerinden Eşref Paşa'nın hayatı, edebî kişiliği ve Divanı'nın tespit edilen üç nüshasını esas almaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Eşref Paşa'nın hayatı hakkında bilgiler verilip edebî kişiliği incelendi.

İkinci bölümde Divan'ın incelemesi yapıldı. Eşref Paşa Divanı'ndaki nazım şekilleri ve türleri, ahenk unsurları, dil ve üslup özellikleri ve muhteva özellikleri incelendi.

Üçüncü bölümde metni oluştururken izlenmiş olan yollar gösterildi. Tespit edilen nüshalar tanıtıldı.

Dördüncü bölümde ise tenkitli metin yer almaktadır.

Hazırlanan bu yüksek lisans tezinde Divan'dan ve kaynaklardan elde edilen bilgilerden hareketle Eşref Paşa'nın Türk Edebiyatı içindeki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Eşref Paşa, XIX. Yüzyıl, Sebk-i Hindî, Divan

ABSTRACT

Name & surname	**Asuman ÇATALOĞLU**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Türk Dili ve Edebiyatı**
Subfield	**Eski Türk Edebiyatı**
Degree awarded	**Yüksek Lisans**
Date of degree awarded	**25/09/2023**
Supervisor	**Prof. Dr. Özlem ERCAN**

DIVAN-I EŞREFÜ'Ş-ŞUʿARA OF MUSTAFA EŞREF PAŞA
(1-66. PAGES)
(EXAMINATION - TEXT)

This thesis has been studied the poem of XIX. century of divan named Esref Pasha, and his life, his literary personality, and the 3 scriptum which is detected.

The thesis is formed of 4 parts. In the first chapter, the life of Esref Pasha, and the literary personality are examined.

Divan is examined in the second chapter. Types of verse and the structure, harmony elements, language and wording characterized contents are examined.

The ways which is studied when the article is formed is shown in the third chapter. The contents which is detected are explained.

In the forth chapter, there is an critised article.

Esref Pasha's regards in the Turkish Literature has been tried to detect with the informations of the resources and Divan in this thesis.

Keywords: Esref Pasha, XIX century, Sebk-i Hindî, Dıvan

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatında şairlerin şiirlerini topladıkları "divanlar", edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. Bu eserler sayesinde o dönemde yaşamış olan şairlerin edebî yönelimleri, zevk ve anlayışları, diğer şairlerle olan benzerlik ve farklılıkları hakkında bilgiler elde edilmektedir. Bu çalışmaya konu olan Eşref Paşa'nın da yazmış olduğu bir *Divan*'ı bulunmaktadır.

Eşref Paşa, XIX. yüzyılda yaşamış olan bir devlet adamıdır. Kaynaklarda adı Mustafa Eşref olarak geçer. Şair, devletin önemli mertebelerinde görev yapan bir diplomattır. Seyfiye sınıfına mensuptur. Kâtiplik, kaymakamlık, valilik gibi çeşitli görevlerde bulunan şairin, sık sık görevlerinin değiştiği görülür. Yapmış olduğu görevlerden dolayı Anadolu, Rumeli gibi farklı coğrafyalarda bulunmuştur. Eşref Paşa bu görevleri sırasında bir de Tuna Harbi'ne katılır. Burada alınan yenilgiden dolayı Limni Adası'na sürgün edilir. Bir süre sonra affedilen şair, İstanbul'a gelir ve kalan ömrünü burada geçirir.

Hazırlanan bu çalışmada Eşref Paşa *Divanı*'nın kasidelerine kadar olan kısmın transkripsiyonlu metin çevirisi ve incelemesi yapılmıştır. Şairin *Divan*'ı üzerine ilk çalışmayı 2006 yılında Gülçin Tanrubuyurdu yüksek lisans tezi olarak yapmıştır. Tanrıbuyurdu Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde bulunan yazma nüshanın inceleme, traskripsiyonlu metin ve nesre çevirisini yapmıştır. Bu eser üzerine yapılan diğer bir çalışma ise 2010 yılında Serap Urğun Doğan tarafından hazırlanan yüksek lisans tezidir. Doğan Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın transkripsiyonlu metin çevirisi ve incelemesini yapmıştır.

Çalışmada Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nadir Eserler Koleksiyonu ve TBMM Kütüphanesi arşivinden alınan dijital görsellerden faydalanılmıştır.

Çalışmada esas nüsha olarak TBMM Kütüphanesi, TBMM Arşivinde 3846 numara ile kayıtlı olan yazma temel alınmıştır. *Divan*'ın diğer nüshaları ile karşılaştırmalı bir metin oluşturulmuştur. Söz konusu bu üç nüsha arasında pek çok şiirler, kelime ve imla farklılıkları mevcuttur.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairin hayatı ve edebi kişiliği incelendi.

Hayatı başlıklı bölümde, şairin adı ve mahlası, yaşadığı yüzyıl, memleketi ve bulunduğu coğrafyalar, eğitimi, mesleği, dini yönelimi ve ölümü hakkında bilgiler verildi. Devamında ise *Divan*'ında bulunan beyitlerden yola çıkarak şairin kişiliği ve ben diline dair izler ortaya konulmaya çalışıldı.

Sanatı başlığı adı altında Encümen-i Şu'arâ ile olan münasebeti, şair ve şiir hakkındaki görüşleri, diğer dönem şairlerine olan yakınlığı incelenerek edebi kişiliği değerlendirilmeye çalışıldı.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Divanı*'nın İncelemesine yer verildi. Bu bölüm *Divan'ı Hakkında, Divan'ın İncelemesi, Ahenk özellikleri, Dil ve Üslup Özellikleri, Muhteva Özellikleri* adı altında beş ana başlıktan oluşmaktadır.

Divan'ı Hakkında kısmında şairin, *Divan*'ını tertip ettiği yerler tespit edilmeye çalışılmış ve şairin eseri hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Divan'ın İncelemesi başlığı adı altında *Divan*'da yer alan nazım şekil ve türleri incelenerek içerikten bahsedildi.

Ahenk Özellikleri başlığı *Vezin, Kafiye Redif* alt başlıklarından oluşmaktadır.

Dil ve Üslup Özellikleri başlığı altında Eşref Paşa'nın dil ve üslup özellikleri hakkında bilgiler verildi. *Genişletilmiş Tamlamalar, Birleşik Yapılar, Sözü Azaltma Çabası, Yeni Kelime ve Terkipler, Konuşma Diline Yer Verme, Alışılmamış Bağdaştırmalar, Hayal, Üslub-ı Muadele ve Bazı Edebî Sanatlar* alt başlıklarıyla sınıflandırılarak şairin Sebk-i Hindî'ye ait ayırt edici özellikleri incelendi. Bu özelliklerin şiirlerdeki yansımaları örnekler ile ispat edilmeye çalışıldı.

Muhteva Özellikleri adını taşıyan kısımda *Soyal Hayat, Istırap ve Ateş, Tûr Tecelli ve Musa, Girdap ve Hayret* gibi kavramlardan yola çıkarak yine Sebk-i Hindî etkisi üzerinde duruldu.

Üçüncü bölüm *Eşref Paşa Divanı'nın Tenkitli Metni* ismini taşımaktadır. Bu bölümde metni oluşturuken izlenilen yol gösterildi. *Metin Tespiti İle İlgili Husular* başlığında tespit edilen üç nüsha hakkında bilgiler verildi. Karşılaştırmalı metni oluştururken elde bulunan nüshalar hakkında değerlendirmelerde bulunuldu.

Metnin İmlası Üzerine isimli alt başlıkta *Metin Terbiyetiyle İlgili Hususlar, Vezinle İlgili Hususlar, Nüsha Farklılıklarının Gösterilmesi ve İmlayla İlgili Hususlar* hakkında bilgi verildi.

Dördüncü bölümde *Karşılaştırmalı Metin* yer almaktadır. Tespit edilen tüm nüshalar çalışmaya dahil edilip nüshalar arasındaki farklar gösterilerek Eşref Paşa'ya en yakın metin ortaya konulmaya çalışılmıştır. Oluşturulan bu metin transkripsiyon alfabesiyle gösterilmiştir.

Yapılan bu çalışmada Eşref Paşa'nın hayatı, edebî kişiliği, yaşadığı yüzyıldaki şairler arasındaki yeri ve önemi, *Divanı*'ndan yola çıkarak Sebk-i Hindî üslubunun etkisi belirlenmeye çalışıldı.

Tez konusunun tespiti, hazırlanma aşamaları sırasında bilgi ve birikimi ile yanımda olup yardımını esirgemeyen başta danışmanım Prof. Dr. Özlem ERCAN'a, eğitim hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve bana inanan aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI i
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
ÖN SÖZ vi
İÇİNDEKİLER viii
TABLOLAR xi
KISALTMALAR xii

I. BÖLÜM
EŞREF PAŞA'NIN HAYATI VE SANATI

A. HAYATI 3
1. Adı ve Mahlası 3
2. Doğum Yeri, Yılı ve Yaşadığı Yüzyıl 3
3. Memleketi ve Bulunduğu Coğrafyalar 4
4. Eğitimi ve Mesleği 5
5. Alevi-Bektaşi Etkisi 7
5.1. Tevhit, Nübüvvet ve Velayet Unsuru 7
5.2. Ehl-i Beyt Sevgisi 9
5.3. On İki İmam 9
5.4. Kerbela Olayı 10
5.5. Dört Kapı, Kırk Makam 11
6. Ben Dili ve Kişiliğine Dair İzler 15
7. Ölümü 15
8. Eşref Mahlaslı Diğer Şairler 15
B. SANATI 20
1. Encümen-i Şu'arâ İle Olan Münasebeti 20
2. Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri 21
2.1. Şair Kimdir? 21
2.2. Şiir Nedir? 22
2.3. Şiirde İcaz 24
2.4. Şiirde Hikmet 24
2.5. Şiirde Mazmun 25
3. Anlam ve Söz Hakkındaki Görüşleri 26
3.1. Anlam 26
3.2. Söz 26
4. Kendi Övgüsü Hakkında 26
5. Kendini Diğer Şairlerle Karşılaştırması ve Onlar Hakkındaki Görüşleri 28

II. BÖLÜM

EŞREF PAŞA DİVAN'ININ İNCELEMESİ

A. DİVAN'I HAKKINDA 31
1. Şairin Divan'ı Tertip Ettiği Yerler 31
2. Şairin Eseri Hakkındaki Görüşleri 32
B. DİVAN'IN İNCELEMESİ 33
1. Nazım Biçimleri Hakkında Değerlendirmeler 33
2. Nazım Biçimleri ve Şiirlerinin İçerikleri 34
2.1. Kasideler 34
2.2. Musammatlar 50
2.2.1. Terkib-i Bend ve Terciʿ-i Bendler 50
2.2.2. Tahmis 51
2.2.3. Müseddesler 51
2.2.4. Muhammes 52
2.3. Gazeller 52
2.4. Rubailer 53
3. Nazım Türleri 53
C. AHENK UNSURLARI 56
1. Vezin 56
2. Kafiye 58
3. Redif 61
Ç. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ 62
1. Dil Özellikleri 62
1.1. Genişletilmiş Tamlamalar, Birleşik Yapılar ve Sözü Azaltma Çabası 62
1.2. Yeni Kelime ve Terkipler 64
1.3. Konuşma Diline Yer Verme 64
1.4. Alışılmamış Bağdaştırmalar 65
2. Üslup Özellikleri 67
2.1. Hayal 67
2.2. Üslub-ı Muadele 68
2.3. Bazı Edebî Sanatlar 70
2.4.1. Tensikü's-sıfat 70
2.4.2. Teşhis ve Tecsim 71
2.4.3. Tezat 72
2.4.4. Mübalağa 73
D. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 73
1. Sosyal Hayat 73
2. Istırap ve Ateş 75
3. Tur, Tecelli, Hz. Musa 76
4. Girdâp 77
5. Hayret 77

III. BÖLÜM

EŞREF PAŞA DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ

A. METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR 79
1. Nüsha Tavsifleri 79

2. Nüsha Değerlendirmesi 80
B. METİN İMLASI ÜZERİNE 82
1. Metin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi 82
2. Vezinle İlgili Hususlar 83
3. Nüsha Farklılıklarını Gösterilmesi ve İmlayla İlgili Hususlar 84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI METİN

TRANSKRİPSİYONLU METİN 85

SONUÇ 255

EKLER 257

KAYNAKLAR 262

TABLOLAR

Tablo 1: Eşref Paşa'nın kullandığı nazım biçimlerinin sayısı 34
Tablo 2: Kasidelerin başlıkları ve beyit sayıları. 35
Tablo 3: Gazellerin beyit sayıları ve yüzdelik dağılımı 53
Tablo 4: Kaside şeklinde yazılan şiirin türleri. 54
Tablo 5: Gazel şeklinde yazılan şiirin türleri. 55
Tablo 6: Musammat şeklinde yazılan şiirin türleri. 56
Tablo 7: Vezin bahirlerinin nazım biçimlerine göre dağılımı. 57
Tablo 8: Eşref Paşa'da somutlaştırılan soyut unsurlar. 67

KISALTMALAR

b. : Baskı

A. : Cilt

EK. : Ekler

H.M. : Hacı Mahmut Nüshası

Hz. : Hazreti

mm. : Milimetre

No : Numara

S.Ç. : Sermet Çifter Nüshası

s. : Sayfa

S. : Sayı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi Nüshası

TTK : Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin otoritesinin zayıfladığı ve çöküşün başladığı bir dönemdir. Bir asır öncesinde devam eden iç karışıklıklar, bu dönemde de devam ederek devletin otoritesini azaltmıştır.

Önceki yüzyılda başlamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü bu yüzyılda da olan hızıyla sürmektedir. Gerileme bir türlü durdurulamamış, devleti yönetenler bu kötü gidişe dur diyebilmek için çareler aramayı sürdürmüşler, bu arada Batı dünyası ile iletişim kurmanın ve Batı'nın tekniğinden yararlanmanın gereğine iyiden iyiye inanmışlardır. İmparatorluğun XIX. yüzyıl başındaki padişahı III. Selim'dir. Yüzyılın diğer padişahları ise IV. Mustafa, II. Mahmut, Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamit'tir. Bu yüzyılda dış güçlerin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki saldırgan emelleri sürdüğünden, İmparatorluk başta Rusya olmak üzere Batılı devletlerinin tehdidi altında bulunmaktadır.[1]

XVIII. asırda özellikle geçmişteki gücünü yitiren ve cephelerde savaş kaybeden orduya yeni bir güç kazandırma düşüncesiyle Batı'nın bilgi ve tekniğini alma yönünde görülen ıslahat ve yenileşme hareketleri, bu asırda hayatın bütün yönlerinde kendini yoğun olarak hissettirmiştir. 1826'da yenileşme sürecinin önündeki önemli engellerden biri olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla hem yeni bir ordu kurulmasına yol açmış hem de köklü değişimlere uygun zemin oluşturmuştur. Harbiye nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın gayretiyle 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'yla yenileşme hareketi devletin resmî programı haline gelerek devlet ile halk arasındaki ilişkilerde artık yeni bir dönem başlamıştır. 1876'daki Meşrutiyet'in ilanıyla da özellikle hukuk ve rejim açısından köklü değişiklikler meydana gelmiştir.[2]

Toplumda çeşitli alanlarda yapılmaya çalışılan yenilik hareketlerine paralel olarak XIX. yüzyılda edebiyatta da edebi türler ve içerik açısından yeni bir edebî anlayış ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Ancak yeni ortaya çıkan edebiyat eskiden tamamıyla

[1] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 1.b,, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1994), 227.
[2] Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi,* 1.b.,(İstanbul: Dergah Yayınları, 2007), 556.

kopmamış özellikle şiirde eski ile yeni arasında önemli bir fark olmamıştır. Dil, vezin ve nazım şekilleri büyük ölçüde aynıdır. Ayrıca yeni edebiyatın önde gelen isimleri eskiyi öğrenerek yetişmiş olduklarından eski tarzda yazmayı sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte, devlet idaresinden toplum hayatına kadar her alanda görülen eski yeni ikiliği edebiyatta da ortaya çıkmış, bu yüzden edebiyat alanındaki değişiklikler yavaş olmuştur.[3]

Bir önceki asırda Osmanlı'nın hastalığını keşfeden ve onu kendi dairesi içinde tedavi etmeye çalışan devlet adamları ve yazarlar, medeniyet değiştirmeyi düşünmeksizin, topluma ait eski dinamikleri yeniden canlandırıp kazandırma gayretine girmişlerdi. Hatta Damat İbrahim Paşa gibi devlet adamları ve onların etrafında toplanan âlim, şair ve edipler kendi kültür ve medeniyetlerini daha iyi öğretme ve tanıtma amacıyla din, tarih ve biyografi türlerinde bazı eserler kaleme almışlardı. [4]

Batı edebiyatını örnek alarak yeni bir edebiyat anlayışı getirme arayışlarının yanı sıra, eski usta şairleri özellikle XVII. yüzyılın büyük ustalarını örnek alarak şiire yeniden can verme çabaları bu yüzyılın Divan şiiri açısından dönemin en başarılı hareketidir. Bu amaçla 1861 yılında kurularak çalışmalarını bir yıl aksatmadan sürdüren ve adına "Encümen-i Şuara" denilen şairler topluluğu içinde Leskofçalı Galip Bey, Hersekli Arif Hikmet Bey, Osman Şems Efendi, Koniçeli Kâzım Paşa, Manastırlı Hoca Naili Efendi, Halet Bey, Recaizade Celal Bey, Yenişehirli Avni Bey, Üsküdarlı Hakkı vardır. Daha sonra "Encümen-i Şuara" toplantılarına Namık Kemal ile Ziya Paşa da katılmıştır. Bu toplantılara katılan şairler kendi aralarında şiirler okuyarak şiirle ilgili eleştiri ve tartışmalar yaparlardı.[5]

Bu çalışmanın konusu olan Eşref Paşa, Encümen-i Şuara şairlerinden biridir. Şair, dönemin yenilik arayışına karşın eski tarzda yazma geleneğini devam ettirmiş ve bir divan tertip etmiştir.

[3] Mengi, "Eski Türk Edebiyatı Tarihi", 228.
[4] Şentürk, "Kartal, Eski Türk Edebiyatı Tarihi", 556.
[5] Mengi, "Eski Türk Edebiyatı Tarihi", 229.

I. BÖLÜM

EŞREF PAŞA'NIN HAYATI VE SANATI

A. HAYATI

1. Adı ve Mahlası

Kaynaklardaki bilgilere göre şairin adı Mustafa Eşref'tir.[6] İki ismi bulanan şair, *Divan*'ında Eşref mahlasını kullanmıştır. Mustafa ismi şiirinde zikredilmemiş olmakla birlikte kaynaklarda geçmektedir.

Eşref Paşa, Klasik Türk şairleri gibi kendine özel bir mahlas seçmemiştir. O, mahlas seçmek yerine kendi ismini mahlas olarak kullanmayı tercih etmiştir. Mahlas seçmeyişine dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eşref ismi "en şerefli, onurlu"[7] demektir. Şair bu yüzden ismini mahlas olarak kullanmayı tercih etmiş olabilir. Aşağıdaki beyitte ona Eşref denilmesinin sebebinin yaradılışından gelen itibardan dolayı olduğunu söyler.

Cenābıñdan ʿibāretdir taʿayyün yoḫsa maʿnīde
Baña Eşref denilmek iʿtibār-ı āferīnişdir (XI / 8)

2. Doğum Yeri, Yılı ve Yaşadığı Yüzyıl

Kaynaklarda verilen bilgiye göre Mustafa Eşref Paşa, 1235 / 1819'da Bursa'da dünyaya gelmiştir. Bursalı Sıdkızâde Ahmet Sıdkı Efendi'nin oğludur. [8] Kaynaklar Eşref Paşa'nın Bursalı olduğu yönünde bilgi verse de tertip etmiş olduğu *Divan*'da memleketine dair bir iz bulunmamaktadır.

---

[6] İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (A-H)* ,(İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1969), 331.
[7] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitapevi, 2007), 238.
[8] İnal, "Son Asır Türk Şairleri (A-H)", 331.

Kaynaklarda doğum yeri ve tarihi açık bir şekilde verilen Eşref Paşa, XIX. yüzyıl şairidir. II. Mahmut döneminde dünyaya gelip, II. Abdülhamit döneminde vefat eden Eşref Paşa yaşamı boyunca beş padişahın saltanatına şahit olmuştur.[9]

3. Memleketi ve Bulunduğu Coğrafyalar

Kaynaklarda köken olarak Bursalı bir ailenin çocuğu olduğuna dair bilgiler bulunan Eşref Paşa, aynı yerde doğup büyümüş ve herhangi bir devlet görevine tayin edilene kadar burada ikamet etmiştir[10]. Eşref Paşa aslen Bursalı olmasına rağmen bir İstanbul âşığıdır. İstanbul aşkını sürgün yıllarında İstanbul'a duyduğu özlem ile yazdığı şiirlerinde daha açık bir şekilde görülür.

Eşref Paşa, devlet idaresinde yer aldığı zaman zarfında görevleri sebebiyle sürekli farklı şehirlerde ve coğrafyalarda bulunmuştur.[11] *Divan*'da İstanbul ve Edirne gibi şehirlerin yanında farklı coğrafyalardan da (Horasan, Hoten, Gürcistan, Kırım, Eflak, Boğdan, Purut, Tuna, Kabil, Kenan, İran, Rum ve Acem, Nil, Niş, Çin, Kerbelâ, Meriç Nehri) söz eder. Fakat bu zikredilen yerlerin hepsini gidip gördüğüne dair bir iz yoktur.

Endek ġubār-ı maḳdemine müşterī olup
Sevdā-gerān-ı Çīn ü Ḫoten etseler mezād (XXXIX /35)

Ṣoñra düşdü seferim ḫıṭṭa-i Gürcistāna
Līk o demlerde cihād idi baña emr-i ehemm (XXXVIII /17)

Gezdim Eflāḳ ile Boġdān u Ḳırıme'l-Ḳāsım
"ʿUsr" ile "Yüsrā" ṭutardım yine dāʾim tevʾem (XXXVIII / 16)

Çünān ṭutara ḳan sāʾir ḥudūd-ı Tuna ḥarbinde

[9] Türk Tarih Kurumu Başkanlığı. "Türk Tarih Kurumu" (Erişim: 18 Haziran 2023) https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/osmanli-padisahlari/
[10] İnal, "Son Asır Türk Şairleri (A-H)", 331.
[11] Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri (I-III),* (İstanbul: 1936), 1353-1354.

Bozuldu ceyş-i düşmen bildi neymiş ḥadd-i ʿişyānı (XLI / 49)

Hünerden mi yanında beldeteyn-i devleti tesḫīr
Purūta sevḳ-i çeyş eyler geçip Eflāk u Boġdanı (XLI / 45)

Degil Īrān u Tūrān iḳtidārı andan efzūndur
Olur ġālib cihāna żabṭ eder bi'l-cümle ekvānı (XLI / 47)

Kemīne ḫāk-i deriñ ḳurre-i ʿuyūn-ı ʿArab
Ġubār-ı reh-güẕeriñ kuḥl-i çeşm-i Rūm u ʿAcem (III / 29)

Āb ümīdiyle murād etsem eger Nīle sefer
Olmadan ḳādime-cünbān-ı ḫayāl-i hencār (XXXIV / 12)

Şehr-i Nīşe atıp eyyām-ı ġazādan ṣoñra
Açdı cān-gāhıma Nīş semti [..] dürlü seḳam (XXXVIII / 21)

Bir vezīrin sāye-endāz etdigim ol beldeye
Görmemiş miṣlin ʿuyūn-ı ins ü cān-ı Edrine (XLVII / 26)

4. Eğitimi ve Mesleği

Eşref Paşa'nın ilk eğitimi biraderi tarafından verilmiştir. Biraderinden medrese usulüne göre dersler alan şair, daha sonra Bursa Müftüsü Ankaralı Abdurrahman Efendi'den bazı ilim ve Mekteb-i Harbiye dersleri almıştır.[12]

Şair, eğitimini tamamladıktan sonra kalan hayatını devletin farklı mertebelerinde görev yaparak geçirmiştir. O, ömrünü devlet için adamış bir diplomattır. Eşref Paşa'nın hayatı boyunca bulunduğu görevler şu şekildedir:

[12] İnal, "Son Asır Türk Şairleri (A-H)", 331.

- 1260 / 1844 yılında mülazım-ı evvel ve tabur kâtipliği
- 1270 / 1853 yılında binbaşı rütbesiyle Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın yaveriliği
- 1273 / 1856 kaymakam
- 1279 / 1862 üçüncü ordu redif birinci alayına miralay
- 1283 / 1866 yılında mirlivalık ve mezkûr ordu erkânlığı
- 1286 / 1869 da feriklik (Bağdat)
- 1288 / 1871 de 285 altın maaşla Tahran sefirliği (Bu görevden bir sene sonra istifa edip bir süre dar-ı şura-yı askerîde bulundu.)
- 1293 / 1876 da rütbe-i müşiri (Selanik)
- 1294 / 1877 Trabzon valiliği (Trabzon'a gitmeden Tuna ciheti kumandanlığına nasb ve dört buçuk ay sonra azledildi.)
- 1295 / 1878 de Limni Adası'na sürgünü, (Osmanlı Rus Savaşı'nda alınan yenilgiden dolayı.) Daha sonra affedilip İstanbul'a getirildi ve bir süre selamlık resmine memur oldu.[13]

Eşref Paşa'nın görev yerleri ve rütbeleri sık sık değişmiştir. Bu kadar önemli görevlerde bulunan şairin mertebesi yükseltilmekle kalmamış, ona başarılarından ötürü çeşitli madalyalar da takdim edilmiştir. Bunlar: "Muhtelif tarihlerde ikinci rütbe Mecidi, Tuna cihetinde kumandan iken birinci Osmani nişanı, Kırım muharebesi esnasında altın Kırım madalyası, İngiltere ve Sardunya hükümetlerinden altın madalyalar, İran hükümeti tarafından birinci rütbe Şir ü Hurşid ve Avusturya devletinden birinci Koron Düfer nişanı verildi." [14]

Eşref Paşa, meslek hayatı boyunca aldığı rütbeleri şiirlerine konu edinmiştir. O beyitlerinde kendini aciz olarak görse de aldığı rütbe ve üzerinde taşıdığı makamın yükünün farkındadır.

Bī-ḳābiliyyetim derim ammā ki sū-be-sū

[13] Ergun, "Türk Şairleri (I-III)", 1353-1354.
[14] Ergun, "Türk Şairleri (I-III)", 1354.

Aḳrānım oldu rütbe vü mesnedle kām-bīn (XXXV / 64)

Mīr-i alaydır [.] kimisi kimi ṣad-hezār
Kā'im-maḳāmlıḳla kimi ʿāfiyet-nişīn (XXXVI / 65)

ʿArż-ḥālim göricek işte mürüvvet ḳıldıñ
Baña biñbaşılıġı vaʿd edip ey ṣadr-ı ricāl (XLIV / 49)

N'ola ḥaṭṭ-ı hümāyān ile talṭīf eylese her-bār
Bu orduya müşīr etmiş o paşa-yı cihān-dārı (XLII / 27)

5. Alevi-Bektaşi Etkisi

5.1. Tevhit, Nübüvvet ve Velayet Unsuru

Alevîlik köken olarak İslam'ın dördüncü halifesi olan Hz. Ali'ye dayanmaktadır. Sözlükte "İslam dininin, Türk milletinin Orta Asya'dan gelen inanç ve geleneklerinin ve Anadolu'daki çeşitli manevi cereyanların tasavvufun tesiriyle gelişmiş olan, esasını Hz. Ali ve Ehl-i beyt'e bağlılığın teşkil ettiği, Hz. Muhammed'den sonra imamet ve hilâfetin Hz. Ali'de olduğunu kabul eden bir yorumu."[15] olarak tanımlanır. Bu yorumun ortaya çıkış sebebine bakıldığında bir hilafet davası olduğunu söylemek mümkündür. Kaynaklarda bu konuda çok çeşitli bilgilere rastlanmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan ve üçüncü halifenin öldürülmesinden sonra hilafet tartışmaları giderek artmıştır. Bu münakaşalarda Hz. Ali'nin tarafını tutanlara Alevî, bunların karşısındaki gruplara Ömeriyye ve Osmaniyye denilmiştir. Bu iki grup arasında gerek fiili gerek sözlü olan tartışmalar uzun yıllar sürmüştür.[16]

Bilindiği üzere, genellikle Türk tasavvuf kültüründe hâkim olan Tanrı ve varlık algısını kısaca "varlığın birliği" olarak ifade edilen "vahdet-i vücut" öğretisi teşkil eder. Alevi

[15] Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, Kubbealtı Lugatı, (Erişim: 28 Mayıs 2023) http://lugatim.com/s/ALEV%C3%8E
[16] Ahmet Yaşar Ocak, "Alevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi 1989), C. 2: 368-369.

Bektaşi inanç yapısındaki en önemli olgu olan Hak-Muhammed-Ali birlikteliği, tevhid-nübüvvet-velayet üçlemesinin ifadesi olarak "vahdet-i vücut" öğretisi çerçevesinde açıklanır. Bu öğreti şu şekilde açıklanabilir: Allah'ın varlığının ve birliğinin bilinmesini istemesi ve bu yüzden insanoğlunu yaratmasına tevhid, "Sen olmasaydın bu kâinatı yaratmazdım." (levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk) dediği Hz. Muhammed'e peygamberlik görevinin verilmesine nübüvvet, Hz. Peygambere verilen nübüvvet dışında bulunan tüm vasıfların Hz. Ali'de devam ettiğine inanılmasına ise velayet denilmektedir.[17]

Eşref Paşa tevhid, nübüvvet ve velayet konusunu şu şekilde ele alır:

Vahdet-i Vücud davasına baş koyan şair, bir yola çıkar ve bu yol onun maneviyatını arttırır. O, artık her baktığı şeyde Allah'ın varlığını görür ve bunu çeşitli sebepler ile ispat edebileceğini dile getirir. Şair; beyitte yolu, sevgilinin beline benzetir. Klasik edebiyatta sevgilinin beli (miyan) yolu yarılamak anlamına gelmektedir. Şair, burada bu mazmunu kullanarak yolu yarıladığını ve muradına yakında ereceğini söyleyerek tevhid kavramını açıklar.

İṡbāt eder vücūh ile daʿvā-yı vaḥdeti
Ġāyet miyān-ı beste-i iḳrārdır ḳalem (XXXII / 7)

Şair, nübüvveti kavramını ise "Sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım." hadisinden iktibas yaparak açıklar. Allah'ın nazarında yüce bir makama sahip olan peygamber için bir taht yapılmış ve Hz. Muhammed peygamberlik makamına oturarak yerini teslim almıştır.

Sensin ol zīver-i eyvān-ı serīr-i "Levlāk"
Sensin ol şāh-ı ʿalā-cāh-ı nübüvvet ʿunvān (IV / 58)

[17] M. Saffet Sarıkaya, "Alevilik-Bektaşiliğin Tasavvufi Boyutu Üzerine", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.82* (9 Haziran 2017), 11-12.

Hz. Ali'yi Zülfikar'ın ve velayet tahtının padişahına benzetir. Hz. Ali'nin ayağını bastığı toprağın gönül ehli için övünç sebebi olduğunu dile getirerek velayet kavramını açıklar.

Şāh-ı evreng-i velāyet şehriyār-ı Ẕü'l-fikār
Ehl-i ḥāle ḫāk-pāyıñdır medār-ı iftiḫār (IV / 7-8)

5.2. Ehl-i Beyt Sevgisi

Eşref Paşa'nın *Divan*'ında Ehl-i Beyt sevgisi geniş yer tutar. Şairin şiirlerinde Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, on iki imam, Zülfikar ve Kerbela'ya sık sık yer vermesi Ehl-i Beyt sevgisinin izlerini gösterir. Bu konuları geniş bir şekilde ele alan şair, kendini "Muhibb-i Al-i Aba" olarak görür ve bu yönüyle övünür. Beyitlerinde Ehl-i Beyt'e yakın olmayı farz olarak gören şair, onların aşkından başka bir aşka bakmayacağını da dile getirir.

Her kūşesi çerāġ-ı maḥabbetle zeyndir
Eşref velā-yı āl-i ʿabā farż-ı ʿayndır (XIX / 3-4)

Cān verip āl-i ʿabā ʿaşḳına baḳmaz cāma
Ol ki cāndan heves-i devlet-i cāvīd eyler (XXIII / 3)

5.3. On İki İmam

Alevilikte önem arz eden konulardan birisi de "on iki imam" temasıdır. Hz. Peygamber'den sonra onun hilafet sancağı bu on iki imam ile nesilden nesle aktarılmıştır. "Buna göre imamet Hz. Ali'den başlar, oğlu Hasan'dan sonra Hüseyin'e intikal eder. Hz. Hüseyin'den itibaren ınkıtaa uğramadan babadan oğula geçer ve 12 imamı tamamlar."[18] Alevi bir şair olan Eşref Paşa'nın şiirlerinde de on iki imam sıklıkla geçer. O, şiirinde İmam Cafer'i iyilik ile kötülüğün ayrıldığı yeri gösteren kişi olarak över; diğer imamların ismini de teker teker zikreder.

[18] Sermin Çalışkan, "*Alevîlikte Dört Kapı Kırk Makam*", (Yüksek Lisans Tezi), (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümü, İslam Mezhapleri Tarihi Anabilim Dalı, 2010), 9.

Muḥammed Bāḳıra bel bağlayıp geçdim ʿalāyıḳdan
İmāmım Caʿfer-i Ṣādıḳ ki ḳavli maġz-ı furḳāndır (XXII / 8)

Yā Rab be-nūr-ı Zeyne'l-ʿabā vü be-ʿAskerī
Yā Rab be-Bāḳır u Tāḳī vü Kāẓımü'l-ʿadā (XIX / 5-6)

Delīl ü ḥüccetü'l-kāʾim baña yetmez mi ey Eşref
Muḥammed Mehdī-i ṣāḥib-zamān her yüzde burhāndır (XII / 13)

Ḥażret -i sıbṭeyn u Bāḳır Caʿfer ü Zeynü'l -ʿAbā
ʿAskerī Hādī vü Mehdī vü Tāḳī Kāẓım Rıżā (XXIX / 1-2)

5.4. Kerbela Olayı

Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan Kerbela'nın İslam tarihindeki şöhreti, Hz. Hüseyin ile ailesi fertlerinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevîler tarafından şehit edildikleri yer olması ve kabirlerinin burada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Hz. Ali'nin medfun olduğuna inanılan Necef'ten sonra ikinci atebedir. Hz. Hüseyin, babası ve dedesinden aldığı İslam davası uğruna son nefesine kadar savaşmış ve bu yoldan asla dönmemiştir. Bu savaşın sonunda Yezid taraftarları tarafından acımasızca katledilmiştir.[19] Ehl-i Beyt üzerine şiir yazan her şair bu olayı hüzünlü bir şekilde kaleme almıştır.

Bir Ehl-i Beyt aşığı olan Eşref Paşa, Hz. Hüseyin'in şehit edilişi üzerinde de durmaktadır. O beyitlerinde Hz. Hüseyin'in şehit edilişine duyduğu üzüntüyü terennüm ederken onu şehit eden Yezid'e de lanet okur. Hatta ona beddua etmekle günaha girmeyeceğini dahi dile getirir. Yezid'in işlediği günahtan ötürü Paşa, Allah'a yalvarır ve ondan adalet ister.

[19] Mustafa Öz, "Kerbelâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2022), 25: 271-272.

Dökdüler ḫūn-ı Ḥüseyni bu gün ol ḳavm-i Yezīd
Aġla hey gözlerim al ḳan dökecek demdir bu (XV / 2)

Yezīdiñ laʿnetinden efḍal ey ʿārif ṣevāb olmaz
Aña laʿnet ḳılan fersūde-i yevmü'l-ḥesāb olmaz (XVIII/ 1)

ʿAzīz-i münteḳımsin īzid-i ġaffārsın ammā
ʿAdālet ḳıl Yezīdiñ geçme yā Rab aḥẕ-ı ṣārından (XX / 13)

Yā Rab ne ḳara gün ne ʿuḳūbetli ʿaṣr imiş
Hīç ehl-i beytiñ etmedi feryādını müfīd (XIX / 5-6)

5.5. Dört Kapı, Kırk Makam

Alevilik-Bektaşilik'te tasavvufî inançlar Allah'a ulaşmanın manevi aşamaları olarak kabul edilen dört kapı, kırk makamla ifade edilir. Bektaşi inancında dört kapı, kırk makam tarikat mensubunun geçeceği maddi ve manevi aşamalardır. Alevi-Bektaşi edebiyatında pek sık geçen dört kapı, kırk makam, Alevîlerin el kitabı konumunda olan *Buyruk*'ta ve Hacı Bektaş-ı Veli'ye nispet edilen *Makâlât*'ta tafsilatlı bir biçimde sayılmaktadır. Ona göre kul, Çalap Tanrı'ya kırk makamda erer. Dört kapı ile kastedilen dört esas; şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Bunların her biri de onar bölümden oluşmaktadır ve toplamı kırk makamdır.[20]

Tasavvufî bir söyleme sahip olan Eşref Paşa, bu dört kapı üzerinde durmuştur. Ona göre Allah'ın şeriatı gibi sağlam bir imarethane, tarikatı gibi bir zafer ve kurtuluş yolu yoktur. Kendini bu yola baş koymuş bir kişi olarak gören şair, yolunun doğruluğundan emindir. O, yaşadığı çağda özünde bulunan kabiliyet ile hareket etmenin değil; Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirmenin marifet olduğunu söyler.

Ṭarīḳatiñ gibi yoḳdur ṭarīḳ-i fevz ü necāt
Şerīʿatiñ gibi olmaz ribāṭ-ı müstaḥkem (III /33)

[20] Çalışkan, "Alevîlikte Dört Kapı Kırk Makam", 68.

Maʿrifet ʿaṣrda īfā-yı rüsūm etmekdir
Hīç ehliyyet-i ẕātīye degildir elzem (XXXVII / 11)

Klasik şiirde şairlik yeteneğinin Allah tarafından verildiği kabul edilir. Bu yüzden şairin sözleri öylesine söylenmiş sözler değildir. O, içinde taşıdığı Allah sevgisini şiir yoluyla dile getirir. Eşref Paşa, şiirinde kaleminin aşkın sırrını bildiğini söyler. Çünkü tasavvufta kalem, hakikati yazmak için bir araçtır. Aslında hakikati bilen şairin kendisidir. Bu hakikati kalem vasıtası ile dile getirdiği için kaleme anlam yüklenmiştir. Şair, hakikat sırrına ermiş ve Allah'ın varlığında kendi varlığını yok etmiş; yani o, gerçek sırra ermiştir.

Āgāh-ı sırr u ġayb-ı ḥaḳīḳat desem n'ola
Rāz-ı nihān-ı ʿaşḳa ḫaber-dārdır ḳalem (XXXII / 4)

Dört kapının dördünün de kendine özgü özellikleri bulunur. Dört kapının kaynağı birdir, dört kapı dört âleme denk düşer. Kırk makamın onu şeriat, onu tarikat, onu marifet ve onu hakikat içindedir. Yol ehli, dört kapıya bağlı kırk makamdan geçerek Hakk'a ulaşır. Bu sırada şeriat gemisine biner, tarikat denizine açılır, marifet dalgıcı olur ve hakikat incisini bulur. Bu nedenle tarikat yolcusu inançta, düşüncede amacına ulaşabilmek için şeriatın koşullarını yerine getirmek, tarikatın içinde olmak, marifetten ayrılmamak ve sürekli hakikati arar olmak durumundadır. Bunun uzantısı olarak insan-i kâmilin çerag gibi durması, fitil gibi yanması, yağ gibi erimesi ve nur gibi ışık vermesi gerekir.[21]

- **Şeriat Kapısı**

Tasavvuf yolunun ilk kapısı olan şeriatın on tane makamı bulunmaktadır. Bu makamlar şu şekildedir: İlk makam iman etmek, ikinci makam ilim öğrenmektir, üçüncü makam ibadet etmek, dördüncü makam helal kazanç, beşinci makam haramdan sakınmak, altıncı makam hayız ve nifas durumunda karısına yakın olmamak, yedinci makam şeriat

[21] Çalışkan, "Alevîlikte Dört Kapı Kırk Makam", 69.

evine girmek, sekizinci makam şefkatli olmak, dokuzuncu makam temizliğe dikkat etmek ve onuncu makam emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münkerdir. [22]

Eşref Paşa, şeriat kapısı ve makamları hakkındaki görüşlerini farklı farklı beyitlerde dile getirir. Allah'ın lütfu ile imanın kendinde olduğunu vurgulayan şair, imandan ziyade üzerinde en çok durduğu konu ilim ve irfandır. Paşa'ya göre ilim sahibi kişiyi kimse yolundan döndüremez. Bu yolda âşığın karşısında rakip ve şeytan vardır. Ancak âşık ilmi sayesinde ikisini de alt etmeyi başarır ve vuslata erer.

İḳrār-ı faẕl-ı Ḥaḳḳ ile īmān bizdedir
İẕ-ʿān-ı cāvidān ile ʿirfān bizdedir (XIX / 1-2)

Yārı terk etdiremez ʿāşıḳa iġvā-yı raḳīb
Veremez ʿārifiñ īmānına şeyṭān zevāl (XLIV / 66)

Bihterīn feyż ki ġālib hünerim şöhretime
Āferīn ʿilmime ʿirfānıma taḥsīn ṣad-bār (XXXIV / 88)

- **Tarikat Kapısı**

İkinci kapı olan tarikatın makamları ise şu şekildedir:
Birinci makam mürşitten el alıp tövbe etmektir. İkinci makam mürit olmaktır. Üçüncü makam saçını tıraş etmektir. Dördüncü makam sabırlı olmaktır. Beşinci makam hürmetli olmaktır. Altıncı makam havf yani korkudur. Yedinci makam ümit etmektir. Sekizinci makam hidayete ermektir. Dokuzuncu makam toplum içinde uyumlu olmak, öğüt dinlemek ve sevecen davranmaktır. Onuncu makam aşk, şevk, fakirlik ve kanaattir.[23]

Eşref Paşa, tarikatın makamlarından en çok havf ve ümit üzerine durmaktadır. Şair, sanki bu iki duygunun arasına sıkışmıştır. O, kara bahtından ve kaderinden şikâyetçidir.

[22] Çalışkan, "Alevîlikte Dört Kapı Kırk Makam", 73-81.
[23] Çalışkan, "Alevîlikte Dört Kapı Kırk Makam", 81-94.

Talih onun yüzüne gülmediği için bazen düşmana yenik düşer. Yine de Allah'ın ihsanından ümit kesmez.

Ḫavf-ı taʿcīz olup ancaḳ baña bādī-i ḥicāb
Şekve-i baḫt-ı nigūnumda ederdim ihmāl (XLIV / 45)

Ḍarb-ı şemşīrini ger etse taḫayyül düşmen
Melekü'l-mevte eder ḫavfla teslīm-i zamān (XLIII / 23)

Gedā-yı āstān-ı şefḳatiñdir Eşref-i nā-çār
Nevā-yı sofra-i iḥsānıñı ümmīd eder her-bār (XIV / 1-2)

Nabż-ı āmāle göre hīç baña şerbet mi verir
Etmem ümmīd ṭabīb-i ḳaderimden tīmār (XXXIV / 7)

- **Marifet Kapısı**

Marifet kapısının makamları ise şu şekildedir:
Marifetin birinci makamı ilim, ikinci makamı cömertlik, üçüncü makamı haya, dördüncü makamı sabır, beşinci makamı perhizkârlık, altıncı makamı korku, yedinci makamı edep, sekizinci makamı miskinlik, dokuzuncu makamı marifet ve onuncu makamı kendini bilmektir. [24]

Paşa, marifet kapısının makamlarından kendini bilme ve sabrın üzerinde durmaktadır. Şair, sınanmanın verdiği yorgunluk ve bitkinlikten bahseder. Ne yazık ki felek ona iyi davranmaz. Bu yüzden o; isteksizlik, çaresizlik ve büyük bir üzüntünün içindedir. Ümitsizliği hat safhada olan şairde artık sabır ve takat kalmamıştır. Buna rağmen Allah'ın cömertliğinden şüphe duymaz ama kusurun kendinde olduğunu bilir.

Sende yoḳ ʿacz-i kerem bende ḳuṣūr-ı dāniş
Nice şīrāze-i sāmānım ola böyle be-hem (XXXVIII / 76)

[24] Çalışkan, "Alevîlikte Dört Kapı Kırk Makam", 94-104.

Çāk oldu ġayrı ḥavṣala-i ṣabr u ṭāḳatim
Oldum kemāl-i yeʾs ile nā-çār-ı yāve-çīn (XXXV / 70)

Līk bir ḥadde resīd oldu ki nevmīdligim
Ḳalmadı renciş-i ālāmla hīç ṣabra mecāl (XLIV / 46)

- **Hakikat Kapısı**

Son kapı olan hakikatin birinci makamı toprak olmaktır. İkinci makamı, yetmiş iki milleti ayıplamamaktır. Üçüncü makamı, elinden geleni esirgememektir. Dördüncü makamı, dünyada yaratılmış bütün nesnelerin kendinden emin olmasıdır. Beşinci makam, mülk sahibine yüzünü sürüp yüzsuyunu (yaratılış sebebi olan Muhammed nurunu) bulmaktır. Altıncı makamı, sohbette hakikat sırlarını söylemektir. Yedinci makamı, sırdır. Dokuzuncu makamı, münacattır. Onuncu makamı, Çalap Tanrı'ya ulaşmaktır.[25]

Son kapıya ulaşan Eşref Paşa, artık emeklerinin karşılığını alır ve muradına erer. O, artık ümit eden ve isteyen değil; emeline ulaştığı için şükreden kişidir.

Şükr kim bir dāmen-i iḥsāna yüz sürdüm bugün
Kim alır ẓıll-ı ẓelīlinden felek feyż-i nişāb (XL / 2)

6. Ben Dili ve Kişiliğine Dair İzler

Her şairin şiirinde kişiliğinden, düşüncelerinden ve yaşamından izler bulmak mümkündür. Şairler, kendi düşüncelerini yaşadığı toplumun gelenek ve görenekleri ile harmanlayarak şiirlerini kaleme alırlar. Bu şiirlere bakıldığında şairlerin kişiliklerine dair ipucu bulmak mümkündür. Her şair gibi Eşref Paşa'nın şiirlerinde de kişiliğine dair izler bulunmaktadır. *Ben ki müstaġnī mizāc ʿallāme-i endīşeyim* (XLV / 32) kimseden

[25] Çalışkan, "Alevîlikte Dört Kapı Kırk Makam", 104-115.

bir şey beklemeyen bir mizaca sahip olduğunu dile getiren şair, başka beyitlerde de benzer söylemlerine devam eder.

"Sebk-i Hindî şairi, kendinden önceki şairlerin kelime ve tabirlerini kullanmakla beraber, onlara farklı ve şahsi manalar yüklemiştir. Bu şekilde ortaya çıkan 'ferdilik', bu şiir tarzının önemli yeniliklerindendir. Çünkü kadim şiirde 'ben' değil 'biz' vardır. Nesne ve olaylar, geleneksel kalıplar ve kabuller çerçevesinde ele alınır. Oysa Sebk-i Hindî şairi, (empresyonistlerin daha sonra teorileştirdikleri biçimde) şahsî intibaya daha çok meyleder. Böylece şiir, ferdiyetin şeklini alır."[26] Diğer Klasik Türk şairleri gibi Eşref Paşa da benzer terkipleri kullanarak şiirini oluşturur. Fakat Eşref Paşa'yı çoğu Klasik şairden ayıran özellik Sebk-i Hindî tesirinde şiirler kaleme almasıdır. Sebk-i Hindî şiirinde rastlanılan o ferdiyetçi tutum Eşref Paşa'nın şiirinde de yer alır.

Ferdiyetçi bir tutum sergileyen her şair şiirinde 'ben dili'ni yoğun bir şekilde kullanmıştır. Osmanlı sahasında ferdiyetçi tutumu en belirgin şekilde kullanan ilk şair Nefʿî'dir. Bu tutumdan dolayı o, şiirlerinde 'ben' zamirini çok fazla kullanır. Bir Sebk-i Hindî şairi olan Eşref Paşa da 'ben' zamiri ve 1.tekil kişi ekini sıklıkla kullanır. *Divan*'ın incelenen kısmına bakıldığında şairin 'ben' zamirini 168 kez kullandığı görülür. O, sadece ben zamirini değil; 1.tekil kişi zamirini de sıklıkla kullanarak yaşadığı hayatı ve bu hayatta sahip olduğu düşüncelerini de ferdileştirmektedir. *Kerbelā ḫāṭır-nişānımdır ṣafāyı n'eyleyim / Külbe-i kerb ü belā dārü's-selām olsun bana* (XIV / 2) beytinde Kerbela'nın daima aklından çıkmadığı için gönül şenliğini tercih etmediğini, bu yüzden gam ve felaket evinin kendine selamet evi olacağını söyleyerek içinde duyduğu üzüntüden dolayı dünyadan zevk alamayan bir şair iken, *Devlet-i kevn ü mekān taḫt-ı Süleymān olsa/ Naẓarımda yine mānende-i ru'yā-yı ʿadem* (XXXIII / 13) beytinde ise varlık âleminin makamı Hz. Süleyman'ın tahtı olsa yokluk âlemi benim gözümde rüyaya benzer diyerek benliğini ortaya koyar. Şairin sadece mistik konularda değil, somut konularda da seçim yaptığını söylemek mümkündür. *Ḳaṣā'idde müsellemdir teferrüd etdigim ammā / Ġazelde böyle işbāt eylerim daʿvā-yı rücḥānı* (XLI / 90) beytinde olduğu gibi o, kaside yazmada eşsiz olduğunun herkes tarafından

[26] Ali Fuat Bilkan, Şadi Aydın, *Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı,* (İstanbul: 3F Yayınevi, 2007), 130.

bilinse de her şeyden üstün tuttuğu davasını gazel ile ispat ettiğini dile getirerek somut bir konudaki seçimini kişiselleştirir.

Eşref Paşa'nın ben dili, şiirlerinde işlediği konulara göre değişiklik arz eder. O, bazı şiirlerinde aciz dünyadan elini eteğini çekmiş bir kul iken bazılarında sevgiliden eziyet gören bir âşıktır. Fakat ben dilini en etkin kullandığı yer ise kasidelerinin fahriye bölümleridir. *ʿİnāyet eyle ḳuluñ Eşref-i şikeste-dilim / Rikābıña ederim ʿarż-ı rikʿa-i ḥācāt* (XVII / 49) beytinde şair, gönlü kırık bir kul olarak karşımıza çıkar. O, Allah'tan ihsan bekler. Bu yüzden Allah'ın huzuruna istek ve dileklerini sunar. *Mesḥūr ḳıldı gönlüm o şūḫ-perī-nejād / Ḥayfā düşürdü dāma beni baḫt-ı nā-güşād* (XXXIX / 53) beytinde ise sevgili şairin gönlünü büyülemiş ve kapalı bahtını ise tuzağa düşürmüştür. *Benim ol şāʿir-i üstād ki baḥs-i şiʿre / Naẓm-ı pür-nüktemi ḥüccet getirir ehl-i kemāl* (XLIV / 56) beytine bakıldığında ise diğer beyitlerinden farklı olduğu görülmektedir. Şair, burada tevazu göstermek yerine kendini övmeyi tercih eder. Kendini şiirin üstadı olarak gören şair, hikmet sahibi kişilerin de bunu kabul ettiğini ve ince manalı sözlerinin bu duruma delil olarak gösterdiklerini dile getirir.

Diğer Klasik Türk şairlerinde olduğu gibi Eşref Paşa da hayatından ve bahtından şikâyetçidir. Bu şikâyetlerin çoğu mübalağalı bir şekilde kaleme alınır. Şaire göre felek, ona kin ve nefret beslediği için talihi kendine gülmez. Şair, kara bahtına rağmen ümit etmekten vazgeçmez. Feleğin ondaki ümidi görse talihinin düzeleceğine dair inancı hâlâ vardır.

İḳbāl görmemiş iken ʿālemde çeşm-i baḫt
Dil-ḫūn derd-i reşkim ile ḥāsid-i laʿīn (XXXV/ 58)

Hīç iʿtirā ż-ı gerdiş-i nā-sāz etmesem
Eyler felek ʿaceb baña evżāʿ-ı buġż u kīn (XXXV / 59)

Bir dāne görse mezraʿ-ı ümmīdimi felek
Tārāc-ı rūzgār eder mevsim-i ḥaṣād (XXXIX / 55)

Eşref Paşa'nın şiirlerinde sık sık söz ettiği diğer bir konu özlem ve gurbettir. Bir devlet adamı olan Eşref Paşa, görevi gereği hep vatanından uzaktadır. Fakat şiirlerinde bulunan bu gurbet duygusunun altında daha çok yaşadığı sürgün hayatı etkilidir. Osmanlı-Rus Savaşı'nda yaşanan mağlubiyetten dolayı Paşa sürgün edilir. Sürgün boyunca İstanbul hasreti ile yanıp tutuşan şair, memleketine döneceğine dair bir inancı kalmaz. O, bu sürgün boyunca payitahttan affedildiğine dair müjdeli bir haber bekler.

Görmek olsaydı müyesser vaṭan-ı meʾlūfu
Böyle ṣad-güne ser-encāmla çekmezdim elem (XXXVIII / 26)

Ḫāk-i müşgīn-i Sitānbūl gözümde tüter āh
Yoḳ mu ol semtden ey bād-ı ṣabā bir peyġam (XXXVIII / 27)

Ḥīç mümḳün mü görem bir daḫi İstānbūlu
Ṣanırım nefy-i müʾebbed bu belā-yı mübrem (XXXVIII / 28)

Emr-nāme getire müjde-i himmetle meger
Peyk-i luṭf u kerem-i ḥażret-i ṣadr-ı aʿẓam (XXXVIII / 29)

7. Ölümü

Kaynaklarda[27] Eşref Paşa'nın ölümüne dair şu bilgiler verilir: "*8 cumadelâhire 1312'de vefat etti. Merkez Efendi kabristanında kayınpederi Kâni Paşa'nın civarına defn olundu.*"[28]

8. Eşref Mahlaslı Diğer Şairler

Klasik Türk Edebiyatı tarihi içerisinde Eşref mahlasını kullanan beş şair tespit edilmiştir. Bu çalışmanın konusu olan Eşref Paşa, aşağıda ismi geçen şairlerden biri değildir.

[27] İnal, "Son Asır Türk Şairleri (A-H)", 332.
[28] İnal, "Son Asır Türk Şairleri (A-H)", 332.

8.1. Eşref-i Sani (Mutasavvıf): XVII. Asrın son yarısında yetişen mutasavvıflardandır. İznik'te doğdu. Asıl adı Mehmet'tir. Eşrefzâde hanikanı şeyhi Lütfullah Efendi'nin oğludur. 1104 / 1692 yılında babasının yerine mezkûr dergâha şeyh oldu. 1109 / 1697 zilkadesinde vefat etti. Abdürrahim Tırsî Türbesi'nde medfundur.

8.2. Eşref (İstanbullu): XIX asır şairlerindendir. Maarif-i Adliyye'de bir süre Arapça dersleri aldıktan sonra 1264 / 1847 yılında Varidat Muhasebesi'nde çalışmaya başlamıştır.

8.3. Eşref (İstanbullu Molla): XVII. asır divan şairlerindendir. İstanbul'da doğdu. Babası, Sürre Emînizâde Tahir Ömer Efendi, annesinin babası Şeyhülislam Küçük Çelebizâde İsmail Asım Efendi'dir. Medrese tahsili görmüştür. 1185 / 1771 de haric rütbesiyle müderris oldu.

8.4. Eşref (Kırkağaçlı): Son asrın meşhur şairlerindendir. 1263 / 1846'da Kırkağaç kazası dahilinde Gelenbe'de doğdu. Babası Mehmet Eşref, onun babası Gelenbeli Usulîzâde Hafız Mustafa Efendi'dir.

8.5. Eşref (Merzifonlu Abdürrahman): XVIII. asır âlim ve şairlerindendir. Merzifon'da doğdu. Asıl adı Abdurrahman'dır. Sultan İbrahim devri kadı askerlerinden Mülakkab Mustafa Efendi'nin oğludur. Onun babası Muslihidden Efendi'dir. Meşhur şair Nedim'in de amcasıdır. Genç yaşında medrese tahsiline başladı. Şeyhülislam Mehmet Efendi'den mülazım olduktan sonra bir süre seyahat etti. Sonra kadılık mesleğine girdi. Bir süre Kıbrıs kadılığında bulundu. Kendine Kıbrıs Mollası denilmesinin sebebi bundandır. Daha sonra İstanbul'a geldi. Münzevî bir hayat sürdü. 1161 / 1748' de vefat etti. [29]

[29] Ergun, "Türk Şairleri (I-III)", 1357-1367.

B. SANATI

1. Encümen-i Şu'arâ İle Olan Münasebeti

Eşref Paşa'nın hayatına bakıldığında onun çok yönlü bir şair olduğunu söylemek mümkündür. O devrin aynı zevki paylaşan şairleri ile bir araya gelmiştir. Encümen-i Şuara toplantılarına iştirak etmiştir. Paşa'nın yazmış olduğu şiirlere bakıldığında sadece devrinde bulunan şairlerden etkilenmekle kalmayıp kendi devrinden önce yaşamış şairlerden de etkilendiğini söylemek mümkündür. Prof. Dr. Mehmet Arslan'ın verdiği bilgilerde ise şairin etkilenmekle kalmayıp başkalarını etkilediği de görülmektedir. Arslan bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

"Eşref Paşa genç yaşından itibaren şiir ve edebiyatla da meşgul olmuş, resmi görevleri sırasında devrin şairleriyle tanışarak onlara yakınlık göstermiştir. Nitekim Namık Kemal'in aruzla yazdığı ilk şiirlerinde kendine örnek aldığı şairlerden biri de Eşref Paşa'dır. Ayrıca Namık Kemal dedesi Abdüllatîf Paşa'nın yanında Sofya'da bulunduğu sırada (1855-1856) evlerine misafir olan Eşref Bey Kemal'in şiirlerini görünce ilgilenmiş, ona Namık mahlasını verip geleneğe uyarak bir de mahlasnâme düzenlemiştir.

Kabûl kıldı tevâzu'la nutk-ı nâçîzim
İdince zâtına Nâmık tahallüsün teşvîk

Zihî telemmüz-i mergûb u habbezâ üstâd
Biri me'âl-i tevâzu' biri müfâd-ı şefîk

Senâsı havsala-i zabta sığmaz ey Eşref
Du'â-yı mahlasını eyle ba'dezîn tensîk

Hemîşe mahlas-ı pâkiyle mısra'-ı ömrün
Kıla nemîka-i te'yîdde Hudâ tenmîk"[30]

[30] Arslan, Mehmet. "Eşref Paşa, Bursalı". Ahmet Yesevi Üniversitesi, "Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü", (Erişim: 18 Haziran 2023)

2. Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri

2.1. Şair Kimdir?

Eşref Paşa, şairi "şair-i mümtaz, şair-i üstat, şair-i suhenver, şair-i taze zeban, şair-i mahir, şair-i vahy-aver-i ilham-asar" gibi sıfatlar kullanarak anar. Şair ile ilgili görüşlerini kendi üzerinden anlatan Paşa, kendinde bulunan şairlik yeteneğini öne çıkararak övünür. *Meḥmedet-ḫ'ānıñ olup şā'ir-i mümtāz oldum / Şevḳ-i medḥiñle edersem n'ola faḫr-ı bisyār* (XXXIV / 85) beytinde kendini Mehmet Han'ın seçkin şairlerinden birisi olduğunu söylerken, *Şā'ir-i māhir-i 'ālem bilir isti'dādım / Yoḳdur 'irfānımı inkāra mecāl-ı aḳdām* (K. XLIII / 47) beytinde ise ne kadar yetenekli bir şair olduğunu herkesin bildiğini dile getirir. Beyitlerin devamında ise sadece şiire yeteneğinin olmadığını diğer ilimler ile ilgili bilgisinin olduğunu da ekler.

Hüner ü ma'rifetim şi're degildir maḥṣūr
Oldum iḳmāl-i fünūn ile ferīd-i eyyām (XLIII / 48)

Bir şair olarak sadece kendini övmekle kalmayan Paşa, değerli ile değersizi sorgulayıp ayıran yaradılışının en kötü hünerinin inşa olduğunu dile getirir. Ona göre sihirli sözler, kalemi ile oluşturduğu sanatın küçücük bir parçasıdır.

Ṭab'-ı naḳḳādımıñ ednā hüneridir inşā
Ḫāmemiñ ṣan'at-ı cüz'iyyesidir siḥr-i kelām (XLIII/ 49)

Eşref Paşa'nın şiirinde dikkat çeken diğer bir husus ise şair, ilham ve hayal ilgisinin ön planda olmasıdır. Klasik şiirde şairlik yeteneği Allah tarafından verilir. Şair Allah'ın ona ilham yolu ile verdiği bu yeteneği kullanır. Ona göre onun şiiri Allah'ın sözü demektir. Eşref Paşa da bu kadar yetenekli bir şair oluşuna ilhamını, hayalinin beyaz elini ve büyüleyici kalemini şahit gösterir. O, gönlüne gelen bu manaların hücumu ile endişe meydanının dar edeceğini dile getirir.

---

https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esref-pasa-bursali

Benim o şāʿir-i māhir ki şāhid-i ilhām
Zebān-ı sāniḥamıñ mübtelā vü ḥayrānı (XXXVII / 73)

Şevḳ-i medḥiñle ben ol şāʿir-i mümtāzım ki
Şāhid-i ṭabʿıma dil-beste ʿarūs-ı ilhām (XXXVIII / 43)

Ṭūr-ı maʿnīde kelīm olduġuma şāhiddir
Yed-i beyżā-yı ḫayālim ile kilk-i seḥḥār (XXXIV / 92)

Ṣenā-yı sürʿat-i seyrin ḫayāle alsa bir şāʿir
Hücūm-ı vāridāta teng olur endīşe meydānı (XLI / 59)

Kısacası Eşref Paşa'ya göre bir şair; bilgi sahibi, daha önce söylenmemiş olanı söyleyen (şair-i taze-zeban), yetenekli (şair-i mahir), başkasını taklit etmeyen, vahiy gibi sözler söyleyen ve düzgün konuşan birisi olmalıdır.

Maẓhar-ı feyż-i nihān dāverü'l-hāmun-şān
Şāʿir-i tāze-zebān sāniḥa-pīrā-yı ʿadem (XXXII / 69)

Ṭarḥ-ı rengīnimi taḳlīd edemez bir şāʿir
Ṭutamaz laʿl müẕābıñ yerini hīç baḳḳām (XXXVIII / 109)

Menḳabem ḫˇāce-i dībāce-i fenn-i iʿcāz
Şöhretim şāʿir-i vaḥy-āver-i ilhām-āṣār (XXXIV / 87)

Kemīne Eşrefi bir şāʿir-i suḫenver eden
Ḫayāl-i ḥażretiñiñ feyż-i iltifātıdır (XII / 6)

2.2. Şiir Nedir?

Eşref Paşa'ya göre, şiir gösterişlidir. Ona ait olan bu gösterişli şiirlerin her biri yapılmış olan büyüleyici sözlerdir. Şairi, büyüleyici bir tabiata sahip olduğu için böylesine etkileyici şiirler yazması doğaldır. Eşref Paşa bu yüzden kendini Hârût'a benzetmenin doğal olduğunu dile getirir.

Şiʿr-i ġarrālarımıñ her biri bir siḥr-i ḥelāl
Çoḳ mudur ṭabʿ-ı füsūn-kārıma Hārūt desem (XXXVIII / 106)

Şair, sözünü Kâbe'nin Yemen tarafına düşen köşesi; güzel söz söyleme yeteneğini ise şira yıldızına benzetmektedir. Bedahşan şehrinde bir zamanlar yakut madeni çıkarıldığı gerçeğine telmih yapan şair, Bedahşan'ın yakut rengindeki kanın, kan ağlayan kalemini akik gibi kıpkırmızı yaptığını dile getirir. Bu açıdan bakıldığında onun şiiri bir yakut kadar kıymetlidir.

Sözüm rükn-i Yemānī nāṭıḳa şiʿrā-yı şiʿrimdir
ʿAḳīḳī ḳıldı dil-ḫūn ḫāmemiñ ḫūn-ı Bedeḫşānī (XLI / 74)

Eşref Paşa, kendi şiiri ile diğer şiirleri de kıyaslar. Bu karşılaştırmayı yaparken "Bir midir?" sorusunu da sıklıkla dile getiren şair, sorduğu soruya yine kendi cevap verir. Ona göre diğer şiirler ile kendi şiiri asla denk değildir.

Cevher-i naẓmıma hem-ḳadr olamaz şiʿr-i diger
Bir midir dāne-i erzen ile dürr-i şehvār (XXXIV / 94)

Naẓm-ı şīrīnime hem-ḳadr olamaz şiʿr-i diger
Bir midir ḳand-ı mükerrerle ṭaʿām-ı şalġam (XXXVIII / 108)

Şiʿr-i dīger gevher-i güftārıma olmaz naẓar
Bir midir ḳadr-i ḥicāreyle behā-yı dürr-i nāb (XL / 46)

2.3. Şiirde İcaz

İcaz, en kısa lafızla, manayı dile getirmeye denir. En kısa tarifiyle iham, şairin iki veya daha fazla anlam taşıyan bir kelime kullanmasıdır. Birkaç manalı ihamları, zarif, güzel ve sıkıştırılmış icazlardan saymak gerekir. Zira bu tür bir ifadede şair, en az lafızla en fazla sözü söylemiş olur.[31] Eşref Paşa şiirinde icazdan sıklıkla yararlanmaktadır. Bunda bir Sebk-i Hindî tesirinde bir şair olmasının payı büyüktür. Çünkü Sebk-i Hindî şairleri lafızdan ziyade manaya önem vermişlerdir.

Kelāmım ḥüccet-i ḳıṭʿaya der-baḥş-i belāġatde
Ki iʿcāz-ı belīġi ʿāciz eyler nükte-sencānı (XLI / 74)

Ol Mesīḥ-i ṭārem-i bālā-yı iʿcāzım ki ben
Nefḫa-baḫşā-yı ḫayāl olsam olur bī-iḫtiyār (XLV / 35)

Bir belagat terimi olarak icaz, şiir bağlamında; en kısa tanımıyla, güzel şiir söyleyerek şaşırtmak demektir. İslam şiirinin estetik anlayışına göre şair ve şiiri için varılacak en üst basamak olarak bilinir. Mucizeyle bağlantılıdır. Aslında şiirin başında da sonunda da mucize vardır.[32]

Nuṭḳ-ı gül-destelerim ġonçe-i bāġ-ı taḥḳīḳ
Bülbül-i fikr-i terim muʿcize-gūyā-yı ʿadem (XXXII / 58)

Taḥrīr-i naẓm-ı rāşid-i muʿciz-beyān ile
Dāʾim felekde ḫürrem ü faḫḫārdır ḳalem (XXXIII / 25)

2.4. Şiirde Hikmet

Hint-İran sahası Sebk-i Hindî şiirini incelerken şairlerin tabiata, eşyaya ve çevrelerinde olup biten sosyal gerçeklere, daha dikkatle bakıp daha bir titizlikle eğilerek şiirlerine

[31] İsrafil Babacan, *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 120.
[32] Mine Mengi, "Divan Şiiri Estetiği Açısında İ'câz", *Erzurum: A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15 / 39 (28 Şubat 2009), 145.

yenilik ve canlılık katar. Benzer bir durum, Osmanlı sahası Sebk-i Hindî şairlerinde de vardır. Ancak tabiat, eşya ve sosyal gerçekliğe bu eğilimin bir realist ya da natüralist şair mesabesinde olmadığını unutmamak gerekir. Sebk-i Hindî şairleri söz konusu unsurları birer mazmun, imaj ve yeni mana yakalama aracı olarak görmüşlerdir.[33] Eşref Paşa'nın şiirinde tabiat, eşya ve sosyal hayat ile ilgili birçok unsura rastlanır. O, şiirde bu unsurları kullanarak Allah'ın hikmetinden bahseder.

İḳlīm-i feyż ü ḥikmete fermānın işledir
Kim şehriyār-ı kişver-i esrārdır ḳalem (XXXIII / 2)

Tā ki devlet süre ṣadreyn-i vücūd u imkān
Pāye-i ḥikmet ola baḫṣ-ı ḥudūṣ ile ḳadem (XXXVIII / 122)

Beyān ki bülbül-i gül-bīn-ṭırāz-ı ḥikmetdir
Ṭabīʿatimden eder meşḳ uṣūl-i elḥānı (XXXVII / 79)

Sāniḥātim maġz-ı ḥikmet sözlerim siḥr-i ḥelāl
Vāridāt-ı naẓmımıñ her ḥarfi bir faṣlü'l-ḫiṭāb (XL / 42)

2.5. Şiirde Mazmun

Klasik şiirin vazgeçilmezlerinden birisi olan mazmun, hemen hemen her şiirde vardır. Fakat her şair, mazmunlara aynı değeri vermez. Şairlere göre mazmuna verilen değer ve anlam farklıdır. Eşref Paşa'ya göre mazmun, bir beytinde sevgilinin ayva tüylerinin manası iken diğer beyitte ince sözün güzelidir.

Maṭlaʿ dır ol mehiñ dü-hilāli naẓīresiz
Mażmūn-ı ḫaṭṭı mıṣraʿ-ı berceste-i metīn (XXXV / 74)

ʿArūs-ı fikrimiñ āşüftesidir şāhid-i mażmūn
Ṣarīr-i kilkimiñ bikr-i suḫen meftūn u ḥayrānı (XLI / 76)

[33] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 400.

3. Anlam ve Söz Hakkındaki Görüşleri

3.1. Anlam

Sebk-i Hindî tesirinde şiirler kaleme alan Eşref Paşa, hint üslubu şairlerinde olduğu gibi anlama önem vermektedir. Şair, şiirinde kendinde binlerce mana hazinesinin bulunduğunu dile getirir. Şairde bu kadar geniş bir mana hazinesi sahip olmasına rağmen dünyada ona bir dilim ekmeğin dahi çok görüldüğünü söyler.

Ġarābet bunda kim biñ genc-i maʿnī var iken ben de
Baña çoḳ gördüler dünyā-perestān bir dilim nānı (XLI / 84)

3.2. Söz

Sebk-i Hindî şairleri için sözden ziyade anlam çok önemlidir. Her ne kadar anlam önemli olsa da söz onun tamamlayıcısı mahiyetindedir. Eşref Paşa'ya göre devrinde sözün ve anlamın artık bir önemi yoktur. Çünkü sözü sıradan olan herkesin kullandığını, mana kapısının ise ayaklar altında kaldığını dile getirir. Oysa Anadolu ve Acem diyarında geçmişte onlara çok saygı gösterildiğinin altını çizer. Şaire göre artık ikisinin bir kıymeti kalmamıştır.

Söz ayaġa düşüp oldu der-i maʿnī pā-māl
Anı baş üzre ṭutarlar idi heb Rūm u ʿAcem (XXXVIII / 80)

4. Kendi Övgüsü Hakkında

Her Klasik şair şiirinde kendini övmektedir. Şairler, kendini överken ya da eleştirirken kasidelerin fahriye bölümlerini, gazellerdeki tahallüs beyitleri kullanmayı tercih ederler. Eşref Paşa'nın şiirinde yer yer kendi övgüsü bulunur. Kaside-i Kalem'de şair kendini ve kalemini över. Kalemini sözler ülkesinin padişahı, aşkın gizli sırlarının haberdarı, haberler âleminin ulağı, ikrar bestesinin ortası, ağzına kadar dolu şarap kadehinin

sarhoşu, büyüleyici ve avcı sevgili, pek çok devletin sermayesi, hasta gönlün vefakâr yâri gibi sıfatlara uygun görür.

Āgāh-ı sırr u ġayb-ı ḥaḳīḳat desem n'ola
Rāz-ı nihān-ı ʿaşḳa ḫaber-dārdır ḳalem (XXXIII / 4)

Beytü'l-ḥazende tesliye-baḫş-ı derūn olur
Dil-ḫasta-gāna yār-ı vefākārdır ḳalem (XXXIII / 9)

Maʿnā-yı "Kün-Fekān"ı işāret eder zihī
Peyk ü berīd-i ʿālem-i aḫbārdır ḳalem (XXXIII / 5)

Paşa, kendinde bulunan yeteneklerin farkındadır. Kendini her açıdan donanımlı olarak gören şair; bazen bir ârif, bazen kelim bir zat, bazen de şairlerin üstadıdır. *Müselsel ṭumṭurāḳ ṭarḥ u üstādāne ṭarzımla / Suḫen-gūyāna gösterdim uṣūl-i ṭavr-ı Selmānı* (XLI / 89) beytinde gösterişli ve ustaca tarzı ile söz söyleyenlere İran şairi Selman'ın tarzını gösterdiğini dile getirir.

Eşref Paşa'nın şiirinde kendini övdüğü beyitler oldukça fazladır. Fakat kendini bazen aciz birisi olarak gördüğü beyitlerde mevcutur. O, istediği mutluluğu yakalayamaz; onun yerine zamane şairlerinin rütbe ve makamla mutlu olduğunu söyler.

Bī-ḳābiliyyetim derim ammā ki sū-be-sū
Aḳrānım oldu rütbe vü mesnedle kām-bīn (XXXV / 64)

beytinde ise şair, sadece üstün yönlerini dile getirmemektedir. O, kendini değersizleştiren şeyin de ne olduğunu bilir. Ona göre kıymetini azaltan şey, aşırı zeki olmasıdır. Şair, bir nevi kendi eksikliğini söylüyormuş gibi yapıp yine kendini över.

Güher-i farṭ-ı ẕekādır düşüren ḳıymetimi
Ḳadrimi naḳd-i maʿārifdir eden süfle ʿayār (XXXIV / 25)

Diğer klasik şairlerde olduğu gibi Eşref Paşa da şiiri ve sihri bir araya getirerek bir anlam bağı kurar. Bir beytinde ağzının sihirli olduğunu söyleyerek oradan çıkan her sözü hünerin bereket ırmağına benzetir. Bu ırmak onun eseridir. Kaleminin ıslak dili ile yazdığı şiirler ise onun busegâhıdır.

Dehān-ı siḥr eṣerim cūybār-ı feyż-i hüner
Zebān-ı kilk-i terim būse-gāh-ı naẓm-ı kelām (XXXVI / 65)

Paşa, birçok beyitte şiir ve sihir ilgisini kurmaktadır.[34] (XLIII / 49) beytinde sihirli sözleri kaleminin oluşturduğu sanatın bir parçası oluşundan ve (XXXVIII / 106) beytinde ise gösterişli olan şiirlerinin her biri yapılmış helal büyülerden olduğunu dile getirir. Bu beyitlere bakıldığında, beyitlerin ortak noktası şairin şiirinde şiir ve sihir ilgisini kurmasıdır.

5. Kendini Diğer Şairlerle Karşılaştırması ve Onlar Hakkındaki Görüşleri

Her klasik Türk şairi kendinden önceki şairlerden etkilenmiştir. Eşref Paşa'nın şiirine bakıldığında onun birden fazla şairden etkilendiğini söylemek mümkündür. Şair, onlardan etkilenmekle kalmayıp kendini onlar ile kıyaslama yoluna gitmiştir. Eşref Paşa'nın etkilendiği şairler şu şekildedir: Akif Paşa, Şevket-i Rumî, Urfî, Hayyam, Hakanî, Selman, Nefʿî ve Hassan.

Eşref Paşa, Osmanlı sahasında en çok Nefʿî'nin etkisinde kalmıştır. Nefʿî'ye duyduğu hayranlığı şiirinde açıkça dile getirir. Şair, yaşadığı çağda onun gibi söz söyleyeni hiç görmediğini söyler.

Görmedim mevsim-i iḳbāl-i be-ḳavl-i Nefʿī
Esmedi bād-ı himem ṭoġmadı ḫūrşīd-i kerem (XXXVIII / 3)

[34] **Sihr:** (XIX / IX), (XXXII / 67), (XXXIV / 22), (XXXVI / 65), (XL / 38), (XL / 42), (XLI / 72), (XLV / 37)

Hatta Paşa'nın Nefʿî ile kendini bir tuttuğunu beyitler de mevcutur. Paşa kendi şiirini o kadar beğenmektedir ki onu Nefʿî'nin ruhu dahi beğenip hakkını teslim edecektir.

Rūḥ-ı Nefʿī daḫi teslīm eder istiḥḳāḳım
Olsa Ḫallāḳ-ı Meʿānī baña maḫṣūṣ ʿālem (XXXVIII / 111)

Başka bir beyitte ise şair, kendini asrın Nefʿî'si olarak nitelendirmektedir. O yaşadığı dönemin şairler sultanı olmasaydı bunun suç olacağını, bu yüzden asrın Nefʿî'si olarak saygınlığını kazandığını dile getirir.

Ḫüsrev-i naẓm olamazsam baña töhmetdir kim
Nefʿī-i ʿaṣr diyü şānımı ḳıldıñ ibcāl (XLIV / 54)

Eşref Paşa, Osmanlı sahası dışında yaşamış olan şairlerden de etkilenmektedir. Paşa, söz konusu şairlerin yazmış oldukları nazım şekillerindeki üstünlüğünü de kabul eder. Kasidede Urfî, gazelde Şevket, rubaide Hayyam'ın üstünlüğünü kabul eder. Şair, kendini onlardan aşağı tutmaz. Aksine bu şairlerden yola çıkarak kendi üstünlüğünden bahseder. (XXXVIII / 113) beyitte şair İran âdetlerinin dahi kendisinin Anadolu'nun Urfî'si olduğunu kabul ettiğini dile getirirken başka bir beyitte (XL / 44) kendisinin Urfî ve Hakanî kadar üstat bir şair olmadığını fakat geçmiştekiler ve arkasından gelen kişiler şairin söz söyleyişinin kuvvetinden ders almaktadır.

Ġazelde Şevket-i Rūmum ḳaṣīdede ʿUrfī
Muḫayyilāt-ı rubāʿīde ṣāni-i Ḫayyām (XXXVI / 66)

Ḥāṣılı şimdi benim nāẓım-ı ṣāḥib-ḫamse
Ḥükm eder ʿUrfi-i Rūm olduġumu ʿörf-i ʿAcem (XXXVIII / 113)

Ben ne ʿUrfīyim ne Ḥāḳānī ol üstād degilim
Nāṭıḳamdan ders alır eslāf-ı ʿan-ẓahrü'l-ġıyāb (XL / 44)

Şair, yukarıdaki beyitte Hakanî'yi üstat olarak görür başka bir beyitte Hakanî'nin hayalini ve Hucendî'nin imalarının olgunluğunu kendi üstünlüğünü göstermek amaçlı kullanır.

Daḳīḳa-senci-i endīşemiñ kināyesidir
Kemāl-i remz -i Ḫucendī ḫayāl-i Ḫāḳānī (XXXVII / 81)

Eşref Paşa'nın övgüde bulunduğu birçok şair vardır. Mesela Mevlana'nın aklında bulunan olgunluğu, Hassan'ın yüksek sesini över.

Degil ḫāyīde āṣārım bütün ebkār-ı rengīndir
Unutdurdu kemāl-i ḥüsn-i ṭabʿım ṣıyt-ı Ḥassānı (XLI / 79)

Kemāl ʿaḳlını farḳ etti ki Mevlānā-yı Rūmīniñ
Serīr-i şevkete şāyeste gördü āl-i ʿOṣmānı (XLI / 31)

Eşref Paşa'nın yaşadığı döneme bakıldığında Akif Paşa'dan da etkilendiği görülür. Şair, Paşa'dan etkilenmekle kalmayıp onun şiirine nazire de yazmıştır. Adem kasidesi, Akif Paşa'nın şiirine yazılmış bir naziredir.

ʿAdem ḳaṣīdesine ʿĀkif-i suḫendānıñ
Naẓīre yazmış idi kilk-i nā-pesend erḳām (XXXVI / 57)

Tasavvufî bir söyleme sahip olan Eşref Paşa gerek kendinin gerekse diğer şairlerin üstün yönünü övse de asıl üstün olanın Allah olduğu gerçeğini unutmamaktadır. Beyitte talihini *Şevket Divanı*'ndan fal bakarak tahmin etseler yine Allah'ın gücü ve şanının tahmin edilemeyeceğini dile getirir.

Tefeʾül etseler iḳbālini dīvān-ı Şevketden
Degildir ḳābil-i taḫmīn-i ḥaḳḳ-ı saṭvet ü şānı (XLI / 41)

II. BÖLÜM

EŞREF PAŞA DİVAN'ININ İNCELEMESİ

A. DİVAN'I HAKKINDA

1. Şairin Divan'ı Tertip Ettiği Yerler

Eşref Paşa'nın tespit edilen tek eseri *Divan*'ıdır. Şair, *Ḥāṣılı şimdi benim nāẓım-ı ṣāḥib-ḫamse* (XXXVIII / 113) beytinde bir hamse sahibi olduğundan bahsetse de yapılan araştırmalar sonucunda şairin başka bir eserine rastlanmamıştır.

Bu başlık altındaki bir diğer önemli husus ise şairin yazmış olduğu *Divan*'ı nerede tertip ettiğidir. *Divan*'da bulunan hiçbir beyitte eserin nerede, ve ne kadarlık bir süre zarfında yazıldığı bilgisi bulunmamaktadır. Fakat *Divan*'da bulunan bazı beyitlerde nerede ve ne zaman yazıldığını tahmin etmek mümkündür.

Şehr-i Nīşe atıp eyyām-ı ġazādan ṣoñra
Açdı cān-gāhıma Nīş semti [..] dürlü seḳam (XXXVIII / 21)

Ḥayf dil-tengi-i ġurbetle baña bu belde
ʿAyn-ı zindān görünür olsa daḫi bāġ-ı İrem (XXXVIII / 24)

Yukarıdaki beyitlere bakıldığında şairin bazı şiirlerini sürgün yıllarında yazdığı görülür. Bu beyitlerden yola çıkarak şiirin 1295 / 1878 yılı sonrasında Niş şehrinde yazdığını söylemek mümkündür.

Medār-ı fevzdir āteşli taʿlīm oldu pek raʿnā (1269)
Bu tārīḫimle gevher-beste ḳıldım silk-i eşʿārı (XLII / 12)

Büyük āteşli taʿlīm oldu fīrūzu delīlīdir (1269)
ʿAceb mi fāl-i ḫayr etsem bu tārīḫ-i güher-bārı (XLII / 13)

Yukarıdaki beyitler ise Osmanlı-Rus Kırım Savaşı için yapılan talimler[35] esnasında yazılmıştır. Bir dönem Kırım'da bulunan Paşa, bu beyitleri Kırım'da yazmış olabilir.

Çünān ṭutara ḳan sāʾir ḥudūd-ı Tuna ḥarbinde
Bozuldu ceyş-i düşmen bildi neymiş ḥadd-i ʿişyānı (XLI / 49)

Daha önce Eşref Paşa'nın Trabzon'a tayin edilişinden ve Trabzon'a gitmeden Tuna'ya gittiğinden bahsedildi. Bu beyte bakıldığında ise beytin bulunduğu kasidenin Tuna'da yazılmış olduğu söylenebilir.

Eşref Paşa'nın bunlar gibi pek çok beyti ve tarih manzumeleri vardır. Bu beyitlerden yola çıktığımızda Paşa'nın *Divan*'ını farklı dönemde ve farklı mekânlarda yazdığını söylemek mümkündür.

2. Şairin Eseri Hakkındaki Görüşleri

Her şair gibi Eşref Paşa da *Divan*'ı hakkında olumlu fikirlere sahiptir. Şaire göre eseri o kadar mükemmeldir ki daima dönen felek dahi onun kadar iyi şiirler yazamaz. Böylesine mükemmel olan bir *Divan*'ı övmek için felek en güzel beytini yazıp övünse buna şaşılmayacağını dile getirir.

Beyt-i maʿmūrunu dīvānıma taḳrīż yazıp
İftiḫār etse n'ola kātib-i çarḫ-ı devvār (XXXIV / 98)

Ömer Paşa için yazdığı bir kasidesinde şair, Ömer Paşa'nın yüce isminin *Divan*'ının bölüm bölüm süsü olsun der. Bu beyit şairin *Divan*'ına çok kıymet gösterir. Eseri o

[35] Özlem Ercan, *Bursalı Şair Eşref Paşa'nın Tarihe Işık Tutan Bir Kasidesi*, Bursa Atlası, (Bursa: Türk Ocakları Derneği, 2022), 187.

kadar kıymetlidir ki Ömer Paşa gibi önemli bir şahsiyetin ismi dahi onun *Divan*'ının süsü olabilir.

Ben de biñ fetḥiyye inşād eyleyem ʿahdiñde kim
Zīb-i dīvānım ola nām-ı bülendiñ bāb bāb (XL / 33)

B. DİVAN'IN İNCELEMESİ

1. Nazım Biçimleri Hakkında Değerlendirmeler

Eşref Paşa'nın *Divan*'ında bulunan şiirler incelendiğinde şairin Sebk-i Hindî üslubu tesirinde şiirler kaleme aldığı görülmektedir. Sebk-i Hindî tesirini daha iyi tespit edebilmek için Eşref Paşa'nın *Divan*'ında bulunan nazım şekilleri ile Sebk-i Hindî şairlerinin kullandığı nazım şekillerini karşılaştırmak gerekmektedir.

İsrafil Babacan'a göre Sebk-i Hindî şairleri klasik tarzda yazan şairlere nazaran gazel sayılarını bir miktar azaltmıştır. Bu dönemde şairler diğer nazım şekillerini de göz önüne alarak, daha dengeli bir oranda eserlerini kaleme almışlardır. Kaside, mesnevi, müstezad, musammat, rubai ve müfred / matla gibi nazım şekillerinde klasik döneme göre gözle görülür bir artış olurken, kıt'a / nazm grubunda bir azalma görülmektedir. Bunun sebebi Sebk-i Hindî şiirinde insanın iç dünyasına ve şahsî tecrübelerine yer verilmesidir. Kıt'a / nazm şeklinde daha çok tarihi ve içtimaî konulara yer verildiği için bu nazım şeklinde bir miktar azalmaya sebep olmuştur. [36] Bu bilgiler doğrultusunda Eşref Paşa'nın *Divan*'ında kasidelere kadar olan kısma bakıldığında gazel ve kaside sayılarının yüzdesinin fazla, musammat ve rubai sayılarının yüzdeleri ise düşüktür. Bu yüzden Eşref Paşa'nın *Divan*'ını bu genellemenin dışında tutmak yerinde olacaktır. Eşref Paşa'nın incelenen şiirlerinin nazım biçimlerinin sayıları şu şekildedir:

.

Nazım Şekli	Gazel	Kaside	Musammat	Rubaî
Sayılar	19	19	8	1

[36] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 176-178.

Yüzdeler	43,75	37,5	16,66	2,08

Tablo 1: Eşref Paşa'nın kullandığı nazım biçimlerinin sayısı.

2. Nazım Biçimleri ve Şiirlerinin İçerikleri

2.1. Kasideler

Eşref Paşa'nın kasidelerine bakıldığında, kasidelerinin çoğu klasik kaside formuna uygun bir şekilde yazılmıştır. Şairin kasidelerinde bulunan bölümleri ayırt etmek mümkündür. Çünkü birkaç kaside dışında hepsinde nesib ve girizgâh bulunmaktadır. Şair, klasik kaside formuna riayet etmekle kalmayıp her kasidesine mutlaka bir gazel söyleyerek tegazzül bölümü eklemiştir.

Eşref Paşa kasidelerini sadece övgü için kullanmamıştır. Kasidelerinde yer yer dilek ve şikâyetler de mevcuttur. Şairin kasidelerinde dikkat çeken diğer bir husus ise kasidelerinde nesib ve fahriye bölümlerini uzun tutulmasıdır.

Divan'da kaside şekli ile yazılmış 19 şiir bulunmaktadır. Kasideler, beyit sayılarına göre değerlendirildiğinde 8-124 beyit arasında farklı uzunluklarda yazıldığı görülür. Bu teze dahil edilen kasidelerin sıra numaraları ve beyit sayılarına göre sınıflandırılması şu şekildedir:

Sıra Num.	Şiir Num.	Kaside Başlıkları	Beyit Sayısı
1	III	Naʿt-ı Şerīf	66
2	IV	Naʿt-ı Şerīf	80
3	XVII	Nāʿt-ı Ḥaẓreti Seyyidinā ʿAlī Raẓi ʿAnha Rabbe'l-ʿAli	57
4	XXXII	Ḳaṣīde-i ʿAdem	70
5	XXXIII	Ḳaṣīde-i Ḳalem	28

6	XXXIV	Ḳaṣīde-i ʿIydiyye Der-Sitāyiş-i Ser-ʿasker Devletlü Meḥemmed Rüşdī Paşa	110
7	XXXV	Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ser-ʿasker Meḥemmed Rüşdī Paşa	83
8	XXXVI	Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿẓam Reşīd Muṣṭafā Paşa	77
9	XXXVII	Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadrʿaẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa	99
10	XXXVIII	Kaṣīde Der-sitāyiş-i Muṣṭafā Reşīd Paşa	124
11	XXXIX	Ḳaṣide Der-infiṣāl-i Ṣadraʿẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa	60
12	XL	Kaṣide-i Teşekküriyye Der Ḥaḳḳ-ı Serdār-ı Ekrem ʿÖmer Paşa	56
13	XLI	Kaṣīde Der-sitāyiş-i Serdār-ı Ekrem ʿÖmer Paşa	99
14	XLII	Ḳaṣīde-i Diger Der-ḥaḳḳ-ı Meşārü'l-ileyh	39
15	XLIII	Kaṣīde-i Ramażāniyye Der-Sitāyiş-i Reʾis Dārü'ş-şūrā Meḥmed Reşīd Paşa	59
16	XLIV	Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa	72
17	XLV	ʿAṭūfetlü Ṣaliḥ Beg Efendi Ḥażretleriniñʿ Avdet-i Sefāretle Nīşden Mürūr Edecekleri Şüyūʿ Bularak İnşād Olunup ʿAdem-i Vuḳūʿ Cihetiyle Nā-Tamām Ḳalmış Olan Ḳaṣīde-i Ber-Güzīdedir	54
18	XLVI	Yine Ḳaṣīde-i Nā-Tamām	8
19	XLVII	Ḳaṣīde-i Be-Ṭarz-ı Ḳıṭʿa Der-Sitāyiş Vezīr İsmaʿīl Paşa	27

Tablo 2: Kasidelerin başlıkları ve beyit sayıları.

Kasidelerin içerikleri ise şu şekildedir:

İlk kaside **"Naʿt-ı Şerīf"** başlığını taşımaktadır. Bu kaside 66 beyitten oluşmaktadır. Kasidenin nesib bölümünde Allah'ın yaratma gücünden bahsedilmektedir.

Cenāb-ı Ḥaḳ yaradıp ẕāt-ı aḳdesiñ aḳdem
Ṣüver-nümā-yı ẓuhūr oldu baʿd-ezīn ʿālem (III / 1)

Nesib bölümünden sonra Hz. Peygamberin övgüsü gelmektedir. Şair, bu kısımda sık sık iktibas sanatı kullanılarak Hz. Muhammed'in övgüsünü yapar. Beyitte başlangıçtan sona kadar yücelik, makam ve hizmetkârların ona ait olduğunu dile getirir. Başka bir beytinde ise Hz. Peygamberin mertliğinin temiz kalplilere coşku, ihsanının ise düşkünlere tam bir arzu verdiğini dile getirir.

Seniñdir efser-i "Levlāk" ü taḫt-ı "Erselnāk"
Seniñdir evvel ü āḫir celāl ü cāh u ḥaşem (III / 28)

Mürüvvetiñ ider ehl-i ṣafāyı cūş-â-cūş
ʿİnāyetiñ verir üftāde-gāna şevḳ-i etem (III / 26)

Şair, 40. beyitten sonra sözü kendine getirir. Burada kendini övmekten ziyade eksik yönlerini dillendiren şair, kendini günahkâr olarak atfetmektedir. Eğer isyan vadisinde kalmaya devam ederse harap eden nefisin kendine daima zayıflık ve keder vereceğini söyler. Böylesi günaha batmış olan şair, beyitlerin devamında Allah'a onu bu düşkünlük içerisinde bırakmaması için yalvarır.

Görünce cürmle ser-şār-ı cām-ı aʿmālim
Dü-dīde ḫūn ile pür oldu ʿayn-ı sāġar-ı Cem (III / 45)

Ḳalursa böyle göñül vādi-i maʿāṣīde
Hemīşe nefs-i tebeh-kār ider zebūn u dijem (III / 49)

Bıraḳma ḫāk-i meẕelletde rūz-ı sūz u güdāz
Eyā şefīʿ-i uṣāt u meded-res-i ʿālem (III / 62)

Bahār-ı pür ḫas u ḫār-ı ziyānda ḳaldım āh

Çıḳar kenāre-i sūda beni be-dest-i himem (III / 63)

Şair, kasideyi dua ile sonlandırmaktadır. Dua bölümünü iki beyitte toplayan şair, bu kısımda ağzının iki dünyada da naat ile açılmasını, boş ve manasız şekilde açılmamasını diler. İkinci beyitte ise bu saf yolun yolcusuna, değerli olan her şeyin tamamına ve ashabına kusursuz bir selam ve binlerce dua olsun, diyerek bitirir.

Zebān-ı ṭabʿımı nāʿtiñ güşād ede dāʾim
Dirīġ açılmaya beyhūde miṣl-i tīġ-i dü-dem (III / 65)

Revān-ı pākiñe her-bār ola hezār ṣalˇāt
Cemīʿ-i ʿizze vü aṣḥābıña selām-ı etem (III / 66)

"Naʿt-ı Şerīf" başlığını taşıyan kaside 80 beyitten oluşmaktadır. Bu kasidenin nesib bölümünde sevgilinin acımasızlığı, şairin günaha batmış bir kul oluşu, korku ve ümitsizliği ele alınır.

Ṣad füsūs ey göñül ol nefs-i leʾīm-i fettān
Eyledi pek beni rencīde-i tīġ-i ʿudvān (IV / 1)

Raḫneler açdı baña deşne-i düşnāmı ile
Ḳalmadı çekmege āzārını hīç tāb u tüvān (IV / 2)

Çeşm-i ümmīdime gelmez ṣuver-i fevz ü necāt
Güş-ı fikrim duyamaz müjde-i ʿafv u ġufrān (IV / 19)

Ḳorḳarım dūzaḫiyān ede teberī benden
Bulamam dār-ı ʿuḳāb içre daḫi belki mekān (IV / 24)

26. beyitten sonra Hz. Peygamberin övgüsü yapılır. Hz. Muhammed'in kıyamet günü yol gösterici olması, zayıflara ve gönlü incinmiş olanlara sığınak oluşu ve onun merhametinin bir sonu ve sınırının olmayışından bahsedilir.

Şāfiʿ-i rūz-ı cezā Aḥmed-i mürsel kim odur
Dest-gīr-i żuʿafā melceʾ-i āzürde dilān (IV / 35)

Sen o şāhen-şeh-i evreng-i ʿināyetsin ki
Olamaz mülket-i aʿṭāfıña ḥadd ü pāyān (IV / 60)

Kasidenin devamında kıyamet gününde olacaklardan bahsedilmektedir. Allah'ın mahkemesinin kurulması, mazlumun zalimden hakkını alması, sapkınlık içinde olanların mahşer meydanında korkmaları ele alınır. Şair, herkesin ettiğini bulacağı o mahşer gününde kendisinin kazançlı çıkması için Allah'a yalvarır.

O zamān kim açılır māḥkeme-i Rabbanī
Ẓālimānı getirip ḥaḳḳın alır maẓlūmān (IV / 68)

O zamān kim olalar zīr ü zeber ehl-i ḍalāl
O zamān kim bula ehvāl-i ḳıyāmet meydān (IV / 70)

Dest-i luṭfuñla beni sevḳ-i kenār-ı sūd it
O zamān kim ola pā-māl-i ṭuġāt-ı insān (IV / 73)

Kasidenin son kısmına gelindiğinde ise şair, dua ile şiirini sonlandırmaktadır. Şair, bu bölümde gönülden dua ettiğini dile getirir ve şiirinin Allah'ın huzurunda kabul olmasını diler.

Dilerim pīş-gehiñde ola şāyān-ı ḳabūl
Ḳıldım itḥāf-ı taḥiyyāt u ṣalāt ez-dil ü cān (IV / 79)

"Nāʿt-ı Ḥaẓreti Seyyidinā ʿAlī Raẓi ʿAnha Rabbe'l-ʿAli" isimli kaside, 57 beyittir. İlk dört beyitte şair, içinde bulunduğu aşktan ve o aşkın onu ne hâle getirildiğnden bahseder. Daha sonraki beş beyitte ise Hz. Ali'nin kabrinin bulunduğu Necef şehrinden söz edilir. Şair, bu şehri lütuf ve rahmet denizinin toplanma yeri, gücün sırrının

doğduğu yer, şehit edilen padişahın gömülü olduğu il olarak anar. Şair, kendi için önemli olan bu şehre uzak düşmüş ve hasret kalmıştır. Bu yüzden karanlıkta kaldığını dillendirir.

Necef ki mecmaʿ-ı baḥreyn-i luṭf u raḥmetdir
Ḥabāb-ı cūylarından kināye āb-ı ḥayāt (XVII / 7)

Necef ki maṭlaʿ-ı envār-ı sırr-ı ḳudretdir
ʿİẕār-ı mihr ü mehi anda ferş eder mīḳāt (XVII / 8)

Necef ki meşhed-i şāhen-şeh-i vilāyetdir
Turābı cevher-i cān sengi rūḥ-ı maḫlūḳāt (XVII / 9)

Şair, Necef'i anlattıktan sonra iktibas sanatını kullanıp sözü Hz. Ali'ye getirerek methiyeye başlar. Eşref Paşa, burada bulunan bazı beyitlerinde on iki imama ve Hz. Peygamber'e övgülerde bulunsa da kasidenin genelinde Hz. Ali övülür.

Şehī ki pāye-i iḳbāli "vāli men vālāh"
Ki ins ü cinne odur server-i sütūde-ṣıfat (XVII / 10)

Sen ol kerīm-i mekārim-nişānısın ki saña
Maḥabbet eyleyen elbet bulur ṭarīḳ-ı necāt (XVII / 42)

Vaṣī-i ḥażret-i Aḥmed velī-i ẕāt-ı "Eḥad"
Naḳī-i ekmel ü emced ḫulāṣa-i sādāt (XVII / 20)

Be-ʿAskerī be-cenāb-ı Muḥammed-i Mehdī
Ki oldur āyetü'l-āyāt u ġāyetü'l-ġāyāt (XVII / 48)

Kasidenin son kısmında kafiyesinin tükendiğini fakat naatının tükenmediğini dile getiren şair, duaya geçeceğini bildirir ve duasını ederek şiirini bitirir.

Tükendi ḳāfiye līkin tükenmedi naʿtiñ
Kemāl-i ʿacz ile etsem n'ola dürūd u ṣalāt (XVII / 54)

ʿAle'l-ḫuṣūs ki olsun cenāb-ı aḳdesiñe
Hezār-ı taşliye vü bī-şümār-ı teslīmāt (XVII / 57)

"Ḳaṣīde-i ʿAdem" isimli kaside 70 beyitten oluşmaktadır. Akif Paşa'nın "*Adem Kasidesi*"ne nazire olarak yazılmıştır. Şair, 68. beyitte Akif Paşa'yı över. Beyitte Akif Paşa'yı lütuf kaynağının veziri olarak nitelendirir. Onun düşüncelerinin kalemini ise yokluğun yolu olarak görür.

Āṣaf-ı kān-ı kerem ḥażret-i ʿĀkif paşa
Ki leb-i ḫāme-i endīşesi mecrā-yı ʿadem (XXXII / 68)

Şair, bu şiirinde yokluğu tasavvufî açıdan ele almıştır. Tasavvufta yokluk varlığın zıddı olarak karşımıza çıkar. Edebiyatta bu kelime lügat manası ile kullanılır. Diyar-ı adem ve sahra-yı adem tamlamaları ölüm ve dünyadan göçme anlamında kullanılır. İnsan yokluktan gelir ve yine yok olur. Varlık iki yokluk arasındaki olaydır. Bu da Allah'ın takdiridir.[37] Şair de bu şiiri aynı fikir ile oluşturmuştur. Şaire göre mutlak son yokluktur ve insan onun esiridir. Bu esaret içinde olanlar kurtuluş ümidi taşımazlar. Çünkü onlar Allah'tan gelip ona gideceklerdir. Onlar için en güvenli yer Allah'ın yeridir.

Buldular cilve-geh-i emn ü emānı "lā-rayb"
Niçin ümmīd-i rehā etsin üsārā-yı ʿadem (XXXII / 19)

Şaire göre yokluk bir uyarıcıdır. O, bazen gaflet uykusundan uyaran bir kilisenin çan sesi, bazen de insana haddini bildiren birisidir. Farklı beyitlerde karşımıza çıkan bu kurtarıcı tipi, dünya zevkine dalmış kişileri doğru yola iletmek ile görevlendirilmiştir.

Ḫˇāb-ı ġafletden uyanmazlar idi pīr-i muġān
Olmasa naʿra-i nāḳūs-ı kilīsā-yı ʿadem (XXXII / 20)

[37] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* 9.b., (İstanbul: L&M Yayınları, 2002), 8.

Neş'e-i bezm-i ḥayāt ile olurduḳ pür-cūş
Der-ʿaḳab gelmese teʾdībe-[i] mevlā-yı ʿadem (XXXII / 21)

Şair, kendini de bu yokluğun bir parçası olarak görür. Onun baktığı her yerde Allah vardır. Bu yüzden kendini görmek için aynaya bakan şair kendini değil, yokluğun sarı simasını görür. Başka bir beyitte Allah'tan gelip ona döndürüleceği sırrını bir mürşitten öğrenen Eşref Paşa, eğer bunu bilmeseydi var olmak için bu kadar hevesli olmayacağından bahseder.

Baḳsam āyīneye māhiyyetimi görmek içün
Ben görünmem görünür zerdi-i sīmā-yı ʿadem (XXXII / 44)

Yoḳ yere bunda heves-kār-ı vücūd olmaz idim
Mürşid-i kāmilim etseydi veṣāyā-yı ʿadem (XXXII / 38)

Kasidenin 52-59 beyitleri fahriye bölümüdür. Şair, bu bölümde kendini övdükten sonra (XXXIII / 60) beyitte tegazzül bölümüne geçeceğini bildirir. Tegazzül bölümünde sevgilinin güzellik unsurlarından yola çıkarak yokluk kavramı işlenir. Güzellik sayfasına sevgilinin dudağının nakşedilmesi ile yokluğun gizli manasının hemen görünmesi buna bir örnektir.

Varaḳ-ı ḥüsnde menḳūş olucaḳ noḳṭa-i laʿl
Rū-nümā oldu hemān maʿnī-i iḫfā-yı ʿadem (XXXII / 65)

Şair, bu kasidesinde dua kısmına yer vermemiştir. Tegazzül bölümünden sonra şiirini bitirmektedir.

"Ḳaṣīde-i Ḳalem" isimli kaside 28 beyitten oluşmaktadır. Şair; kaleminden gizem ülkesinin padişahı, ağzına kadar dolu kadehin sarhoşu, hasta gönüllerin vefalı yâri, gül bahçesinin güzel kokulu şiirleri gönül aldatan ve büyüleyen avcı gibi sıfatlar ile bahseder.

İḳlīm-i feyż ü ḥikmete fermānın işledir
Kim şehriyār-ı kişver-i esrārdır ḳalem (XXXIII / 2)

Şair, kalemine tasavvufi bir açıdan bakar. Kaleminin asıl amacı vahdet davasını ve Allah'ın yaratma gücünü ispat etmektir. Kalem, burada bir araç olarak kullanılır. Şair, gizli bir sır olarak görüp bildiği bu davayı kalemi vasıtası ile aktarır. Kalemi onun bildiği sırlara ortak olduğu için kıymetlidir.

Āgāh-ı sırr u ġayb-ı ḥaḳīḳat desem n'ola
Rāz-ı nihān-ı ʿaşḳa ḫaber-dārdır ḳalem (XXXIII / 4)

Maʿnā-yı "Kün-Fekānı" işāret eder zihī
Peyk ü berīd-i ʿālem-i aḫbārdır ḳalem (XXXIII / 5)

İṣbāt eder vücūh ile daʿvā-yı vaḥdeti
Ġāyet miyān-ı beste-i iḳrārdır ḳalem (XXXIII / 7)

Kasidenin 16-23 beyitleri fahriye bölümüdür. Şair bu bölümde kendini ârif, fâris ve nâtık olarak nitelendirir. Bu kısımda sözünü, şiirini, kişiliğini ve kalemini yüceltir. Onun sözü ve kalemi düşünce sırlarının hazinesi ve süsüdür.

Pīrāye-i serāʾir-i endīşedir sözüm
Sermāye-i ḫazāʾin-i efkārdır ḳalem (XXXIII / 16)

Fahriye bölümünden sonra şair, tekrar kalemini överek şiirini sonlandırır. Dua bölümü bu şiirde bulunmamaktadır.

"Ḳaṣīde-i ʿIydiyye Der-Sitāyiş-i Ser-ʿasker Devletlü Meḥemmed Rüşdī Paşa" isimli kaside 110 beyitten oluşmaktadır. Şair, nesib bölümünde felekten ve talihinden yakınır. Nesib bölümünden sonra girizgâh beyti ile methiyeye başlayan şair, Mehmet Paşa'nın övgüsüne geçer. Paşa'yı çok uzun bir şekilde öven övdükten sonra şair, sözü kendine

getirir. Fahriye bölümünden sonra tegazzül ve dua bölümü ekleyen Eşref Paşa, şiirini bitirir.

Şair, bu şiirde Mehmet Paşa'nın kendine sunduğu ihsanlardan sıklıkla söz eder. Şahsına bu denli ihsanda bulunan Mehmet Paşa'nın dünyada eşi benzeri olmadığını dile getirerek över.

Dār-ı şūrāda iken vaʿde-i luṭf etdi baña
Elbet incāzına fermān eder ol faḫr-ı kibār (XXXIV / 76)

Yaʿni ser-ʿasker-i ẕī-şān-ı Meḥemmed Paşa
Ki velīü'n-niʿam-ı dād-resimdir her-bār (XXXIV / 34)

Görmemiş çeşm-i beşer sen gibi bir ser-ʿasker
Gelmemiş ʿāleme ẕātıñ gibi aʿḳal serdār (XXXIV / 80)

"Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ser-ʿasker Meḥemmed Rüşdī Paşa" isimli 83 beyitten oluşmaktadır. Şiirin ilk bölümünde kâinatın yaradılışından, doğada bulunan şeylerin düzeninden bahsedilir.

Yeksān degil niẓām-ı maḳādīr-i kāʾināt
Siyyān degil nuḳūş-ı ṣuver-gāh-ı "Māʾ u ṭīn" (XXXV / 6)

Methiye bölümünde bir önceki kasidede olduğu gibi Mehmet Rüştü Paşa'nın övgüsü yapılır. Bu kasidede Mehmet Paşa'nın kişiliği ön plana çıkarılarak bir övgü yapılmıştır.

Bāzū-yı ġālibiyyetine ḥırzdır ẓafer
Bārū-yı iḳtidārına tevfīḳdir ḥaṣīn (XXXV / 27)

Mehmet Paşa'nın övgüsünün ardından şair, fahriye bölümüne geçerek kendini över. Eşref Paşa, bu kısımda aldığı rütbeden ve kabiliyetli oluşundan bahseder. Fahriyeden sonra tegazzül ve dua bölümünü ekleyerek şiirini bitirir.

“Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿẓam Reşīd Muṣṭafā Paşa” isimli 77 beyitlik kasidenin nesib kısmında Allah’ın yaratma gücü ele alınır. Dünya’nın düzeninin oluşumu, Hz. Adem’in yaradılışının ardından insanlığın ve medeniyetin var oluşu, çiçeklerin açılışı ve baharın gelişi gibi konular işlenmektedir. Şair, bu bölümde yer yer feleğe değinerek ondan şikâyet de etmeyi unutmaz. Bu bölümden sonra Reşit Paşa’nın övgüsüne başlayan şair, Reşit Paşa’nın adaletli oluşu, dünyaya bir düzen getirişi ve kendine yardım edişinden bahseder. Şair, bu kısımda Akif Paşa’nın “*Adem Kasidesi*” ne nazire yazdığını da belirtmektedir.

Kemāl-i ʿadli ile dehre verdi āsāyiş
Zülāl-i luṭfu ile ḫalḳı ḳıldı şīrīn-kām (XXXVI / 52)

Zihī nihāyet-i himmetiñe bu feḫāmet ile
Ola benim gibi nāçīz-i pürsişiñle bekām (XXXVI / 60)

ʿAdem ḳaṣīdesine ʿĀkif-i suḫendānıñ
Naẓīre yazmış idi kilk-i nā-pesend erḳām (XXXVI / 57)

Reşit Paşa’nın övgüsünden sonra sözü kedine getiren şair, bu kısımda hem şairliğini hem de Şevket, Urfî ve Hayyam’ı över. Fahriye bölümünden sonra tegazzül ve dua bölümü bulunur. Şair, duasını ederek şiirini bitirir.

“Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa” isimli kaside 99 beyitten oluşmaktadır. Şiire felekten ve talihinden şikâyet ile başlayan şair, methiye bölümüne geldiğinde Reşit Paşa’nın övgüsünü yapar. Bu bölümde Reşit Paşa’nın Sadrazam (vekil-i mutlak) oluşundan bahseder. Şair, kasidenin içerisine 1268 / 1851 yılında sadrazamlık yapan Reşit Paşa için bir tarih beyti ekler. Reşit Paşa’nın adaleti ve kurduğu düzeni de beyitlerine taşıyan şair, fahriye bölümüne geçerek kendini över. Fahriye bölümünden sonra tegazzül ve dua bölümü eklenerek kaside sonlandırılır.

Reşīdin eyledi mihre be-cā şeh-i ekvān

Gelip ẓuhūra bu tārīḫ-i ʿavn-i sübḥānī (sene 1268) (XXXVII / 60)

Vekīl-i muṭlaḳ eder böyle bir Ḫudāvendi
Niẓām-ı ʿālem olunca murād-ı Rabbānī (XXXVII / 61)

"Kaṣīde Der-sitāyiş-i Muṣṭafā Reşīd Paşa" isimli 124 beyitlik kaside, *Divan*'daki en uzun kasidedir. Şair, kasideye talihinden şikâyet ile başlar. Devamında ise gezip gördüğü coğrafyalardan ve girdiği savaştan bahseder. Savaşta alınan başarısızlık sebebi ile mertebesi düşürülen şair, Niş şehrine sürgün edilir. Bu bölümde şair, sürgün yıllarında çektiği özlem duygusunu kaleme alır.

Ḫarb-i ḥālile ṭolaşdırdı nice büldānı
Bu seyāḥatde velīk eyledi laġzīde-ḳadem (XXXVIII / 20)

Şehr-i Nīşe atıp eyyām-ı ġazādan ṣoñra
Açdı cān-gāhıma Nīş semti [..] dürlü seḳam (XXXVIII / 21)

Eşref Paşa, methiye bölümünde Reşit Paşa'yı övdükten sonra ona derdini açar. Feleğin ona acımasızca davrandığını ve sürgün döneminde yaşadığı hasret duygusunu dile getirip bu hasretini vuslata dönüşmesini ister. Bütün övgü ve dileklerini methiye bölümünde sunan şair, fahriye bölümüne geçer. Bu kısımda kendinin yetenekli olduğunu göstermek için Nefʿî ve Urfî ile kendini kıyaslayıp onlar kadar iyi olduğunu dile getirir. Bütün bu kendini gösterme çabası affedilmek içindir. Fahriye bölümünden sonra tegazzül ve dua bölümü gelmektedir. Şair, Reşit Paşa'ya dua ederek kasidesini bitirir.

Ḫācetim vusʿat-ı iḳbāldir ancaḳ senden
"Ḫāşeli'llāh" ola deryūze-i dīnār u direm (XXXVIII / 70)

Sen bilirsin neler etdi baña çarḫ-ı ġaddār
Ki iḥāṭa edemez cedvel-i keyfiyyet ü kem (XXXVIII / 85)

“Ḳaṣide Der-infiṣāl-i Ṣadraʿẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa” isimli kaside 60 beyitten oluşmaktadır. Şair, şiire felekten şikâyet ile başlayıp Reşit Paşa’nın övgüsü ile devam etmektedir. Daha sonra sözü kendine getiren şair, şahsını övmek yerine felekten şikâyet eder. Feleğin ona savaş açtığını dile getiren şair, dil kılıcı ile kendisinin de feleğe savaş açmayı düşündüğünü söyler. Daha sonra kasideye tegazzül ve dua bölümü ekleyerek şiirini bitirir.

Ḳıldı felek muḥāṣara ḥüṣn-i ümīdimi
Tīġ-i zebānımı çekip açsam n’ola cihād (XXXIX / 51)

“Kaṣide-i Teşekküriyye Der Ḥaḳḳ-ı Serdār-ı Ekrem ʿÖmer Paşa” isimli bu kaside 56 beyitten oluşmaktadır. Diğer kasidelerinin aksine Eşref Paşa bu kasidesine şükür ile başlar. Bu şükür duygusu kasidenin çoğu beytinde bulunur. (XL / 31) beytine bakıldığında bu şükrün sebebini görülmektedir. Şair, Ömer Paşa sayesinde Arif Efendi’ye vekil olarak tayin edilir. Bu durum onda minnet duygusu oluşturmaktadır.

Himmet-i bī-minnetiñle ser-hezār etdiñ beni
Eyleyip ʿĀrif Efendi bendeñe nāʾib menāb (XL / 31)

Kasidenin methiye bölümünde Ömer Paşa’ya duyduğu minnet duygusunu dile getiren şair, Paşa’ya övgülerde bulunur. Bu bölümde Ömer Paşa’nın savaşçılığı ön plandadır. Şaire göre Ömer Paşa, savaşçı olması yönüyle Hz. Ali’ye benzetilir.

Bī-muʿādil Ḳahramān Ḥaydar mümāṣil ṣaf-şikāf
Bermekī-temkīn ḳumandan ṣaf-der-i Rüstem-şitāb (XL / 10)

Dest-bürd Ḥaydar-i Kerrārı gösterdiñ bütün
Düşmen-i dīniñ ḫaṣār u kişverin ḳıldıñ ḫarāb (XL / 28)

Methiyeden sonra fahriye bölümü gelmektedir. Şair, burada şairliğini Hâkânî ve Urfî ile kıyaslar. Kendi övgüsünden sonra tegazzül ve dua bölümü ekleyen şair, şiirini sonlandırır.

“Kaṣīde Der-sitāyiş-i Serdār-ı Ekrem ʿÖmer Paşa” isimli kaside 99 beyitten oluşmaktadır. Şair, şiire Hz. Musa ve Tur hadisesine telmih yaparak başlar. Bu bölümde Allah’ın sırrı üzerinde durulur. Kasidenin methiye bölümünde ise Ömer Paşa’nın Tuna Harbi sırasında gösterdiği kahramanlık ve aldığı başarıdan bahsedilir. Sadece Tuna’dan değil; Purut, Eflak ve Boğdan’ın üzerine gönderdiği askerlerden de söz ederek Ömer Paşa’nın savaşçı yönü övülür. Kasidenin devamında fahriye, tegazzül ve dua bölümüne yer vererek şiirini bitirir.

Çünān ṭutar ḳan sāʾir ḥudūd-ı Tuna ḥarbinde
Bozuldu ceyş-i düşmen bildi neymiş ḥadd-i ʿişyānı (XLI / 49)

Hünerden mi yanında beldeteyn-i devleti tesḫīr
Purūta sevḳ-i çeyş eyler geçip Eflāk u Boġdanı (XLI / 45)

“Ḳaṣīde-i Diger Der-ḥaḳḳ-ı Meşārü’l-ileyh” isimli kaside 39 beyitten oluşmaktadır. İlk iki beyitte Abdülmecid Han’a övgüde bulunan şair, nesib bölümünün devamında ise savaşa hazırlık için yapılan ateşli bir talimden söz eder. Bu talim sırasında gördüğü ordu dizilişi ve askerî çeşitlik hakkında bilgi veren şair, ordunun heybeti karşısında yaşadığı şaşkınlığı da dile getirir.

Şehen-şāh-ı cihān ʿAbdü’l-Mecīdiñ baḫt-ı bīdārı
Nigīn-i hükmüne rām etdi heft iḳlīm ü emṣārı (XLII / 1)

Süvārī ile ṭobcu vü piyāde ṣaf-be-ṣaf ḳol ḳol
Füzūn-ter öyle kim ṭutdu göz ermez deşt ü kuhsārı (XLII / 7)

Görünce ben de ol taʿlīmi ḥaḳḳā bu mehābetle
Żarūrī ḳıldı giryān cūş-ı ḥayret çeşm-i ḫūnbārı (XLII / 10)

Kasidenin methiye bölümünde bu ordunun komutanı olan Ömer Paşa övülür. Kasidenin devamında ise fahriye ve tegazzül bölümü bulunmamaktadır. Ömer Paşa'nın övgüsünden sonra şair, Paşa'ya dua ederek kasidesini sonlandırır.

"Kaṣīde-i Ramażāniyye Der-Sitāyiş-i Re'is Dārü'ş-şūrā Meḥmed Reşīd Paşa" isimli kaside 59 beyitten oluşmaktadır. Şair, nesib bölümünde ramazan ayının gelişinden bahsetmektedir. Nesib bölümünü kısa tutan şair, hemen Mehmet Paşa'nın övgüsüne başlamaktadır. Eşref Paşa, methiyeden sonra kendi övgüsünü yapıp dua ederek şiirini tamamlar.

"Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa" isimli 72 beyitten oluşan kasidenin nesib bölümünde şair, talihli oluşundan dolayı övünür. Diğer kasidelerde bahtından şikâyet eden şair, bu kasidesinde tam tersi bir tutum sergilemektedir. Nesib bölümünden sonra Reşit Paşa'yı överek Reşit Paşa'ya derdini açar. Paşa da şairin derdine karşı kayıtsız kalmaz ve ona ihsanlarda bulunur.

ʿArż edip ḥāl-i perīşānımı taṣdīʿ ise de
Āstān-ı kerem ü luṭfuña oldum rū-māl (XLIV / 48)

Şair, kasidenin devamında fahriye, tegazzül ve dua bölümüne yer vererek şiirini sonlandırır.

"ʿAṭūfetlü Ṣaliḥ Beg Efendi Ḥażretleriniñʿ Avdet-i Sefāretle Nīşden Mürūr Edecekleri Şüyūʿ Bularak İnşād Olunup ʿAdem-i Vuḳūʿ Cihetiyle Nā-Tamām Ḳalmış Olan Ḳaṣīde-i Ber-Güzīdedir" isimli kaside 54 beyitten oluşmaktadır. Savaşta aldığı yenilgiden dolayı Niş'e sürülen şair, bu kasidesini Niş şehrinde kaleme almıştır. O, nesib bölümünde Sadrazam Salih Paşa'nın Niş'e gelişi ve halkı mutlu edişinden bahseder.

Şehr-i Nīşī bir sefāretde güẕer-gāh eyleyip
Luṭfla teşrīf ḳılmışdı o ṣadr-ı baḫtiyār (XLV / 6)

Maḳdemiñle Nīş ahālīsin feraḥ-yāb eylediñ
ʿAvdet-i Fārisde ḳıldıñ sen de şimdi reh-güẕār (XLV / 8)

Kasidenin methiye bölümünde sadrazama övgüde bulunur. Sadrazamı övdükten sonra sözü kendine getiren şair, sadrazamın babasına bir kaside yazdığını bildirir. Kasidede içinde bulunduğu durumu anlatan Eşref Paşa, affedilmeyi umarak kasidesini sadrazam ile gönderir. Kasidesine tegazzül ekleyen şair, gazelin son kısmında duaya geçeceğini bildirir. Fakat kasidenin sonunda dua kısmına dair herhangi bir beyit bulunmamaktadır. Bu yüzden kaside yarım kalmıştır.

ʿArż-ḫāl etdim Peder paşa-yı vālā-şanıña
Her-çi-bād-ā-bād küstāḫīye ḳıldım ictisār (XLV / 44)

Bir ḳaṣīde gönderür maʿrūż-ı nāçīzim ile
Baḫt-ı vārūndan teşekkī eyledim bi'l-ıżṭırār (XLV / 45)

İstemez ol ḳışşayı tafṣīl kim devr ü dırāz
Şimdi aḥvālim saña açdım be-vech-i iḫtiṣār (XLV /46)

Eşrefā besdir teġazzül şekve vü lāf-ı kemāl
Baʿd-ezīn ile duʿā-yı dāverīye ibtidār (XLV / 54)

"Yine Ḳaṣīde-i Nā-Tamām" isimli kaside 8 beyitten oluşmaktadır. Kaside eksik ve tamamlanmamıştır. Şiir, İsmail Paşa'nın övgüsü ile başlar. Övgüsü yapılan İsmail Paşa'nın bir ülke fethettiği bilgisi bulunsa da bu yerin ismi zikredilmemiştir.

Güc bir ülkā feṭḥ oldu ḍarb-ı destiñle seniñ
Güc midir baḫtım açıp ḳılsıñ beni şād u be-kām (XLVI / 5)

"Ḳaṣīde-i Be-Ṭarz-ı Ḳıṭʿa Der-Sitāyiş Vezīr İsmaʿīl Paşa" isimli kaside 27 beyitten oluşmaktadır. Nesib bölümünde Abdülmecid Han'a övgü yapılır. Daha sonra İsmail Paşa sayesinde Edirne'yi gördüğünü dile getiren şair, Paşa'nın övgüsüne başlar. Bu

kısımda İsmail Paşa'nın yaptırdığı bir ateşli talimden söz edilir. Şair, burada ordu içinde bulunan asker çeşidi, kullanılan savaş aletlerinden de söz eder. Kasidenin devamında tegazzül ve dua ekleyerek şiirini bitirir.

Bir vezīrin sāye-endāz etdigim ol beldeye
Görmemiş miṯlin ʿuyūn-ı ins ü cān-ı Edrine (XLVII / 3)

Ḳışla-i şāhāne buldu maḳdemiyle zīb ü fer (XLVII / 14)
Ṣaḥn-ı taʿlīm oldu reşk-i gülsitān-ı Edrine

ʿAskerīye bā-ḫuṣūṣ āteşli taʿlīm etdirip
Oldu Behrām-ı felek taḥsīn-i ḫ̆ān-ı Edrine (XLVII / 15)

Ḳubbe-i fīrūzeye verdi ṣadā ṭob u tüfenk
Çarḫa dek peyveste oldu ṣıbt u şān-ı Edrine (XLVII / 17)

2.2. Musammatlar

2.2.1. Terkib-i Bend ve Terciʿ-i Bendler

Eşref Paşa'nın *Divanı*'nda iki adet terkib-i bend bulunmaktadır. İlki **"Medḥiyye-i Ḥażret-i İmām ʿAlī Raẓiya'llāhü ʿAnh",** ikincisi **"Merṣiyye-i İmām Ḥüseyīn Raẓiya'llāhü ʿAnh"** isimlerini taşımaktadır. Her ikisi de altışar beyitten oluşan 10 bentlik bir terkib-i benddir.

"Medḥiyye-i Ḥażret-i İmām ʿAlī Raẓiya'llāhü ʿAnh" isimli ilk terkib-i bendde şair, Hz. Ali'ye övgülerde bulunmaktadır. Bu şiirde, Hz. Ali'de bulunan cömertlik, velilik, keramet ve liderlik gibi çeşitli vasıflar ön plana çıkartılmıştır.

Keffe-i ebr-i güher-bār-ı seḫāvet sendedir
Devlet-i mülk-i muʿallā-yı velāyet sendedir
Maʿdelet-efrūzī-i taḫt-ı kerāmet sendendir

Hem ʿināyet hem riyāset hem siyādet sendendir (XVIII / IV

Şairin her bendde konu bütünlüğünü koruduğu görülmektedir. Şair, III. bendi dışında bent sayılarını da aynı düzende oluşturmuştur. III. bend 10 dizeden oluşmaktadır.

"Merşiyye-i İmām Ḥüseyīn Raẕiya'llāhü ʿAnh" isimli ikinci terkib-i bendde ise Hz. Hüseyin'in şehit edilişinden dolayı duyulan üzüntü dile getirilir. III. ve XI. bent dışında bütün bentler 12 dizeden oluşur. III. bent 10, XI. bent ise 8 dizeden oluşmaktadır. Şiirin muhtevasına bakıldığında ise konu bütünlüğü bozulmamıştır.

2.2.2. Tahmis

Dīvan'da bir adet tahmis bulunmaktadır. Şair, naat şeklinde kaleme aldığı bu şiirini Rasih'e tahmis olarak yazmıştır.

Dest-i ḥasretle çekip cām-ı ġamım ḥazeniñ
Bezm-i hecriñde içince mey-i derd ü miḥeniñ
Eşref-āsā ederek fikret-i ḳand-i deheniñ
Bābıña geldi temennī-i ḳabūlüñle seniñ
Bende-i Rāsiẖ-i ʿāṣī-yi zelīl-i gümrāh (XVI / VII)

"Taẖmīs-i Nāʿt-ı Şerīf" ismini taşıyan bu şiir Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün vezniyle yazılmış olup müzdevictir. Kafiye şeması aaaaa, bbbba, cccca... şeklindedir.

2.2.3. Müseddesler

Dīvan'da dört adet müseddes bulunmaktadır. Bunları biri müzdevic, üçü mütekerrirdir.

"Müseddes-i Nāʿt-ı Şerīf" isimli şiir naat türünde yazılmıştır. Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün vezni ile yazılmış olup 6 betten oluşmaktadır. Kafiye şeması aaaaAA, bbbbAA, ccccAA.. şeklindedir. Mütekerrir müseddestir. Hz. Peygamber'in övgüsü yapılmaktadır.

“Müseddes-i ʿÂşıḳāne vü Dervişāne” isimli şiir Mefʿûlü / Fâʿilâtü / Mefâʿîlü / Fâʿilün vezni ile yazılmış olup 15 betten oluşmaktadır. Kafiye şeması aaaaAA, bbbbAA, ccccAA şeklindedir. Mütekerrir müseddestir. Tasavvufî bir manzumedir.

“Müseddes-i Müşterek Be-Emr-i Kāżım” isimli şiir müşterek bir gazeldir. Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün vezni ile yazılmış olup 14 betten oluşmaktadır. Kafiye şeması aaaaAA, bbbbAA, ccccAA.. şeklindedir. Mütekerrir müseddestir. Hz. Ali’ye övgülerde bulunulan tasavvufî bir manzumedir.

“Medḥiyye-i Müştereke Be-Emīr-i Kāżım” isimli şiir müşterek bir gazeldir. Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün vezni ile yazılmış olup 14 betten oluşmaktadır. Kafiye şeması aaaaaa, bbbbaa, ccccaa.. şeklindedir. Müzdevic müseddestir. Hz. Ali’ye övgülerde bulunulan tasavvufî bir manzumedir.

2.2.4. Muhammes

Divan’da bir adet muhammes bulunmaktadır. “**Muḫammes-i Nāʿt-ı Şerīf**” isimli bu şiir Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün vezniyle yazılmıştır. Müzdevic muhammes olan şiirin kafiye şeması aaaaa, bbbba, cccca şeklindedir. Naat türünde yazılmış bir manzumedir.

2.3. Gazeller

Babacan’ın verdiği bilgilere bakıldığında Sebk-i Hindî şairleri 10 beytin altında gazeller kaleme almışlardır. [38] Babacan’ın verdiği beyit sayıları ile Eşref Paşa’nın beyit sayıları karşılaştırıldığında Eşref Paşa, Sebk-i Hindî şairleri gibi 10 beytin altında gazeller kaleme aldığı görülür.

Gazel sayısına bakıldığında, Eşref Paşa’nın gazel nazım biçimine rağbet ettiğini söylemek mümkündür. Şair, en çok 5 ve 7 beyitli gazelleri, ikinci olarak 9, 10 ve üzeri

[38] Babacan, “Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî”, 183.

beyitli gazelleri tercih etmiştir. Üçüncü sırada ise 6 beyitli gazeller yer alırken 8 beyitli gazeller dördüncü sırada yer almaktadır.

Beyit sayısı	5	6	7	8	9	10 ve üzeri
Yüzdeler	5 % 26,31	2 % 10,52	5 % 26,31	1 % 5,26	3 % 15,78	3 % 15,78

Tablo 3: Gazellerin beyit sayıları ve yüzdelik dağılımı.

2.4. Rubailer

Divan'da bir adet rubaî bulunmaktadır. Bu rubainin kafiye şeması aaba şeklinde olup Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûl vezniyle yazılmıştır. Tasavvufî bir temada yazılmıştır.

Yā Rabb bi-Muḥammed ü ʿAlī vü Zehrā
Yā Rab bi-Ḥüseyn ü Ḥasan ü āl-i ʿabā
Pūşīde ḳılıp āsitān-ı ʿafv-kede
ʿİṣyānımı urma yüzüme rūz-ı cezā (I / 1)

3. Nazım Türleri

Eşref Paşa, hemen hemen her nazım şeklini kullanarak şiirlerini kaleme almıştır. Muhtelif nazım şekilleri kullanan şairin, yazdığı şiirlerin türleri de çeşitlilik gösterir. Aşağıdaki tablolar şairin kullandığı nazım şekilleri, bu nazım şekillerinde işlediği konular, türleri ve beyit sayıları yer almaktadır.

Eşref Paşa'nın kasidelerinin üçü naat, on üçü methiye ve ikisi fahriyedir. Bu methiyelerin ikisi Mehmet Rüştü Paşa'ya, beşi Mustafa Reşit Paşa'ya, üçü Ömer Paşa'ya, biri Mehmet Reşit Paşa'ya, biri Salih Bey'e ve ikisi İsmail Paşa'ya yazılmıştır.

Şiir Num.	Kaside Başlıkları	Türü	Beyit Sayısı
III	Naʿt-ı Şerīf	Naat	66
IV	Naʿt-ı Şerīf	Naat	80
XVII	Nāʿt-ı Ḥaẓreti Seyyidinā ʿAlī Raẓi ʿAnha Rabbe'l-ʿAli	Naat	57
XXXII	Ḳaṣīde-i ʿAdem	Fahriye	70
XXXIII	Ḳaṣīde-i Ḳalem	Fahriye	28
XXXIV	Ḳaṣīde-i ʿIydiyye Der-Sitāyiş-i Ser-ʿasker Devletlü Meḥemmed Rüşdī Paşa	Methiye	110
XXXV	Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ser-ʿasker Meḥemmed Rüşdī Paşa	Methiye	83
XXXVI	Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿẓam Reşīd Muṣṭafā Paşa	Methiye	77
XXXVII	Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadrʿaẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa	Methiye	99
XXXVIII	Kaṣīde Der-sitāyiş-i Muṣṭafā Reşīd Paşa	Methiye	124
XXXIX	Ḳaṣide Der-infiṣāl-i Ṣadraʿẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa	Methiye	60
XXXX	Kaṣide-i Teşekküriyye Der Ḥaḳḳ-ı Serdār-ı Ekrem ʿÖmer Paşa	Methiye	56
XLI	Kaṣīde Der-sitāyiş-i Serdār-ı Ekrem ʿÖmer Paşa	Methiye	99
XLII	Ḳaṣīde-i Diger Der-ḥaḳḳ-ı Meşārü'l-ileyh	Methiye	39
XLIII	Kaṣīde-i Ramażāniyye Der-Sitāyiş-i Reʾis Dārü'ş-şūrā Meḥmed Reşīd Paşa	Methiye	59
XLIV	Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa	Methiye	72
XLV	ʿAṭūfetlü Ṣaliḥ Beg Efendi Ḥażretleriniñʿ Avdet-i Sefāretle Nīşden Mürūr Edecekleri Şüyūʿ Bularak İnşād Olunup ʿAdem-i Vuḳūʿ Cihetiyle Nā-Tamām Ḳalmış Olan Ḳaṣīde-i Ber-Güzīdedir	Methiye	54
XLVI	Yine Ḳaṣīde-i Nā-Tamām	Methiye	8
XLVII	Ḳaṣīde-i Be-Ṭarz-ı Ḳıṭʿa Der-Sitāyiş Vezīr İsmaʿīl Paşa	Methiye	27

Tablo 4: Kaside şeklinde yazılan şiirin türleri.

Şair, gazellerinde iki farklı tür kullanmıştır. Onun bu tutumuna bakıldığında yeni bir arayış içerisinde bulunmadığına dair bir izlenim verilmektedir. On dördü naat, beşi mersiye şeklinde olmak üzere toplam 19 gazel yazılmıştır.

Şiir Num.	Gazel Başlıklar	Beyit Sayısı
II	Naʿt-ı Şerīf	5
V	Naʿt-ı Şerīf	9
VI	Naʿt-ı Şerīf	9
VII	Naʿt-ı Şerīf	7
VIII	Naʿt-ı Şerīf	7
IX	Naʿt-ı Şerīf	9
X	Naʿt-ı Şerīf	7
XI	Naʿt-ı Şerīf	8
XII	Naʿt-ı Şerīf	6
XIII	Naʿt-ı Şerīf	7
XX	Naʿt-ı Şerīf	14
XXI	Naʿt-ı Şerīf	11
XXII	Naʿt-ı Şerīf	13
XIII	Naʿt-ı Şerīf	5
XIV	Mersiyye	5
XV	Mersiyye	6
XVI	Mersiyye	5
XVII	Mersiyye	7
XVII	Mersiyye	5

Tablo 5: Gazel şeklinde yazılan şiirin türleri.

Eşref Paşa, musammat türünde dört farklı nazım biçimi kullanarak şiirini oluşturmuştur. Bunların dördü muhammes, ikisi terkib-i bend, biri tahmis ve biri müseddestir.

Şiir	Musammat Başlıkları	Türü	Nazım	Bent

Num.			Biçimi	Satısı
XIV	Müseddes-i Nāʿt-ı Şerīf	Naat	Müseddes	6
XV	Muḫammes-i Nāʿt-ı Şerīf	Naat	Muhammes	5
XVI	Taḫmīs-i Nāʿt-ı Şerīf	Naat	Tahmis	10
XVIII	Medḥiyye-i Ḥażret-i İmām ʿAlī Rażiya'llāhü ʿAnh	Methiye	Terkib-i Bend	7
XIX	Merṣiyye-i İmām Ḥüseyīn Rażiya'llāhü ʿAnh	Mersiye	Terkib-i Bend	13
XXIX	Müseddes-i ʿÂşıḳāne vü Dervişāne	Methiye	Müseddes	15
XXX	Medḥiyye-i Müştereke Be-Emīr-i Kāżım	Methiye	Müseddes	14
XXXI	Müseddes-i Müşterek Be-Emr-i Kāżım	Methiye	Müseddes	14

Tablo 6: Musammat şeklinde yazılan şiirin türleri.

Eşref Paşa'nın bir tane rubaisi bulunmaktadır. Bu rubaİye bakıldığında Hz. Peygamber'in ailesine yapılan bir övgü olduğu görülür.

C. AHENK UNSURLARI

1. Vezin

Eşref Paşa'nın kullandığı vezinler ve onların nazım biçimlerine göre dağılımı şu şekildedir:

Bahir	Vezin	Kas.	Gaz.	Musam.	Rub.	Toplam
Hezec	Mefūlü / mefāilü / mefāilü / feʿūl	0	0	0	1	1
Hezec	Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Faʿlün	4	2	0	0	6
Remel	Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün	6	3	2	0	11
Hezec	Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/	2	7	1	0	10

	Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün					
Remel	Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün	4	5	3		12
Muzârî	Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün	3	2	2	0	7

Tablo 7: Vezin bahirlerinin nazım biçimlerine göre dağılımı.

Sebk-i Hindî şairlerinin kullandığı vezinlerin kendilerinden önce ve sonra gelen şairlerle tam bir istatistiki karşılaştırması yapılmamasına rağmen, araştırmacıların genel kanaatine göre Sebk-i Hindî şiirinde, anlamın ön planda tutulup lafzın kısaltılmasına bağlı olarak kısa vezinlerin oranının, XVI. yüzyıldan sonra Fars şiirinde nispeten arttığı tespit edilmiştir. Bu araştırmaya göre oranı artan kısa vezinler, Fars şiirinde mana derinliğinin bulunduğu şiirlerde tercih edilen vezinlerdir. Bu durum, Sebk-i Hindî'nin ruhuna uygundur. Bazı araştırmacılar hiçbir rakam belirtmeksizin remel bahrinden Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün ve muzâri bahrinden mefûlü / fâilâtü / mefâîlü / fâilün kalıbının Sebk-i Hindî şairlerince çok sık kullanıldığını belirtmişlerdir.[39]

Tablodan anlaşıldığı üzere Eşref Paşa'nın en çok tercih ettiği vezin "Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün" veznidir. Bu vezin tüm *Divan* içinde % 25,53 oranında kullanılmıştır. En az tercih ettiği vezin ise "Mefūlü / Mefāilü / Mefāilü / Feʿūl" veznidir. Bu vezin *Divan* içinde % 2,12 oranında kullanılmıştır.

Eşref Paşa, vezinleri kullanırken bir takım tasarruflarda bulunmuştur. *Divan*'da tespit edilen tasarruflardan bazıları şu şekildedir:

Ne olur > n'ola

N'ola tā ʿarş-ı belāġatde ederse pervāz
Ṭāʾir-i ḳudsi-i idrākime verdiñ per ü bāl (XLIV / 53)

[39] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 108.

Ne eyleyim > n’eyleyim

Şāʿirān-ı ʿaṣr ile aḫlāfı artıḳ n’eyleyim
Nezd-i nessāc-ı ḥarīr(ī)de añlamaz [.] mūy-tāb (XL / 45)

Ümmīd > ümīd

Ḫāk-pāyıñdan ümīd olur ki aḫṭallarıñ ile
Ol ḳaṣīdem üzre dil-ḫˇāhım bulur ḥüsn-i ḳarār (XLV / 47)

Kadd > kad

Ḳaldı Ṭūbā secde-i taʿẓīmde ḥayret-feşān
Edeli rüʾyet-i ḳad nevres-nihāliñ yā Resūl (VII / 4)

Hakk > Hak

Nüsḫa-i raḥmet-i Ḥaḳ nükte-i ġayb-ı muṭlaḳ
Sāye-i “Rābb-i felāḳ” māye-i luṭf u iḥsān (IV / 28)

Ufk > ufuk

Ol ki şemşīr yine taḳlīd-i hilāl-i şevvāl
Tīġ-bendi ufuḳa māye-i reşk-i bisyār (XXXIV / 36)

İstanbul > Sitanbul

Ḫāk-i müşgīn-i Sitānbūl gözümde tüter āh
Yoḳ mu ol semtden ey bād-ı ṣabā bir peyġam (XXXVIII / 27)

2. Kafiye

Eşref, *Divan*'ı kaside ve gazeller açısından incelendiğinde en çok kullanılan kafiyenin revî ve öncesindeki uzun ünlüden oluşan *kafiye-i mürdefe* olduğu görülmektedir. Babacan'ın tespitine göre Sebk-i Hindî şairleri ahenk ve ses değeri bakımından daha güçlü olan zengin kafiyeyi kullanmayı tercih etmişlerdir.[40]

Yezīdiñ laʿnetinden efḍal ey ʿārif ṣev**āb** olmaz
Aña laʿnet ḳılan fersūde-i yevmü'l- ḥes**āb** olmaz (XVIII / 1)

Divan'da ikinci sırada en çok tercih edilen ikinci kafiye çeşidi ise sadece revî harfi harekeli ise revîden önceki harfin harekesinde meydana gelen *kâfiye-i mücerrede'dir*.

Gelince rūz-ı pür-sūz ḳıyām**et** yā Resūla'llāh
Yine senden olur ḫulḳa ʿināy**et** yā Resūla'llāh (V / 1)

Nice taʿbīre ṣıġar devl**et**-i şāh-ı kevneyn
Nice taṣvīre gelir rütb**et**-i şāh-ı kevneyn (IX / 1)

Şairin *Divan*'ında dikkan çeken bir diğer husus ise kafiye-i mukayyede kullanılmamasıdır. Bunun dışında *Divan*'da bazı beyitlerde iç kafiye kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yine bir gün **göremem** miḥnet ü ġamdan ḫālī
Yine bir dem **bulamam** ʿuḳde güşā-yı dil-i zār (XXXIV / 30)

Himmet-i **ʿāliyesidir** sebeb-i rifʿat ü şān
Vaʿde-i **sāmiyesidir** sened-i faḫr u mesār (XXXIV / 75)

Sinad: Uyaklı sözcüklerdeki redif harflerinin aynı olmamasıdır.[41] Bazı beyitlerde bu tür kusurların olması şairin veya müstensihin kelimenin imlasını bozmasıyla da görülebilmektedir.

[40] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 206.
[41] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 1.b., (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010), 64.

Cenāb-ı Ḥaḳ yaradıp ẕāt-ı aḳdesiñ aḳdem
Ṣüver-nümā-yı ẓuhūr oldu baʿd-ezīn ʿālem (III / 1)

Emīn-gān-ı emānāt-ı kişver-i “Lā-rayb”
Kilīd-i genc-i kerāmāt ü şāh-ı vaḥy-i ʿilm (III / 17)

İkvâ: Uyaklı sözcüklerin Arap harfleriyle yazılışları aynı, harekelerinin ayrı olmasıdır.[42] Matla beyiti

Ṭāliʿimden o ḳadar telḫ-i dimāġım ki ne dem
Kaṭre-āb istesem ayda ṣunar zehr-i sitem (XXXVIII / 1)

olan 38. kasidenin yedinci, on dördüncü ve yirmi üçüncü beyitlrtinde kusur bulunmaktadır.

Görmedim şerḥ-i muṭāliʿ nüsaḫ-ı ʿömrümde
Ser-güzeştim ne ʿaceb terceme-i nüsḫa-i ġam (XXXVIII / 7)

ʿĀḳile bāḳılı taḳdīm eder oldu devrān
Allāh Allāh bu ne ḥālet ne ḫaṭā-yı esḳam (XXXVIII / 13)

Ne ḳażā ġāyet-i maʿnā-yı ḳażāyā-yı ḳażā
Ne maḥal nāmıdır ālūde-i Nīş-i erḳam (XXXVIII / 23)

Îtâ: Şiir içinde bir uyağın aynı anlamda yenilenmesine denilir.[43] Belirli aralıklarla yapılan îtâlar kusur sayılmaktadır.

Kilk-i şayyādım edip ʿazm-ı şikār-ı maʿnī
Ṣaḥn-ı ʿarşa erişip tā ki ṭanīn-i reftār (XXXIV / 96)

Tīz-rev kim o ḳadar tīr ḳadar endāzı

[42] Dilçin, “Örneklerle Türk Şiir Bilgisi”, 64.
[43] Dilçin, “Örneklerle Türk Şiir Bilgisi”, 64.

Hedef-i ʿarşa ne dem ḳılsa ḫayāl-i **reftār** **(XXXIV / 62)**

Günde biñ seng-i ihānetle yıḳar ḫāṭırımı
Vāh her laḥẓa açar sīneme biñ dāġ-ı **elem** **(XXXVIII / 2)**

Görmek olsaydı müyesser vaṭan-ı meʾlūfu
Böyle ṣad-güne ser-encāmla çekmezdim **elem** **(XXXVIII / 26)**

Kusur olarak değerlendirilen kafiye özelliklerinden biri de bazı örneklerde kök hâlindeki kelime ile tamlama harflerinin arasında kafiye yapılmış olmasıdır.

Çıḳsın o göz ki yābis-i eşk-i **ġazā[y]** olur
Mātem deminde ḳāna bedel sürme *sāy* olur
Ḥaḳ ṭutsun ol lisānı ki laʿ[i]n-i Yezīde
Bī-hūde beyyināt arayıp **jaj-ḫāy** olur
Laʿnet o ḳavm-i ẓālime kim hedm-i dīn edip
Aẓlem Yezīde devlet için **ḫāk-pāy** olur

3. Redif

Eşref Paşa *Divan*'ında 19 kasidenin altısı ve on dokuz gazelin on sekizinde redif kullanılmaktadır. Yani gazel ve kasidelerin geneline bakıldığında *Divan*'da redif kullanım oranı % 51.06'dır. Babacan'ın tespitine göre Sebk-i Hindî şairleri gerek kelime esaslı ve isim kökenli redifleri sıklıkla kullanmışlardır. [44] Fakat Eşref Paşa'nın şiirinde ek+kelime şekilindeki redifleri daha fazla kullandığını görülür.

Eşref Paşa'nın kaside ve gazellerde kullandığı redifleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. **Sözcük ya da birden fazla sözcükleyapılmış redifler:**
   ya Resula'llah: V ve VI

[44] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 202.

eyler: VIII

olsun bana: IX

oldu bugün: XVII

olmaz : XVIII

2. **Ek+ sözcükle yapılmış redifler:**

-yı hazretine: II

-in ya Resula'llah: VII

-indir ya Resula'llah: VIII

-ı şah-ı kevneyn: IX

-ı Mustafa: X

-ı aferinişdir: XI

-dir bu: XV

-ıdır Hüseyn:XVI

-yı adem: XXXII

-dır kalem: XXXIII

-ı Edrine: XLVIII

3. **Ek ya da eklerle yapılmış redifler:**

-ıdır: XII

-sın: XIII

-ından: XX

-dır: XXII

-ı: XLIII ve XXXVII

-i : XLII

Ç. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

1. Dil Özellikleri

1.1. Genişletilmiş Tamlamalar, Birleşik Yapılar ve Sözü Azaltma Çabası

Sebk-i Hindî üslubu şairlerinin şiirlerine bakıldığında, peş peşe gelen genişletilmiş tamlamaları görmek mümkündür. Bu tamlamaları şiire ayrıntılı anlatım yolu sağlayarak ele alınan kavramları ve anlatılan düşünceyi daha teferruatlı bir şekilde ortaya koyabilmek amaçlanmıştır.

Eşref Paşa'nın *Divan*'ına bakıldığında genişletilmiş tamlamaları sıklıkla kullandığı görülmektedir. Bunun sebebi anlatımını zenginleştirmek ve güzelleştirmek istemesidir.

Bir dem āzād olamam ḳayd-ı ṭamaʿ kāriden
Benim ol mücrim-i pā-beste-i dām-ı ḫüsrān (IV / 9)

Necef ki maṭlaʿ-ı envār-ı sırr-ı ḳudretdir
ʿİẕār-ı mihr ü mehi anda ferş eder mīḳāt (XVII / 8)

Sebk-i Hindî şairleri genişletilmiş tamlamalar ile iki unsurlu tamlamaların ters çevirilmesi (izafet-i maklub) ya da kısaltılması (izafet-i maktu) ile oluşan birleşik yapıları, anlamı derinleştirmek ve şiirde az söz ile çok şey anlatmak için kullanmışlardır.[45]

Eşref Paşa'nın şiirine bakıldığında bu tarz yapılara sıklıkla yer verdiği görülür. Şair; süver-nüma, hatır-nişan, sahib-kıran, neşve-feza, hazan-alud, navek-endaz, hadise-ferma, gül-destelerim, gonce-dehen, taze-zeban, gül-gonce, mah-lika, zafer-gühera, sütude-daver, tünd-bad, sadaret-penah, katre-ab, sad-gun, zühre-şikaf, gülşen-seray gibi kelimeleri birleştirerek sözü azaltma yoluna gitmiştir.

Sidre menzil südde-i berter ki vermişdir şeref
İntisāb-ı ḫāk-pāy-ı Āṣaf-ı mālik-riḳab (XL / 7)

Māhir-i fenn-i besālet ḳāhir-i gerdūn-keşān
Nāṣır-ı bünyān-ı şevket raḫşerān-ı Cem-rikāb (XL / 8)

[45] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 221-229.

Minber-efrūz-ı kerāmet cāmiʿ-i ḫulḳ-ı ḥasen
Maẓhar-ı ʿadl ü semāḥat maẓhar-ı rāh-ı ṣavāb (XL / 9)

Ḥażret-i serdār-ı ekrem dāver-i encüm-ḫadem
Hāris-i ʿālem cihān-sālār-ı Keyḫüsrev cenāb (XL / 11)

1.2. Yeni Kelime ve Terkipler

Yeni ve söylenmemiş bir anlam peşinde koşan, varlık ve olaylara bakış açısını değiştiren Hint üslubu şairi, buna bağlı olarak kaçınılmaz bir şekilde şiir dilini de değiştirmek zorundadır. Dolayısıyla o, ya yeni bir şiir dili icat edecek ya da örnek aldığı Hint-İran sahası şairlerinden hazır kavramlar ithal edecektir.[46] Yeni bir arayış içerisinde olan bu şairler, mevcut terkiplerin dışına çıkarak yeni ve farklı söyleyişler bulmaya çalışmışlardır.

Eşref Paşa *Divan*'ında dönemine göre farklı söyleyişler bulmak mümkündür. Şair, ser-saff, sefālet-zede, dünya-perestan kelimesi gibi bazı yeni kelime ve terkipler kullanmıştır.

O zamān kim ṭuralar ḥüccet-i iflās-ı be-kef
Teng-destān-ı sefālet-zede-i dār-ı fiġān (IV / 69)

Vücûd-ı ekreminle iftihâr etsin şeh-i devrân
Ki sensin saltanat Divanının ser-saff u serdârı (XLII / 35)

Ġarābet bunda kim biñ genc-i maʿnī var iken ben de
Baña çoḳ gördüler dünyā-perestān bir dilim nānı (XLI / 84)

1.3. Konuşma Diline Yer Verme

[46] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 230.

Sebk-i Hindî tesirinde şiirler kaleme alan Eşref Paşa yeni kelimeler kullanmasının yanı sıra, gündelik hayatta kullanılan söylemlere yer vermiştir. Yohsa, meseldir gibi gündelik kelimelere yer veren şair, el çekmek, yakayı kurtarmak ve sözün ayağa düşmesi gibi deyimlere de yer vermiştir.

Sensin ol ḫātime-i nüsḫa-i cūd u şefḳat
Saña nisbet ile bir köhne meṡeldir Ḥātem (XXXVIII / 62)

Saña açdım yalıñız rāz-ı derūnı yoḫsa
Kimseye şekve-i ḥāl eylemedim etmem hem (XXXVIII / 67)

İmāmü'l-müslimīn andan olup Ḥaḳḳ üzre rū-gerdān
Naṣīḥat etdi ammā el çeker mi fitne-kārından (XX / 6)

Söz ayaġa düşüp oldu der-i maʿnī pā-māl
Anı baş üzre ṭutarlar idi heb Rūm u ʿAcem (XXXVIII / 80)

1.4. Alışılmamış Bağdaştırmalar

Sebk-i Hindî şiirinde yeni arayışların getirdiği yeni hayaller, ifadede zaman zaman anlam kapalılığının görülmesine neden olmuştur. Alışılmamış benzetmeler kullanılmış; anlamda derinliğe gidilerek soyut kavramların somut unsurlarla verilmesinde semantik bir uyum sağlanmış; dilde, hayallerde, üslupta son derece incelik ve zarafet söz konusu olmuştur. Şiire farklı bir bakış açısıyla yaklaşılarak zihinde tasarlanabilecek alışılmış kavramlara uzak bağdaştırmaların meydana getirilmesinde, özellikle zıtlıkların payı büyüktür.[47] Eşref Paşa'nın şiirlerinde geçen soyut kavramların somutlaştırıldığı kelime ve tamlamalar incelendiğinde çıkan sonuçlar şu şekildedir:

a. Aynı beyitin içinde birden fazla soyut unsurun somutlaştırıldığı görülmektedir.

[47] Özge Tekin, "Sebk-i Hindî'nin Alışılmamış Badaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği", *Turkish Studies*, Volume 4 / 1 Winter 2009, 522.

Atılır ḳavs-ı felekden urulur ṭāliʿ den
Sīneme **tīr-i felāket** dile **tīġ-i azār** **(XXXIV / 3)**

Dūd-ı ẓulmetle görünmezdi hilāl-i şevvāl
Şerer-i āhımı bālāya edeydim īṣār (XXXIV / 18)

b. Bazı alışılmamış bağdaştırmalar izafet-i maktular ile yapılmıştır.

ʿIyd-ı ekber o zamāndır ki ola būse-gehim
Ḫāk-pāy-ı kerem-i Āṣaf-ı ʿālī-miḳdār (XXXIV / 33)

c. Bir tamlama içinde bazen iki soyut unsuru birden somutlaştırma yoluna gidilmiştir.

Himmet-i ʿāliyesidir sebeb-i rifʿat ü şān
Vaʿde-i sāmiyesidir **sened-i faḫr u mesār** **(XXXIV / 75)**

ç. Bazı soyut unsurlar ise tamlama şekli dışında bağımsız bir şekilde somutlaştırılmıştır. Beyitte şair, sözünü tamlama içinde bulundurmadan somutlaştırmıştır.

Kilkim ol māşıṭa-i çehre-i dāniş-geh olur
Her sözüm rūy-ı ʿarūs-ı hünere naḳş u nigār (XLIV / 59)

Ālem	Letafet	Din	Dil-firib	Kudüm
Âmal	İkbal	Hatır	Kelam	Feraset
Esrar	Halis	Vesayet	Kalem	Celadet
Fevz	Nübüvvet	Velayet	Kam	İrfan
Feyz	Risalet	Kahr	Felek	Dil
Fikret	İmkân	Mahmidet	Meram	Takdir
Güneh	Himmet	Menhus	Ehliyet	Mahir
Hasenat	Hikmet	Tahkik	Refah	Hayal

Hükm	Fıtrat	Ekrem	Rahat	Mesar
Lutf	Küfr	Hayat	Ah	Fahr
Merhamet	Hasret	Adem	Neşat	Zulmet
Mezellet	Gam	Baht	Cud	Mezab
Necat	Niyaz	Aşk	Suhen	İdrak
Nedamet	Füsun-kar	Vefa-kar	Bezm	Teʾsirat
Ruh	Rahmet	Belbal	Mümtaz	Derun
Tab	Firkat	Vahdet	Kemal	İhsan

Tablo 8: Eşref Paşa'da somutlaştırılan soyut unsurlar.

2. Üslup Özellikleri

2.1. Hayal

Eşref Paşa'nın şiirinde hayal önemli bir yer tutar. O hayalini farklı kalıplara sokarak şiirine alır. Onun hayali bazen açılmamış bir güle, bazen de hikmet ülkesine benzer. Şairin hayali o kadar güçlü ve devâsâdır ki onunla ne deniz ne de âlemin kötülüğü yarışabilir. Şairin hayalinin bu kadar güçlü olmasının sebebi hikmet sırrına vakıf olmasıdır. Allah, her şeyi layık olduğu yere ve düzene göre yaratmıştır. Çoğu insanın âlemin yaradılışındaki bu sırra vakıf olması mümkün değildir. Şair, bu sırrı hayaline mahkum ettiği için çok fazla düşmanı vardır. Hikmet sırrına ulaşamayan düşmanlar, şair hakkında saçma sapan bir sürü söz söyler. Başka bir beyitinde ise şairin hayali açılmamış bir gül goncasına benzetilmektedir. Klasik şiirde gül goncası el değmemişliği, saflığı, temizliği ve tazeliği temsil etmektedir. Bu yüzden şairin, şiiri bir gül goncası gibidir.

Kaṭredir lücce-i idrākime nisbet deryā
Ẕerredir pīş-i ḫayālimde sevād-ı ʿālem (XXXVIII / 101)

Maḥkūm iken ḳalem-rev-i ḥikmet ḫayālime
Ḥaḳḳımda türrehāt oḳur aʿdā-yı lāf-çīn (XXXV / 57)

Gül-ġonca-i ḫayālime būy-ı semen verir
ʿAnber-feşān-ı gülşen-i eşʿārdır ḳalem (XXXII / 13)

2.2. Üslub-ı Muadele

Üslûb-ı Muâdele, Türk şiirine Sebk-i Hindî yoluyla girmeyen, ancak Sebk-i Hindî şairlerince ustalık ve sıklıkla kullanılarak yeni manalar / mazmunlar kurmak maksadıyla oluşturulan en belirgin yoldur.[48] Kedkenî tarafından üslub-ı muadele olarak adlandırılan bu özel yapı, beyti oluşturan mısraların gerek dil bilgisi gerekse anlam bakımından birbirinden tamamen bağımsızlığını esas almaktadır.[49]

Üslub-ı muadelede beyitteki mısraların birinde akla uygun bir konu dile getirilir ya da özlü bir söz söylenir. Diğer mısraysa temsil, leff ü neşr ya da teşbih-i müekked ilgisiyle bu özlü söz somutlaştırılır. Soyut düşüncenin dile getirildiği mısraa "mısra-ı makul" veya "piş-mısra"; somutlaştırmanın yapıldığı diğer mısraa ise "mısra-ı mahsus" veya "mısra-i berceste" adı verilir. Beyitte hangi mısranın hangi türde olduğu değişmekle birlikte, genelde ilk mısra mısra-i makul, ikinci mısra ile mısra-ı mahsustur.[50]

Aşağıdaki beyitte birinci mısra, mısra-ı berceste ikinci mısra ise pîş-mısradır. Pişmanlığın sağlık verici merhemiyle derdine şifa bulamayacağını dile getiren şair, buna kendinin açtığı yüz isyan yarasının sebep olduğunu söyler.

Bulamaz merhem-i bihbūd-ı nedāmetle şifā
Açdığım kendime ṣad-dāġ-ı elīm-i ʿişyān (IV / 6)

a. Teşbih Yoluyla Yapılan Üslub-ı Muadele:

Babacan'ın yapmış olduğu incelemelere göre Klasik üslup şairleri daha çok mufassal (teşbihin bütün unsurlarının kullanıldığı teşbih) ve mücmel (benzetme yönü

[48] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 358.
[49] Cafer Mum, "*Orta Klasik Dönem (1600-1700) Sebk-i Hindî*", Türk Edebiyatı Tarihi, (İstanbul: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C. 2, 2007) , 386.
[50] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 358-359.

söylenilmeyen teşbih) teşbihleri tercih ederken Hint tarzını takip eden şairler daha çok beliğ (teşbihin iki temel öğesinin kullanıldığı teşbih) teşbihi tercih etmişlerdir.[51]

Eşref Paşa'nın şiirlerinde de beliğ teşbihi sıklıkla kullandığı görülmektedir. Şair, bu yolla yaptığı üslub-ı muadele de, sözünü düşünce sırlarını süsüne benzetir. İkinci dizede de kalemini efkâr hazinesinin sermayesine benzeterek teşbihini pekiştirir.

Pīrāye-i serāʾir-i endīşedir sözüm
Sermāye-i ḫazāʾin-i efkārdır ḳalem (XXXIII / 16)

b. Leff ü Neşr Yoluyla Yapılan Üslub-ı Muadele:

Leff ü neşr, birinci dizede en az iki şeyi söyleyip ikinci dizede bunlarla ilgili benzerlik ve karşıtlıkların verilmesi[52] ile oluşturulan bir sanattır. Bu sanatta iki dizede bulunan kelimeler birbirlerine karşılık olarak verildiği için aralarında anlam bağı bulunmaktadır. Soyut unsurları somutlaştıran Sebk-i Hindî şairleri için bu yapı kolaylıkla kullanılabilir. Eşref Paşa da bu sanatı beyitlerinde sıklıkla kullanmaktadır.

Ġonca-i bāġ-ı leṭāfet ki şemīm-i ḫulḳı
Ḳıldı şerm ile gül-ābı varaḳ-ı gülde nihān (IV / 38)

c. Telmih Yoluyla Yapılan Üslub-ı Muadele:

Eşref Paşa, ilk dizede soyutlaştırdığı yargıyı ikinci dizede somut bir olaya telmihte bulunanarak somutlaştırma yoluna gitmiştir. Beyitte düşman uğursuz olan demir çapayı çekerek savaş açmıştır. Şair, ikinci dizede ise bu savaşın aynı Kerbela olayındaki gibi ansızın gelen kirli bir bela olduğunu dile getirir.

Ḥarb açıp çekdiñ sevād-ı lenger-i menḥūsıñı
Kerbelāya bir belā-yı nāgihān olduñ pelīd (XXI / 5)

[51] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 327
[52] Dilçin, "Örneklerle Türk Şiir Bilgisi", 437

2.3. Bazı Edebî Sanatlar

2.3.1. Tensikü's-sıfat

Belagat terimi olarak mazmun veya düz yazılı bir metinde bir şahsın veya bir nesnenin ard arda sıralanan sıfatlar ile nitelemektir. Manaya ve lafza yönelik iki tarafı vardır: Bahsedilen varlığın zihinde oluşturulmasına ve okuyucu tarafından kavranmasına yardımcı olan manaya ilişkin yönü okuyucunun nitelenen varlık üzerinde odaklanmasını sağlar. Bu özelliğin bulunduğu örneklere bakıldığında üslupta belli bir ahenk ve eda bulundurdukları görülür.[53]

Klasik Türk şiirinde Sebk-i Hindî'den önce daha çok kasidelerde istifade edilen bu sanatın kullanımı, Sebk-i Hindî döneminde diğer nazım şekilleri arasında da yaygınlaşmıştır. Asıl itibariyle Hint üslubu şiirine mahsus olmayan tenkisü's-sıfatın Sebk-i Hindî şairlerince beğeniyle kullanmasının nedeni, söz konusu sanatın bu üslubun vasfedici karakterine uygun olmasıdır.[54]

Eşref Paşa'nın şiirlerine bakıldığında tenkisü's-sıfat kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Şairin kasidelerinde kişi ve nesne gibi kavramların vasıflarının sıralandığı görülürken,

Ḫ̆ān-ı evṣāf-ı ṣafā-baḫş-i gülū sözüñde
Ṭabʿ-ı derrākime gelmez eṣer-i aḥlenkām (XLIII / 40)

gazellerinde ise birtakım unsurları vasfetmesinin yanı sıra bazı şiirlerinde kendini de vasfetmiştir.

Siyādet Fāṭıma ḫayrü'n-nisādandır baña mevrūṣ
Ḥasan ḫalkı ile māhiyyetim meftūr-ı ʿirfāndır (XXII / 6)

Dū-çār-ı bādīye-i firḳatim ki ṣubḥ u mesā

[53] M.A. Yekta Saraç, Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat, 1.b., (İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2016), 184.
[54] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 287.

Baña nevāle-i ġam ḫūn-ı giryedir aḳvāt (XVII / 4)

2.3.2. Teşhis ve Tecsim

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkları, düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, kişileştirmektir.[55] Ayrıca soyut varlıklar özellikle alışılmamış bağdaştırmalar yoluyla somutlaştırıp insana ait hususiyetler atfedilmesi de teşhisin bir kolu sayılabilir. Bu tür teşhislere tecsim (cisimlendirme, vücut verme) denilebilir. Sebk-i Hindî şairleri en fazla kapalı istiare yoluyla teşhis sanatını kullanır. Bunun en sık görülen yolu, insan tarafından yapılması mümkün bir eylemin cansız bir varlığa atfedilmesidir.[56] Eşref Paşa'nın şiirine bakıldığında teşhis kullanımı şu şekilde sıralanabilir:

a. İnsan tarafından yapılan eylemin, cansız bir varlığa atfedilmesi: Beyitte şair, rüzgârın eziyet ve zulmune maruz kalmasına rağmen feleğin aynasına toz kondurmadığını dile getirir.

Rūzgārıñ sitem ü cevrine ṭurdum ḳarşı
Hīç ḳondurmadım āyīne-i devrāna ġubār (XXXIV / 20)

b. İnsana ait bir eşyanın ya da uzvun cansız varlıklara atfedilmesi: Şair, beyitte feleğe insana özgü bir uzvu atfederek feleği kişileştirmektedir. Beyitte felek, ümit eli ile samanyolunu tutar.

Dest-i ricāda çarḫ ṭutar kehkeşānını
Şemşīr-i cevherīnine ḳılsın diyü necād (XXXIX / 28)

c. Soyut düşünce ve kavramlara insansı özellikler verilerek cisimlendirme (tecsim): Eşref Paşa, feleği "lutuf sahasının iki kutbunun pergelidir." diyerek feleği cisimlendirmiş, böylece tecsim sanatını uygulamıştır.

[55] Dilçin, "Örneklerle Türk Şiir Bilgisi", 419.
[56] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 379.

Vüsʿat-i reʾfeti gör kim o muḥīṭ-i keremiñ
Sāḥa-i luṭfuna ḳuṭbeyn-i felekdir pergār (XXXIV / 60)

2.3.3. Tezat

Klasik Türk şiirinde Sebk-i Hindî etkisi olarak görülen ve antik çağda Aristo'nun da işaret ettiği bu "alışılmamış sözcük" ibaresindeki "alışılmamışlık" öğesini sağlayan unsurlardan biri, tezattır. İki zıt hâl gibi görünenin aslında tek gerçek olan "bir"i yaratması, Osmanlı Türkçesi'ndeki karşılığıyla "tezatların vahdeti"ni veya Türkçe karşılığıyla "karşıtların birliği"ni açımlar.[57] Sebk-i Hindî şairleri, derin ve ince hayalleri dile getirmek suretiyle tezatlara yer vermişlerdir.[58]

Eşref Paşa'nın şiirinde iki çeşit zıtlık vardır. Bunlardan birisi, bir tamlama içinde olan fakat anlamca birbirine zıt olan kelimeler ile yapılırken diğeri ise aynı beyit içerisinde birbirine zıt olan kelimeler ile yapılır. Şair, kendini sabah akşam hasret çeken bir pervaneye benzetir. Buradaki kelimeler anlamca zıttır fakat cümlede söylenilen yargıyı pekiştirilmek için kullanılmıştır.

Taḥassürüñle o pervāneyem ki şām u seḥer
Yanar serāy-ı derūnumda şemʿe-i mātem (III / 47)

Aşağıdaki beyitlerde bulunan zıtlık, tamlamalarda kullanılan zıtlığa göre daha açık bir şekilde verilmiştir. Şair, ümitsizlik parıltısı ile suyun kesilmesinden dolayı elinde boş testinin kaldığını dile getirir. Bu ümitsizlik yüzünden Nil nehrinin bulunduğu yer ateş bakçesine döner. Tezat sanatı, bu beyitte bir yargıyı pekiştirmekten ziyade cümleye yeni bir anlam katmaktadır.

Tābiş-i yeʾsim ile şu kesilir elde sebū
Mevḳiʿ-i Nīl olur biñ senelik āteş-zār (XXXIV / 14)

[57] Tekin, "Sebk-i Hindî'nin Alışılmamış Badaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği", 523.
[58] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 371.

2.3.4. Mübalağa

Eşref Paşa *Divan*'ında mübalağa sanatına sıklıkla yer vermiştir. Şairin şiirlerinde iki çeşit mübalağa bulunmaktadır. Bunlardan birisi akla ve geleneğe uygun (teblig) iken diğeri akla ve geleneğe uygun (gulüvv) değildir. Aşağıdaki beyitte şairin vücudu yaratılmadan önce ruhunun yokluk âleminde güzel sözler söylemesi akla ve geleneğe uygun değildir. Diğer beytinde ise şairin kara bahtı, sevgilinin güneş gibi yanağına aks ederek sevgilinin yolunun renginin gece gibi siyah olması akla ve geleneğe uygun bir mübalağadır.

Gelmeden nūr u ḫıred çār-su-yı īcāda
Rūḥum olmuşdu suḫendān-ı şeker-ḫāy-ı ʿadem (XXXIII / 57)

Ḳara baḫtım eger ʿaks etse ʿiẕār-ı mihre
Reng-i tārīki olur reşk-i ẓulām-ı şeb-tār (XXXIV / 17)

D. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Sosyal Hayat

Her şair içinde bulunduğu hayatın bir parçasıdır. Bu yüzden her şairin şiirinde sosyal hayata dair izler bulmak mümkündür. Eşref Paşa'nın şiirlerine bakıldığında da sosyal hayata dair çok fazla unsur olduğu görülmektedir. Bir devlet adamı olan Eşref Paşa, şiirlerinde daha çok toplumun yaşayışı ve devletin düzenine dair unsurlara yer vermektedir.

Osmanlı şiirinde başta padişah olmak üzere devletin ileri gelenleri, sanata ve sanatçıya önem vermektedir. Bu durum zamanla şair-hami ilişkisine dönüşmüştür. Şairler kendilerini himaye edecek bir devlet adamından himaye isterler. Bu durum Eşref Paşa

için de geçerlidir. Şair, Mehmet Rüştü Paşa'ya yazdığı kasidesinde ondan himaye istemektedir.

Dehlīz -i ilticāda ṭurup ḫāk -pāyıña
Sürdüm ʿ iẕār -ı ḥāceti maḥcūb u müstekīn (XXXV / 68)

Taṣdīʿa cürʾetim daḫi bī-iḫtiyārdır
ʿAfv eyle ey ḫıdīvv-i kerem-kār u ber-güzīn (XXXV / 69)

Osmanlı toplumunda ramazan ayı neşe ve sevinç ile karşılanırdı. Bu ayda her gece camilerde topluluk ile namaz kılınmasına özen gösterilirdi. Eşref Paşa'nın şiirinde ramazanın gelişi camilere neşe ve şeref getirmiştir.

Ramażān geldi cevāmiʿde girer māh u şān
Heves-i ʿıydına lāzım bize her gün bayram (XLIII / 54)

Enverī neyyir-i endīşeme nisbet ẕerre
Rūḥ-ı Cāmīyi eder neşʾe-i naẓmım sersām (XLIII / 44)

İslam topluluklarında fetihler Allah'ın dinini yaymak için yapılırdı. Bu durum Osmanlı toplumu için de bu şekildedir. Osmanlı Devleti'nde savaşa çıkmadan önce orduda bulunan bütün birliklere talim yaptırılmaktaydı. Yapılan bu talimler Eşref Paşa'nın şiirine de konu edilir. Edirne vilayetinde yapılan bu talimde yer alan birliklerin sırası dahi şairin şiirine konu edilmiştir.

ʿAskerīye bā-ḫuṣūṣ āteşli taʿlīm etdirip
Oldu Behrām-ı felek taḥsīn-i ḫˇān-ı Edrine (XLVII / 15)

Ṣaf-be-ṣaf ṭobcu süvārī vü piyāde ber-ṭaraf
Oldular gūyā hilāl ü keh-keşān-ı Edrine (XLVII / 16)

Osmanlı toplumunda sadrazam, vezirazam ve şeyhülislam gibi yüksek makamda bulunan kişiler yazılan belgelere emirname adı verilmektedir.[59] Eşref Paşa'nın şiirine bakıldığında bu kavramın kapsamının değiştiğini söylemek mümkündür. Şairin sürgün yıllarında yazmış olduğu kasidesinden bu çıkarılabilir. Sürgünde bulunan şair, İstanbul'dan bağışlandığına dair kendisine bir emirname gelmesini beklemektedir.

Emr-nāme getire müjde-i himmetle meger
Peyk-i luṭf u kerem-i ḫażret-i ṣadr-ı aʿẓam (XXXVIII / 29)

2. Istırap ve Ateş

Eşref Paşa, ıstırap duydusunu çeşitli mazmunları kullanarak ele alır. Şair, içinde taşıdığı ayrılık duygusunun verdiği acıyı anlatmak için gam, keder, cevr, cefa, zulm, bela, dert ve keder gibi soyut kelimeleri somutlaştırarak kullanmıştır.

Eşref Paşa'nın bu kavramları sıklıkla kullanmasının sebebi, hayatında yaşamış olduğu zorlukların neticesi olabilir. Şairin yaşadığı yüzyıl Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine denk gelmektedir. Devletin içerisinde yaşanan sorunlar da şairi etkilemiştir. *Divan*'ında hayatına dair bulunan izler de bunun bir göstergesidir.

Sebk-i Hindî şairlerinin gerek beşerî aşkın hâlleri olduğu düşünülen durumlarda gerekse tasavvufî aşkın boyutlarını tasvir ettikleri şiirlerinde ateş en çok kullanılan hayal ve imajlardandır. Ateş daha çok yakıcılığı, tahammülü güç acılar getirişi ve susuzluk isteğini arttırması dolayısıyla söz konusu edilir.[60]

Eşref Paşa'nın şiirine bakıldığında ateş motifinin daha çok yapılan talim, savaş ve Hz. Hüseyin'in şehit edilişi gibi durumlarda kullanıldığı görülmektedir. Şair, ateş kelimesini, çektiği ıstırabı anlatmak için kullanmasa da, yaşadığı ıstırabı anlatmak için şule, şem, şerer gibi yanıcı unsurları kullanılmıştır.

[59] Vikipedi Özgür Ansiklopedi, Vikipedi, (Erişim: 30 Mayıs 2023) https://tr.wikipedia.org/wiki/Emirn%C3%A2me
[60] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 429.

Şair, ayrılıktan dolayı duyduğu acıyı ve hasreti kaleme alırken kendini pervaneye benzetmektedir. Şairin gönül sarayı hep bir matem yeri olduğu için bu yerde matem mumları yanmaktadır. Eşref Paşa başka bir beytinde ayrılık çölüne yakalanmış birisi olarak karşımıza çıkar. Ona bu çölde gam ve gözyaşı azık olmuştur.

Taḥassürüñle o pervāneyem ki şām u seḥer
Yanar serāy-ı derūnumda şemʿ e-i mātem (III / 47)

Dū-çār-ı bādīye-i firḳatim ki ṣubḥ u mesā
Baña nevāle-i ġam ḫūn-ı giryedir aḳvāt (XVII / 4)

3. Tur, Tecelli, Hz. Musa

Hint üslübu şairleri diğer klasik Türk şairlerinin çoğu gibi tecelli kavramının geçtiği yerde *Kur'an*'da zikredilen Musa'nın Tur Dağı kıssasına atıfta bulunurlar. Sebk-i Hindî şairlerince Tur ağacı ve tecellinin çeşitli hâlleri, sevgili ve aşkın hâllerinin benzetileni yapılmıştır. [61] Sebk-i Hindî'nin Eşref Paşa'nın şiirlerine olan etkisi Tur tecelli ve Hz. Musa ile oluşturulmuş beyitlerin fazlalığından anlaşılmaktadır.

Eşref Paşa, şiirinde zihnini Tur dağına savaş için hazırlanan Musa'ya benzetmektedir. Bu savaş hazırlığında elinde tuttuğu kalemini de uçan bir ejdere benzetmektedir.

Ben Mūsi-i seferber-i Ṭūr-ı feṭānetim
Gūyā elimde ejder-i Ṭayyārdır ḳalem (XXXII / 23)

Şair, beyitte tecellinin verdiği şimşeğin kutsal bir şimşek olup olmadığını bilmediğini dile getirir. Ne olduğunu bilmediği bu şimşeği seyretmenin dahi insana dehşet ve hayranlık verdiğini dile getirir.

[61] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 439-442.

Nedir ol berḳ berḳ-i ḳuvve-i ḳudsiyye mi bilmem
Temāşāsı verir insāna medhūşī vü ḥayrānī (XLI / 4)

4. Girdâp

Girdâp, Hint üslubu şairlerince en çok belanın, aşkın ve yaranın benzetileni olarak kullanılmıştır. Çünkü bela ve aşk insanın içinde manevî derinliklere neden olur. Manevî varlığı umman misali olduğu düşünülen insanın içindeki bu derinleşme girdâp şeklinde tahayyül edilir. Ayrıca yaraya benzeyen şeklinden dolayı da aşk yarasının anıldığı yerlerde söz konusu edilmiştir. [62]

Eşref Paşa'nın şiirinde bu kelime sadece iki yerde geçmektedir. Bu iki beyte bakıldığında manevî derinliğin konu edildiği görülür. İlk beyitte zahmet fırtınasının felekleri titretip, soyut olan her şeyi ıstırab girdanıbında bıraktığını dile getirir. İkinci beyitte ise günaha batmış olan olan gönül, Allah'ın dergâhının etrafını özlediği dile getirilir. Bu durum, girdap darbesine uğrayan şeylerin deniz kıyısında aramasına benzetilir.

Girdāb-ı pīç ü tābda ḳaldı mücerredāt
Eflākı lerze-nāk edip ol ṣarṣar-ı taʿab (XIX / V)

Civār-ı der-gehiñ özler dil-i ġarīḳ-i günāh
Dū-çār-ı ṣadme-i girdāb arar çü sāḥil-i yemm (III / 64)

5. Hayret

Arapça şaşkınlığı ifade eden bir kelime olan "hayret" veya "hayran", tasavvufî manada Allah hakkında hırslı olmakla ümitsiz olmak arasında bir duraktır. Tasavvufî söyleyişle "havf u reca" yani korku ile ümitsizlik arasında bulunmaktır. Hayret, derin düşünce ve Allah huzurunda hakikat ehlinin ve âriflerin kalplerine gelen bir hâldir. Çünkü kul

[62] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 447.

kıyamet gününe kadar Allah'ın kendi hakkında vereceği nihayi hükmü bilmeden hep korku ile ümit arasında gelip giderler. Hint üslubu şairleri, hayretin getirdiği ıstırabı ve coşku hâli psikolojisinden istifade etmek suretiyle yeni mazmun ve hayaller teşkil etmişlerdir. Yani bir taraftan manevî açıdan bu makamı aşamamanın sıkıntısını çekerken diğer taraftan ıstırabı sürekli hâle getirerek ondan şiirde yaratıcılık bakımından yararlanma yolunu seçmişlerdir.[63]

Âşığın yüzü ve vücudu klasik Türk şiirinde solgun ve sararmış hâldedir. Bu durum âşıklığın delili sayılmaktadır. Sararıp solan bitkiler ve yapraklar da sarı renktedir. Bu vesileyle şairlerin şiirlerinde sonbahar ve yaprağı bir malzeme olarak kullandıklarına değinilmiştir.[64] Eşref Paşa, şiirinde günahlarından dolayı dünya ile olan bağını koparmış ve bir hayal gibi olmuştur. O, içinde taşıdığı Allah aşkından dolayı sararıp solduğu için sonbahar yaprakları ona hayret ile bakmaktadır.

ʿİlel-i mehleke-i cürmle oldum çü ḫayāl
Çehre-yi zerdüme ḥayret eder evrāḳ-ı ḫazān (IV / 11)

[63] Babacan, "Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî", 435-439.
[64] Ahmet Öntürk, "Divan Şiirinde Renkler", *Ulakbilge*, 5 / 12, (2017), 973-982.

III. BÖLÜM

EŞREF PAŞA DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ

A. METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR

1. Nüsha Tavsifleri

Eşref Paşa'nın *Divanı*'nın tespit edilen üç nüshası bulunmaktadır.

1.1. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonu, 769 Kataloğu

Boyut (Dış-İç): 220x157- 170-112 mm., 74 varaklı, muhtelif satırlı, aharlı krem rengi kâğıda yazılmış, başlıkları kırmızı olmak üzere siyah mürekkep kullanılmıştır. Sırtı yeşil meşin, kapakları bordo kadife, kapak kenarları altın yaldız çift cetvelli bir cilt içindedir. Eserin sayfalarında bazı boş varaklar bulunmaktadır. *Divan*'da bir tanesi tamamlanmamış 27 kaside, 12 tarih, 12 musammat, 23 gazel, 24 kıta ve 1 beyit bulunmaktadır.

Başı: Cenāb-ı Ḥaḳ yaradıp ẕāt-ı aḳdesin aḳdem
Ṣuver-nümā-yı ẓuhūr oldı ba'd-ezīn 'ālem

Sonu: Yumazsa āb-ı rahmet ehl-i cürmüñ cürmünü yā Rab
Ya bī-ḥad ü bī-pāyān olan deryāyı n'eylersin

1.2. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi, No: 3464

Boyut (Dış-İç): 238x161 mm., 16 varak, 23 satırlı, nesih yazı türünde kaleme alınmış, başlıkları kırmızı olmak üzere siyah mürekkep kullanılmıştır. *Divan*'da 4 kaside, 5 musammat, 10 gazel bulunmaktadır.

Başı: Nigāh etme yeyim māsivā-yı ḥażretiñe
Nüfūsı ṣarf edeyim heb ṣenā-yı hażretiñe

Sonu: Ḥakbīn olursan itme keder bugün Eşrefā
İfrād-ı aşḳ ile açılur çeşm-i intibāh

1.3. TBMM Kütüphanesi, TBMM Arşivi, No: 3846

Eşrefü'ş-şuara adındaki *Divan,* 1278 / 1861 yılında İstanbul'da basılmıştır. 202 sayfalı, muhtelif satırlıdır. Eserin tamamında siyah mürekkep kullanılmıştır. İncelenen kısımda 19 kaside, 19 gazel, 1 rubai, 8 tane musammat bulunmaktadır. *Divan*'ın tamamında 57 gazel, 18 kaside, 10 kıta, 158 tarih manzumesi, 21 musammat, 22 müfred / matla, 142 diger manzume bulunmaktadır.

Başı: Yā Rab bi-Muḥammed ü ʿAlī vü Zehrā
Yā Rab bi-Ḥüseyn ü Ḥasan ü āl-i ʿabā

Sonu: Olsun ol ʿālī "Tebārek" ṣu gibi ʿömrü medīd
Sāyesinde rāḥat etsin ins ü cān-ı Edrine

1.3.1. Nüsha Değerlendirmesi

Üç nüsha karşılaştırılırken aralarında çok fark bulunduğu görülür. TBMM Nüshasında bulunan 27 şiir Hacı Mahmut nühasında, yine TBMM nüshasında bulunan 10 şiir Sermet Çifter nüshasında bulunmamaktadır. Bu şiirlerin yanı sıra bazı şiirlerin beyit sayılarında da farklılıklar görülmektedir.

Üç nüshayı karşılaştırıken dikkat çeken hususlardan birisi de bazı kelimelerin Farsça biçimi yerine Arapçası ya da Arapçası yerine Farsçası tercih edilmiştir. Örneğin Hīç TBMM] zerre H.M

Bazı beyitlerde kelimelerin yerleri değişmiştir: Naʿīm ü ḫulūddur TBMM] ḫulūd u naʿīmdir H.M

TBMM nüshasında Farsça olup diğer nüshalarda Arapça, Farsça veya başka bir Farsça sözcükle aktarılan sözcükler:

Hīç TBMM] zerre H.M
Sürūş TBMM] ferişte H.M] ferişte S.N
Hīç TBMM] kim H.M
Sürūş TBMM] ferişte H.M
Bād-ı nā-revā TBMM] fevc-i eşḳiyā H.M
Heşt TBMM] ṭāḳ H.M
Pervīnidir TBMM] dīrīnidir S.Ç
Pervīnidir TBMM] pür temkīnidir S.Ç
Cihān TBMM] vesīʿ H.M

TBMM nüshasında Arapça olup diğer nüshalarda Farsça, Arapça veya başka bir Arapça sözcükle aktarılan sözcükler:

Sabṭ TBMM] ẕāt H.M
Ḍalālet TBMM] cehālet H.M
Ṣalevāt TBMM] ṣalāt H.M] ṣalāt S.Ç
Tārīk TBMM] teġayyür H.M] tārīk S.Ç
Cümlesi TBMM] her biri H.M
Īcād-ı sivā TBMM] būd u nā-būd H.M
Aşḳıñla TBMM] zülfüñle H.M] zülfüñle S.
Ẕelīl TBMM] reẕīl H.M
Şühud TBMM] şehver H.M] şehver S.
Velāyet TBMM] mahabbet H.M
Evc TBMM] māh H.M
Maʿṣūm-ı pāke TBMM] rūşen dilāna H.M
Temkīniñdir TBMM] tedbīriñdir S.Ç.

Miḥnetle TBMM] ḥasretine H.M
Ḳudsde gül-i ser-sebz TBMM] nāzda şeref efzā H.M
Ḳaderiñ TBMM] keremiñ H.M
Ebed TBMM] yine H.M
Celādet TBMM] cilādan S.Ç
Mertebe TBMM] şan S.Ç
Ẕibḥ TBMM] renc S.Ç.
Āṣārı TBMM] bārī S.Ç

TBMM nüshasında Türkçe olup diğer nüshalarda Arapça ve Farsça, Türkçe veya başka bir Türkçe sözcükle aktarılan sözcükler:

Ata çeşme-i TBMM] atar meşreb-i H.M
Yine TBMM] hele H.M
Ḳıldı TBMM] etdi H.M
Eder TBMM] ṣaġīr H.M
Ayda TBMM] āyinde S.Ç
Etmesem TBMM] etmedim S.Ç.
Ayda TBMM] āyinde S.Ç

B. METİN İMLASI ÜZERİNE

1. Metin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi

Beyitlere her beş beyitte bir sıra numarası verildi. Çalışmada yer alan şiirler ve sayfa numaraları sırası ile yazıldı.

Metinde geçen özel isimlerin ilk harfi büyük harfle yazıldı.

Metinde geçen ayetler ve hadisler tırnak içerisinde gösterildi. Arapça ibareler ve ayetlerin Türkçe karşılıkları dipnotta gösterildi.

Farsça vâv-ı ma‘dûleler “hˇâh” örneğindeki şekliyle yazıldı.

Hece ve kelime sonlarında b, c, d sesleri ve zarf-fiil eki (-Ip) bazı Türkçe kelimelerde kafiye ve tamlamanın bozulmaması için korunurken (heb) bazı kelimelerde ise korunmadı. Bazı Arapça ve Farsça kelimelerde “c-ç” harflerinin yazımında birlik sağlandı. (nice >niçe)

Metin içinde eksik görülen yerler tamamlanarak bu kısımlar parantez () içinde gösterildi.

Âşnâ, âftâb, âsmân gibi kelimeler asıllarına uygun biçimde yazıldı.

Metinde kullanılan Traskripsiyon işaretleri şu şekildedir:

ا (آ)	a, ā	ص	ṣ
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ż, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	s̱	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	z̲, d̲	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ى	y, ı, i, ī
		ء	’

2. Vezinle İlgili Hususlar

Şiirlerin vezinleri, manzume numarasından sonra metin başında belirtilmiştir.

Bazı beyitlerde hecelerin eksik olduğu tespit edilmiştir. Eksik olan hecelerin yerleri tespit edilip metin içine [...] şekliyle gösterildi. Bu şekilde kaç heceye ihtiyaç duyulduğu tespit edildi.

Şeddeli kelimelerin yazımında vezne göre hareket edildi. Ḫatt >ḫat

Aruz tasarrufu sebebiyle yapılmış ses türemeleri ve eklenen heceler yay parantez () içine alınmıştır: Eşref(e), ḫarīr(ī)de

3. Nüsha Farklılıklarını Gösterilmesi ve İmlayla İlgili Hususlar

Üç nüsha karşılaştırılarak şiire en yakın metin ortaya konulmaya çalışıldı. Nüshalar arasındaki farklar nüshaların kısaltmaları ile birlikte dipnotta verildi.

Eşrefü'ş-Şuara'daki şiirler, şairin iki nüshası bulunan *Divan*'ı ile karşılaştırıldı.

Nüshadaki farklılıklar dipnotta verildi. Süleymani nüshası H.M, Sermet Çifter nüshası S.Ç ile gösterildi. Her beytin birinci mısrasına a, ikinci mısrasına b harfi verildi.

Arapça, Farsça eklerle, birleşik isim ve sıfatların yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver'in makalesindeki önerilerine göre hareket edildi.[65]

Metin, XIX. yüzyıla ait olduğundan dönemin dil özelliklerine bağlı kalınmaya çalışıldı. Yavuz Kartallıoğlu'nun "Klasik Osmanlı Türkçesinde Ekler Duda Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?" isimli makalesi dikkate alındı. Buna göre eklerin ünlülerinde normalleşmeye gidilip, ünsüzlerde ise metne bağlı kalınmıştır.

[65] İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, C. 11 / 1 1993, 51-89.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI METİN

PĀK DÎVĀN-I EŞREFÜʿŞ-ŞUʿARĀ

BİSMİLLĀHİRRAHMĀNİRRAHİM

I

Rubāʿi[66] 2

Mefūlü / mefāilü / mefāilü / feʿūl

Yā Rabb bi-Muḥammed ü ʿAlī vü Zehrā
Yā Rab bi-Ḥüseyn ü Ḥasan ü āl-i ʿabā
Pūşīde ḳılıp āstān-ı ʿafv-kede
ʿİşyānımı urma yüzüme rūz-ı cezā

II

Münācāt-ı Bekā Żil-Ḥācāt[67]

Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Faʿlün

Nigāh etme yeyim māsivā-yı ḥażretiñe
Nüfūsı ṣarf edeyim heb ṣenā-yı hażretiñe

Pür olsun ʿaşḳla yā Rab derūn u bīrūnum
Vücūdumu vereyim ibtiġā-yı ḥażretiñe

Bu kār-gāh-ı cihānda cemīʿ-i aʿmālim

[66] Rubāi H.M ve S.Ç nüshasında bulunmamaktadır.
[67] H.M. nüshasında Münācāt şeklinde isimlendirilmiştir.

Muvāfıḳ eyle İlāhī rıżā-yı ḥażretiñe

Göñülde zaḫm-ı güneh var ki iltiyām etmez
Meger muḳārin olursa devā-yı ḥażretiñe

(5) Dilinde hīç[68] bulunmaz ḫayāl-i ḫur ū bihişt
Hemīşe teşnedir Eşref liḳā-yı ḥażretiñe

III

Naʿt-ı Şerīf 3

Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Faʿlün

Cenāb-ı Ḥaḳ yaradıp ẕāt-ı aḳdesiñ aḳdem
Ṣüver-nümā-yı ẓuhūr oldu baʿd-ezīn ʿālem

Cihāna şāhid-i ḥüsnüñ olunca çehre-nümā
Tecelliyāt-ı nihānī bürūz etdi o dem

Düşünce ʿaḳs-i ruḫuñ ṣafḥa-i merāyāya
Bilindi vech ü mezāyā-yı ḫilḳat-i ādem

Esince baḥr-i şuhūda nesāyim-i cūduñ
Çıḳardı mevce-i ṣūret kenāra bir ḫātem

(5) Çü maẓhar oldu vücūduñ vücūb u imkāna
Göründü mürtesim-i āyine-i ḥudūṯ u ḳadem

Bu ders-ḫānede sensin netīce-i īcād
Muḳaddimāt demekdir muḥarrirāt-ı ḳalem

[68] 5a hīç: zerre H.M

ʿAlāyim-i ṣıfatıñdır teceddüdāt-ı umūr
Nişān-ı merḥametiñdir bahār-ı ḫoş-maḳdem

İṣāret olmaḳ içün luṭf u ḳahrıña yoḫsa
Bu cilve-gāhda olmazdı hīç nūr u ẓulem

Rüsūm-ı levḥa-i ḳudret nuḳūş-ı evṣāfıñ
Kitāb-ı ḫalḳ-ı güzīdeñ ṣaḥīfe-i ʿālem

(10) Ḥesābsız derecāt-ı muʿādelāt-ı lebiñ
Bu nükteden mütenāhī degil ḳuvā-yı raḳam

Şümār eder idi manṭıḳ-ı muḥāsib-i devrān[69]
ʿİdād-ı muʿcizeni gūş edeydi cezr-i aṣamm

Gelip ifāde-i miʿrāca peyk-i sübḥānī
Ḥarīm-i ʿizzetiñe ser-be-ḫāk meh-i tevʾem

Dedi seniñ içün ey nāzenīn urup refīʿ
Zemīne tā-be-semā ḳurdu nūrdan süllem

ʿAzīmet etdiñ o dem daʿvete icābet edip
Nihān-ḫāne-i ḳurbiyyete bi-ʿizz ü ḥaşem

(15) Melāʾik oldu semend-i bülendiñe pā-māl
Başınca ṭāḳ-ı berīn-i şidād-ı sebʿa ḳadem

Gül-i ḫuceste şemīm-i ḥadīḳa-i esrār
Hezār-ı naġme-i şiʿār bahār-ı feyż-i etemm

Emīn-gān-ı emānāt-ı kişver-i "Lā-rayb"[70]

[69] H.M nüshasında bu beyit bulunmamaktadır.

Kilīd-i genc-i kerāmāt ü şāh-ı vaḥy-i ʿilm

Ḫidīv-i mülk-i nübüvvet emīn-i pür-şefḳat
Mühīb-i cāh-ı risālet şeh-i serīr-i kerem

ʿAlāḳa-i bend-iʿubūdiyyet ü rubūbiyyet
Şuāʿ-ı meşʿal-i vaḥdet fürūġ-ı mihr-i ḳadem

(20) Ḥabīb-i ḥażret-i Mevlā Muḥammed-i dü-serā
Nebī-(i) Leyle-i İsrā Resūl-i pāk-şiyem

Sen āftāb-ı cihān-ı şuhūdsun kim bir
Sitāredir saña nisbetle enbiya vü (ü)mem

Seniñ sebū-keşī-i bezm-i iftirāḳıñ ile
Ḳıbāb-ı ʿarbede-perdāz devr eder her dem

Görünce ḳāmet-i serv iʿtidāliñi Ṭūbā
Teḫayyürüñle aña lerze geldi ser-be-ḳadem

Ayāġ-ı fikret ü ḥayrāni-i cemāliñ ile
Sürūşlar ṣer ü pā ḳaldı vālih ü sersem

(25) Ṭuyunca ḳıṣṣa-i cān-baḫşī-i melāḥatiñi
Sücūda vardı sipihr içre ʿĪsi-i Meryem

Mürüvvetiñ ider ehl-i ṣafāyı cūş-â-cūş
ʿİnāyetiñ verir üftāde-gāna şevḳ-i etem

Vücūd-ı cūd-nümūduñ çü nūr-ı yezdānī

---

[70] Lā-rayb: Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. (Bakara 2 / 2) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Sevād-ı sāyeñ olur lā-muḥāle naḳş-ı ʿadem

Ẓahīr-i dād-ı gedā Aḥmed-i ʿalā-ḳaderā
Ḫıdīv-i ʿarş-ı serīrā eyā şeh-i efḫam

Seniñdir efser-i “Levlāk”[71] ü taḫt-ı “Erselnāk”[72] 4
Seniñdir evvel ü āḫir celāl ü cāh u ḥaşem

Kemīne ḫāk-i deriñ ḳurre-i ʿuyūn-ı ʿArab
Ġubār-ı reh-güẕeriñ kuḥl-i çeşm-i Rūm u ʿAcem

(30) Seḥāb-ı rifʿat ile ser-be-evc istiġnā
Çü sāye-bāni-ı farḳıñda oldu müstaḫdem

Cüyūş-ı küfr ü ḍalālet[73] ṭutardı āfāḳı
Sen olmasaydıñ eger ey şeh-i sürūş-ı[74] ḫadem

Edince refʿ-i tutuḳ nev-ʿarūs-ı ḥükmüñ ḫalḳ
Heb oldu ḫacle-geh-ı istiḳāmete maḥrem

Ṭarīḳatiñ gibi yoḳdur ṭarīḳ-i fevz ü necāt
Şerīʿatiñ gibi olmaz ribāṭ-ı müstaḥkem

Sen ol Medīne-i ʿilm ü kemālsin ki saña
ʿAlī-i şāh-ı vilāyet olur der-i aʿẓam

(35) Olunca nuṭḳ-ı bedīʿiñ şeref-peẕīr ṣadver

[71] Levlāk sen olmasaydın. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas
[72] Erselnāk: Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulacak değilsin. (Bakara 2 / 119) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı”, (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-119/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1
[73] 31a ḍalālet: cehālet H.M
[74] 31b sürūş: ferişte H.M; ferişte S.Ç

Suḫen-verān-ı ʿArab ḳaldı ebsem ü bī-dem

Kelām-ı eblaġıñ ārāyiş-i ḫazīne-i ġayb
Ḥurūf-ı efṣaḥiñiñ her birisi genc-i ḥikem

Beyān-ı menḳabetiñ herkesi eder ḫāmūş
Miyān Muhammediniñde zebān olur ebkem

Süvār-ı Refref-i vaḥdetsin ey ābā'l-Ḳāsım
N'ola riḳāb-ı feḫīmiñ olursa cāy-ı ḳasem

Ne diliñe ṭurra-i pür-çīniñe olup berdār
Ġamıñla olmaya mānend-i zülf-i ḫam-der-ḫam

(40) Ne cān ki gevher-i ẕevḳ u sürūrı bāde verip
Hevā-yı ʿaşḳıñ ile almaya ḳabā-yı elem

Nevā-yı luṭfuñ ümīd eylesin esef-ḫˇārān
Ṣafā-yı raḥmıñı yād etmesin dil-i bī-ġam

Benim o raḫne-keş-i neşter-i güneh-kārı
Ki zaḫmıma olur ancaḳ merāhimiñ merhem

Benim o müẕnib-i nevmīd kim dehānımda
Simāṭ dürre-i "Lā-taknatū"[75] olur pür-ḫam

Verir siyāhi-i rūyum ṣabāḥ-ı ʿafva sevād
Benim reʾīs-i güneh-pīşe-gān-ı yevm-i ẓulem

[75]Lā-taknatū: De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. (Zümer 39 / 53) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/zumer-suresi-39/ayet-53/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

(45) Görünce cürmle ser-şār-ı cām-ı aʿ mālim
Dü-dīde ḫūn ile pür oldu ʿayn-ı sāġar-ı Cem

Vesīle cürm ü ḫaṭādır şefāʿate līkin
Ḥadīṯ-i nükte veriñ elde ḥüccet-i muḥkem

Taḥassürüñle o pervāneyem ki şām u seḥer
Yanar serāy-ı derūnumda şemʿe-i mātem

Tüter gözümde ġubār-ı güher-niṯār-ı rehiñ
Ḫarāb-ı firḳatem ey tūtiyā-yı çeşm-i ümem

Ḳalursa böyle göñül vādi-i maʿāṣīde
Hemīşe nefs-i tebeh-kār ider zebūn u dijem

(50) O düşmeni ederim ḫāk-pāyıña iḥżār
Geçerse deste girībānı vaḳt-i şūr u nedem

Meded meded alıver intiḳām-ı dil-ḫˇāhım
Amān amān neler etdi baña ki ol aẕlem

Bi-dāġ-ı sīne-i uşşāḳ u āh-ı şām-ı firāḳ
Bi-vāridāt-ı seḥer-gāh u rīziş-i şebnem

Bi-ḥaḳḳ-ı maḥşer ü mīzān bi-ṯābitī-i ṣırāṭ
Bi-ẕevḳ-i bāġ-ı naʿīm ü bi-cevr-i dār-ı elem

Bi-kerem-ḫīzī-(i) ṣaḥn-ı ṭavāf-ı ehl-i vedād
Bi-sāḥa-i Arafāt ü bi-Kaʿbe-i Ekrem

(55) Bi-ṣabr u çile-i Eyyūb u ḥasret-i Yūsuf

Bi-eşk-i dīde-i Yaʿḳūb u çeşme-i Zemzem

Bi-Ṭūr-ı berḳ-i tecellī bi-ṣoḥbet-i Mūsā
Bi-rūḥ-ı Ḳuds-i Mesīḥā bi-ʿişmet-i Meryem

Bi-ṣıdḳ-i ekmel-i Bū-Bekr ü Fāruḳī-i ʿÖmer
Bi-ḥıfẓ-ı Cevdet-i ʿOs̱mān bi-muṣḥaf-ı maḳsem

Bi-Ḥaydarī-i ʿAlī vü bi-ḥürmet-i aṣḥāb
Bi-Fāṭıma bi-Ḥüseyn ü Ḥasan bī-āl-i ḥarem

Bi-ḥādis̱āt-ı laṭīf ü bi-muʿcizāt-ı münīf **5**
Bi-şān-ı mihr-i şerīf-i nübüvvet ü peyġam

(60) Bi-naẓm-ı "Kün feyekün"[76] ü bi-saṭr-ı "Bismillāh" [77]
Bi-levḥ-i ʿilm-i İlāhi bi-remz-i "Nūn u ḳalem"[78]

Zülāl-i laʿliñ ile ḳandır Eşref-i zārı
Seniñ cemāliñe leb-teşnedir Ḫudā-yı ʿālem

Bıraḳma ḫāk-i meẕelletde rūz-ı sūz u güdāz
Eyā şefīʿ-i uṣāt u meded-res-i ʿālem

Bahār-ı pür ḫas u ḫār-ı ziyānda ḳaldım āh
Çıḳar kenāre-i sūda beni be-dest-i himem

---

[76] Kün feyekün: O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol." der, o da hemen oluverir. (Bakara 2 / 117) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-117/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

[77] Bismillāh: Allah'ın adıyla

[78] Nūn u ḳalem: Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin. (Kalem 68 / 1) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kalem-suresi-68/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Civār-ı der-gehiñ özler dil-i ġarīḳ-i günāh
Dū-çār-ı ṣadme-i girdāb arar çü sāḥil-i yemm

(65) Zebān-ı ṭabʿ ımı nāʿ tiñ güşād ede dāʾ im
Dirīġ açılmaya beyhūde miṣl-i tīġ-i dü-dem

Revān-ı pākiñe her-bār ola hezār ṣalˇ āt[79]
Cemīʿ -i ʿ izze vü aṣḥābıña selām-ı etem

IV

Naʿ t-ı Şerīf

Feʿ ilātün/ Feʿ ilātün/ Feʿ ilātün/ Feʿ ilün

Ṣad füsūs ey göñül ol nefs-i leʾ īm-i fettān
Eyledi pek beni rencīde-i tīġ-i ʿ udvān

Raḫneler açdı baña deşne-i düşnāmı ile
Ḳalmadı çekmege āzārını hīç tāb u tüvān

Öyle dil-ḫaste-i nevmīd-i ḫarāb etdi beni
Ki taḥarrī edemem derdime aṣlā dermān

Yalıñız nefse de isnād-ı fesād eyleyemem
Arasam kendime kendim çıḳarım düşmen-i cān

(5) Revş-i efkārıma taḥmīl-i ṣiḳāl-i feterāt
Dest-i ṣunʿ umdur eden kimseye etmem bühtān

Bulamaz merhem-i bihbūd-ı nedāmetle şifā
Açdıġım kendime ṣad-dāġ-ı elīm-i ʿ iṣyān

[79] 66a ṣalevāt: ṣalāt H.M; ṣalāt S.Ç

Saḳaṭāt-ı suḫenim ḳābil-i taʿdād degil
Türrehāt-ı dehenim hīç olunmaz tebyān

Benim ol sefsefe-gūyā-yı güẕer-gāh-ı hevā
Benim ol zemzeme-efzā-yı zemīn-i ṭuġyān

Bir dem āzād olamam ḳayd-ı ṭamaʿ kāriden
Benim ol mücrim-i pā-beste-i dām-ı ḫüsrān

(10) Öyle ālūde-i çirkāb-ı ġurūrum ki beni
Ṣāf ü pāk eyleyemez mevce-i ʿeşk-i aḥzān

ʿİlel-i mehleke-i cürmle oldum çü ḫayāl
Çehre-yi zerdüme ḥayret eder evrāḳ-ı ḫazān

ʿAḳlıma gelse heves-kārī-i tenḳīḥ-i derūn
ʿUḳdeler ḥādiṯ olur rişte-i fikrimde hemān

Şeb degil ẓāhir olan ʿaḳs-i sevād-ı rūyum
Böyle tārīk[80] eder reng-i nehārī her ān

Murġ-ı işkeste pür-bend-i ḫaṭīʾātum ki
Meskenim künc-i belā cilve-gehim ceyb-i ziyān

(15) Hīç pervāz edemem sāḥa-i emniyyetde
Ederim evc-i ḍalāletde edersem cevlān

ʿĀḳar-ı nāḳa-i ṣāliḥ daḫi nisbetle baña
Ṣuleḥādan ṣayılır böyle güneh-kārım emān

[80] 13b tārīk: teġayyür H.M

Farṭ-ı yeʾsim o ḳadardır ki ḳabūl eyleyemem
Bi'l-farż sāmiʿama gelse tebāşīr-i cinān

Düşmez endīşeme ḫˇāhiş-keri-i ẕevḳ-i behişt
Bilirim ki olamam lāyıḳ-ı nezd-i mennān

Çeşm-i ümmīdime gelmez ṣuver-i fevz ü necāt[81]
Güş-ı fikrim duyamaz müjde-i ʿafv u ġufrān

(20) Emr-i melḥūẕ degil menzil-i maḳṣūda vuṣūl
Gezerim deşt-i melāmetde fütān ü ḫīzān

Giremez defter-i āʿmālime naḳş-ı ḥasenāt
Ṭurma telvīṯ eder[82] ammā güneh-i bī-pāyān

Tesliyet-yāb olurum ṣūret-i tevfīḳi eger 6
Görsem āyīne-i kārımda müşevveş bir ān

Cevherim aṣl-ı ṣalāḫ ile degildir meʾlūf
Ki niyāz eyleyeyim ʿafv-ı ḳuṣūr u noḳṣān

Ḳorḳarım dūzaḫiyān ede teberī benden
Bulamam dār-ı ʿuḳāb içre daḫi belki mekān

(25) Niçe taḫlīṣ-i girībān edeyim maḥşerde
Seyyiʾātım olacaḳ ḥāżır-ı ṣaḥn-ı mīzān

Meger imdād-ı resim ola şehen-şāh-ı rüsul
Ki anıñ rāyetidir bār-geh-i emn ü emān

Bāʿiṯ levḥ ü ḳalem vech-i ẓuhūr-ı ʿālem

[81] H.M nüshasında bu beyit bulunmamaktadır.
[82] 21b Ṭurma telviṯ eder: Tāb u revnak verir H.M; Tāb u revnak verir S.Ç

Ruḥ-ı eşbāḥ-ı ümem ḳurre-i ʿayn-ı iʿyān

Nüsḫa-i raḥmet-i Ḥaḳ nükte-i ġayb-ı muṭlaḳ
Sāye-i "Rābb-i felāḳ"[83] māye-i luṭf u iḥsān

Nūr-ı mişkāt-i[84] ṣafā berḳ-i tecellā-yı Ḫudā
Şuʿle-i şemʿ-i beḳā lemʿa-i sırr-ı Sübḥān

(30) Kār-fermā-yı maḳām-ı ceberūt u lāhūt
Tāc-dār-ı melekût u ḥaşem ārā-yı cihān

"Li-maʿ Āllāh"[85] Şeref Bege süvār-ı Refref
Dürre-i nüh-ṣedef ü ġurre-i şarḳ-ı īḳān

Sefer üftād nişīmen-geh-i kāb-ı ḳavseyn
ʿĀzim-i daʿvet tenhā-yı cenāb-ı Deyyān

Vāṣıl-ı ʿizzet-i mihmān-gede-i ḳurbüʿl-ḳurb
Nāʾil-i rüʾyet-i cāvīd ü ḥabīb-i Raḥmān

Rehber-i nehc-i hudā nefḫakeş-i meʾal-vaḥy
Hādi-i her-dü-serā bādi-i naḳş-ı ekvān

(35) Şāfiʿ-i rūz-ı cezā Aḥmed-i mürsel kim odur
Dest-gīr-i żuʿafā melceʾ-i āzürde dilān

Şāh-ı evreng-i şefāʿat ki zülāl-i raḥmı
Dem-i pür-sūz eder fevc-i ʿuṣātı reyyān

---

[83] Rābb-i felāḳ: Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran Rab. (Felak 113 / 1) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/felak-suresi-113/ayet-1/kuran-yolu-meali-5

[84] 29a mişkāt: ḳandīl H.M; ḳandīl S.Ç

[85] Li-māʿ Āllāh: Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melekler ne de mürsel bir nebi öyle biryakınlığı elde edebilir. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas.

Neyyir-i burc-ı risālet ki cemāliyle anıñ
İştiʿāl eyledi ruḫsāre-i bedr-i īmān

Ġonca-i bāġ-ı leṭāfet ki şemīm-i ḫulḳı
Ḳıldı şerm ile gül-ābı varaḳ-ı gülde nihān

Dāye-i ḳudret edip nūrunu perverde-i nāz
Ḳondu gehvāre-i imkāna mevālīd o zamān

(40) Ṭalʿatı vermese gülzār-ı vücūda zīnet
Terk-i iḳlīm-i ʿadem etmez idi kevn ü mekān

Olmasa debdebe-pīrā-yı teferrüc ẕātı
Ṣaḥn-ı īcāda ḳurulmazdı ḫıyām-ı gerdān

Sāye-baḫş olmasa maʿmūre-i "Erselnāke"[86]
Şübhesiz kişver-i taḥḳīḳ ḳalırdı vīrān

Terbiyyet etmese eczā-yı ġubār-ı ḥaremi
Lā-cerem ʿanber-i ezfer olamaz müşg-efşān

Müstefīż olmasa pīşāni-i envārından
Şemʿ-i ḫāver olamaz ṭāḳ-ı felekde tābān

(45) Nerm olur āb-ṣıfat ġayrı geçip saḫtīden
Gühere emr-i girān-ḳadri iderse cereyān

[86] Erselnāk: Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulacak değilsin.. (Bakara 2 / 119) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-119/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Sīm-i ḫāliṣ eder iksīr gibi sīm-ābı
Deheninden ḥüküm efrūz olursa fermān

Menbaʿ-ı cūd u mürüvvet idügin güş etmiş
Cān ata çeşme-i[87] inṣāfına āb-ı ḥayvān

Ḫˇān-ı yaġmā-yı kerem dāʾire-i luṭfunda
Basṭ ü temhīd olunur ʿāleme rūzān u şebān

İktiḥāl etmek içün ḫāk-i güher-nākinden
Çarḫda şems ü ḳamer dāʾim ederler devrān

(50) Ṣābitāt-ı felegiñ ṣanma sükūnı bī-aṣl
Her biri cünbüş-i ʿaşḳı ile olmuş ḥayrān

Beẕl eder naḳd-i sirişkin ʿaraḳ-ı aḳdesine
Ṣanma giryende eden bülbülü verd-i ḫandān

Kelimāt-ı nükte-āmīzini güş etdikde 7
Lāl ü dem-beste olur heb faṣiḥā-yı ʿadnān

Ṣarf edip mā-meleki fehm-i rumūzātında
ʿAczin iḳrār eder āḫir büleġā-yı ḳaḥṭān

İltifātı olacaḳ perde-ber-endāz-ı ṣudūr
Kesb eder ḥüsn-i edā şāhid-i ṭabʿ-ı ḥassān

(55) Varamaz diḳḳat-i evṣāfına eẕhān-ı ʿuḳūl
Edemez şānını tebcīl ʿuḳūl-ı eẕhān

Gelmemiş dersi daḫi tekmile-i rifʿatine

[87] 47b ata çeşme-i: atar meşreb-i H.M

ʿAḳl-ı küll olsa da ser-ḫˇāce-i fenn-i ʿirfān

Ḫüsrev-i mültemesā pādişeh-i dād-resā
Ey şeref-yāfte-i mesned-i ḳurb-ı Yezdān

Sensin ol zīver-i eyvān-ı serīr-i "Levlāk"[88]
Sensin ol şāh-ı ʿalā-cāh-ı nübüvvet ʿunvān

Necm-i iḳbāliñiñ üftādesidir devlet ü cāh
Mihr-i iclāliniñ āşuftesidir şevket ü şān

(60) Sen o şāhen-şeh-i evreng-i ʿināyetsin ki
Olamaz mülket-i aʿṭāfıña ḥadd ü pāyān

Sāye-bānıñ iken etmiş kef-i cūduñ taʿlīm
Ṣadefe baḫş-ı leʾālī eder ebr-i nīsān

Ḫādim-i ḫāṣṣ-ı ḥarīmiñ idüginden oldu
Mefḫar-ı ṣınf-ı melek peyk-i emīn-i Furḳān

İntisāb etse saña diyü ṭarīd-i dāreyn
Girmege ravża-i Rıḍvāna bulurdu imkān

Niçe rencūr-ı caḥīm ola buġāt-ı ümmet
Var iken sen gibi sulṭān-ı ʿamīmü'l-iḥsān

(65) Bāb-ı elṭāfıña ṣad-ʿacz ile rūmāl olup
Ḳıldım aḥvāl-i perīşānımı bir nebẕe beyān

Şarṭ-ı ādāb degil ḥālimi taʿrīf ammā
Cūş-ı ṭūfān-ı taḥassür beni ḳıldı gūyān

[88]Levlāk: Sen olmasaydın. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas

Ḫār ḫār-ı dil-i nā-çār-ı sefāhet-kārum
Saña maʿlūmdur ey pādişeh-i vaḥy-i nişān

O zamān kim açılır māḥkeme-i Rabbanī
Ẓālimānı getirip ḥaḳḳın alır maẓlūmān

O zamān kim ṭuralar ḥüccet-i iflās-ı be-kef
Teng-destān-ı sefālet-zede-i dār-ı fiġān

O zamān kim olalar zīr ü zeber ehl-i ḍalāl
O zamān kim bula ehvāl-i ḳıyāmet meydān

O zamān kim edeler baḥş-i kitāb-ı aʿmāl
Fikr-i encām ile maʿḳūd ola herkesde zebān

O zamān kim ederim girye-i ḥüznü tesbīl
Seyl-i eşkim görücek rākid olur āb-ı revān

Dest-i luṭfuñla beni sevḳ-i kenār-ı sūd it
O zamān kim ola pā-māl-i ṭuġāt-ı insān

Ḳalmasın ḫāk-i meẕelletde siyeh-rūz Eşref
Vaḳt-i pür-şūr-ı mecāzātda zār u giryān

Maẓhar-ı şefḳatiñ olmaz isem eyvāh baña
Ḳanġı der-gāha cebīn-sāy olayım ben o zamān

Mā-ḥaṣal müstenidim evvel ü āḫir sensin
Sen edersin beni vāreste-i cevr-i nīrān

Āstānıñda ʿaceb mi günehim olsa ṣevāb

ʿIṭr eder ḫūnunu çün mülk-i ḫıṭāda cīrān

Olurum kāle-i zerdūz-ı felāḥa mālik
Ederiñ naʿt-ı şeref-ḫīziñe ṣarf-ı ezmān

Dilerim pīş-gehiñde ola şāyān-ı ḳabūl
Ḳıldım itḥāf-ı taḥiyyāt u ṣalāt ez-dil ü cān

(80) Olsun aṣḥābıña ṣad tarżiye ṣad teslime kim
Cümlesi[89] etdiler aḥkām-ı bülendiñ iʿlān

V

Nāʿt-ı Şerīf **8**

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

Gelince rūz-ı pür-sūz ḳıyāmet yā Resūla'llāh
Yine senden olur ḫulḳa ʿināyet yā Resūla'llāh

Şefāʿat etmege ḫaylī ʿuṣāta vaḳt-i maḥşerde
Verilmiş ẕāt-ı Ḥaḳdan sāña ruḫṣat yā Resūla'llāh

Cemīʿ-i ʿenbiyā dil-teşne-i ṣahbā-yı luṭfuñdur
Saña muḥtācdır ʿālem-i nihāyet yā Resūla'llāh

Ḳudūm-ı pākiñe azdır verilse müjde ṣad Yūsuf
Çü sensin nāzenīn-i Rabb ʿizzet yā Resūla'llāh

(5) Cemāliñ pertev-endāz-ı neşāṭ-ābād-ı ḳurbiyyet
Cebīniñ cilve-gāh-ı nūr u vaḥdet yā Resūla'llāh

[89] 80b cümlesi; her biri H.M

Ser-ā-ser zaḫm-nākim eyledi nefs-i tebeh-kārım
Beni pā-māl-i ḫāristān-ı miḥnet yā Resūla'llāh

Günāhım her zaman ḫāṭır-nişān etsem hirāsımdan
Ḳopar cān-ḫānede şūr u şamātat yā Resūla'llāh

Ḫas u ḫāşāk-ı efkār ol ḳadar kim sāḥa-i dilde
Gidermez cūşiş-i seyl-āb-ı ḥasret yā Resūla'llāh

Baḳıp ʿişyānına mehcūr ḳılma Eşref-i zārı
Eyā kān-ı mürüvvet baḥr-ı şefḳat yā Resūla'llāh

VI

Nāʿt-ı Şerīf

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

Günāh-kārım dū-çār-ı cürm bī-ḥad yā Resūla'llāh
Ümīdim raḥm u luṭfuñdur mücerred yā Resūla'llāh

Olur rūz-ı cezā āzāde ser-ālām-ı dūzaḫdan
Olan zencīr-i ʿaşḳıñla[90] muḳayyed yā Resūla'llāh

Cenāb-ı devletiñ cān u göñülden sevmeyen elbet
Ḳalır nār-ı Cehennemde muḫallid yā Resūla'llāh

Gül-i bāġ-ı nübüvvet bülbül-i şāḫ-ı risāletsin
Bahār-ı gülşen-i şerʿiñ müʾebbed yā Resūla'llāh

(5) Behişt-ābād-ı ḳurbiyyetde nāmıñ Ḥāmid u Maḥmūd
Ḥarīm-i ʿizzet-i Bārīde Aḥmed yā Resūla'llāh

[90] 2b aşḳıñla: zülfüñle H.M; zülfüñle S.Ç

Muʾaḫḫar gerçi teşrīf-i ḳudūmüñ sāḥil-i dehre
Velīkin bü'l-beşerden ẕātıñ emced yā Resūla'llāh

Hele zānū-nişīn-i pīş-i üstād olmadıñ ammā
Yanıñda ʿaḳl-ı evvel ṭıfl-ı ebced yā Resūla'llāh

Sezā-vār-ı şefāʿat mücrimāndan şāyidem mevʿūd
Gelirsem ḫāṭır-ı ʿālīye şāyed yā Resūla'llāh

Der-i iḥsānıña gelmiş nigāh-ı iltifāt ile
Ḳuluñdur kemter Eşref yā Muḥammed yā Resūla'llāh

VII

Nāʿt-ı Şerīf

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

Lemʿa-pāş-ı āferīnişdir cemāliñ yā Resūl
Neşʾe-baḫş-ı rūḥ-ı ʿālemdir zülāliñ yā Resūl

Gevher-i yek-dānesin kim ḫāric ez-defter düşer
Vādi-i imḳānda farż-ı miṣāliñ yā Resūl

Sıḥḥat ü şādī-i cāvīd etmesin ümmīd hīç
Ẕevḳ ü rāḥat bilmeyen derd ü nekāliñ yā Resūl

Ḳaldı Ṭūbā secde-i taʿẓīmde ḥayret-feşān
Edeli rüʾyet-i ḳad nevres-nihāliñ yā Resūl

(5) Nergis-i çeşmiñ verir gül ġoncaya şerm ü ḥicāb
Lāleye ḳan aġladır ruḫsār-ı ālıñ yā Resūl

Çarḫda māh-ı nev olmazdı nişān-ı rūz-ı ʿıyd
Etmese taḳlīd ebrū-yı hilāliñ yā Resūl

Eşref-i bī-çāre-yi rencīde-i hicrān iken
Merḥamet ḳıl eyle dil-şād-ı viṣāliñ yā Resūl

VIII

Nāʿt-ı Şerīf 9

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

Mürüvvet naḳş-ı cām-ı himmetiñdir yā Resūla'llāh
Kerem ṣayḳal-firūz-ı fıṭratıñdır yā Resūla'llāh

Melāẕ-ı mücrimīn ü sāye-bān-ı millet-i beyżā
Dem-i pür-sūz-ı ancaḳ rāyetiñdir yā Resūla'llāh

Dil-i güm-geşte-rāhā reh-nümā-yı cādde-i maḳṣūd
Vürūd-ı peyk-i fikr ü ḥayretiñdir yā Resūla'llāh

Recā-yı ḫᵕān-ı iḥsānıñ edip peyġamberān dāʾim
Nigeh-dūz-ı nevāl-i reʾfetiñdir yā Resūla'llāh

(5) Leyāl-i ḥasretiñde bādī-i ber-bādī-i ʿuşşāḳ
Hevā-dārī-i serv-i ḳāmetiñdir yā Resūla'llāh

Her āsān olmazam bir laḥẓa istimdād-ı luṭfuñdan
Sebeb farṭ u kemāl-i şefḳatiñdir yā Resūla'llāh

Raṣad-cū-yı niyāz olmaz saña ḥāl ʿarż edenler kim
Seniñ her sāʿat Eşref sāʿatiñdir yā Resūla'llāh

IX

Nāʿt-ı Şerīf

Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün

Niçe taʿbīre ṣıġar devlet-i şāh-ı kevneyn
Niçe taṣvīre gelir rütbet-i şāh-ı kevneyn

Buldu rifʿat yerini cevher-i evvel edeli
Ḫāk-rūb-ı ḥarem-i ʿizzet-i şāh-ı kevneyn

Şānını eyledi tebcīl-i Ḫudāvend-i cemīl
Ġayrı mümkün mü ola midḥat-i şāh-ı kevneyn

Nuṭḳ-ı cān-baḫşı gül-i gülşen-i meʾāl-vaḥydir
Bī-bahādır güher-i ṣoḥbet-i şāh-ı kevneyn

(5) Naḳş göstermez idi ḫāme-i taḫlīḳ ammā
ʿİllet-i mūcibedir ḫilḳat-i şāh-ı kevneyn

Ḫalḳ olundu yoḳ iken nüsḫa-i īcād-ı sivā[91]
Vāḳıʿā ḫātimedir biʿşet-i şāh-ı kevneyn

Melceʾ-i cinn ü melek dār-ı emān-ı insān
Sāye-i maʿdelet-i rāyet-i şāh-ı kevneyn

Enbiyā rūz-ı cezā der hele "Nefsī Nefsī"[92]
Ümmeti der yalıñız ḥażret-i şāh-ı kevneyn

Pür-günāh Eşrefe şāyeste-i dūzaḫ deme hīç[93]
Ne ḳadar olsa yine ümmet-i şāh-ı kevneyn

[91] 6a īcād-ı sivā: būd u nā-būd H.M
[92] Nefsī Nefsī: Nefsim nefsim. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas.
[93] 9a hīç: kim H.M

X

Nāʿt-ı Şerīf

Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün

Raḫşān olunca neyyir-i ruḫsār-ı Muṣṭafā
Āfāḳı ṭutdu ser-be-ser envār-ı Muṣṭafā

Ṣūretde şühūd[94] olamaz idi taʿayyünāt
Miʾrāt-ı ḳudret olmasa dīdār-ı Muṣṭafā

Maʿnā-yı āferīniş ü mebnā-yı perveriş
Oldu nuḳūş-ı nüsḫa-i eṭvār-ı Muṣṭafā

Eylerken ʿazm-i rāh-ı muḳaddes-maḳām-ı ḳurb
ʿArş oldu mest-i şīve-i reftār-ı Muṣṭafā

(5) Üftāde-gānı eylemez endīşe-i cihān
Sermāye-i sürūr dür-i ekdār-ı Muṣṭafā

Sīr-āb-ı cūy-bār-ı ḥaḳīḳat olur bütün
Dil-teşne-gān-ı çeşme-i esrār-ı Muṣṭafā

Ḥikmetsitān-ı ʿaşḳda bulmuşdur Eşrefā
ʿÖmr ü ḥayāt-ı sermedī bīmār-ı Muṣṭafā

XI

Nāʿt-ı Şerīf

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

[94] 2a şühud: şehver H.M; şehver S.Ç

Vücūd-ı aḳdesiñ kim bāġ-zār-ı āferīnişdir
Bu mevcūdāt anda berk ü bār-ı āferīnişdir

Ḥabīb-i Rabb-i ʿizzet maṭlaʿ-ı nūr-ı hüviyyetsin
Cemāliñ āftāb-ı şuʿle-dār-ı āferīnişdir

Cihān-ı fıṭrat oldu feyż-i teşrīfiñle Saʿd-ābād
Ḳudūmüñ māye-i şevḳ ü mesārr-ı āferīnişdir

Müşerref intisāb-ı ḳāmetiñle kisve-i terkīb
Anıñçün çār ʿanāṣır çār-ı yār-ı āferīnişdir

(5) Nücūm-ı çarḫ hīç ārāyiş-i evc-i şühūd olmaz
Fürūġ-ı ḫilḳatiñ līkin medār-ı āferīnişdir

Ḥaḳīḳatde seniñ ẕātıñdır ancaḳ rūḥ-ı maḥṣūṣāt
Cemīʿ-i ʿālem el-ḥaḳ müsteʿār-ı āferīnişdir

Hemān sensin bu bāzār-ı terākīb içre reʾsü'l-māl
Sanādīd-i ümem bi'l-cümle kār-ı āferīnişdir

Cenābıñdan ʿibāretdir taʿayyün yoḫsa maʿnīde
Baña Eşref denilmek iʿtibār-ı āferīnişdir

XII

Nāʿt-ı Şerīf

Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün

Cebīniñ āyet-i raḥmet lebiñ nikātıdır
Ferāʾid-i kelimātıñ muḳaddemātıdır

Sen ol vaḥīd-i cihān-ı cemālisin ki şehā

Vücūd-ı miṣl ü naẓīriñ muḥāl-i ẕātıdır

Şefīʿ-i rūz-ı cezāsın ki ehl-i ʿişyānıñ
Ḥarīm-i merḥametiñ sāḥa-i necātidir

Zülāl-i terbiyetiñ cū-yı āferīnişde
Ḥabāb-ı her-şuveriñ māye-i ḥayātıdır

(5) Veren ḥaḳāʾik-i eşyāya ḳuvve-i iksīr
Cenāb-ı aḳdesiñiñ cilve-i ṣıfātıdır

Kemīne Eşrefi bir şāʿir-i suḫen-ver eden
Ḫayāl-i ḥażretiñiñ feyż-i iltifātıdır

XIII

Nāʿt-ı Şerīf

Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün

Sen saṭr-ı pāk-i Besmele-i "Kün fekānsın"[95]
Lebbü'l-māl-i nüsḫa-i kevn ü mekānsın

Şāhen-şeh-i sürūş-ı[96] sipāh u bülend-i cāh
Sulṭān-ı ʿarş erīke vü çarḫ-ı āstānsın

Āfāḳı tutdu pertev-i ḥükm-i şerīʿatiñ
Mihr-i münīr-i evciñe ḥüsn ü ānsın

Berḳ-i nübüvvetiñle ḫarāb oldu lād-ı küfr

[95] Kün feyekün: O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol." der, o da hemen oluverir. (Bakara 2 / 117) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-117/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1
[96] 2a sürūş: ferişte H.M

Ruşen-dilāne māye-i emn ü emānsın

(5) Bedr-i ruḫuñ eder meh-i Kenʿānı şerm-sār
Elbet ḥabīb-i ṣānīʿ-i heft-āsmānsın

Mehd-i ḥayāt ḳonmaz idi nüh revāḳa līk
Hīçde hezār-ı ʿāleme rūḥ-ı revānsın

Senden ümīd-i luṭf eder Eşref dem ü ʿıyd
Çün dest-yār u sāye-res-i ins ü cānsın

XIV

Müseddes-i Nāʿt-ı Şerīf

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

I

Egerçi ẓāhirā hem-reng-i erbāb-ı fenāsın sen
Velīkin bāṭınā bī-ibtidā vü intihāsın sen
Kināyāt-ı ḥurūfa ḫˇāce-i müşkil-güşāsın sen
Ṭılısım āferīniş bādi-i naḳş-ı sivāsın sen
Ne suġrāsın ne kübrāsın netīce müddeʿāsın sen
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen

II

Mevālīd olmadan pīrāye-i gehvāre-i ṣūret
Saʿādetle sen olduñ pertev-i ruḫsāre-i ḳudret
Cenābıñ ile imkān-bestedir ṣīrāze-i fıṭrat
Vücūd-ı aḳdesiñdir nükte-i dībāce-i ḫilḳat
Ne suġrāsın ne kübrāsın netīce-i müddeʿāsın sen 11
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen

III

ʿUlüvv-i ḳadr u cāh-ı enbiyā temşīl-i şānıñdır

Ḫiṭāb-ı ʿizzet-i "Levlāke"[97] bir tebcīl-i şānıñdır

Ne devlet-i daʿvet "İsrā"[98] senin tafḍīl-i şānıñdır

"Le-ʿamrük"[99] maʿraż-ı icmālde tafṣīl-i şānındır

Ne suġrāsın ne kübrāsın netīce-i müddeʿāsın sen

Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen

IV

Ḫıdīv-i taḫt-gāh-ı lā mekān u şāh-ı ekremsin

Revān-ı ḳālıb-ı insān ü cān-ı cism-i ʿālemsin

Ḳıvām-ı cevher ü aʿrāża bir iksīr-i aʿẓamsın

Fürūġ-ı mihr-i Ḥaḳ nūr-ı mücessem rūḥ-ı aḳdemsin

Ne suġrāsın ne kübrāsın netīce-i müddeʿāsın sen

Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen

V

Eyā şāh-ı rüsul fermān-revā-yı kişver-i lāhūt

Nigīn-i ṭālʿatiñle buldu zīnet ḫıṭṭa-i nāsūt

Ḥabīb-i muḥteremsin ẕātıñ "Erselnāk"[100] ile menʿūt

Degildir mesned-i şevket fürūzuñ mesned-i mevḳūt

Ne suġrasın ne kübrāsın netice-i müddeʿāsın sen

Kitab-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı bekāsın sen

---

[97] Levlāk: Sen olmasaydın. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas

[98] İsrā: Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir. (İsra 25 / 1) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/isra-suresi-17/ayet-1/kuran-yolu-meali-5

[99] Le-ʿamrük: (Melekler Lût'a:) "Ömrüne andolsun ki onlar (şehvetten) gözleri dönmüş halde sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar (Bu durumda asla seni dinlemezler)" dediler. (Hicr 15/72) Kismi İktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hicr-suresi-15/ayet-72/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

[100] Erselnāk: Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulacak değilsin. (Bakara 2 / 119) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-119/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

VI

Gedā-yı āstān-ı şefḳatiñdir Eşref-i nā-çār
Nevā-yı sofra-i iḥsānıñı ümmīd eder her-bār
Olur dil-şād-ı luṭf-ı bī-ḳıyāsıñ elbet ey muḫtār
Seniñ ẕerrāt-ı cūdıñdır nücūm-ı ṣābit ü seyyār
Ne suġrāsın ne kübrāsın netīce-i müddeʿāsın sen
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen

XV

Muḫammes-i Nāʿt-ı Şerīf

Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün

I

Ey ḥabīb-i ḥarem-i ḫās-ı hudāvend-i ġafūr
V'ey meh-i "Leyle-i İsrā"[101] u ẕiyā-baḫş-ı büdūr
Subḥ olur ṭalʿat-ı pākiñ ile şām-ı deycūr
ʿĀrıżıñ mihr-i fürūzende-i mülk-i maʿmūr
Laʿliñ āṣār-ı melāḥat deheniñ āyet-i "Nūr"[102]

II

Sensin āyīne-i taḳdīre cilā vü revnaḳ
Sensin ol rütbe-i "Levlāke"[103] eḥakk ü elyaḳ
Sensin ol maḥrem-i esrār-i serā-perde-i Ḥaḳḳ
Sensin ol nükte-i ser-beste-i feyż-i muṭlaḳ
Sensin ol maʿnī-i terkib-i mebānī-i umūr

III

Ḳonmadan ʿāleme gehvāre-i būd u nābūd
Eyleyip ẕāt-ı şerīfiñ şeref-i ṣadr-ı şuhūd

[101] Leyle-i İsrā: Miraç gecesi.
[102] Nūr: Kur'an'ın 354. Suresi.
[103]Levlāk: Sen olmasaydın. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas

İttiḫāẕ eyledi maḥbūb seni Rabb-i vedūd
Olur ālāyiş-i dāreyni eden maḥv-ı vücūd
Şuʿle-i ʿaşḳ-ı cemāliñle çü şemʿ-i kāfūr

IV

Ol ḳadar çirk-i menāhī ile ālūde tenim
Ki beni ṣāf edemez mevc-i sirişk-i ḥüznüm
Var iken sen gibi bir pādişeh-i "Ẕü'l-minenim"[104]
Naḳd-i ömrüm reh-i envāʿ-ı meʿāṣīde benim
Bād-ı ṭuġyān ile olsun mu hebā-yı menṯūr

V

Eşref-i zār-ı esef-kār-ı ẕelīl-i[105] gümrāh 12
İḫtiyārımı eder ṣubh u mesā nāle vü ah
Raḫne-dār etmiş iken nīşter-i baġī vü günāh
Bend-i zencīri edip nefs-i leʾīm-i bed-ḫūʾāh
Ḥayf-kim ḳıldı o bī-çāre-yi ġāyet rencūr

XVI

Taḫmīs-i Nāʿt-ı Şerīf

Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün

I

Āstānıñ gibi hīç var mıdır emniyyet-gāh
Kemterīn bendeleriñ buldu dü-gītīde refāh
Olamaz cāh-ı bülendiñ gibi dāreynde cāh
Ey şeh-i maḥrem-i ḫalvet-gede-i ḳurb-ı ilāh
Lā-mekān etdi seniñ mesned-i cāhıñ Allāh

[104] Ẕü'l-minenim: İhsan ve lutuf sahibi (Allah). İslami kaynaklı söz
Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, Kubbealtı Lugatı, (Erişim: 28 Mayıs 2023)
http://www.lugatim.com/s/minen
[105] 5a ẕelīl: reẕīl H.M

II

Eylediñ ʿazm-i ʿalā-ḫāne-i be-nevāʿ ḫırām
Nükhet-i zülfüñü ʿarş etdi o dem ʿıṭr-ı meşām
Leb-i gül-bīziniñ üftādesidir ʿanber-i ḫām
Edeli būy-ı ṣafā-baḫşıñı çarḫ istişmām
Teşnedir etmege sen ġonca-femī zīb ü külāh

III

Eder ʿĪsā dil ü cān ile ricā-yı bezmiñ
Cān verir ādeme ḫulyā-yı ṣafā-yı bezmiñ
Çār-yār-ı ḥaremiñdir ḳurenā-yı bezmiñ
Cümle ervāḥ-ı muḳaddes nüdemā-yı bezmiñ
Cebraʾīl oldu seniñ ḫādim-i ḫāṣıñ her-gāh

IV

Yine senden olur enʿām u ʿināyet yoḫsa
Çāk olur nūruñ ile ebr-i ḍalālet yoḫsa
Ṭalʿatiñle görünür mihr-i hidāyet yoḫsa
Rehber-i emriñ eder sevḳ ü ḍelālet yoḫsa
Kimse bulmaz idi hīç bār-geh-i ʿizzete rāh

V

Ḫāk-pāyıñ ser ü pā salṭanat u devlet-i maḥż
Ẕātıñ ey cūd-ı mücessem kerem ü şefḳat-i maḥż
Bu ḫazān-gāha ḳudūmüñ ne ṣafā niʿmet-i maḥż
ʿĀleme oldu vücūduñ şeref ü raḥmet-i maḥż
Ṣāliḥ ü ṭāliḥ eder der-gehiñi cāy-ı penāh

VI

Tīġ-i şerʿiñ olalı lemʿa-feşān-ı ʿaẓimet
Yeridir leşker-i küfrüñ ʿadem- ābād elbet
Pençe-i ḳahrıña mümkün mü getirmek ṭāḳāt

Rezm-gāhıñda seniñ ey şeh-i taḫt-ı nuṣret
ʿAvn ü tevfīḳ-i Ḫudā oldu bütün ḫayl ü sipāh

VII

Dest-i ḥasretle çekip cām-ı ġamım ḥazeniñ
Bezm-i hecriñde içince mey-i derd ü miḥeniñ
Eşref-āsā ederek fikret-i ḳand-i deheniñ
Bābıña geldi temennī-i ḳabūlüñle seniñ
Bende-i Rāsiḫ-i ʿāṣī-yi zelīl-i gümrāh

VIII

El-amān ḫāṭır-ı vīrānemi maʿmūr eyle
Tābiş-i ʿaşḳıñ ile ḳalbimi pür-nūr eyle
İltifātıñla dil-i zārımı mesrūr eyle
Cürmümü dāmen-i ʿafvıñ ile mestūr eyle
Ṭavr-ı küstāḫıma luṭf ile benim etme nigāh

IX

Benim ol ʿāciz-i nevmīd-i güneh-perverde
Düşmenimdir ne belā nefs-i füsūn-āverde
Kilk-i raḥmıñ beni ḳayd etmez ise defterde
Kimden ümmīd-i şefāʿat edeyim maḥşerde
Var iken sen gibi bir kān-ı kerem şāhen-şāh

X

El midir vaʿd-i mürüvvetle beni bī-bāk et 13
Lāyıḳ-ı māʾide-i raḥmet-i "Erselnāk"[106] et[107]
Gülşen-i maṭlabım elṭāfıñ ile nem-nāk et

[106] Erselnāk: Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulacak değilsin. (Bakara 2 / 119) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-119/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1
[107] 10b Lāyıḳ-ı māʾide-i raḥmet-i "Erselnāk" et : zaḫm pinhānıma iʿṭafıñ ile ter pār et H.M

Āb-ı iḥsānıñ ile naḳş-ı günehden pāk et
Görmeyem defter-i aʿmālimi cürm ile siyāh

XVII

Nāʿt-ı Ḥaẓreti Seyyidinā ʿAlī Raẓi ʿAnha Rabbe'l-ʿAli[108]

Mefā'ilün/ Fe'ilātün/ Mefā'ilün/ Fe'ilün

Sipīdedem ki açıp dilde ceyş-i ġam rāyāt
Vücūdum eyledi maḥsūd-ı ʿarṣa-i ʿAraṣāt

Hevā-yı ʿaşḳ alıp iḫtiyārımı elden
Şikeste oldu iʿnān-ı semend-i ṣabr u ṣebāt

Firāḳ bīni vü bīniñ olup lisānıma vird
Enīsim oldu meded āh u nāle vü heyhāt

Dū-çār-ı bādīye-i firḳatim ki ṣubḥ u mesā
Baña nevāle-i ġam ḫūn-ı giryedir aḳvāt

(5) Dirīġ ṭāliʿim etdi beni Necefden dūr
Bıraḳdı ẓulmete göñlüm taḥassür-ı māfāt

ʿUyūn-ı ḥasretime tūtiyā-yı ḫāk-i Necef
Aḳıtdı seyl-i medīd-i sirişki ʿayn-ı Fırāt

Necef ki mecmaʿ-ı baḥreyn-i luṭf u raḥmetdir
Ḥabāb-ı cūylarından kināye āb-ı ḥayāt

Necef ki maṭlaʿ-ı envār-ı sırr-ı ḳudretdir
ʿİẕār-ı mihr ü mehi anda ferş eder mīḳāt

[108] Bu naʿt Hacı Mahmut nüshasında bulunmamaktadır.

Necef ki meşhed-i şāhen-şeh-i vilāyetdir
Turābı cevher-i cān sengi rūḥ-ı maḫlūḳāt

(10) Şehī ki pāye-i iḳbāli "vāli men vālāh"[109]
Ki ins ü cinne odur server-i sütūde-ṣıfat

Şehī ki dehşet-i iclāli "ʿādi men ʿādāh"[110]
Ki bīʿatinde teveḳḳuf edenler oldu buġāt

Şehī ki mihr-i hüviyyet fürūġ-i rūyundan
Vücūd buldu çü ẕerre cemīʿ-i mevcūdāt

Mehī ki hālesidir tīġ-bend-i ḳurbü'l-ḳurb
Ki sırr-ı cemīʿ-i "yedu'llāhdır"[111] aña bīʿat bāt

Mehī ki menzilet-i cāhı ḫātemü'l-ḫulefā
Ki ṭalʿatiyle ʿiyān oldu şāh-rāh-ı necāt

(15) Mehī ki ṣafḥa-i mirʾāt-i ictihādından
Göründü dīde-i ehl-i yaḳīne Ḥaḳ biẕẕat

Nüvişte saṭr-ı kitāb-ı ruḫunda ser-hurūf
Nümūde levh-i cemālinde cümle mestūrāt

Mehīb-i ʿarṣa-i heycā şecīʿ deşt-i veġā
Telef-künende-i ġarrā hezīmet-āver Lāt

İmām-ı ḳıble-i dīn muḳtedā-yı ehl-i yaḳīn

---

[109] vāli men vālāh: Allah'ım onu sevenleri sev, sevmeyenleri sevme! Hz. Muhammed'in damadı ve dördüncü halifesi Hz. Ali için ettiği dua. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas
[110] ʿādi men ʿādāh: Allah'ım onu sevenleri sev, sevmeyenleri sevme! Hz. Muhammed'in damadı ve dördüncü halifesi Hz. Ali için ettiği dua. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas
[111] Yedullāh: Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. (Fetih, 48 / 10) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fetih-suresi-48/ayet-10/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Emīr-i ʿarş-ı mekīn server-i humāt u kümāt

Meded-res-i dü-cihān melce-i kerem-ḫˇāhān
Şefī-i dār-ı emān mültecā-yı fevc-i ʿuṣāt

(20) Vaṣī-i ḥażret-i Aḥmed velī-i ẕāt-ı “Eḥad”[112]
Naḳī-i ekmel ü emced ḫulāṣa-i sādāt

Ẓahīr-i zümre-i ebrār vaḥīdür kerrār
Kerīm-i pāk-tebār āşnā-yı mektūmāt

ʿAlī-(i) ʿāli-i aʿlā semī-(i) ẕāt-ı Ḫudā
Velī-(i) vāli-i vālā ḥamiyy-i ḥayy ü memāt

Ḫıdīv-i taḫt-ı veṣāyet şeh-i velāyet kim
Kemīne çākeri ḫalḳa verir nüvīd-i necāt

Ḫudā yegāne ki temṣīl-i cāhīdir Hārūn
Bu müddeʿāyı ḥadīṣ-i şerīf eder iṣbāt

(25) Ẓafer penāhıña eyler güẕaf-çīnānı
ʿUẕūbet-i dehen-i Ẓü’l-fikār ile iskāt

Ṣipāh u naʿra-i şīrānesiyle vaḳt-i cihād 14
Eder cüyūş-ı adū-yı imāte vü işmāt

Şiʿār-ı ekreminiñ sāʾilī mekārim ü dād
Ḫıṣāl-i aḳdesiniñ māʾilī sedād ü ṣebāt

[112] Eḥad: De ki: "O, Allah'tır, bir tektir." (İhlas 112 / 2) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı”, (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/ihlas-suresi-112/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Ṭuġāt-ı ümmete nīm intisābı ḥüccet-i tām
Buġāt-ı maḥşere ḥubb u vedādı elde berāt

Mürīd-i ḫān-geh-i luṭfu rūḥ-ı Cebrāʾil
Berīd-i şāh-reh-i ḳahrı hādimü'l-leẕẕāt

(30) Vüfūr-ı ʿilmine munżam velāyet-i kübrā
ʿUlüvv-i şānına muḫtaṣ sümüvv-i her-derecāt

Kenāre-gīr işārātidir vuḥūş u ṭuyūr
Netīce bende-i fermānı cümle maḳdūrāt

Edeydi kesb-i eṣer ṭıynet-i şecāʿından
Verirdi pençe-i şīre ziyān ẓafīre-i şāt

Vereydi ṣūret eger ḥükmü cemīʿ-i eżdāda
Vücūd-ı enfüs-i ʿālemde bir olurdu cihāt

Ġınā-yı ṭabʿına ger maẓhar olsa bir sāʾil
Nuḳūd-ı ʿālemi etmez kifāye verse zekāt

(35) Kemāli nāmiye baḫş olsa seng-i ḫārāya
Ederdi lāle vü nesrīn ü verd-i ter enbāt

Zülāl-i merḥamet[im]den ḳarışsa bir ḳatre
Bulurdu zehr-i helāhil meẕāḳ-ı ḳand-ı nebāt

Olunsa rifʿat-i evreng-i kadrine nisbet
Kemīne pāye-i evvel ḳalır bu nüh merḳāt

Felekde maṭmaḥ-ı enẓār-ı iʿtibār olamaz
Ṣafā-yı ḳalbini taḳlīd ḳılmasa mirʾāt

Telātum-ı yem-i iḥsānına işāretdir
Temevvücāt-ı nesāʾim teʿākub-ı evḳāt

(40) Cevāb-ı lā işidilmez dehān-ı pākinden
Meger ki eyleye tehlīl-i ġāliḳu'l-eṣvāt

Şeh-i ʿalā-nesebā şīr-i Murtaża-laḳabā
Eyā emīn-i emānāt ü mefḫar-ı sādāt

Sen ol kerīm-i mekārim-nişānısın ki saña
Maḥabbet eyleyen elbet bulur ṭarīḳ-i necāt

Yed-i niyāzım ayırmam rikāb-ı luṭfuñdan
Eyā melāẕ-ı ümem ḫüsrev-i sütūde simāt

Delīl-i daʿvī-i elṭāf u reʾfetiñ furḳān
Güvāh-ı ʿādil-i evṣāf u midḥatiñ Tevrāt

(45) Be-nūr-ı ʿişmet-i zehrā be-ümmehā'l-kübrā
Be-Ḥaḳk-ı ḥażret-i sıbṭeyn zehr [ü] zaḫm aḳvāt

Be-ḳadr-ı Zeyne'l-ʿabā vü be-ḥürmet-i Bāḳır
Be-ṣıdḳ-ı Caʿfer ü Kāẓım ʿaleyhime'ṣ-ṣalavāt[113]

Be-irtiżā-yı Rıżā vü be-ittiḳā-yı Naḳī
Be-eẓherī-i Naḳī k'oldur ʿāşir-i sādāt

Be-ʿAskerī be-cenāb-ı Muḥammed-i Mehdī
Ki oldur āyetü'l-āyāt u ġāyetü'l-ġāyāt

[113] ʿaleyhime'ṣ-ṣalavāt: İşte rablerinin lütufları ve rahmeti bunlar içindir. (Bakara 2 / 157) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-157/kuran-yolu-meali-5

ʿİnāyet eyle ḳuluñ Eşref-i şikeste-dilim
Rikābıña ederim ʿarż-ı rikʿa-i ḥācāt

Zemīn-i maḥmidetiñde ḳaṣīde ṭarḥından
Murād-ı bāb-ı ʿubūdiyyetiñde ʿarż-ı ş̱ebāt

Ḳuṣūrdan yine ḫālī degildir eyle ḳabūl
Metīn-i beyt-i ḳaṣīd olsa ser-be-ser ebyāt

Kenārına varamaz ʿālem-i medāyiḥiñiñ
Erişse ġāyet-i imkāna pāy-ı iḳdāmāt

ʿUlüvv-i şānıñı āyāt-ı beyānātında
Nihāyet üzre ş̱enā ḳıldı ẕāt-ı Ḥaḳ biʾẕ-ẕāt

Tükendi ḳāfiye līkin tükenmedi naʿtiñ
Kemāl-i ʿacz ile etsem n'ola dürūd u ṣalāt

Şühūr u sāl-ı mevāḳīta fihris olduḳca
Yerāʿa-i ḳader etdikce iẖtirāʿ-i nikāt

Ṣaḥīfe-ḫ̆ān-ı maḥabbetleri cinānından
Ola düvāz-deh-i āl-i ʿabāya elf-i ṣalāt

ʿAle'l-ḫ̆uṣūs ki olsun cenāb-ı aḳdesiñe
Hezār-ı taşliye vü bī-şümār-ı teslīmāt

XVIII

Medḥiyye-i Ḥażret-i İmām ʿAlī "Rażiya'llāhü ʿAnh"[114]

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

[114] Rażiya'llāhü ʿAnh: Allah ondan razı olsun anlamındaki dua.

I

Āb-ı rūyundur seniñ vech-i nümā-yı berk ü yār
Lā-cerem āṣār-ı vaḥdet senden oldu āşikār
Ḳahr u luṭfuñdan ẓuhūr etdi ḫazān ile bahār
Cilve-i nūruñ ile cünbiş-nümādır rūzgār
Sensin ey sulṭān-ı ekrem ḳahramān-ı cān-sipār
Ṣaf-der-i rezm-i ḫilāfet server-i Düldül süvār
Şāh-ı evreng-i velāyet[115] şehriyār-ı Ẕü'l-fikār
Ehl-i ḥāle ḫāk-pāyıñdır medār-ı iftiḫār
Seyf ü şānıñ midḥatinden oldugıçün behre-dār
Zīb-i ṭāk-ı ʿarşdır bu maṭlaʿ-ı gevher-ʿayār
Lā ġazā illā ġazā el-Murtażā bi'l-iḳtidār
Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār

II

Genc-i pinhān-ı emānet maḫzen-i esrārsın
Ġarrā-i evc-i[116] hidāyet mihr-i pür-envārsın
Aṣl-ı maʿnā-yı süṭūr-ı nüsḫa-i iḳrārsın
Kişver-i tecrīde fermān işledir ḫünkārsın
Yek-nefesde şeş cihānı devr eder perkārsın
Kuṭb-ı aḳṭāb-ı dü-kevn ü merkez-i aḳṭārsın
Ṣābit ü yektā-nişīn-i ṣadr-ı istiḳrārsın
Naʿra-perdāz-ı celāl ü Ḥaydar-ı Kerrārsın
Raḫş-rān-ı yeke tār-ı sāḥa-i peykārsın
Mālik-i tāb-ı cihād u ḫançer-i zer-tārsın
Lā ġazā illā ġazā el-Murtażā bi'l-iḳtidār
Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār

III

Çār-deh maʿṣūm-ı pāke[117] muḳtedāsın yā ʿAlī

[115] 1f velāyet: mahabbet H.M
[116] 2b evc : māh H.M

On iki ehl-i ṣafāya pīşvāsın yā ʿAlī

Ser-nihād-ı tīġ-ı teslīm-i ḳażāsın yā ʿAlī

Rüstem-i ṣaḥn-ı Rıżāsın Murtażāsın yā ʿAlī

Vālid-i pāk-ı şehīd-i Kerbelāsın yā ʿAlī

Dest-gīr-i zümre-i āl-i ʿabāsın yā ʿAlī

Ḥāris-i gencīne-i mülk-i beḳāsın yā ʿAlī

Fāris-i meydān-ı ilhām u hüdāsın yā ʿAlī

Lā ġazā illā ġazā el-Murtażā bi'l-iḳtidār

Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār

IV

Keffe-i ebr-i güher-bār-ı seḫāvet sendedir

Devlet-i mülk-i muʿallā-yı velāyet sendedir

Maʿdelet-efrūzī-i taḫt-ı kerāmet sendendir

Hem ʿināyet hem riyāset hem siyādet sendendir

Rehber-i merdānsin cāh-ı emānet sendedir

Baḥr-i bī-pāyānsın kān-ı emānet sendedir

Cenk-i Ḫayberde şeref-yābī-i rāyet sendedir

Vefret-i ṣıdḳ u kemāl-i istiḳāmet sendedir

İmtiyāz-ı cevher-i ṭabʿ-ı şecāʿat sendedir

Şeh-süvārī-i cedel-gāh-ı cesāret sendedir

Lā ġazā illā ġazā el-Murtażā bi'l-iḳtidār 16

Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār

V

"Bāreka'llāh"[118] ey ṣabā-yı feyż baḫş-ı ʿanberīn

"Levḥaşa'llāh"[119] ey nesīm-i gülşen-i "ʿİlmü'l-yakīn"[120]

---

[117] 3a maʿṣūm-ı pāke: rūşen dilāna H.M

[118] Bāreka'llāh: Allah mübarek etsin. (A'râf 7 / 54; Mü'minûn 23 / 14; Gâfir 40 / 64) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-54/kuran-yolu-meali-5

[119] Levḥaşa'llāh: Allah ırak eylesin, vahşet vermesin.

[120] ʿİlmü'l-yakīn: Hayır, kesin olarak bir bilseniz... (Tekasür 102 / 5) Kısmi iktibas. Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)

Fikretiñ verdi meşāmm-ı ġāṭıra būy-ı behīn
İntisābıñdır ġarīm-i ʿizzete ḥabl-i metīn
Vāṣıl-ı maṭlūb olur lā-şekk dil-i zār u ḥazīn
Kevşer-i elṭāfıña dil-teşnedir Rūḥü'l-emīn
Rū-nümā oldu niçe bürhān ile sensin hemīn
Maḥrem-i ḫalvet-serā-yı ḳurb-ı ḫatme'l-mürselin
Tīg-i ḥükmüñden seniñ lerzāndır aʿdā-yı dīn
Her cidālinde resūl-i ʿālemiñ sensin muʿīn
Lā ġazā illā ġazā el-Murtażā bi'l-iḳtidār
Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār

VI

Kār-fermā-yı cihān-ı maʿrifetsin ey velī
Nükte-i ġayb-ı hüviyyet saña olmuşdur celī
Noḳṭa-i maḳṣūdü'l-Ḥaḳ senden oldu müncelī
ʿĀrızıñdır habbeẕā berḳ-i saʿādet meşʿali
Ṭalʿatiñle şādkām etdiñ ḥabīb-i mürseli
Şāh-ı kevneyne budur taʿrīf-i aḳl-ı evveli
İki maṣbāḥ-ı żiyāverdir Muḥammedle ʿAlī
Faḫr-ı ʿālem gerçi mirʾāt-ı ḥaḳīkatdir velī
Sensin ol āyineniñ tāb ü cilā vü ṣayḳalı
Ẕü'l-fikār u ẕātıñıñ budur şenā-yı mücmeli
Lā ġazā illā ġazā el-Murtażā bi'l-iḳtidār
Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār

VII

Dest-i tedbīriñdedir naẓm-ı umūr-ı kāʾināt
Dām-ı tesḫīriñdedir rūḥ-ı nüfūs-ı her-cihāt
Būy-ı temkīniñdir[121] iksīr-i ḳıvām-ı mümkünāt
Nūr-ı vechiñden ʿibāret pertev-i ẕāt u ṣıfāt

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/tekasur-suresi-102/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

[121] VII. 3 Temkīniñdir: tedbīriñdir S.Ç.

Reşḥa-i dil-cū-yı nuṭḳuñdur hemān āb-ı ḥayāt
Perveriş-yāb-ı şemīmiñdir seniñ ḳand-i nebāt
Āstān-ı aḳdesiñdir der-geh-i fevz ü necāt
Şād edersiñ Eşrefi etseñ aña nīm iltifāt
Sensin elbet Eşref ü ser-çeşme-i ṣaff-ı rüvāt
Sensin ancaḳ mefḫar-ı ḫayl-i şehīdān u ġuzāt
"Lā ġazā illā ġazā el-Murtażā bi'l-iḳtidār
Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār"[122]

XIX

Merṣiyye-i İmām Ḥüseyīn Rażiya'llāhü ʿAnh

Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿilü/ Fāʿilün

I

Ey dil tefekkür eyle gel eyyām-ı mātemi
Yād u teẕekkür et yine[123] māh-ı maḥremi
Göz göz açıp cigerde niçe şerḥa-i elīm
Ālūde-i dem eyle dumuʿ-ı dem-ā-demi
Ḫūn-ābe-i sirişki revān et şu kevne kim
Ḥayrān ḳıl dü-çeşmiñ ile sāġar-ı Cemi
Mest ol o rütbe bāde-i miḥnetle[124] kim göñül
Seyl-āba ver ḫayāl-i ṣafā-yı dü-[125]ʿ ālemi
Dil-ḫānede nevāle-i cānı ḳılıp kebāb[126]
Mihmānıñ eyle ḥürmet ile leşker-i ġamı
Āh u fiġān u çāk-ı girībān zamānıdır
Tecdīd-i dāġ-ı şīven ü aḥzān zamānıdır

II

[122] Lā ġazā illā ġazā el-Murtaża bi'l-iḳtidār /Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār : Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan keskin kılıç yoktur. Anlamına gelen ve Peygamberin söylediği var sayılan bir söz.
[123] I. 2 yine: hele H.M
[124] I.7 miḥnetle: ḥasretine H.M
[125] I. 8 Seyl-āba ver ḫayāl-i ṣafā-yı dü: mevhūm-ı nokta görme temāşīl H.M
[126] I. 9 Dil-ḫānede nevāle-i cānı ḳılıp kebāb: cān-haneniñ içre maʾide ḫˇār şamīm ola H.M

Fikr et göñül o demleri kim ehl-i şer u şūr 17
Ḫūn-ḫˇārlıḳla verdiler ālāyiş-i dühūr
İbrāz edip cibillet-i ʿudvānı her biri
Dikdi feżā-yı melʿanete rāyet-i ġurūr
Feryād ḳıldılar o ḳadar kim muḫadderāt
Sükkān-ı ʿarşı etdi ser-āġāz-ı bī-ḥużūr
Evżāʿ-ı ẓulm ü cevr ü cihānda ʿadīm idi
Gūyā fesād u fitne o vaḳt eyledi ẓuhūr
Endek bulundu ṣınf-ı ḥumāt u kümāt-ı dīn
Bī-ḥadd ü bī-nihāyet idi fırḳa-i fücūr
Zadü'l-ʿinad ḥīn teberrra'l-muʿānidūn
Ḳuli's-sedād yevm tevella'l-cāhidūn

III[127]

Ol ḳurre-i dü-çeşm-i şehen-şāh-ı enbiyā
Ol tūtiyā-yı dīde-i sulṭān-ı evliyā
Gülzār-ı ḳudsde gül-i ser-sebz[128] iken dirīġ
Ṣoldurdu berg-i ʿārıżını bād-ı nā-revā[129]
Sulṭān-ı ʿarş-ı erīke cāh-ı ḫilāfete[130]
Vażʿ-ı ḥaḳāret eyledi ol ḳavm-i bī-ḥayā
Kāfirler aġladı bu cefā vü ihānete
Kibr ü Yehūd gördi bu āzārı nā-sezā
Gelmez beyāna ḥādiṯe-i ṣaḥn-ı gīr ü dār
Sıġmaz dehāna vāḳıʿa-i deşt-i Kerbelā
[131]

IV

Ol ġonca-i şükufte-i būstān-ı Aḥmedi
Ol bülbül-i güzīde-i bāġ-ı Muḥammedi

---

[127] Bu bendde bir beyit eksiktir
[128] III. 3 ḳudsde gül-i ser-sebz: nāzda şeref efzā H.M
[129] III. 4 Bād-ı nā-revā: fevc-i eşḳiyā H.M
[130] III. 5 Sulṭān-ı ʿarş-ı erīke cāh-ı ḫilāfete: medned-nişīn cāh-ı ḫilʿfet iken aña H.M
[131]" İmān yüzünde küfre ʿaceb ḥayret eylerim / Laʿnet ḳavme küfr ise de laʿnet eylerim" bu beyit S.Ç nüshasında bulunmaktadır ama bu nüshada yoktur.

Ol gevher-i yegāne-i kān-ı betül kim[132]
Maḥbūb-ı kibriyādır anıñ cedd-i emcedi
Vażʿ-ı nigūn-ı gerdiş-i vārūn-ı rūzgār
Pā-māl ḳıldı āḫir o ser ü ser-āmedi
Ceyş-i arāẕil eyledi taḥḳīre ictisār
Mevhib iken cenābına iclāl-i sermedi
Reşk-āver-i riyāż-ı naʿīm ü ḫulūddur[133]
Ol sabṭ-ı ekremiñ çemenistān-ı meşhedi[134]
Sermāye-i ḥayātı o sulṭān ile ṣırf
Kālā-yı ʿaşḳ-ı şāh-ı şehīdān ile ṣırf

V

Ṣanma ḳad-i sipihr dü-tā oldu bī-sebeb
Derd-i nedāmeti çeker elbette rūz u şeb
Şems ü ḳamer menāzil-i ḥayretde devr edip
Oldu nücūm-ı ṯābit ü seyyār-ı beste-leb
Girdāb-ı pīç ü tābda ḳaldı mücerredāt
Eflākı lerze-nāk edip ol ṣarṣar-ı taʿab
Dest-i taḥassür ile ser-ā-pā gerü beyān
Lāhūt ilinde çāk-ı girībān etdi heb
Feryād-ı müslimīn o ḳadar çıḳdı ʿarşa kim[135]
Ṣad-pāre ḳıldı heşt-behişti ġam u kerb[136]
Rencūr olunca çille-güzīnān-ı Kerbelā
Ṭoldu belā vü kerb ile meydān-ı Kerbelā[137]

VI

Eyvāh kim o vādi-i cenk ü cidālde
Ṣad ḥayf kim o maʿreke-i pür-ḳıtālde

[132] IV. 3 Ol gevher-i yegāne-i kān-ı betül kim: ol nāzenīn cilve-geh iḫtişām kim H.M
[133] IV. 9 naʿīm ü ḫulūddur: ḥulūd u naʿīmdir H.M
[134] IV. 10 Sabṭ: ẕāt H.M
[135] V. 9 Feryād-ı müslimīn o ḳadar çıḳdı ʿarşa kim: Mānend-i tīġ sīne-şikāf każā-firūz H.M
[136] V. 10 Heşt: ṭāḳ H.M
[137] H.M nüshasında mersiye burada bitmektedir.

Ḫūn Ḥüseyine ḳaṣd edip ol rehṭ-i Ḫāricī
Sell-i süyūf ḳıldı[138] yemīn ü şimālde
Rencīde etdiler o vücūd-ı muḳaddesi
Encām-ı kār o sāḥa-i pür-iḫtilālde
Ẓāhir iken vücūh ile buġż u ḫıyāneti
Īmān olur mu ġayrı ol ehl-i ḍalālde
Şeh-beyt-i cān-güdāz Muḥibbī-i māhiriñ[139]
Vird-i zebānım oldu dem-i ḥasbiḥālde
Bir cān ḫāricī-zede em pençe çün esed 18
Ḫūn-ı Ḥüseyn mi ṭalebim yā ʿAlī meded

VII

Ol vaḳʿa-i ihānete kevn ü mekān yanar
Hengāme-i ḫurūca zemīn ü zamān yanar
Ol āfet ü felāket-i[140] sāmān-güdāz kim
Bir ẕerresin ifāde edersem cihān yanar
Āl-i ʿabāya ehl-i şeḳānıñ hücūmuna
İnsān degil cemīʿ-i heyūlāniyān yanar
Leb-teşne içdi cām-ı şehādet emīr-i dīn
Aġlar bu mācerāya Fırāt-ı revān yanar
Ol āftāba erdigine perde-i küsūf
Elbette mihr ü meh ṭutuşur ins ü cān yanar
Maẓlūm u münḫasif edüp ol bedr-i enveri
Īḳād eder ne yüzle felek şem‘-i ḫāveri

VIII[141]

Yā Rab ne ẓulmdür ki Ḥüseyn-i bülend-cāh
Maḥmil-süvār-ı ‘uzlet iken beyt-i Ḥaḳḳa āh
Tābiʿ olup be-vāsıṭa-i müslim-i ʿaḳīl

[138] VI. 4Ḳıldı: etdi H.M
[139] VI. 9 Şeh-beyt-i cān-güdāz Muḥibbī-i māhiriñ: bu maṭlaʿ-ı ḫuceste-i dil-dūz Eşrefā H.M
[140] VII. 3 āfet ü felāket: mācerā-yı muḥriḳ H.M
[141] Bundan sonraki bentler H.M nüshasında yoktur.

İḫlāṣ-ı ṣūretiyle otuz biñ ḳadar sipāh
Evvel vifāḳ-ı bīʿate biñ nāme gönderip
Āḫir nifāḳa düşdüler ol cünd-i rū-siyāh
Ḳıldı arada ʿavdetin ammā imām-ı dīn
Vādī-i Kerbelāda o fevc oldu sedd-i rāh
Heftād müʾminīnse püser çār dāverī
Ḳılmışdı ẓıll-ı rāyetini melceʾ vü penāh
Ḥasbe'l-ḳader seriyye-i Ḥaḳ bulmayıp ẓafer
Ḳıldı ḳażā ketībe-i eşrārı kām-ver

IX

Vermez cevāz gerçi teṣāḥub eden belīd
Ser-nāme-i vücūbdadır laʿnet-i Yezīd
İblīsidir ḫalīfe-i Ḥaḳdan ʿudūl eden
Müslim midir cenāb-ı imāmı ḳılan şehīd
Serdār-ı ʿādiyāt idi rūz-ı mübārıza
Ẕi'l-cūşen-i laʻīn ʿÖmer-i saʻd-ı nā-saʿīd
İrsāl-i Kūfe ḳıldı sır-ı pāk-i aḳdesi
Ḫavlī-i ışbaḥī-i şekī-zāde-i ʿanīd
Etdi ḳażīb ile dür-i dendāne meṭʿanet
Siḫriyyelerle nuṭfe-i mercāne-i mürīd
Laʿnet Yezīd-i ekfer-i ġaddāra ṣubḥ u şām
La'net sipāh-ı nekbet ü iʿvānına müdām

X

Renc-i saḳar-kemīne mecāzāt o fırḳaya
Kāfī cezā ceḥīm ola heyhāt o fırḳaya
Āteş fürūz-ı ḥavṣāla-i iḳtidārdır
Taṣvīr-i ḳahr u farż-ı 'uḳūbāt o fırḳaya
Pābeste ḥaḳların niçe taḳdīr eder 'uḳūl
Mümkün degil ḥayāl-i mükāfāt o fırḳaya
Füccāre işte asl-ı ḳıyāmet o dem ḳopar

Siccīnede[142] ederse mülāḳāt o fırḳaya
Veyl-i diger meger yaradıp intiḳām içün
Etsin ‘uḳāb-ı ṣānī‘-i ṭāmāt o fırḳaya
Dūzaḫ ibā eder o gürūh-i buġatdan
İblīs-i istiʿāẕe oḳur ol ṭuġātdan

XI

Çıḳsın o göz ki yābis-i eşk-i ġazā[y] olur
Mātem deminde ḳāna bedel sürme sāy olur
Ḥaḳ ṭutsun ol lisānı ki laʿ[i]n-i Yezīde
Bī-hūde beyyināt arayıp jaj-ḫāy olur
Laʿnet o ḳavm-i ẓālime kim hedm-i dīn edip
Aẓlem Yezīde devlet için ḫāk-pāy olur
Āl-i resūle eylediñ āzār [e]y felek 19
Yūf gerdiş-i nigūnuña her bār ey felek[143]

XII[144]

Yā Rab ne māh imiş ki muḥarrem-i teres Yezīd
Ḳıldı imām-ı muḥteremi ol zamān şehīd
Yā Rab naṣıl muṣībeti çoḳ māh-ı naḥs imiş
İbn-i Ziyādıñ eyledi ṭuġyānını mezīd
Yā Rab ne ḳara gün ne ʿuḳūbetli ʿaṣr imiş
Hīç ehl-i beytiñ etmedi feryādını müfīd
Yā Rab ne şehr-i nekbet imiş anda bī-günāh
Tīġ urdı sıbṭ-ı ekreme ẕi’l-cevşen-i pelīd
Yā Rab yere geçirsin o māh-ı bed-aḫteri
Leyl ü nehār u sāʿatini eyle nā-bedīd
Her sāl-ı ehl-i ḥāli perīşān eder gider[145]

[142] Siccīn: "Siccîn"in ne olduğunu sen ne bileceksin. (Mutaffifin 83 / 8) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı”, (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/mutaffifin-suresi-83/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1
[143] Bu bentden iki beyit eksiktir.
[144] Bu bent iki nüshada da yoktur.

İḫtār-ı mācerā ile biñ ḳan eder gider

XIII

Yā Rab be-cāh-ı pādişeh-i taḫt-ı ışṭıfā
Yā Rab be-iḥtişām-ı cihādāt-ı Murtażā
Yā Rab be-Fāṭıma be-Ḫadīce be-ehl-i beyt
Yā Rab be-ḫūn-ı şāh-ı şehīdān be-müctebā
Yā Rab be-nūr-ı Zeyne'l-ʿabā vü be-ʿAskerī
Yā Rab be-Bāḳır u Taḳī vü Kāẓımü'l-ʿadā
Yā Rab be-şān-ı Mehdī vü maʿṣūm-ı çār-deh
Yā Rab be-Caʿfer ü be-Naḳī vü ʿAlī Rıżā
Yā Rab be-ṣıdḳ-ı ḫidmet-ı selmān-ı Fārisī
Yā Rab be-leşker ü ḫadem-i şāh-ı Kerbelā
Dur etme kemter Eşrefi dārü'l-emāndan
Dāreynde ayırma der-i ḫānedāndan

XX

Merşiyye[146]

Mefāīlün/ Mefāīlün/ Mefāīlün/ Mefāīlün

Felek ʿaksi döner yangın verip çıkmış medārından
Ḥüseyin Kerbelānıñ vaḳʿa-i āteş-niṣārından

Ṭutuşdurmaz mı dāmān-ı celāl ilāhī bu āteş
Ki yandı on sekiz biñ ʿālem āfāt u şerārından

Murādı ʿazm-i Beytu'llāh iken sulṭān-ı sādātıñ
Tebāyüʿle çevirdi ehl-i Kūfe reh-güẕārından

Civār-ı Kerbelāya düşdü āḫir mevkib-i ʿālī

[145] Bu altı beyit diğer nüshalarda yoktur.
[146] Bu mersiye, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

Ḳuşatmışdı Yezīd evvel o semti her kenārından

(5) Yezīdiñ bīʿatın teklīf ile ol sıbṭ-ı zī-şānı
Şemātet ḳopdu aʿdānıñ ṣaġārından kibārından

İmāmü'l-müslimīn andan olup Ḥaḳḳ üzre rū-gerdān
Naṣīḥat etdi ammā el çeker mi fitne-kārından

O ṣaḥrā-yı meṣā'ibde ḳıyāmet kopdu el-ḥāṣıl
Kilāb-ı ʿādiyāt ḫār-ı cebīniñ gīr ü dārından

Ṣusuzluḳla o rütbe etdiler bī-tāb kim eşrār
Felek yandı ṭutuşdu ehl-i beytiñ āh u zārından

Mücāhid yetmiş altı zümre-i ebrār idi eyvāh
Şehādet buldular füccār dīniñ kār-zārından

(10) Fedā-yı maʿşer-i aḥbābdan ṣoñra şeḥīd oldu
Ḥüseyin be-ṣafa ẕi'l-cevşeniñ ḍarb-ı ḫasārından

Dirīġā ʿāşir-i māh-ı muḥarrem cemʿa vaḳtinde
Bu āfet işte peydā oldu süfyānıñ tebārından

İlāhi bu ne ṭuġyāndır resūlüñ kurretü'l-ʿaynı
Niçe rençiş göre heb ümmet-i laʿnet-şeʿārından

ʿAzīz-i münteḳımsin īzid-i ġaffārsın ammā
ʿAdālet ḳıl Yezīdiñ geçme yā Rab aḥẕ-ı ṣārından

Ḫavāricden teberī eyleyen zī-cān u dil Eşref
Olur dāreynde sālim amminiñ [.] Ẕü'l-fiḳārından

XXI

Merṣiyye [147]

Fâʻilâtün / Fâʻilâtün / Fâʻilâtün / Fâʻilün

Bir ihānet etdiñ āl-i Aḥmed-i muḫtāra kim
Elʿıyaẕ eyler seniñ keydiñden iblīs-i ṭarīd

Öyle melʿūnsun ki melʿūnlar saña nefrīn oḳur
Cānıña aʿvānıña ki laʿnet mezīdāndır mezīd

Etdiñ istiḥlāl-i ḫamr ammā ki olmaz şübhesiz
Ḫūn-ı evlādı ḥelāl etmek gibi küfr-i şedīd

Kāfir olduñ ḳıldıñ istiḫfāf ādāb-ı salāt
Beñzemez ammā o küfre bu fesādıñ ey ʿanīd

(5) Ḥarb açıp çekdiñ sevād-ı lenger-i menḥūsıñı
Kerbelāya bir belā-yı nāgihān olduñ pelīd

Cevşen-i ẓulmüñ idi ẕi'l-cevşen-i ḫāʾin seniñ
Başbuġuñ İbn-i Ziyād u İbn-i Saʿd-i nā-saʿīd

İntiḳām almaḳ ne mümkün saña maḫṣūṣ olmasa
Hevl-i dūzaḫdan büyük bir ḳahr-ı ḳahhār-ı vaḥīd

Ḫāṣılı sensin celāl-i kibriyānıñ menşeʾi
Heb mecāzātıñ içün āmādedir yevmü'l-vaʿīd

Luṭf u ʿadliñ maẕharı dest-i müṣbetdir velīk
İltizām ʿadl eder bu bābda Rabb-i mecīd

[147] Bu mersiye, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

(10) Āh-ı maẓlūmānı ḳoymaz kūşe-i ihmālde
Muntaḳım cebbār-ı muṭlaḳdır Ḫudāvend-i ḥamīd

Eşrefā müstaġraḳ ol ḫūn-ı sirişk-i mātemi
Ādemi dāreynde bu girye eyler rū-sefīd

XXII

Merşiyye [148]

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

Emīrü'l-mü'minīn üzre Yezīdīler ḫurūc etdi
İmāmü'l-müslimīne Allāh Allāh bu ne ʿişyāndır

Göñül ḫāṭır-nişān et ḳışşa-i dendān u ekbādı
Resūl ālini dil-gīr eden heb āl-i süfyāndır

Mesāġ-ı laʿnete ḥüccet ararmış bü'l-ʿaceb müftī
O ḳavmiñ laʿnetinde bir nefes ihmāl-i ṭuġyāndır

Çerāġ-ı āstān-ı ḫāndānım iştibāh etmem
"Bi-hamdi'llāh"[149] özüm pāk vü yüzüm sīmā-yı merdāndır

(5) Bozulmazsa ʿaceb mi cevherim seyl-i ḥavādiṯden
Ẓahīrim fahr-i ʿālem dest-gīrim Şīr-i Yezdāndır

Siyādet Fāṭıma ḫayrü'n-nisādandır baña mevrūṯ
Ḥasan ḫalkı ile māhiyyetim mefṭūr-ı ʿirfāndır

Ḥüseyin Kerbelānıñ mātemiyle gözlerim giryān

[148] Bu mersiye, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.
[149] Bi-hamdi'llāh: Allah'a şükür olsun.

ʿAlī Zeynü'l-ʿibādın çeşm-i īmānım firūzāndır

Muḥammed Bāḳıra bel bağlayıp geçdim ʿalāyıḳdan
İmāmım Caʿfer-i Ṣādıḳ ki ḳavli maġz-ı furḳāndır

Cenāb-ı bīre Ḥaḳḳā cedd-i heştüm Mūsi-i kātim
ʿAlī Mūsā Rıżā bāb-ı Rıżāda ṣadr-ı dīvāndır

(10) Naḳī ṯānī Muḥammed pādişāh-ı etḳıyādır hem
Naḳī çārem ʿAlīdir kişver-i taḥḳīka sulṭāndır

Cenāb-ı ʿAskerī ṯānī Ḥasan hādī laḳabdır kim
Hidāyet mesleginde iḳtidāsı necm-i tābāndır

Mükerrem āl u evlād-ı ʿAlīdir çār-deh-i maʿṣūm
Ṣayılmış zümre-i āl-i ʿabādan bir de Selmāndır

Delīl ü ḥüccetü'l-kāʾim bana yetmez mi ey Eşref
Muḥammed Mehdī-i ṣāḥib-zamān her yüzde burhāndır

XXIII

Merṯiyye [150]

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Māh-ı nev eski ciger dāġını tecdīd eyler
Kerbelā vaḳʿa-i cānsuz yine teʾkīd eyler

Āh kim māh-ı muḥarrem ne muṣībetdir āh
Zaḫm açar ġamzedeler ḥālini teşdīd eyler

[150] Bu mersiye diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

Cān verip āl-i ʿabā ʿaşḳına baḳmaz cāma 21
Ol ki cāndan heves-i devlet-i cāvīd eyler

Āteş-i kīn-i ḫavāric bir içim şūdan ḥayf
Sāḳi-i kevs̱erüñ ola dīni nevmīd eyler

(5) Eşrefā bāb-ı tevellāda turan dervīşān
Laʿnet-i ehl-i nīrā[n] ile tevḥīd eyler

XIV

Merṣiyye [151]

Fâʻilâtün / Fâʻilâtün / Fâʻilâtün / Fâʻilün

Ḫūn-ı dil ṣahbā-yı gülgūn dīde cām olsun baña
Devr-i mātem sāḳiyā ẕevḳ-i müdām olsun baña

Kerbelā ḫāṭır-nişānımdır ṣafāyı n'eyleyim
Külbe-i kerb ü belā dārü's-selām olsun baña

Bir içim ṣu sıbṭ-ı ekremdan dirīġ etdi felek
Āb-ı nūş etmek muḥarremde ḥarām olsun baña

Ermedim olʿaṣra kim olsam fedākār Ḥüseyin
Müddet-i ʿömrüm daḫi naḳş-ı menām olsun baña

(5) Girye-i bī-iḫtiyārım daḫl eder mātemde ḫalḳ
Varsın Eşref rafżı-ı taʿbīri nām olsun baña

XV

Merṣiyye [152]

[151] Bu mersiye, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

Āh u zār eyle göñül māh-ı muḥarremdir bu
Mevsim-i çāk-i girībān dem-i mātemdir bu

Dökdüler ḫūn-ı Ḥüseyni bu gün ol ḳavm-i Yezīd
Aġla hey gözlerim al ḳan dökecek demdir bu

Ḫandānın niçe rencīde-i ġadr eylediler
Sıbṭ -ı‘ālī-güheri mefḫar-ı ‘ālemdir bu

Biż‘ā-i faḫr-i rüsul vālide-i mācidesi
Ḳurbet-i şāh-ı risāletle mükerremdir bu

(5) Olalı münḫasif ol māh-ı sipihr-i ‘aẓamet
Yaş döker çeşm-i seḥer şanma ki şebnemdir bu

Eşrefā farżdır a‘vān-ı Yezīde la‘net
Kimse inkār edemez emr-i müsellimdir bu

XVI

Merşiyye [153]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Kerbelā meydānınıñ ṣāhib-ḳırānıdır Ḥüseyn
Ümmet-i merḥūmeniñ kehfü’l- emānıdur Ḥüseyn

Çarḫ-ı ẓālim bir içim su vermedi rūz-ı cihād
Sāḳi-i kevṯer ‘Alīniñ naḳd-i cānıdır Ḥüseyn

[152] Bu mersiye, H.M. nüshasında yoktur.
[153] Bu mersiye, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

Būse-gāh-ı Aḥmede tīġ urdu ẕü'l-cevşen laʿin
Dīn içün rencīde-i gerden-keşānıdur Ḥüseyn

Ṭutmadı melʿun Yezīd emrin bulurken ḳaderini
Ẕāt-ı pāk-ı kibriyānıñ tercemānıdır Ḥüseyn

(5) Vaḳt-i mātemdir muḥarremdir bu gün ḳan aġla kim
Eşrefā giryānlarıñ rūḥ-ı revānıdır hüseyn

XVII

Merşiyye [154]

Fâʻilâtün / Fâʻilâtün / Fâʻilâtün / Fâʻilün

Nūr-ı çeşm Fāṭıma gözden nihān oldu bugün
Būse-gāh Muṣṭafā huld-ı āşiyān oldu bugün

Ġurre-i evc-i ḫilāfet ḳurre-i ʿayn-ı ʿAlī
Ṭaʿma-i tīġ-ı ḳażā-yı nāgihān oldu bugün

Şevket-i cāh-ı imāmet ṣabr-ı ḥussād yaḳıp
Āfet-i ʿaynü'l-kemāl-i ḫāndān oldu bugün

Ġonçe-i ser-sebz-i bāġ ʿiffeti ṣoldurmaġa
Tünd-bād-ı ẓulm her sūdan vezān oldu bugün

(5) Dönmeyip ehl-i tevellā ṣadme-i eşrārdan 22
Kerbelā meydānı ṣahn-ı imtiḥan oldu bugün

Dostlar maḥzūn felek dil-ḫūn mülk zār u zebūn
Ceyş-i düşmen fevc-i bāġı şādmān oldu bugün

[154] Bu mersiye, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

Eşrefā ʿaşr-ı muḥarremdir hemān ḳan aġla kim
Mācerā-yı Kerbelā ḫāṭır-nişān oldu bugün

XVIII

Merşiyye [155]

Mefâʿîlün / Mefâʿîlün / Mefâʿîlün / Mefâʿîlün

Yezīdiñ laʿnetinden efḍal ey ʿārif ṣevāb olmaz
Aña laʿnet ḳılan fersūde-i yevmü'l- ḥesāb olmaz

Çıḳar nesli Yezīde maʿşer ecdādı yoḳ olunsa
O nākıs kim ḥasebiñ mātemiyle dil-ḫarāb olmaz

Göñül tā ʿarşa çıḳsın sūz-ı dilden nāle-i cān-gāh
Ḥüseynīler maḳāmāt-ı digerden neş'e-yāb olmaz

Dem-ā-dem çaġlasın ḳanlar ḳarīr-i çeşm-i terden kim
Çeker ḫūnlar gözünde bundan aʿlā āb u tāb olmaz

(5) Ezelde yüz ṭutup baş kesdim Eşref bāb-ı ḳurbīye
Ki ol bāb-ı emāndan başḳa devlet-me'āb olmaz

XIX

MÜSEDDES-İ ʿĀŞIḲĀNE VÜ DERVĪŞĀNE[156]

Mef'ûlü / Fâʿilâtü / Mefâʿîlü / Fâʿilün

I

Biz nūrdan çerāġ-ı dili yaḳdıḳ evvelī

[155] Bu mersiye, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.
[156] Bu müseddes, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

Bir dest-gīre baş kesip ṭutmuşuz eli
Bir bāba yalvarıp dedik ederken [yā] velī
Ol şāh-ı evliyā bize imdād eder belī
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

II

Serdār-ı "lā-fetā esedu'llāh[157] ġālibest
Nād-ı ʿAlīst maẓhar-ser ʿicābest
ʿAhd-ı velīstʿuḳde-güşā-yı mesāʾibest
Hercā kemīne çākeriş ān şāh-ı ṣāḥibest
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

III

İḳrār-ı faẓl-ı Ḥaḳḳ ile īmān bizdedir
İẕ-ʿān-ı cāvidān ile ʿirfān bizdedir
Tāc u kemerle ḫırḳa-i merdān bizdedir
Teslīm-i Ḥaydarī ile meydān bizdedir
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

IV

İlhāmdır serāʾir telḳīn ü pendimiz
Almış naṣīb ānuñla dil-i müstemendimiz
Semt-i Rıżāya bedr-i ḳamer tīġ-ı bendimiz
Her kārımızda ḫāżır u nāẓır efendimiz
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

V

[157] lā-fetā esedu'llāh: Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan keskin kılıç yoktur. Esedu'llah Hz. Ali'nin lakabı.

Ḥırs u tamaʿ ṣafā-yı derūnı eder tebāh
Olmaz ġınā-yı ḳalb gibi māye-i refāh
Eyler muḳadderāt-ı ẓuhūr etse iştibāh
Besdir göñül saña dür-i Ḥaydar penāh-gāh
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

VI

Ādem ṭutarsa Ṭūr-ı tecellīde meşhedi 23
Rūḥ-ı Kelīme eymen olur ṣaḥn-ı merḳadi
Dāreynde ẓahīr ola Hārūn-ı Aḥmedi
Vehm-i ecel çeker mi ʿabeṣ merd-i sermedi
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

VII

Bī-ābdest-i nāfiledir külfet-i namāz
Her şeyden el yumaḳla olur Ḫāliḳe-i niyāz
Bul ḳıble-i ḥaḳīḳati ol āşnā-yı rāz
Etmez imām-ı Ḥaḳḳa uyan kimse iḫtirāz
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

VIII

Ḥaḳ ḳıble-i melāʾik edip vech-i ādemi
Rū-māl-i Kaʿbe eylemiş ervāḥ-ı ʿālemi
İnsāna ser-nüvişti imiş levḥ-i aʿẕamı
Teslīm-i tāmdır kişiniñ rāh-ı eslemi
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

IX

Taḥṣīl imiş kemāl-i vücūdı ġaraż meger
Terk-i vücūd ile bulamaz maʿrifet beşer
Teşlīş-i çār-ı terk-i tecrīddür hüner[158]
Āgāh-ı ẕāt u ṣūretiñ ol ḳalma bī-ḫaber
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

X

Ol muṭmaʾin-i ḳayd-ı cihān bul safā-yı cān
Tevḥīd-i dürr-i terfī-i ʿirfāna nerdübān
ʿAynü'l-yaḳīn-i menzil ü ḥiddetdedir hemān
Bālādadır maḳām-ı tevellā-yı ḫāndān
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

XI

Ẓāhirde mültezimse de diḳḳat revāyice
Dād u sitād-ı ʿaşḳda hīç baḳma rāyice
Ser-rişte verme cenk-i tevellāda ḫārice
Çek ġālibāna tīġ-ı teberrā ḫavārice
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

XII

Bir enisāna küfrdür īmānımuz bizim
Ẕevḳ-i ledünledir dem ü devrānımız bizim
Lebü'l-meʾāl-i ʿaşḳdır erkānımız bizim
Erbāb-ı kışr-ı kesr edemez şānımız bizim
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

[158]Dokuzuncu bendin üçüncü mısrasında bir hece eksiktir.

XIII

Bābü’r-ricāda Fāṭıma ḥayrü’n-nisā yeter
Bākır Taḳī Nakī-i Ḥasan müctebā yeter
Zeynü’l-ʿAbā vü Caʿfer ü kāẓım Rıżā yeter
Mehdī vü ʿAskerī erişir muḳtedā yeter
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī 24
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

XIV

Her sāl kim olur on iki māh eyledi tamām
Erkān-ı evliyā imiş iṯnā ʿaşer imām
Ḫatm oldu gerçi burc-ı velāyetde ol niẓām
Rūḥ-ı revānları erişir dāde ve’s-selām
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
Nād-ı ʿAlīdedir bize vaʿd-i seyencelī

XV

Gönlüm ki maḥv-ı ʿaşḳ-ı cenāb-ı Ḥüseyndir
Kenzü’l-cevāhir-i ẕeheb-i faẓleyndir
Her kūşesi çeraġ-ı maḥabbetle zeyndir
Eşref velā-yı āl-i ʿabā farż-ı ʿayndır
Ġam çekme hīç elde iken dāmen-i ʿAlī
“Nād-ı ʿAlī”dedir bize vaʿd-i “seyencelī”[159]

XXX

Medḥiyye-i Müştereke Be-Emīr-i Kāżım [160]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

(Eşref) ʿĀzim-i sūy-ı Rıżāyım şāhrāhımdır ʿAlī

[159] Nād-ı ʿAlī ve seyencelī: Nâd-ı Ali duası da Bektâşî-Alevî zümrelerinde şifahi olarak söylenegelen ve bazı yazılı literatürde yer alan bir dua.
[160] Bu medhiye H.M. nüshasında yoktur.

(Kāzım) Bende-i āl-i ʿabāyım pādişāhımdır ʿAlī

(Kāzım) Ḫak-pāy-ı Muṣṭafāyım ʿizz ü cāhımdır ʿAlī

(Eşref) Melceʾim faḫr-i rüsul-dār-ı penāhımdır ʿAlī

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Kāzım) Pertev-i īmān u dīnimdir cenāb-ı Fāṭıma

(Eşref) Cevher-i ḳalb-i ḥazīnemdir cenāb-ı Fāṭıma

(Eşref) Ġavs-ı dāreyn ü muʿīnimdir cenāb-ı Fāṭıma

(Kāzım) Merciʿ ü ḥışn-ı ḥaṣīnimdir cenāb-ı Fāṭıma

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Eşref) Ḥażret-i sıbṭeyn u Bāḳır Caʿfer ü Zeynü'l-ʿAbā

(Kāzım) ʿAskerī Hādī vü Mehdī vü Taḳī Kāẓım Rıżā

(Kāzım) Cümlesin ḳılmış Ḫudā necm-i sipihr-i ihtidā

(Eşref) Maʿbed-i kevneyne anlardır imām-ı muḳtedā

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Kāzım) Selb edip ārāmımı bir āftāb u māh-rū

(Eşref) Geh Necef geh semt-i Yeṯribdir göñülde ārzū

(Eşref) Nükhetin eyler göñül ol ravżateyniñ cüst-cū

(Kāzım) Beyt-i maʿmur olsa bāb-ı ġayra ḳılmam ser-fürū

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Eşref) Ḫak-i Ṭaybe tūtiyā-yı dīde-i ʿuşşāḳdır

(Kāzım) Cevher-i seng-i Necef dāġ-ı dile tiryāḳdir

(Kāzım) Sāḥası ol Kaʿbeteyniñ aḳdes-i āfākdır

(Eşref) Cān u dil rū-sāyi-i erkānına müştāḳdır

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri)Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Kāzım) Edeli ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ ile kesb-i imtiyāz 25
(Eşref) Etmezem meyl-i neşīb ü raġbet-i deşt ü firāz
(Eşref) Ḥāşılı bir yerde olmaz cān u dil ārām-sāz
(Kāzım) Geh temennā-yı ʿIrāḳ eyler geh ümmīd-i Ḥicāz
(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī
(Lā-edri)Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Eşref) Rūy-ı ḥācātı çevirdim minber ü miḥrābdan
(Kāzım) İnḥirāf etdim bu maʿbed-ġāne-i esbābdan
(Kāzım) Dest-ṣūyum ṣubḥa-i zerrīn-i encüm-tābdan
(Eşref) Kesb-i feyż-i cāvidān ḳıldım dü-ʿālī bābdan
(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī
(Lā-edri)Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Kāzım) Seng-i ṭaʿn-ı zāhid-i dil-mürdeden olam melūl
(Eşref) Çāk çāk etse ġavāric cismimi etmem nukūl
(Eşref) Sāye-i iḥsānına ol şehleriñ etdim duḫūl
(Kāzım) Ebr-i ẓılliyyetlerinden almışım feyż-i ḳabūl
(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī
(Lā-edri)Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Eşref) Neş'e-i ḫun-ābe-i eşkim bulunmaz rāḥda
(Kāzım) Pertev-i āhım görünmez şuʿle-i mişbāḥda
(Kāzım) N'ola cān versem bu ṣūret-ḫāne-i eşbāḥda
(Eşref) Yüz ṭutup baş kesmişim tā ʿālem-i ervāḥda
(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī
(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Kāzım) Enfüs ü āfāḳ u ābā vü mevālīd ümmehāt
(Eşref) Nīstī hestī vü pestī vü bülendī vü cihāt

(Eşref) Şuʿbedir nūr-ı ruḫından anlarıñ heb mümkünāt

(Kāzım) Biri şāh-ı evliyādır biri faḫr-ı kāʾināt

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Eşref) Rūḥ-ı muḫtāri sürāġ-ı Kaʿbe-i taḥḳīḳdir

(Kāzım) Nūr-ı kerrārī çerāġ-ı cadde-i tevfīḳdir

(Kāzım) Biri ṣāḥib mihr-i biʿşet birisi taṭbīḳdir

(Eşref) İki ʿālemde saʿādet anları taṣdīḳdir

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Kāzım) Edeli keşf-i dücā şems-i ṣabāḥ-ı "Veʾḍ-ḍuḫā"[161]

(Eşref) ʿĀleme fer vereli bedr-i sipihr-i "Hel etā"[162]

(Eşref) Naẓm-ı fi'l-ḳurbīde menṣūṣ olalı ecr-i velā

(Kāzım) Çıḳmam eşer istiḳāmetden be-Ḥaḳḳ-ı "İhdinā"[163]

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

(Eşref) Naḫl-i bāġ-ı maʿrifet feyż intimā-yı Ḥaydarim

(Kāzım) Vāḳıf-ı sır ḥükm-i ḳader āşnā-yı Ḥaydarim

(Kāzım) Ser-fedā-yı ḫāndān vaḳf-ı Rıżā-yı Ḥaydarim

(Eşref) Mest-i ʿaşḳ-ı Muṣṭafā sāġar-gedā-yı Ḥaydarim

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

---

[161] Veʾḍ-ḍuḫā: Kuşluk vaktine and olsun. (Duhâ 93/1) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/duha-suresi-93/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

[162] Hel etā: İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti. (İnsan 76 / 1) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/insan-suresi-76/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

[163] İhdinā: Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil. (Fātiha 1 / 5) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

(Kāzım) ʿĀşıḳım gerd-i sivādan pākdır el-ḥaḳḳ özüm **26**

(Eşref) Ṣādıḳım ḫūn-ābe-i ḥasretle ṭolmuşdur gözüm

(Eşref) Eşrefā mālīde-i ḫāk-i maḥabbetdir yüzüm

(Kāzım) Çāker-i āl-i ʿabāyım Kāẓımā budur sözüm

(Eşref) Cānda mihrimdir Muḥammed dilde māhımdır ʿAlī

(Lā-edri) Ḳıble-gāhımdır Muḥammed secde-gāhımdır ʿAlī

XXXI

Müseddes-i Müşterek Be-Emr-i Kāżım[164]

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(Kāzım) Şemʿ-i miḥrāb-ı imāmetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Minber-i efrūz ḫiṭābetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Şuʿle-i mişkāt-ı fıṭratdır Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Şems-i eyvān-ı ḥaḳīḳatdır Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Nāzenīn-i Rabb-i ʿizzetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Seyyid-i şābān-ı cennetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Baḥr-ı raḥmetdir Muḥammed ebr-i iḥsāndır ʿAlī

(Kāzım) Mihr-i ḥikmetdir Muḥammed māh-ıʿirfāndır ʿAlī

(Kāzım) Faḫr-ı ʿālemdir Muḥammed şāh-ı merdāndır ʿAlī

(Eşref) Cevher-i cāndır Muḥammed nūr-ı īmāndır ʿAlī

(Eşref) Verd-i gülzār-ı nübüvvvetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Bülbül-i bāġ-ı veṣāyetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Dest-i aʿdādın helāhil nūş-ı şīvendir Ḥasan

(Eşref) Dāġ-ber-dil bir şehīd-i mekr-i düşmendir Ḥasan

(Eşref) Ḥüsn-i ḫulḳ u ḫüsn-i sīret ile aḥsendir Ḥasan

(Kāzım) Nūr-ı çeşm-i Fāṭıma maḥbūb-i ẕi’l-mendir Ḥasan

(Kāzım) Nuḫbe-i şāh-ı velāyetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

[164] Bu müseddes diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

(Eşref) Vāriṯ-i naḳd-i seḫāvetdir Ḥüseyn-i kerbelā

(Eşref) Maṭlaʿ-ı şemsü'l-menāʿimdir ʿAlī Zeynü'l-ʿAbā
(Kāzım) Menbaʿ-ı luṭf u merāḥimdir ʿAlī Zeynü'l-ʿAbā
(Kāzım) Faḫr-ı aṣḥāb-ı meʿālimdir ʿAlī Zeynü'l-ʿAbā
(Eşref) Cāmiʿ-i ḫalḳ-ı mekārimdir ʿAlī Zeynü'l-Abā
(Eşref) Ḳıdve-i ehl-i siyādetdir Ḥüseyn-i Kerbelā
(Kāzım) Mebdeʿ-i feyż-i şerāfetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Bāḳır-ı ʿilm-i ḥaḳīḳat ḥażret-i Bāḳır ki Ḥaḳ
(Eşref) Ḫıżr ile ẕāt-ı şerīfin eylemişdir hem sebaḳ
(Eşref) Nüh felek mecmūʿa-i vaṣfında gūyā bir bürūk
(Kāzım) Sābiʿ-i sebʿa'l-meṯānīdir be-ḥükm-i müttefiḳ
(Kāzım) Ḥāris-i ḥışn-ı şerīʿatdir Ḥüseyn-i Kerbelā
(Eşref) Hādi-i rükn-i ṭarīḳatdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Naḳd-i mevrūṯ-ı nübüvvetdir kemāl-i Caʿferī
(Kāzım) Maẓhar-ı "el-fakr faḫrī"[165]dir ḫiṣāl-i Caʿferī
(Kāzım) Luṭf-ı Ḥaḳdır ictihād-ı bī-miṯāl-i Caʿferī
(Eşref) Ḳıldı ser-ḫayl-i eʾime imtiṯāl-i Caʿferī
(Eşref) Mesned-ārā-yı ḫilāfetdir Ḥüseyn-i Kerbelā
(Kāzım) Ṣadr pīrā-yı kerāmetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Kāẓım-ı ġayẓü'l-eʿādī Mūsa-i Mūsā şiyem
(Eşref) Dest-i beyżā-yı mekārim şāh-ı ḳudsiyyet ḥaşem
(Eşref) Şuʿle-i Ṭūr-ı tecellī Eymen-ārā-yı ḥikem
(Kāzım) Nūr-ı meṣbāḥ-ı sāʿādetdir o ẕāt-ı muḥterem
(Kāzım) Ṣayḳal-ı mirʾāt-ı ḳudretdir Ḥüseyn-i Kerbelā 27
(Eşref) Revnaḳ-ı rūy-ı hüviyyetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Āftāb-ı evc-i ḥikmetdir ʿAlī Mūsā Rıżā

[165] el-fakr u faḫrī: Yoksulluk övüncümdür, ben onunla övünürüm. (Hadis-i Şerif) Kısmi iktibas

(Kāzım) Māh-tāb-ı burc u ḥiddetdir ʿAlī Mūsā Rıżā

(Kāzım) Ẕāʾik-i zehr-āb-ı miḥnetdir ʿAlī Mūsā Rıżā

(Eşref) Mübtelā-yı kerb ü ġurbetdir ʿAlī Mūsā Rıżā

(Eşref) Gūy-ı çevgān-ı felāketdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Serzeniş-dīd-i ihānetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Pādişāh-ı etḳıyādır ẕāt-ı vālā-yı Taḳī

(Eşref) Dürr-i baḥr-ı ışṭıfādır ẕāt-ı vālā-yı Taḳī

(Eşref) Ṣubḥ-ı nevrūz-ı hüdādır ẕāt-ı vālā-yı Taḳī

(Kāzım) Mīve-i naḫl-i Rıżādır ẕāt-ı vālā-yı Taḳī

(Kāzım) Sebz-i būstān semāḥatdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Serv-i bāġ-ı ḫātemiyyedir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) ʿĀşer-i iṯnā ʿaşer şāh-ı ser-āmeddir Naḳī

(Kāzım) Maʿşer-i İslāma hādī-i müʾeyyeddir Nakī

(Kāzım) ʿUrve-i vüṯḳā-yı ümmet ḳuṭb-ı emceddir Naḳī

(Eşref) Vefḳ-i bāzū-yı yemīn-i ṣerʿ-i Aḥmeddir Naḳī

(Eşref) Maʿnī-i lafẓ-ı ʿadāletdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Lafẓ-ı maʿnā-yı imāretdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Ḳıble-i ḥācetdir ins ü cāna bāb-ı ʿAskerī

(Eşref) Ser-be-ser cünd-i melāʾikdir riḳāb-ı ʿAskerī

(Eşref) Başḳadır teʾṣīr-i şemşīr-i cevāb-ı ʿAskerī

(Kāzım) Seyf-i meslūl-i şerīʿatdir cenāb-ı ʿAskerī

(Kāzım) Cevher-i tīġ-ı celādetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Ṣaf-der-i ṣaḥn-ı şecāʿatdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Ḳuṭb-ı eflāk-ı hüdādır Mehdī-i ṣāḥib-zamān

(Kāzım) Zübde-i āl-i ʿabādır Mehdī-i ṣāḥib-zamān

(Kāzım) Sırr-ı pāk-ı Muṣṭafādır Mehdī-i ṣāḥib-zamān

(Eşref) Hādi-i rāh-ı Rıżādır Mehdī-i ṣāḥib-zamān

(Eşref) Rehber-i nehc-i hidāyetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Kāzım) Sā ʾiḳ-i semt-i reşādetdir Ḥüseyn-i Kerbelā
(Kāzım) Gerçi ol şehler ki bir bāġıñ gül-i nesrīnidir
(Eşref) Cümlesi heb bir sipihriñ encüm ü pervīnidir[166]
(Eşref) Bir nihāliñ bī-tefāvüt mīve-i nūşīnidir
(Kāzım) Her biri mülḳ-i beḳānıñ şāh-ı pervīnidir[167]
(Kāzım) Nūr-ı çeşm-i ehl-i sünnetdir Ḥüseyn-i Kerbelā
(Eşref) Ḳurre-i aʿyān-ı ümmetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

(Eşref) Olalı ser-dāde-i ḥubb-ı velā-i ḫāndān
(Kāzım) "Ḥamdi'llāh"[168] eyledim kesb-i ḥayāt-ı cāvidān
(Kāzım) Kāẓıma olsam n'ola ruḫ-sūde-i bāb-ı emān
(Eşref) Eşref-āsā eyleyip bu maṭlaʿ ı vird-i zebān
(Eşref) Melce ʾ-i erbāb ḥācetdir Ḥüseyn-i Kerbelā
(Kāzım) Şāfiʿ -i rūz-ı nedāmetdir Ḥüseyn-i Kerbelā

XXXII

Ḳaṣīde-i ʿ Adem 28

Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün

Naḳş-ı kām-ı dilim ārāyiş-i mīnā-yı ʿ adem
Cām-ı baḫtımda olur olsa da ṣahbā-yı ʿ adem

N'ola sīrāb-ı ṣafā etse çimenzār-ı dili
Jāle-i neşve-fezā-yı şeb-i yeldā-yı ʿ adem

Gün olur ebr-i füyūżāt-ı cenāb-ı Ḥaḳdan
Ṣadef-i ḳalbe düşer lü ʾlü ʾ ü lālā-yı ʿ adem

Sāḥil-i bī-cihet-i feyż ü şühūd-ı ābāda

[166] Pervīnidir: dīrīnidir S.Ç
[167] Pervīnidir: pür temkīnidir S.Ç
[168] Ḥamdi'llāh: Allah'a şükürler olsun.

Ne güherler çıḳarır mevce-i deryā-yı ʿadem

(5) Gösterir ʿālem-i timṯāli tamām ʿayniyle
Başḳadır cevher-i mirʾāt-ı mücellā-yı ʿadem

Münceẕib olmaz idi hīç aña ẕerrāt-ı vücūd
Maşrıḳ-ı neyyir-i feyż olmasa meclā-yı ʿadem

ʿAşḳdır mebḥaṯ-ı ʿirfānda ders-i evvel
ʿAşḳdır ḫātime-i nüsḫa-i kübrā-yı ʿadem

ʿAşḳdır mā-ḥaṣal-i ḥādiṯe-i ẕāt u ʿaraż
ʿAşḳdır cevher-i ferd ile müsemmā-yı ʿadem

Māye-i ʿaşḳladır perveriş-i mevcūdāt
ʿAşḳ içün oldu ṣuver beste heyūlā-yı ʿadem

(10) Şuʿlesi kişver-i nāsūta düşer gāh ammā
Ṭūr-ı lāhūtdadır berḳ-i tecellā-yı ʿadem

Hele bir dād u sened-gāh-ı cihānda bulsam
Varımı ṣarf ederim almaġa kālā-yı ʿadem

Aṣlı yoḳdur bilirim ġāʾile-i hestīniñ
Maṭlab ʿindimde benim maṭlab-ı aʿlā-yı ʿadem

Devlet-i kevn ü mekān taḫt-ı Süleymān olsa
Naẕarımda yine mānende-i ruʾyā-yı ʿadem

ʿÖmrü var olsun ʿazīzim yoġu var eyleyeniñ
Ḥāṣıl olmuşdur aña maḳṣad-ı aḳṣā-yı ʿadem

(15) Olmasa nāmiye peymūd-ı ṣabā-yı ḳudret **29**
Lālezār olmaz idi ʿarṣa-i pehnā-yı ʿadem

Bāġbān-ı ḳaderiñ[169] terbiyetinden böyle
Zīb ü fer buldu bütün gülşen-i ġabrā-yı ʿadem

Çün mevālīd-i ṣelāṯ ile maḳūlāt-ı ʿaşer
Nezd-i ʿibretde ḳalır ʿaks-i merāyā-yı ʿadem

Nāʾil-i tāc-ı güher-pāş-ı saʿādetdir olan
Vāṣıl-ı menzilet ü rütbe-i vālā-yı ʿadem

Buldular cilve-geh-i emn ü emānı "lā-rayb"[170]
Niçin ümmīd-i rehā etsin üsārā-yı ʿadem

(20) Ḫˇāb-ı ġafletden uyanmazlar idi pīr-i muġān
Olmasa naʿra-i nāḳūs-ı kilīsā-yı ʿadem

Neşʾe-i bezm-i ḥayāt ile olurduḳ pür-cūş
Der-ʿaḳab gelmese teʾdībe-[i] mevlā-yı ʿadem

Vermedi zevḳ baña ḥālet-i ṣaḥv u mestī
Bāri Allāh vere neşʾe-i uḫrā-yı ʿadem

Resmini levḥa-i taṣvīre ne mümkün almaḳ
Cismi yoḳdur ne ḳadar olsa da esmā-yı ʿadem

Olmayan ṭoġrusu āzāde-i būd u nā-būd

---

[169] 16a ḳaderiñ: kereminiñ H.M
[170] lā-rayb: Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. (Bakara 2 / 2) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Dāʾimā mülzem olur etse de daʿvā-yı ʿadem

(25) ʿĀrifiñ ẓāhir olur nāṣiye-i ḥālinden
Olduġu maẓhar-ı envār-ı tecellā-yı ʿadem

Vāʿiẓe baḥṣ-i ḥaḳīḳatde tehīdir pürsiş
Eder idrāk o ḫafī nükteyi dānā-yı ʿadem

Dehen-i ṣūrete ṣıġmaz kelimāt-ı melekūt
Sāde güyān edemez fehm mezāyā-yı ʿadem

Farḳ-ı ḫūrşīd-i bekā çeşm-i cihān-bīn ister
Göremez bedr-i fenāyı gözüm aʿmā-yı ʿadem

Pertev-i ẕāt u ṣıfāt etdi meẓāhirde ẓuhūr
Görür ancaḳ anı ṣāḥib-dil-i bīnā-yı ʿadem

(30) Maʿrifet-ḫāne-i ʿālemde ḥudūṣ u ḳademi
Ḥalḳa taʿrīf eder ol ʿārife baḫşā-yı ʿadem

Ḫıṭṭa-i Çīn ü fenādan geçen erbāb-ı vuḳūf
Bilir elbet ne imiş ʿanber-i sārā-yı ʿadem

İkidir devri bu gerdūn-ı ḫazān-ālūduñ
Biri sermā-yı vücūd ü biri germā-yı ʿadem

Varlıġın ḥīçe verir zümre-i ehl-i tecrīd
Var ise selb-i vücūd olmalı maʿnā-yı ʿadem

Maḥvı intāc eder[171] şekl-i ʿaḳīm etme ḳıyās
İḳtirān eylese ṣuġrāsına kübrā-yı ʿadem

[171] 34a eder: ṣaġīr H.M

(35) Yine girmez mi ʿaceb destime āhū-yı viṣāl
Olsa ārām-gehim dāmen-i ṣaḥrā-yı ʿadem

Nāvek-endāz-ı melāmet kim olur ġayrı baña
Ḳılıp ifnā-yı vücūd eylesem ibḳā-yı ʿadem

Şīve-i "naḥn ü ḳasemnā"[172]dan olur dem maḥẓūẓ
Ḳısmet olsaydı baña niʿmet-i ʿuẓmā-yı ʿadem

Yoḳ yere bunda heves-kār-ı vücūd olmaz idim
Mürşid-i kāmilim etseydi[173] veṣāyā-yı ʿadem

Der idim sāḫte fermānına peyk-i ʿaşḳıñ
Lā-cerem mā-ḥaṣalı olmasa enhā-yı ʿadem

(40) Bülbül-i bāl-i şikest-i ḳafes-i belbālim
Cān u dilden n'ola etsem de temennā-yı ʿadem

Ser-nigūndur o ḳadar ṭāliʿ-i vārūnum ki
Ḳıldı encāmı beni ḫādiṣe-fermā-yı ʿadem

Teşne-i āb-ı ḥayātım yine iḳbālimden
Cereyān etse de mīzāb-ı ʿaṭāyā-yı ʿadem

Necm-i baḫtım ṭoġamaz hīç ufḳ-ı şādīden
Var iken ṣābit ü seyyāre-i cevzā-yı ʿadem

Baḳsam āyīneye māhiyyetimi görmek içün

[172] naḥn ü ḳasemnā: Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? (Zuhruf 43 / 32) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/zuhruf-suresi-43/ayet-32/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1
[173] 38b Mürşid-i kāmilim etseydi: pīrim etseydi baña pend H.M

Ben görünmem görünür zerdi-i sīmā-yı ʿadem

Ḥāki-i çākī-i aḥvāl-i perīşān olsam
Ḥaẕerinden ṭolaşır zülf-i semen-sā-yı ʿadem

Ben o āzurde-i tīġ-ı ġam-ı eyyāmım ki
Çāre olmaz gibidir yarama eczā-yı ʿadem

Ben o Ḳaysım ki cünūn evc-i mübāhātimdir
Melceʾ ü ḳıble-gehim ḫayme-i Leylā-yı ʿadem

Ben o ser-mest-i mey-i sāġar-ı Cemʿ ü'l-Cemʿ im
Ṣaḥn-ı sīnemde ṭarab-ḫāne-i bālā-yı ʿadem

Ten-nizārım o ḳadar kim olurum rencīde
Olsa pīrāhen eger cismime dībā-yı ʿadem

Żaʿ fım ol mertebedir kim beni ṣad-pāre eder
Gülle-i seng gibi noḳṭa-i yektā-yı ʿadem

Öyle pervāne-i kāşāne-i endūhum ki
Beni ḫākister eder şemʿ -i şeb-ārā-yı ʿadem

Ṣaf-der-i maʿ rake-i vaḥdetim el-ḥaḳ līkin
Ne muʿ arrā-yı vücūdum ne müberrā-yı ʿadem

Ḳalbim ol mecmaʿ -ı baḥreyn-i vücūb u imkān
Ṭabʿ ım ol Meryem-i cān-baḫş-ı güher-zā-yı ʿadem

Benim ol bādi-i peydā-yı nefy ü iṯbāt
Cevherimden olunur seyr ü temāşā-yı ʿadem

(55) Benim ol zīver-i pīşāni-i feyż-i muṭlaḳ
Ki ḫayālimdir olan bāriḳa efzā-yı ʿadem

Benim ol tīz-i şināsı nüket-i vicdānı
Benim ol dāhiye-i ṣavmaʿa-fersā-yı ʿadem

Gelmeden nūr u ḫıred çār-su-yı īcāda
Rūḥum olmuşdu suḫendān-ı şeker-ḫāy-ı ʿadem

Nuṭḳ-ı gül-destelerim ġonçe-i bāġ-ı taḥḳīḳ
Bülbül-i fikr-i terim muʿcize-gūyā-yı ʿadem

Bu ḳaṣīdem ḳi olur zīver-i Ḳāf-ı tecrīd[174]
Nāmına dense revā şehper-i ʿanḳā-yı ʿadem

(60) Yoḳladı kūşe-i ḫāṭırda ḫayāl-i yārı
Bir ġazel söylemege ḫāme-i şīvā-yı ʿadem

Dūş olup çeşm-i dile çehre-i Leylā-yı ʿadem
Bī-ḳarar etdi beni cünbiş-i ṣaḥrā-yı ʿadem

Belki nā-būd olurdu ḳaṭarāt-ı eşkim
Etseñ ey ġonce-dehen ḫande-i bī-cāy-ı ʿadem[175]

Bu melāḥat ile āşüfte olursa yeri var
Sāḳiyā laʿl-i[176] ṣafā baḫşıña ṣahbā-yı ʿadem

Guyiyā ẓāʾiḳama leẕẕet-i encāz düşer
Etse bir kez o perī[177] vaʿde-i ferdā-yı ʿadem

[174] Bu beyit H.M nüshasında yoktur.
[175] 62b Etseñ ey ġonce-dehen ḫande-i bī-cāy-ı ʿadem: idügiñ görsem eger ḫande-i bīcā-yı ʿadem H.M.
[176] 63b Sāḳiyā laʿl: laʿl-i gülgūn H.M
[177]64b bir kez o perī: ey ġonce dehen H.M

(65) Varaḳ-ı ḥüsnde menḳūş olucaḳ noḳṭa-i laʿl
Rū-nümā oldu hemān maʿnī-i iḫfā-yı ʿadem[178]

Var mıdır sāha-i nüh-tāḳ-ı felekde Eşref
Kilk-i ṭabʿım gibi bir bādiye-peymā-yı ʿadem

Meger ol ḥākim-i fermān-gede-i ʿirfānıñ
Ḳalem-i siḥr (ey) eşeridir bāña hem-pā-yı ʿadem

Āṣaf-ı kān-ı kerem ḥażret-i ʿĀkif paşa
Ki leb-i ḫāme-i endīşesi mecrā-yı ʿadem

Maẓhar-ı feyż-i nihān dāverü'l-hāmun-şān
Şāʿir-i tāze-zebān sāniḥa-pīrā-yı ʿadem

(70) Miṣli nā-būd idügi ḳābil-i eşkāl degil
Şāhid ez-cümle [.] bu naẓm-ı hezārā-yı ʿadem

XXXIII

Ḳaṣīde-i Ḳalem[179]

Mef'ūlü/ Fā'ilātü/ Mefā'īlün/ Fā'ilün

Naḳdīne-i belāġata miʿyārdır ḳalem
Mīzān-ı dürr ü gevher-i güftārdır ḳalem

İḳlīm-i feyż ü ḥikmete fermānın işledir
Kim şehriyār-ı kişver-i esrārdır ḳalem

[178] S.Ç nüshasında atmış dördüncü beyit ile atmış beşinci beyit yer değiştirmiştir.
[179] H.M nüshasında bu kasidenin başlığı şu şekildedir: "Kātib-i Dīvān Meʿali ʿUnvān Ser-ʿasker Reşīde Efendi Ḥażretlerini Bi'l-tezyīl Evṣaf Ḳılmada Faḥriye-i Güne İnşād u Termīm ü Cenāb-ı Meşarü'l-ileyhe Taḳdim Olunan Ḳaṣide-i Naẓīredir"

Uymuş merāmına o ḳadar ser-nüvişti kim
Ṣaf-ı ḫuṭūṭa ḳāfile-sālārdır ḳalem

Āgāh-ı sırr u ġayb-ı ḥaḳīḳat desem n'ola **31**
Rāz-ı nihān-ı ʿaşḳa ḫaber-dārdır ḳalem

(5) Maʿnā-yı "Kün-Fekānı"[180] işāret eder zihī
Peyk ü berīd-i ʿālem-i aḫbārdır ḳalem

Cāy-ı amān u cādde-i taḥḳīḳi gösterir
Kim ḫayr-ı ḥˇāh-ı zümre-i aḫyārdır ḳalem

İṯbāt eder vücūh ile daʿvā-yı vaḥdeti
Ġāyet miyān-ı beste-i iḳrārdır ḳalem

Bu bezm-i bī-devāmda çekemez ebed[181] ḥumār
Ser-meste-i piyāle-i ser-şārdır ḳalem

Beytü'l-ḥazende tesliye-baḫş-ı derūn olur
Dil-ḫasta-gāna yār-ı vefākārdır ḳalem

(10) Yek-ṣadmesiyle rūḥ-ı maʿānīyi bend eder
Ṣaḥn-ı suḥende ṣaf-der-i ḫūn-ḫˇārdır ḳalem

Eyler nuḳūş-ı ḫāṭırı peyveste-i niẓām
Şīrāze-bend-i nüsḫa-i āṯārdır ḳalem

Gāhī meṯl-i micmer-i ʿūd u ʿabīrdir

[180] Kün feyekün: O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol." der, o da hemen oluverir. (Bakara 2 / 117) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-117/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1
[181] 8a ebed: yine H.M

Gāhī ʿadīl-i nāfe-i Tātārdır ḳalem

Gül-ġonca-i ḫayālime būy-ı semen verir
ʿAnber-feşān-ı gülşen-i eşʿārdır ḳalem

Āhū-yı naẓmı pençe-i fikrim girift eder
Ṣayyād-ı dil-firīb ü füsūn-kārdır ḳalem

(15) Tesḫīr eder ʿarāyis-i ḥüsn-i berāʿati
Cādū-yı fitne-perver ü seḥḥārdır ḳalem

Pīrāye-i serāʾir-i endīşedir sözüm
Sermāye-i ḫazāʾin-i efkārdır ḳalem

Naẓmım hemīşe noḳṭaya dāʾir ṣüdūr eder
Lüʾlüʾ-niṣār-ı cedvel ü perkārdır ḳalem

Ol şāʿirim ki mülk ü cihān-ı[182] kemāle
Bir mevce-pāş-ı ḳulzüm- i zeḫḫārdır ḳalem

Ol ʿārifim ki lāle-i dil-cū-yı ṭabʿıma
Dest-i hünerde cūy-ı çemenzārdır ḳalem

(20) Ol nāẓımım ki rūy-ı ʿarūs-ı kelāmıma
Meşşāṭa-i laṭīf ü ḫoş āṣārdır ḳalem

Bir fārisim ki ʿarbede-bāz-ı taḫayyülüm
Dām-ı ferāsetimde giriftārdır ḳalem

Bir nāṭıḳım ki ʿĪsi-i çarḫ-ı maʿārifim
Her dem şikār-ı nuṭḳuma devvārdır ḳalem

[182] 18a cihān: vesīʿ H.M

Ben Mūsī-i seferber-i Ṭūr-ı feṭānetim
Gūyā elimde ejder-i Ṭayyārdır ḳalem

Ben Ḥaydar-ı feżā-yı meżāmīnim Eşrefā
Destimde Ẕü'l-fiḳār-ı güher-tārdır ḳalem

(25) Taḥrīr-i naẓm-ı rāşid-i muʿciz-beyān ile
Dāʾim felekde ḫürrem ü faḫḫārdır ḳalem

Evṣāf-ı bī-ḳıyāsını tasṭīr ile müdām
Zīb-āver-i ṣaḥīfe-i teẕkārdır ḳalem

Ol nāẓım-ı güher-suḫene intisābdan
Ser-māye-dār-ı devlet-i bisyārdır ḳalem

Deryā-yı feyżdir dili ġavvāṣ-ı ṭabʿına
Destinde ʿayn-ı lūle-i dür-bārdır ḳalem

XXXIV

Ḳaṣīde-i ʿIydiyye Der-Sitāyiş-i Ser-ʿasker Devletlü Meḥemmed Rüşdī Paşa[183]
Feʻilātün/ Feʻilātün/ Feʻilātün/ Feʻilün

Āh kim ṭāliʿ-i vārūn u nüḥūset āṯār
Bir nefes vefḳ-i murād üzre baña olmadı yār

Dād ṣad dād elinden ki sipihr-i bī-dād
Aḫter-i kāmım eder mınṭıḳa-pīrā-yı ḫasār

Atılır ḳavs-ı felekden urulur ṭāliʿden 32
Sīneme tīr-i felāket dile tīġ-i azār

[183] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur.

Rūy-ı āsāyişi ruʾyāda daḫi görmedim āh
Baḫt-ı ḫᵛābīdemi seyr etmedim aṣlā bīdār

(5) Yanılıp çehre-nümā olsa hilāl-i maḳṣūd
ʿIyd-ı şādīye gelip nevbet-i ʿarż-ı dīdār

Bü'l-ʿaceb ʿārıża-i bedr iken reng-i ḫusūf
Ādeme yek-şebeyi ṭāliʿ eder tīre vü tār

Nabż-ı āmāle göre hīç baña şerbet mi verir
Etmem ümmīd ṭabīb-i ḳaderimden tīmār

Tīşe-i himmet ile kūh-ken-i tedbīrim
Ḳıl ḳadar semt-i merāma açamaz cāy-ı güẕār

Olmadı hīç güher-pāş-ı emel kim çıḳarır
Sāḥil-i maṭlabıma mevc-i irādem ḫas ü ḫār

(10) Edemez cāme-i ehliyetime vażʿ-ı refū
Ṭaḳsa ḫayyāṭ-ı ḳader sūzen-i iḳbālime tār

Sevḳ-i emniyyede yoḳdur eṣer-i dād u sitād
Ne bu ifrāṭ-i taʿaḳḳud bu kesād-ı bāzār

Āb ümīdiyle murād etsem eger Nīle sefer
Olmadan ḳādime-cünbān-ı ḫayāl-i hencār

Āb-rū dökdügüme nā be-maḥal vāḳıf olup
Güş edip ḳıldıġımı emr-i muḥāli teẕkār

Tābiş-i yeʾsim ile ṣu kesilir elde sebū

Mevḳiʿ-i Nīl olur biñ senelik āteş-zār

(15) Görmedim çarḫda hīç rūy-ı refāh u rāḥat
Bulmadım devrde hīç būy-ı ṣafā-pāş-ı mesārr

Ḫˇān-ı yaġmā-yı ṣafā olsa feżā-yı imkān
Māye-i ʿayşım olur vāye-i derd ü ekdār

Ḳara baḫtım eger ʿaks etse ʿiẕār-ı mihre
Reng-i tārīki olur reşk-i ẓulām-ı şeb-tār

Dūd-ı ẓulmetle görünmezdi hilāl-i şevvāl
Şerer-i āhımı bālāya edeydim īṣār

Bü'l-ʿaceb kim bilemem ben de nedir ʿiṣyānım
Ne ḳuṣūr etdi beni raḫne-peẕīr-i idbār

(20) Rūzgārıñ sitem ü cevrine ṭurdum ḳarşı
Hīç ḳondurmadım āyīne-i devrāna ġubār

ʿArża-i ḥācetim eyā yürüdülmekde midir
Ḳalem-i ḳudret edip nā-mütenāhī tūmār

Ḳanġı siḥr ile muṭalsam ʿacabā ḳufl-ı emel
Żabṭ eden genc-i ümīdi görebilsem niçe mār

Mütesellī olurum cürm ü günāhım bilsem
Olam āzürde teḳāżā-yı felekden her-bār

Ġalaṭ etdim ki hünerden büyük ʿiṣyān mı olur
Hünerimdir baña bādī-i belā-yı bisyār

(25) Güher-i farṭ-ı ẕekādır düşüren ḳıymetimi
Ḳadrimi naḳd-i maʿārifdir eden süfleʿayār

N'ola cemʿiyyet-i esbāb-ı ser ü sāmānı
Lafẓ-ı bī-maʿnī-i efsāneden etdimse şümār

Bīḫi tā dūzaḫ-ı nekbetdedir aʿlā bilirim
Ḫūlyā ḥīç edemem naḫl-i emelden eṣmār

Destime cām-ı neşāṭ alsam eger bir laḥẓa
Yaġdırır berḳ-i ġumūm üstüme çarḫ-ı ġaddār

Müddet-iʿömrüm olup nā-mütenāhī aʿvām
Fi'l-meṣel olsa beher ṣāniyesi sāl-i hezār

(30) Yine bir gün göremem miḥnet ü ġamdan ḫālī
Yine bir dem bulamam ʿuḳde güşā-yı dil-i zār

Edemem şemme-i müşginile taʿṭīr-i meşāmm 33
Perveriş-ḫāne-i kevn olsa dükān-ıʿaṭṭār

Bulmadıḳca eṣer-i neşʾe bana yeksāndır
Leyle-i mātem ileʿıyd u ḫazān ile bahār

ʿIyd-ı ekber o zamāndır ki ola būse-gehim
Ḫāk-pāy-ı kerem-i Āṣaf-ıʿālī-miḳdār

Yaʿni ser-ʿasker-i ẕī-şān-ı Meḥemmed Paşa
Ki velīü'n-niʿam-ı dād-resimdir her-bār

(35) Ḫāk-i der-gāhına yüz sürmedir ancaḳ maḳṣūd
Ḳılmadan ḫāmemi ruḫ-sā-yı zemīn-i eşʿār

Ol ki şemşīr yine taḳlīd-i hilāl-i şevvāl
Tīġ-bendi ufuḳa māye-i reşk-i bisyār

Ol ki dīvān-ı seḫāsında Berāmik bī-nām
Ol ki iḥsānıña nisbet ile Ḥātem cerrār

Ol ki kilkiyledir imżā-yı niẓām-ı ʿālem
ʿAdli sermāye-i ārāmiş ü emn-i emṣār

Niçe destūr ki çārubı cibāh-ı germā
Niçe Āṣaf ki müşīrān gibi çākerleri var

(40) Nev-hilāl-i şeref-i vaṣfı eder böyle ṭulūʿ
Olucaḳ perde-ber-endāz-ı sipihr-i eşʿār

Mihr-i eflāk-i maḥābbet meh-i burc-ı saṭvet
Āsmān ʿaẓamet-i sidre-i temkīn ü vaḳār

"Leyletü'l-ḳadr"[184] ḳadar ʿıydına faẓl ü hüner
Ṣubḥ-ı nevrūz-ı ẓafer ṣaf-der-i Ḥaydar-peykār

Āsman kevkebe Cem debdebe gerdūn ʿatebe
Ḳahramān menḳabe ser-ʿasker-i pākīze-tebār

Āstān-ı keremi būse-geh-i cān u cihān
Ẕerre-ḫāk-i ḳademi küḥl-i ʿuyūn u ebṣār

(45) Baḫt-ı fīrūzesiniñ emrine devrān maḥkūm
Kevkeb-i ṭāliʿine heft-felek ḫidmet-kār

[184] Leyletü'l-ḳadr: Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. (Kadir 97 / 3) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kadir-suresi-97/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Ḥāris-i dānişine ḥıfẓ-ı İlāhī yāver
Fāris-i reʾyine tevfīḳ ü ẓafer ġāşiye-dār

Maʿdelet eşheb-i inṣāfına bend-i fitrāk
Merḥamet mevkib-i evṣāfına bir mihmān-dār

Deheni mevrid-i ilhām-ı nihān-ḫāne-i ġayb
Suḫeni maġz-ı mezāyā-yı kitāb-ı esrār

Ẕihn-i vakkādi mühim-sāz-ı ḳavānīn-i niẓām
Fikr-i bārīki ṣuver-bāz-ı umūr-ı düşvār

(50) Olalı cālis-i evreng-i sipeh-sālārı
Ḳıldı bünyān-ı niẓāmāt-ı cünūdı iʿmār

Cevher-i ʿaḳlı edip ḳaṣd-ı ḳabūl-ı ḳısmet
Dehre tevzīʿ olunsa faraża bir miḳdār

Ḳuru efsāne ḳalır ḥādiṯe-i ḥumḳ u cünūn
Ḫalḳ heb ʿaḳl-ı Felāṭūnu eder istiḥḳār

Nīm bir meşrebe der olmaġa lāyıḳ göremem
Çeşme-i ʿizzetiñe māh-ı nevi zīb-i kenār

Ṣunʿ-ı Bihzād ḳadar dāʾire-i saṭvetine
Eylemiş silsile-i kevn ü mekānı evtār

(55) Sünbüle zülfünü der-gāhına cārūb etse
Ṭāḳ-ı heştimde tenezzül ile ḳılmazdı ḳarār

Levḥ-i ṯānīde görüp midḥatin ʿaḳl-ı evvel

Eyledi sübḥa-i evṣāfını zīb-i eẕkār

Lā-cerem ḳaṭre-i nāçīz ḳalır nisbet ile
Lücce-i ṣervet ü sāmānına baḥr-i zeḫḫār

Ne ḳadar fikr-i ʿamīḳ eylese ġavvāṣ-ı ḫıred
Ḳulzüm-i cūduna taḫmīn edemez ḳaʿr-ı kenār

Yoḳdur āġaz u ebed kişver-i ḥayṣiyyetine
ʿĀlem-i şān u şükūhu o ḳadardır hem-vār

(60) Vüsʿat-i reʾfeti gör kim o muḥīṭ-i keremiñ 34
Sāḥa-i luṭfuna ḳuṭbeyn-i felekdir pergār

Dūş-ı iclāline kālā-yı sipeh-sālārı
Dūḫte-i ḫilʿat olup buldu behā-yı bisyār

Tīz-rev kim o ḳadar tīr ḳadar endāzı
Hedef-i ʿarşa ne dem ḳılsa ḫayāl-i reftār

Olmadın bir ucu bīrūn-ı kemān berḳ-āsā
Bir ucu nāvek-i mīzānı eder cāy-ı güẕār

Şīme-i nāzıñı taʿlīm-i leṭāfet etse
Taḫta-i saḫne değil penbeye geçmez mismār

(65) Şiddet-i ḳahrı eṣer-baḫş-ı celādet[185] olsa
Ḳaṭre-i āb olur gülle-ṣıfat āteş-bār

İstese feyż nümā kāffe-i eşyāda eger
Çūb-ı cārūbla hem Ḳāmet olur şāḫ-ı çenār

[185] 65a celādet: cilādan S.Ç

Sīret-i luṭfuna evżāʿ ını taṭbīḳ ister
Etmez üstād-ı ḳażā ṭarḥ-ı rüsūm-ı āzār

Ferḳadan şanma felek maʿ deletin gördükde
Ẓulme ṣad tevbe edip açdı kef-i istiġfār

Ḫuṭbe-i ʿ ıydda tekrīr-i tekābīr-āsā
Maṭlaʿ -ı şān-ı feḫīmin n'ola etsem tekrār

(70) "Bārekallāh"[186] der-i gencīne-i ṣunʿ -ı Settār
"Levḫaşallāh"[187] ṣadef-i dürr-i cihān-ḳadr-i vaḳār

Ḥabbeẕā dāver-i mihr-efser-i devrān ki eder
Burc-ı iclāli hilāl-i ḥaşemi pür-envār

Ehl-i perver ki güher-ḫāne-i teşvīḳinde
Resm ü teẕhīb olur ḥilye-i cemīʿ -i efkār

Bulsa bir ehl-i kemāli getirip Kābilden
İltifātıyla eder mefḫar-ı eşrāf-ı kibār

Ẓātıdır gevher-i yek-dāne-i baḥr-i ʿ irfān
Kilkidir mālik-i naḳdīne-i genc-i esrār

(75) Himmet-i ʿ āliyesidir sebeb-i rifʿ at ü şān
Vaʿ de-i sāmiyesidir sened-i faḫr u mesār

Dār-ı şūrāda iken vaʿ de-i luṭf etdi baña

[186] Bārekallāh: Allah mübarek etsin. (A'râf 7 / 54; Mü'minûn 23 / 14; Gâfir 40 / 64) Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-54/kuran-yolu-meali-5
[187] Levḫaşallāh: Allah ırak eylesin, vahşet vermesin.

Elbet incāzına fermān eder ol faḫr-ı kibār

ʿAṣr yine gösterip el-minnetüli'llāh baña
Ḳalb-i rencūrumu cebr etdi cenāb-ı Cebbār

Luṭf-ı bī-ġāyetiniñ belki ḥesābı bulunur
Ḥaṣr u taʿdād olunursa meṣelā mevc-i biḥār

Āṣafā muḫteşemā dāver-i encüm-ḫudemā
Ey sipeh-dār-ı kerem-kār u merāḥim-girdār

(80) Görmemiş çeşm-i beşer sen gibi bir ser-ʿasker
Gelmemiş ʿāleme ẕātıñ gibi aʿḳal serdār

Nuṣret-āmīḫte-i cevher-i seyf-i ḳahrıñ
Ġālibiyyet yed-i teʾyīdiñe tīġ-i zerkār

Kürre-i rifʿat u iclāliñe nisbete seniñ
Ḳubbe-i çarḫ ḳalır ḥabbe-i kemter-miḳdār

Zühre bezmiñde nedīm olmaġa yol bulmaḳ içün
Meşḳ eder ṣubḥ u mesā pīşrev ü mūsīḳār

Tekke-i luṭfuña ādem degil ʿālem müştāḳ
Ḫıdmet-i devletiñe devr u zamān ḫˇāhişkār

(85) Meḥmedet-ḫˇānıñ olup şāʿir-i mümtāz oldum
Şevḳ-i medḥiñle edersem n'ola faḫr-ı bisyār

Benim ol fāris-i meydān-ı suḫen kim gelmez
Raḫş-ı endīşeme kevneyn-i dü-ḫaṭve-miḳdār

Menḳabem ḫᵛāce-i dībāce-i fenn-i iʿcāz
Şöhretim şāʿir-i vaḥy-āver-i ilhām-āṣār

Bihterīn feyż ki ġālib hünerim şöhretime
Āferīn ʿilmime ʿirfānıma taḥsīn ṣad-bār

Baḥr-i esrār-ı nihān dāmen-i feyżimde devāt
Ebr-i nīsān-ı ḥakemdir ḳalem-i gevher-bār

(90) Kilkim ol māşıṭa-i çehre-i dāniş-geh olur
Her sözüm rūy-ı ʿarūs-ı hünere naḳş u nigār

Ṭabʿım ol perveriş-efzā-yı belāġat ki verir
Mevc-i fikrim çemen-i maʿrifete feyż-i bahār

Ṭūr-ı maʿnīde kelīm olduġuma şāhiddir
Yed-i beyżā-yı ḫayālim ile kilk-i seḥḥār

Vüsʿat-i fażlıma taʿbīr edemem baḥr-ı muḥīt
Mevc-i deryā-yı hünerdir bu süṭūr-ı eşʿār

Cevher-i naẓmıma hem-ḳadr olamaz şiʿr-i diger
Bir midir dāne-i erzen ile dürr-i şehvār

(95) Hīç ḫāyīde meżāmīne tenezzül mü eder
Dehen-i ḫāmemiñ āşuftesi laʿl-i ebkār

Kilk-i ṣayyādım edip ʿazm-ı şikār-ı maʿnī
Ṣaḥn-ı ʿarşa erişip tā ki ṭanīn-i reftār

Ṭūba-i vaḥīden eyler ḳafes naẓma nüzūl
Şāhbāz-ı suḫen ü murġ-ı meʿānī ne ki var

Beyt-i maʿmūrunu dīvānıma taḳrīż yazıp
İftiḫār etse n’ola kātib-i çarḫ-ı devvār

Yeri var sebʿa-i seyyāreye ṣāmīn olsa
Levḥa-i vaṣfıña kim bir ġazel etdim ezbār

(100) Rūze-i bezminde olan mest-i şarāb-ı ekdār
Nīm-cām-ı meh-i ʿıyd ile eder defʿ-i ḫumār

Bezm-i ʿuşşāḳda ṣūfī niçe rāḥat bulsun
Ṣıḳılır meclis-i rindānda elbet huşyār

Gül-i ruḫsārına ey ġonçe-dehen göz dikeniñ
Ḫār-ı müjgān açar sīnesine zaḫm-ı hezār

ʿIyd-ı vaṣlı dü-hilāl etdi güneş gibi ʿayān
Ṭāliʿ-i burc-ı melāḥat olalı nev-ḫaṭ-ı yār

Niçe ḳan aġlamaz üftādeleriñ ey āfet
Ebruvān tīġ ü nigeh tīr ü dü-çeşmiñ ḫūn-ḫˇār

(105) Ḫaṭ degildir o mehiñ āyīne-i ḥüsnünde
ʿAks edip ẓāhir olur tār-ı şuʿā-ı enẓār

Rūze-dārān-ı viṣāli eder ʿıyd-ender-ʿıyd
Verse ol māh-liḳā ruḫṣat-ı gül-būs-ı ʿiẕār

Şekve ü lāf-ı temeddüḥle uzatdıñ baḥṣi
Eşrefā tā-be-key ıṭnāb-ı kelām u güftār

Eyle iḫlāṣla ol Āṣaf-ıʿālī-şānıñ

Baʿd-ezīn sübḥa-i daʿvātını zīb-i ez̲kār

Cevher-i z̲ātı ola zīver-i dürc-i iḳbāl
Seḥer-i ʿıyd ede tā kim güher-i feyż-i niṣ̲ār

(110) Fer bula tābiş-i mişkāt-ı sükūhuyla cihān
Tā ki bu şān ola ḫaftān-ı ḳanādīli menār

XXXV

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ser-ʿasker Meḥemmed Rüşdī Paşa[188]

Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün

Yeksāndır ibtidā-yı şühūdunda ʿālemīn
Her cinsini velīk ayırır cilve-i pesīn

Gehvāre-i ṣuverde bulur feyż-i bī-şümār
Çār-ümmehāta nevʿ-i mevālīd olup cenīn

Envāʿ-ı nābitāt-ı ṣunūf-ı meʿādine
Feyż-i kemāl-i nāmiyeden oldu mihterīn

Z̲ī-rūḥda meziyyet olup ḫüsn-i müşterek
İnsānı nefs-i nāṭıḳa mümtāz eder hemīn

(5) Efrād-ı cins-i vāḥid olur muḫtelifʿ ayār 36
Gevher-girān-ı behā vü ḫacārāt-ı nā-s̲emīn

Yeksān degil niẓām-ı maḳādīr-i kāʾināt
Siyyān degil nuḳūş-ı ṣuver-gāh-ı "Māʾ u ṭīn"[189]

[188] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. nüshasında kasidenin başlığı şu şekildedir: "Ḳaṣide-i Naẓire Der-sitayiş-i Cenāb-ı Meşāirü'l-ileyh Ez-berāy-ı Teşrīf Kerden Īşān-ı Be-muʿasker-i Hümāyūn-ı Selīmiyye"

Bir ḳadr ü ḳıymet üzre degildir mezādda
Kālā-yı kār-ḫane-i terkīb-i ān u īn

ʿAhd u ḳurūn yek-digerinden bülend olur
Siyyān mıdır leyāl ü nehār eşher ü metīn

Faṣl-ı bahār vaḳt-i ḫazāndan laṭīfdir
Feyż-i rebīʿe beñzemez āṯār-ı erbaʿīn

(10) Ḥayṯiyyet ü tefāvütü vardır emākiniñ
Ümmü'l-ḳurādır Eşref(e) her mevkiʿ ü zemīn

Çarḫ-āstān-ı ṭaybeye olmaz ʿadīl kim
Fāʾikdir ʿarşa ravża-i sulṭān-ı mürselīn

ʿİzzet bulur vücūd-ı mülūk ile pāy-i taḫt
Ḳadr-i mekānı ber-ter eder rifʿat-i mekīn

Cümle muʿaskere yeri var olsa cāy-ı reşk
Meştā-yı üstüvār-ı Selīmiyye baʿd-ezīn

Ser-ʿasker-i muẓaffer-i devrān ḳıldı çün
Envār-ı maḳdemiyle ser-āgāh dil-nişīn

(15) Kişver sitān vezīr cihān-bān u kāmrān
Çarḫ āstān müşīr-i mühimdān u meh-nigīn

ʿAdl-āver-i āsmān ʿaẓamet Ḥaydar iḳtidār
Mihr-efser Āṣaf-ı ʿālem-efrāz u ġavṯ-ı dīn

[189] Māʾu tīn: Su ve çamur. Ademin su ve çamur arasında olması. (Hadis-i şerif) Kısmi iktibas.

Risṭo ḡıred ḫıdīv-i Felāṭūn menḳabet
Müşkil-güşā-yı devlet ü düstūr-ı ḫurde-bīn

Ser-ʿasker-i yegāne Meḥemmed metāne kim
Ẕātıyla āsmāna tefāḫür eder zemīn

Rüşdī laḳab ki daʿvī-i ferdī-i ʿaḳlına
Efrād-i tisʿa ʿaḳl-ı mücerred eder yemīn

(20) Yektā-süvār-i ʿarṣa-i şān u şükūh kim
Ferş-i rikāb-ı saṭvetidir aṭlas-ı berīn

Ṣāḥib-ḥaşem ki süllem-i cāh u celāliniñ
Bir pāye-i kemīnesidir çarḫ-ı heftimīn

Kenzü'l-ʿaṭā ki maṭbaḫ-ı cūdunda ʿadd eder
Gerdūn-i nesr-i ṭāʾirini zād-ı kemterīn

Maʿn-ı kerem derinde ḳalır kāse-līs-i cūd
Ḥātem kenār-ı ḫ̌ān-ı seḫāsında rīze-çīn

Der-gāh-ı şefḳatinde zamān ḫalḳı müsteġīṯ
Derbār-ı himmetiñde zemīn ehli müstaʿīn

(25) Pāpūş-ı feyż-i tevʾemi tāc-ı ser-i kibār
Ḫāk-i rikāb-ı efḫamı māliş-geh-i cebīn

ʿUnvān-ı saṭvet ü ḫademi çarḫdan bülend
Eyvān-ı devlet ü ḥaşemı sidreden berīn

Bāzū-yı ġālibiyyetine ḥırzdır ẓafer
Bārū-yı iḳtidārına tevfīḳdir ḥaṣīn

İksīr-i luṭf u himmeti şehd-ābe-i ḥayāt
Şemşīr-i ḳahr u ṣavleti teb-lerze-i vetīn

Tedbīri müşkilāt-ı umūra beyān-ı ḥall
Reʾyi ṭılısm-ı genc-i niẓāmāt [..] u dīn

(30) Nuṣret hemīşe bedreḳa-i rāh-ı ṣavleti
Her maḳṣadında ʿavn-ı Ḫudā yāver ü muʿīn

Taḳdīr edip ḳıyāsetini kehkeşāndan
Levḥ-i sipihre çekdi ḳader saṭr-ı āferīn

Bī-ḥad ḳuvāya nā-mütenāhī kemiyyeti
Refʿ etseler muʿādile cūyān-ı ḫurde-bīn

Ḥadd-i aḫīri ḳuvvet-i mefrūżanıñ ḳalır
Miḳdār-ı ʿilm ü fażlına āḥād-ı evvelīn

Fermānına o mertebe devrān muṭīʿ kim
Mevḳūf-ı iẕn-i ḥükmüdür edvār-ı vaḳt u ḥīn

(35) Tāb u feri ʿayān olamaz şāh-ı ḫāveriñ 37
Yüz kerre günde pāyına vażʿetmese cebīn

Emr etse istiḳāmet eşyāyı biʾl-ʿumūm
Ḳavs-ı ḳuzaḥ olurdu iṭāʿatle rāstīn

Şīrīn-teri-i ḫulḳu murād etse terbiyyet
Zehr-i helāhili eder aʿlā-yı engebīn

Olsaydı zīb-i ḳabża-i luṭf u nezāketi

Bārīk olup ḥarīre döner nāvek-i ḫaşīn

Çārūb olur diyārına gīsū-yı āftāb
Her mülke kim fürūġ-ı ḳudūmü ola ḳarīn

(40) Bir iltifātı biñ dil-i bīmāra cān verir
ʿAynü'l-ḥayāt-ı nuṭḳudur ʿālem bilir yaḳīn

Ser-ʿasker-i ẓafer-güherā bende-perverā
Ey Āṣaf-ı celīl ü Ḫudāvend-i bihterīn

Sensin ḫulāṣa ser ü çemenzār-ı iḥtişām
Sensin güzīde-i vükelā vü muḳarribīn

Devlet ʿulüvv-i şānıñ ile etsin iftiḫār
Ẕātıñla oldu mesned-i ser-ʿaskeri berīn

Her sūy-ı cūy-ı luṭfuñ ile buldu nev-ḥayāt
Her cā ḳudūm-i pākiñ ile oldu kām-bīn

(45) Teşrīf-i devletiñle Selīmiyye Ḳışlasın
Ḳıldıñ bülend-mertebe[190] ey dāver-i faṭīn

Ḫāṣiyyetiledir nigeh-i iltifātıñıñ
Nīsān-ı fikrimiñ güheri olduġu ṣemīn

ʿAnber-feşān-ı gülşen-i eşʿārdır müdām
Meddāḥ-ı ḥażretiñ olalı kilk-i ʿanberīn

Ol rütbe verdi neşʾe ki ṣahbā-yı midḥatiñ
Eyler ṣafā-yı ṭabʿımı taḥsīn-i hūr-ı ʿayn

[190] 45b mertebe: şanını S.Ç

Memdūḥ-ı bī-ʿadīli olan bī-mesīl olur
Varsa ṣala benim gibi üstād-ı ḫurde-bīn

(50) Ders-i ferāsetimde telāmīẕ-i nī-süvār
Fersān-ı evvelīn ü esātīẕ-i āḫirīn

Nisbetle mihr-i dānişime ẕerre enveri
Sīnemdir āsmān-ı ḫayālāt-ı nev-zemīn

Bir demde biñ feżā-yı meżāmīni ṭayy eder
Çāpük-revī-i ḫāmeme ṣad-der-ṣad āferīn

Şeh-nāme-i belāġatime iştiyāḳla
Gerdīde ḳaldı dīde-i rūḥ-ı Sebük-Tegin

Nā-maḥrem idi cevher-i evvel o bezme kim
Ṭabʿım ʿarūs-ı vaḥyine olmuşdu būse-çīn

(55) Pānzehr ü zehr-i nevk-i zebānımdadır hemān
Çūb-ı kelīmdir ki dü-ḫāṣiyyeti żamīn

Bu iḳtidār u feyż-i Ḫudā-dād ile çe-sūd
Bī-tāb eder hemīşe beni ṭāliʿ-i mühīn

Maḥḳūm iken ḳalem-rev-i ḥikmet ḫayālime
Ḫaḳḳımda türrehāt oḳur aʿdā-yı lāf-çīn

İḳbāl görmemiş iken ʿālemde çeşm-i baḫt
Dil-ḫūn derd-i reşkim ile ḥāsid-i laʿīn

Hīç iʿtirāż-ı gerdiş-i nā-sāz etmesem[191]
Eyler felek ʿaceb bañа evżāʿ-ı buġż u kīn

(60) Olduḳca aṣl-zādeyim ammā beni sipihr
Zuʿm u ḳıyās eder ki fer ü māye-i żanīn

Bir ṣad-hezārlıḳ bañа şāyān görmüyor
Ṣad dād çarḫ-ı dūnden ey dāver muʿīn

İncāz-ı vaʿdi ṣubḥ-ı kebīsāya dek atar
Her emr olur felekde [.]dīv vaḳtine rehīn

Noḳṣānī-i dirāyet olaydı ḳabāḥatim
Genc-i kemāle etmez idi Ḥaḳ beni emīn

Bī-ḳābiliyyetim derim ammā ki sū-be-sū
Aḳrānım oldu rütbe vü mesnedle kām-bīn

(65) Mīr-i alaydır [.] kimisi kimi ṣad-hezār 38
Kāʾim-maḳāmlıḳla kimi ʿāfiyet-nişīn

Ceyş-i niyāz ḳande ʿaceb feṭḥ-i kām ede
Burc-ı ümīdi muḥkem ü ḥışn-ı emel metīn

Maʿṭūf olursa himmet-i bī-minnetiñ meger
Şād āb-ı cūy-ı kām olur elbet dil-i ḥazīn

Dehlīz-i ilticāda ṭurup ḫāk-pāyıña
Sürdüm ʿiẕār-ı ḥāceti maḥcūb u müstekīn

Taṣdīʿa cürʾetim daḫi bī-iḫtiyārdır

[191] 59a etmesem: etmedim S.Ç

ʿAfv eyle ey ḫıdīvv-i kerem-kār u ber-güzīn

(70) Çāk oldu ġayrı ḥavṣala-i ṣabr u ṭāḳatim
Oldum kemāl-i yeʾs ile nā-çār-ı yāve-çīn

Vażʿ-ı nigūnu böyle giderse biraz daḫi
Çarḫ-ı sitemkere çekerim tīġ-ı ḳahr u kīn

Bend-i zebān iken yine mūy-ı ġam-ı ḳalem
Çekdi beyāża bir ġazel-i pāk u dil-nişīn

Çeşmi belā nigāhı ḳażā ḳalbi āhenīn
Şūḫ-ı cihān u āfet-i cāndır o nāzenīn

Maṭlaʿ dır ol mehiñ dü-hilāli naẓīresiz
Mażmūn-ı ḫaṭṭı mışraʿ-ı berceste-i metīn

(75) Ẕibḥ[192] etdi ʿıyd-ı vaṣlda kebş-i dili o māh
Allāh ḳabūl ede diyerek lāġar u semīn

Gül-ġonca şād olup açılır bāġda hezār
Etdikçe zaḫm-ı ḫār ile nāliş ḥazīn ḥazīn

Ḳānūn ḳalırsa hicr eger ʿuşşāḳa ey ṣabā
Evc-i sipihre tīz çıḳar perde-i enīn

Ey mihr-i nāz ben ṣayarım beñleriñ seniñ
Şāmāt-ı āftābı görür çeşm-i rāṣıdīn

Her dil-ḫarāba çeşm-i ḥaḳāretle baḳma kim
Vīrānelerde gāh-ı cevāhir olur defīn

[192] 75a Ẕibḥ: renc S.Ç

(80) Eşref yeter teġazzül ü şekvā-yı nā-becā
Memdūḥ-ı kām-kāra duʿā eyle baʿd-ezīn

Etdikce māh seyr-i menāzil burūcda
Olduḳca mihr tā ki medārında cā-nişīn

İḳlīm-i iḥtişāmda dāʾim güẕār ede
Evreng-i ʿāfiyetde ola ḥaşre dek mekīn

Ṣubḥ-ı ḳıyām-ı sāʿate dek hīç ṭokunmasın
Yā Rab çerāġ-ı saṭvetine bād-ı āsetīn

XXXVI

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿẓam Reşīd Muṣṭafā Paşa[193]

Mefā'ilün/ Fe'ilātün/ Mefā'ilün/ Fe'ilün

Ẕihī ki ḫāme-i dīvān-ı ḳudret-i ʿalām
Şühūd-ı nāme-i imkānı ḳıldı rabṭ-ı niẓām

Muḳaddemāt-ı şuʾūnāta mebdeʾ-i feyyāż
Vücūd-ı ādemi ḳılmış netīce-i aḥkām

Kitāb-ı ʿāleme faṣlü'l-ḫiṭābdır ādem
Ki nefs-i nāṭıḳadır beyyināta ṣadr-ı kelām

Münāẓır-ı ʿaẓametdir derīçe-i dü-serā
Müẓāhir-i ṣuver-i ṣunʿidir bu nüh ecrām

(5) Kemāl-i tāb u fer-i āftāb-ı maʿrifete

[193] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur.

Cemāl-i ādemiyāndır ġulāṣa maẓhar-ı tām

Be-muḳteżā-yı teḳālīb-i ṭabʿ-ı ünsiyyet
Serāʾir-i medeniyyetdir ādemīye maḳām

Menūṭ-ı dād u siteddir temeddün-i insān
Ki ḳabż u besṭ iledir mevc-i gerdiş-i eyyām

Olursa cāy-ı mehālik mesālik-i iḳbāl
Düşer şevāhiḳ-i teşvīşe kārbān-ı merām

Uṣūl-ı cāriye-i maʿdeletle ḥāṣıl olur **39**
Müsālemāt-ı ġalāyıḳ muʿāmelāt-ı enām

(10) ʿUlüvv-i mertebe-i ādemi o pāyede kim
Penāh-gāhı olur sāye-i mülūk-ı ʿaẓām

Berāy-ı ġāṭır-ı insān bu nüzhet-ābāda
Döşendi ferş-i zemīn naṣb olundu heft ġıyām

Felek muvāffaḳat etmez mi ṭabʿ-ı merdüme hīç
Nücūm-ı s̱ābit ü seyyārdır aña ġuddām

Mükerremī-i güher māye-i beşerdendir
Revāc-ı feyż-i güşāyiş kesād-ı reşḥ-ı ġamām

ʿAle'l-ġuṣūṣ [.] bu ʿaṣr oldu nuḫbe-i aʿṣār
Ḫoşā ki ṭāliʿ-i saʿd ile esʿad-ı aʿvām

(15) Dimāġ-ı ʿāleme leẕẕet getirdi ḳand-i neşāṭ
Vücūd-ı mülke bisāṭile geldi revnaḳ-ı tām

Zülāl-i şevḳle sīrāb-ı gülşen-i devrān
Feraḥla gül gibi ḫandān-ı çehre-i eyyām

Açıldı ġonçe-i şādı ḳapandı çeşm-i keder
Gelip bahār-ı ṣafā gitdi serdi-i ālām

Güẕāf-ı miḥnet ü ġam kaldı lafẓ-ı bī-maʿnī
Maḳāl-i ḥüzn ü elem oldu ḥaṣv-i maḥż-ı kelām

Zamān zamān sürūr u zemīn zemīn ḥubūr
Cihān cihān ḥużūr ʿālem ʿālem arām

(20) Serā-yı rifʿat ü iclāl oldu reşk-i behişt
Binā-yı devlet ü iḳbāl buldu istiḥkām

Nehārı ʿıyd-ı şeṭārat leyāli ḳadr-i saʿīd
Bu ʿahd-i feyż-nümādır güzīde-i aʿvām

Felekde reşk-i ḳurūn u sinīn olur elbet
Zamān-ı maʿdelet-i ṣadr-ı Keyḳubād-ı ġulām

Ne ṣadr südde-i ʿulyāsına felek rū-māl
Ne ṣadr bār-gehi melceʾ-i ḫᵛāṣ u ʿavām

Ne ṣadr faḫr-i zamān cān-ı ʿālem ʿālem-i cān
Ne ṣadr ḫāk-i deri tūtiyā-yı çeşm-i enām

(25) Ne ṣadr ḥāşiye-i şöhre[-i] rikābında
Ferāş-ı aṭlas-ı gerdūn kemīne bir ecrām

Cihān-ı cūd u kerem āsmān-ı luṭf u himem
Revān-baḫş-ı niʿam ʿayn-ı şefḳat ü ikrām

Vekīl-i muṭlaḳ-ı devlet vezīr-i Cem-ḥaşmet
Ḫıdivv-i çarḫ-ʿaẓamet Āṣaf-ı ḳadr-i aḥkām

Ḳarīr-i dīde-i iḳbāl ü ḫātemü'l-vüzerā
Ḫamīr-i māye-i iclāl ü iftiḫār-ı kirām

Nigīn-ṭırāz-ı ḥaşem ṣadr-ı aʿẓam u efḫam
Fürūġ-ı çeşm-i ümem faḫr-i devlet-i İslām

(30) Semiyy-i şāh-ı risālet Reşīd Paşa kim
Kemāl-i rüşdi eder ʿaḳl-ı evveli bī-nām

Sütūde-dāver-i ekrem ki ḫˇān-ı cūdunda
Kemīne kāse ḳalır ṭās-ı çarḫ-ı mīnā fām

Güzīde melceʾ-i ʿālem ki āstānında
Cebīn-i sūde eder şāh-ı ḫāver-i istirḥām

Sipihr-i mihr-i ṣadāret ki sāye-bānlıḳda
Tevāżuʿunda eder etse çarḫı istiḫdām

Muḥīṭ-i şān u feḫāmet ki mevc-i ḳaderinde
Ḥabāb-ı kemter ü nāçīz der-i ricāl-i fiḫām

(35) Mehīb-i deşt-i celādet ki çāk olur elbet
Ḫayāl-i tīġ-ı celāliyle zühre-i Behrām

Sipihr-i devlete burhān-ı süllem-i şeref
Serīr-i ʿizzete revnaḳ-fürūz-ı ṣadr-ı devām

Nesīm-i ʿāṭıfeti nefḫa-i Mesīḥ-i ḥayāt

Şemīm-i merḥameti rūḥ-ı ḳāleb-i ecsām

Beyāż-ı luṭfuna endek nümūne reng-i ṣabāḥ
Sevād-ı ḳahrına kemter nişāne ẓulmet-i şām

ʿUlüvv-i baḫtına ednā miṣāl-i ʿulüvviyāt
ʿİẕār-ı ṭāliʿine naḳş-ı ḫāl-i bedr-i tamām

(40) Efāḫim-i vükelā mevkebinde ġāşiye-dār
Eʿāẓim-i vüzerā bāb-ı saṭvetinde ġulām

Fürūġ-i reʾyine dil-beste neyyir-i tevfīḳ
Sirāc-ı fikrine pervāne şāhid-i ilhām

Vücūd-ı muḥteremidir vücūddan maḳṣūd
ʿAdīl-i münʿadimidir ʿademden aṣl-ı merām

Götürdü Ḳāf-ı ʿademden miṣāl-i ʿAnḳāyı
Suʾāl edince ezelden naẓīrini encām

(45) Benān-ı ḥükmi eder müşkilātı ḥal yoḫsa
Ḳalırdı beste bütün ʿuḳde-i mehāmm-ı enām

Kerāmet olduġunu mālikāne-i ṭabʿı
ʿArīż ʿamīḳ eder ḳāḍī-i ḳader-iʿlām

O güne refʿ-i teẕādd etdi dest-i inṣāfı
Ki zīr-i şehper-i şāhindir āşiyān-ı ḥamām

Maṣūn-ı pençe-i ḳahr etdi ʿālemi o ḳadar
Ki şīr ü kürk ile eyler muʿāşeret aġnām

Meṣāf u rezme nihāyet bıraḳmadı ḫācet
O rütbe reʾy-i cihāngīri ṣaf-şikāf-ı ḫışām

(50) Niçe riyāż-ı memālik İrem naẓīr olmaz
Nesīm-i ʿadli verirken çehār-ı faṣla ḳıvām

Niçe nihāl-i emel güller açmaz ʿālemde
Seḥāb-ı luṭfu iken reşḥa-pāş-ı bāġ-ı merām

Kemāl-i ʿadli ile dehre verdi āsāyiş
Zülāl-i luṭfu ile ḫalḳı ḳıldı şīrīn-kām

Olaydı terbiyet-āmūz şīme-i ʿafvı
Sipihr hālesin etmezdi bedre ḥalḳa-i dām

Sirāyet etse eger ḥıfẓı ḳaʿr-ı deryāya
Semekler etmez ebed sūy-ı şesteʿazm u ḫırām

(55) Güşād-ı baḫtını ṣayyād ḳılsa zīb-i fütūḥ
Düşerdi çarḫdan āġūşuna hümā bī-dām

Keyān-ı menḳabe ṣadrā ḫidīv-i Cem-ḳadrā
Eyā vezīr-i muʿallā-semīr-i sidre-maḳām

ʿAdem ḳaṣīdesine ʿĀkif-i suḫendānıñ
Naẓīre yazmış idi kilk-i nā-pesend erḳām

Tenezzülüñle ḫıdīvv āngāh raġbet edip
O naẓm-ı sādeyi ḳıldıñ sipihre zīb-i ḫıtām

Zihī kemāl-i tevāżuʿña nezd-i luṭfuñda
Ola varaḳçe[-i] şiʿrim be-cāy-ı istifhām

(60) Zihī nihāyet-i himmetiñe bu feḫāmet ile
Ola benim gibi nāçīz-i pürsişiñle bekām

Bu iltifāt eşeridir ki oldu maḥkūmum
Cihān-ı vaḫy u beyān u ḳalem-rev-i ilhām

Benim o Ḫüsrev-i fīrūz-ı baḫt-ı taḫt-ı kemāl
Ki ser-be-ser fıraḳ-ı müşkilāt emrime rām

Benim o fāris-i maʿnī ki raḫş-ı dānişimiñ
Niʿāl-i köhnesidir sābiḥāt-ı heft-ecrām

Semend-i ṭabʿıma pā-māl-i ḥıṭṭa-i ʿirfān
Kemend-i fikrim eder rūḫ-ı ḳudsī beste-i dām

(65) Dehān-ı siḥr eşerim cūybār-ı feyż-i hüner
Zebān-ı kilk-i terim būse-gāh-ı naẓm-ı kelām

Ġazelde Şevket-i Rūmum ḳaṣīdede ʿUrfī
Muḫayyilāt-ı rubāʿīde şānī-i Ḫayyām

Kemāl ü fażlıma reşkile kīne-dārımdır
Hemīşe çarḫ-ı sitem-kār u ṭāliʿ-i bed-nām

Sipihr ü ṭālīʿe tīġ-ı zebān çekmem kim
ʿUlüvv-i ṭabʿıma düşmez ḫayāl-i defʿ-i ḫışām

Rikāb-ı ḫāmem olur melceʾ-i riḳāb-ı suḫen
Ġazel zemīnine etdikce böyle geşt ü ḫırām

(70) Şafaḳ sökünce gider mevc-i reng-i ẓulmet-i şām 41

Ṣabāḥ-ı ʿişrete revnaḳ verir ṣubūḥ-ı müdām

Hezārı zār güli şerm-sār eder elbet
Edince ʿazm-i çemen-zār o şūḫ-ı serv-endām

Şikāyet etmesin ey meh cedel-keşān-ı firāḳ
Verildi daʿvī-i vaṣla ḫaṭıñla fayṣal-ı tām

Yanıp yaḳılmaz idi tāb-ı reşkden cānā
Şemīm-i zülfüñi taḳlīd edeydi ʿanber-i ḫām

Melāḥatiyle bulurduḳ mesāġ-ı ḫalliyyet
Ḥarīm-i ʿaşḳda gül-būs-ı laʿl olaydı ḥarām

(75) Yeter bu mertebe taṣdīʿ artıḳ ey Eşref
Duʿā-yı Āṣaf-ı memdūḥu ḳıl ʿabīr-i ḫıtām

Şühūr u sāl ṣayıldıḳca tā ki reyb-i menūn
Çehār faṣlile döndükce subḥa-i eyyām

Ḥisāb-ı ʿömrü olup būse-cāy-ı rūz-ı ḥisāb
Rikāb-ı cāhı ola mültecā-yı ṣubḥ-ı ḳıyām

XXXVII

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadrʿaẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa[194]

Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün

Taʿahhüd etmiş iken intiẓām-ı ekvānı
Felek dirīġ ki naḳż etdi ʿahd u peymānı

[194] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. nüshasında başlık yoktur.

Hücūm-ı keşmekeş-i tünd-bād-ı ġam ḳopdu
Temevvüc eder iken baḥr-ı luṭf-ı Raḥmānī

Dü-rūze ṣervet ü sāmān görürse ʿālemde
Ḥasedle çarḫ-ı denī çāk eder girībānı

Sipihr-i kīne veriñ el-ḥazer ki mekrinden
Gülerken ʿāḳıbet aġlatdı nevʿ-i insānı

(5) Pür oldu sāġar-ı gerdūn şarāb miḥnet ile
Piyāle-gerd-i felek bozdu ẕevḳ-i rindānı

Çekildi cām-ı kesel sāġar-ı neşāṭa bedel
Ṭaġıldı bezm-i ṣafānıñ piyāle-gerdānı

Dürüldü defter-i himmet büküldü nāme-i luṭf
Göründü şāhid-i maḳṣadda çīn-i pīşānı

Verilmiş idi berāt-ı müsellemi ḫalḳa
Ḳurulmuş idi ṭarab-gāh-ı şevḳ u şādānı

Aña bedel yed-i ʿālemde ruḳʿa-i şekvā
Bunuñ yerine felek ḳopdu beyt-i aḥzānı

(10) Nesīm-i luṭf u vefānıñ yerinde yeller eser
Şemīm-i cūd u kerem oldu mevc-i ḥırmānı

Güşāde besteni ġālib edip sipihr-i leʾīm
Ricā-yı şefḳate cāy etdi semt-i ḫüsrānı

Bu rütbe vażʿ-ı nigūn görmedi ʿuyūn-ı şuʾūn
Ki geçdi gerdiş-i nā-sāz ḥadd ü pāyānı

Ya kopdu çarḫda eşrāṭ-ı sāʿat ü maḥşer
Yāḫud ḳażā eder işrāb-ı ḳahr-ı Yezdānı

Muḳaddemāt-ı ḳıyāmetle yāḫud ʿarż eyler
Cihāna mālik-i dūzeḫ ʿaẕāb-ı nīrānı

(15) ʿAceb ki vaḳʿa-nüvīs-i ḳażā daḫi yekser
Süṭūr-ı maʿdelete çekdi ḫaṭṭ-ı buṭlānı

Ne ḥāl kesb eder eyā ʿavāḳıb-ı eyyām
Daḫi ne ṭarza girer kār-ḫāne-i fānī

ʿAceb kim eyleye ābād baʿd-ezīn bilemem
Kemāl-i luṭf u nevāzişle ḳalb-i vīrānı

Güşāde kim eder eyā nesīm-i şefḳatle
Derīçe-i dil-i ġamnāk-ı müstemendānı

Ḳılıp telāfi-i māfāt İzid-i müteʿāl
Eder mi refʿ-i küdūretle dehri nūrānī

(20) Ḫalef selef olur ʿālemde "ʿusr" ü "yüsrā"[195] ammā
Tecāvüz etdi bilā māverā-yı imkānı

Bulursa ṣūret-i imkān muḥāl-i ẕātı ger 42
Ümīd ederdi ḫalāyıḳ ṣafā-yı devrānı

Cenāb-ı Āṣaf-ı ekrem yāḫud ede teşrīf

[195] ʿusr" ü "yüsrā: Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır. (İnşirah 30 / 5-6) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/insirah-suresi-94/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Ḳudūm-i saʿd-ı lüzūmuyla ṣadr-ı dīvānı

Ne Āṣaf efser-i Dārā ġılāf-ı pāpūşı
Ne Āṣaf āyine-i devlet-i Süleymānı

Cihān-ı saṭvet ü şān āsmān-ı istiġnā
Medār-ı emn ü emān müsteşār-ı sulṭānī

(25) Feżā-yı maʿdeletiñ fāris-i ʿinān-tābı
Cihān-ı merḥametiñ ḥāris ü nigeh-bānı

Sipihr-i mertebe destūr-ı mū-şikāf-ı umūr
Vezīr-i ġālib ü manṣūr-ı Āṣaf-ı ṯānī

Yegāne ṣadr mufaḫḫam ḫulāṣa-i ʿālem
Muḥīṭ-i şān u ḥaşem merkez-i cihān-bānı

Ḥıdīvv-i erşed ü aʿḳal Reşīd Paşa kim
Bīrūn-ı ʿaḳl-ı ümemdir kemāl-i ʿirfānı

O ṣadr-ı çarḫ-ʿaẓamet kim şükūh-ı Cemşīdi
Yerile ḫalḳa unutdurdu ṣabt-ı ʿunvānı

(30) O şehsüvār-ı zamān kim olurdu pīş-i āheng
Rikāb-ı ṯervet ü şānın göreydi sāmānı

O baḫtiyār-ı mükerrem vezīr-i aʿẓam kim
Hemīşe ḫükm-i kaderdir muṭīʿ-i fermānı

Müşīr-i Sidre-serīr āsmān-ı kevkebe kim
Hemāre cevher-i fiʿāldir ṯenā-ḫˇānı

Ḫarīm-i saṭvetiniñ Sidre-cāy-ı dehlīzi
Serīr-i rifʿatiniñ ṭāḳ-ı ʿarş-ı eyvānı

ʿİẕār-ı mihr-i sipihr āstānına cārūb
Sirāc-ı māh-ı felek şemʿa-i şebistānı

(35) Ẓafer memālik-i iclāl ü ḥaşmetinde ʿases
Ḳader mesālik-i iḳbāliniñ nigeh-bānı

Sevād-ı ḳahrına temsīldir şeb-i tārīk
Beyāż-ı luṭfuna taḳlīd subḥ-ı nūrānī

Zülāl-i himmeti iksīr-i cān-bahā-yı sürūr
Sicāl-i şefḳati ʿaynü'l-ḥayāt-ı rūḥānī

Olurdu ceyb-i ʿaṭāsında sīb-i yek-rūze
Nücūm-ı sābit ü seyyār bulsa erzānī

Felek kemīne ḥabābı zemīn ḫār u ḫası
Ḫıred-şikāf ḳadardır muḥīṭ-i iḥsānı

(40) Suḳāṭa-çīni-i cūdila Ḥātem ü Kisrā
Ḳurūn-ı sālifeye etdi ʿarż-ı sābānı

Mesāḥa-i yemm-i elṭāfı belki farż olunur
Bulursa cünd-i kevākib ḥisāb-ı bārānı

Alıp sebīke-i kevneyni cerr-i eşḳāle
Sipihr-i ḳabża-i taḳdīre alsa mīzānı

Kalıp ḳıyāsdan ʿāciz vaḳār u temkīnin
Kemāl-i şerm ile iḳrār ederdi noḳṣānı

Ḫıred ki cevher-i dürc-i mükerremiyyetdir
Ḥarīm-i ṭıynet-i ẕī-ḳıymetindedir kānı

(45) Hüner ki dürr-i girān-māye-i kerāmetdir
Muḥīṭ-i dānişiniñ ḳaṭresidir ʿummānı

Kemāl kim şeref-i ẕātı ādemiyyetdir
Aña ḥaṣīse olup buldu rifʿat ü şānı

Degil ṣadef olur ābisten-i ferīde ḥabāb
Edeydi feyżine peyrevlik ebr-i nīsānı

Nezāketinden eger bulsa terbiyet fūlād
Ḥarīr-i nāzıña elbet olurdu rücḥānı

Ṣabā getirse gülistāna şemme-i ḫulḳun
Ederdi reşk ile giryān verd-i ḫandānı

(50) Füsūlüñ istese vażʿ-ı ḳadīmini taḥvīl 43
Bahār ederdi ḳażā der-ʿaḳab zemistānı

Benān-ı ḥükmüne mevḳūf inḥilāl-i umūr
Müsālemāt-ı ḫalāyıḳ menūṭ-ı fermānı

Çekince sāyesini mesned-i vekāletden
Cihāna gelmiş idi ġāyet-i perīşānī

Muḳaddimemde beyān eddigimden efzūn-ter
Felek dū-çār-ı ġamūm etdi nevʿ-i insānı

Ṣadāretin gözedirken yine o destūruñ

Ṣımāḫ-ı cāna gelip bir nüvīd-i rūḥānī

(55) Edā-yı secde-i şükre ḳıyām edince hemān
Dedi bu naġme ile bir beşīr-i nūrānī

Ḳanı telāfi-i eyyām ümīdin etmez idik
Muḥāldir der idik inkişāf-ı devrānı

Edince merḥamet insāna ṣānīʿ-i ʿālem
Muvaffaḳatle eder çarḫ cebr-i noḳṣānı

Gelince vaḳt ü zamānı şeṭāret-i dehriñ
Ḫudā ʿināyet eder bir ḫıdivv-i ẕī-şānı

Ṭabiʿatile bulur mihr-i ṣāḥībeyn elbet
Olunca ḫāliḳiñ iʿmār-ı mülke fermān

(60) Reşīdin eyledi mihre be-cā şeh-i ekvān
Gelip ẓuhūra bu tārīḫ-i ʿavn-i sübḥānī (sene 1268)

Vekīl-i muṭlaḳ eder böyle bir Ḫudāvendi
Niẓām-ı ʿālem olunca murād-ı Rabbānī

Ṭulūʿ-ı kevkebe-i devletile almaġa
Ṣabāḥ-ı ʿıyd-ı sürūr etdi şām-ı aḥzānı

Yine cihān bulur sāyesinde āsāyiş
Gelir ḥadīḳa-i devrāna reng-i ʿumrānı

Eser nesīm-i meserret riyāż-ı memlekete
Gidip ḫazān-ı keder geldi faṣl-ı şādānī

(65) Felek sipāh u ṣadāret-penāh-ı destūrā
Ey ʿālem-i keremiñ āftāb-ı raḫşānı

ʿUlüvv-i şānıñı taʿrīf egerçi emr-i muḥāl
Velīk-i ḫāmem eder midḥatiñde pūyānı

Kemāl-i şānıña yetmez mi şāhid-i ʿādil
Ki ṭabʿım eyleye medḥiñde ʿarż-ı noḳṣānı

Benim de ḫˇāce-i fenn-i belāġat olduġumuñ
Ḳaṣīde-ḫˇānlıġıñdır delīl ü burhānı

Sen öyle ṣadr-ı cihānsın ki ṣorsa birbirine
Ezel ebed bulamaz saña evvel ü s̱ānī

(70) Ben öyle fāris-i naẓmım ki hem-ʿinān baña
Ne gördü ḫod ne görür ʿarṣa-i suḫendānı

Zebānım etse n'ola faḫr-i intisābıñla
Riyāż-ı meḥmedetiñde hezār destānı

Benim o muʿcize-güster ki ṭūṭi-i ḳalemim
Gelince nuṭḳa eder lāl nükte sencānı

Benim o şāʿir-i māhir ki şāhid-i ilhām
Zebān-ı sāniḥamıñ mübtelā vü ḫayrānı

Cihān-ı vaḥy ü beyānım ki ceyb-i fikrimdir
Ḫazīne-i güher-i vāridāt-ı Sübḥānī

(75) Mesīḥ-i evc-i kemālim ki rūḥ-ı ḳudsīye
Verir leṭāfet-i naẓmım ḫayāt-ı rūḥānī

Ḳalırdı ṭarḥ-ı tesābuḳda noḳṭa-i ḥareket
Semend-i nāṭıḳamıñ olsa çarḫ-ı meydānı

O rütbe Rüstem-i ṭabʿım tüvānger ü pür-zūr
Ki aldı pençe-i tesḫīre mülk-i ʿirfānı

Suḫen ki ġonca-i ʿanber-şemīm maʿnīdir
Serāy-ı fikr ü ḫayālimdedir gülistānı

Beyān ki bülbül-i gül-bīn-ṭırāz-ı ḥikmetdir 44
Ṭabīʿatimden eder meşḳ uṣūl-i elḥānı

(80) Edā ki māşıṭa-i lehçe-i belāġatdir
Devāt u kilkime vābeste ṭarḥ-ı elvānı

Daḳīḳa-senci-i endīşemiñ kināyesidir
Kemāl-i remz-i Ḫucendī ḫayāl-i Ḫāḳānī

Edip selāset-i ṭabʿ-i selīmimi teslīm
Suḫen-verān-ı ʿAcem hīçe ṣaydı Selmānı

Ederse ḳuvvet-i bāzū-yı dānişim inkār
Ḥasūd-ı cāhil eder çünkü yoḳdur iẕʿānı

Ḥasūd hīç benim ister mi mesned aldıġımı
Elimde görse ḳapar belki bir dilim nānı

(85) Revā mı ben gibi üstād-ı ʿaṣr ey Āṣaf
Ḥased-keşānıñ elinden çeke perīşānı

Ḥasūda ḳarşı beni ser-hezār naṣb eyle

Ṭutuşsun āteş-i reşk ile ʿaraḳ-ı ʿudvānı

Bülend-rütbe vü mesned verip be-kām etdiñ
Kemāl-i luṭf ile her bende-i ṣenā-ḫᵛānı

ʿAle'l-ḥuṣūṣ ola ṭabʿı benim gibi ekmel
Cihānı ṭoldura eşʿār-ı şıyt-i ʿunvānı

Ṭulūʿ kevkebe-i ṭabʿım eyledi īcāb
Ġurūb-ı nāʾire-i iştihār-ı aḳrānı

(90) Bugüne naẓm-ı ġazel eylerim ḳaṣāʾidde
Ki nār-sā-yı ḫıreddir naẓīre ityānı

Kafesde seyr edeli gāh rūy-ı ḫūbānı
Unutdu bülbül-i bī-çāre verd-i ḫandānı

Belā-yı cāndır o vaḥşī ġazāl-ı rem-keş kim
Düşürdü ʿālemi āşūba çeşm-i fettānı

İki cihāna değişmez felekde rind olan
Ṣafā-yı yek-deme-i ʿişret-i ḫıyābānı

Miḥakk-ı cevriñe ʿarż eyle cānım ücret alır
ʿAyār-ı ʿaşḳımıñ ey şūḫ var mı noḳṣānı

(95) Ġam-ı fıraḳa taḥammül olurdu pek müşkil
Ṣabā getirmese gāhī peyām-ı cānānı

Sen āftāb-ı sipihr-i cemālsin ey māh
Yanıñda ẕerre ṭutar ḫulḳ-ı mihr-i raḫşānı

Duʿā-yı Āṣaf-ı memdūḥa başla ey Eşref
Yeter teġazzül ü faḫriyye buldu pāyānı

Sipihr tā ki ḳıla zīb çehre-i eyyām
Fürūġ-ı şemʿ-i żiyā-pāş-ı ḫāveristānı

Ol āsmān-ı şükūhuñ ṣabāḥ-ı maḥşere dek
Ġurūb görmeye hīç mihr-i saṭvet ü şānı

XXXVIII

Kaṣīde Der-sitāyiş-i Muṣṭafā Reşīd Paşa[196]

Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün

Ṭāliʿ imden o ḳadar telḫ-i dimāġım ki ne dem
Kaṭre-āb istesem ayda[197] ṣunar zehr-i sitem

Günde biñ seng-i ihānetle yıḳar ḫāṭırımı
Vāh her laḥẓa açar sīneme biñ dāġ-ı elem

Görmedim mevsim-i iḳbāl-i be-ḳavl-i Nefʿī
Esmedi bād-ı himem ṭoġmadı ḫūrşīd-i kerem

Mümtezic olmadı fālim ile bir gün devrān
Naḥs-ı ekberdedir aḥkām-ı ümīdim her-dem

(5) ʿAşr-i miʿşārını ālāmımıñ etsem tescīl
Çāk-ber-çāk olur ḥavṣala-i ḥaṣr-ı raḳam

Ṭāliʿ im olmadı yāver baña yāverlikde
ʿAcabā ḳanġı zamān yār olacaḳdır bilmem

[196] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. nüshasında başlık yoktur.
[197] 1b ayda: āyinde S.Ç

Görmedim şerḥ-i muṭāliʿ nüsaḫ-ı ʿömrümde
Ser-güzeştim ne ʿaceb terceme-i nüsḫa-i ġam

Sū-be-sū ḳaṭʿ-ı ṭarīḳ etdirir ammā baḫtım 45
Rütbe bābında ḳomaz etmege taḥrīk-i ḳadem

Kāşkī olmasa ʿaḳlımda kühen-sāl olsam
Bāʾiṣ-i rifʿat olur merdüm-i nādāna ḳadem

(10) Vech-i rücḥān olup ifrāṭ-ı ḳadem şimdi ʿaceb
Ḫalḳ eder liḥye-i beyżā ile daʿvā-yı herem

Maʿrifet ʿaṣrda īfā-yı rüsūm etmekdir
Hīç ehliyyet-i ẕātīye degildir elzem

Hüneri bir pūla almaz felek-i bī-idrāk
Çekdigim çille bütün ġayret-i mā-lā-yelzem

Āsyāb-ı felege gerçi ne ḥācet ʿāḳil
Döndürür anı keş-ā-keşle ḫar-ı lā-yefhem

ʿĀḳile bāḳılı taḳdīm eder oldu devrān
Allāh Allāh bu ne ḥālet ne ḫaṭā-yı esḳam

(15) Dāʾim etdimse de taḥṣīl-i rıżā-yı ʿālī
Olmadım neyl-i mükāfātla aṣlā mükrem

Gezdim Eflāḳ ile Boġdān u Ḳırıme'l-Ḳāsım
"ʿUsr" ile "Yüsrā"[198] ṭutardım yine dāʾim tevʾem

[198] ʿusr" ü "yüsrā: Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır. (İnşirah 30 / 5-6) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)

Ṣoñra düşdü seferim ḫıṭṭa-i Gürcistāna
Līk o demlerde cihād idi baña emr-i ehemm

Minnetu'llāh'a göründü eṣer-i ṣulḥ ü ṣalāḥ
Oldu el-ḳıṣṣa cihān çūn ü çerādan eslem

Yine ḥālā baña düşmenlik eder ṭāliʿ-i dūn
Raġbet-i ṣulḥ ile hīç etmedi īmā-yı nedem

(20) Ḥarb-i ḥālile ṭolaşdırdı niçe büldānı
Bu seyāḥatde velīk eyledi laġzīde-ḳadem

Şehr-i Nīşe atıp eyyām-ı ġazādan ṣoñra
Açdı cān-gāhıma Nīş semti [..] dürlü seḳam

Niçe Nīş āb u hevāsında leṭāfet nā-būd
Ḫāk-i nā-pāk-i zemīninde şeʾāmet müdġam

Ne ḳażā ġāyet-i maʿnā-yı ḳażāyā-yı ḳażā
Ne maḥal nāmıdır ālūde-i Nīş-i erḳam

Ḥayf dil-tengi-i ġurbetle baña bu belde
ʿAyn-ı zindān görünür olsa daḫi bāġ-ı İrem

(25) Geldigi mevḳiʿe gitdi benim emṣālim heb
Sāde ben etmedim ʿavdet be-Ḫudā-yı maḳsem

Görmek olsaydı müyesser vaṭan-ı meʾlūfu
Böyle ṣad-gūne ser-encāmla çekmezdim elem

---

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/insirah-suresi-94/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Ḫāk-i müşgīn-i Sitānbūl gözümde tüter āh
Yoḳ mu ol semtden ey bād-ı ṣabā bir peyġam

Ḥīç mümḳün mü görem bir daḫi İstānbūlu
Ṣanırım nefy-i müʾebbed bu belā-yı mübrem

Emr-nāme getire müjde-i himmetle meger
Peyk-i luṭf u kerem-i ḫażret-i ṣadr-ı aʿẓam

(30) Ol ki der-gāhı meṭāf-ı sipeh-i "ʿilliyīn"[199]
Naẓm-ı elḳābı Kerrūbīlere naḳş-ı ḫātem

Ol ki evreng-i şükūhunda zemīn ṣaff-ı niʿāl
Ṭarf-ı dīvān-ı veḳārında felek bir süllem

Kār-fermā-yı cihān Āṣaf-ı Ristoʿunvān
Dāver-i dād-resān server-i erbāb-ı niʿam

Ḫānmān-sūz-ı şifā taḳviyet-efrūz-ı ʿaṭā
Rüstem-i rūz-ı veġā Ḥātem-i nevrūz-ı kerem

Bu ʿAlī-menḳabe Cem-kevkebe gerdūn-ʿatebe
Bermekī-debdebe muḫtār-ı ṣanādīd-i ümem

(35) Ḥāmī-i memleket ü ṣānī-i Harūn-ı Reşīd
Ṣadr-ı Ḥaydar-ṣıfat u ṣaf-der-i Fārūḳ-şiyem

İftiḫārü'l-vüzerā yaʿni Reşīdü'l-vükelā
Ki dil-i pākidir āyīne-i ʿaḳl-i mülhem

[199] ʿilliyīn: İlliyyûn"un ne olduğunu sen ne bileceksin. (Mutaffifin 30 / 18-19) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/mutaffifin-suresi-83/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Zīb-i evreng-i ṣadāret ki esās-ı devlet
Oldu el-ḥaḳ yed-i teʾyīdi ile müstaḥkem

Dūd-mān-zīb-i vekālet ki maḳalīd-i umūr 46
Buldu tedbīr-i metīniyle niẓām-ı muḥkem

Ḥāris-i kişver ü milletiñe ẓılāl-i ʿadlī
Ḫalḳı āsūde ḳılıp ḳalmadı āṯār-ı sitem

(40) Ḳalbi meclā-yı ḫabāyā-yı umūr-ı devlet
Ḫāṭırı maṭlaʿ-ı envār-ı tecellā-yı ḥikem

Zīr-i destānıdır erbāb-ı süyūf u aḳlām
Zīver-i dest-i ḫıdīvānesidir seyf ü ḳalem

Āstān-ı keremi melceʾ-i ehl-i ḥācāt
Südde-i sāmiyesi ḳıble-i nevʿ-i ādem

Ḳuvvet-i ṭāliʿ-i fīrūzu ḳırān-ı saʿdeyn
ʿAṣrı nevrūz-ı meserrāt u zamānı ḫurrem

Fetḳ ü retḳından ʿibāret eṣer-i best ü güşād
Luṭf u ḳahrından işāret ṣuver-i nūr u ẓulem

(45) “Levḥaşa’llāh”[200] ne Ḫudāvend-i bülend-aḫter kim
Mevkib-i ḳadriniñ ārāyişidir heft-ḫıyem

ʿAḳl-ı kül nūr-ı reşādından eder ister şād
Maẓhar-ı nām-ı reşādetdir o rūḥ-ı ʿālem

[200] Levḫaşallāh: Allah ırak eylesin, vahşet vermesin.

Sehv-i bī-cā göremez şāhid-i endīşesini
Aña dūşīze-i ilhām-ı Ḫudādır maḥrem

Ol ḳadar saṭvet ü iclāl ile "māşā'allāh"[201]
Ẕātına ḥüsn-i tevāżuʿ yine ḫulḳ-ı aḳdem

Der-miyān etse felek nāziki-i ḫulḳun eder
Tīġ-ı Behrāmını endāḫte-i semt-i ʿadem

(50) Cebr-i iḥsānı şifā-baḫş-ı kemiyyāt olsa
ʿİllet-i kesrden āzāde olur cezr-i aṣamm

Meşrebi istese tebdīl-i mizāc-ı eşyā
Degişip leẕẕet-i gül-ḳand ile ḫāṣiyyet-i semm

Ḳand olur zehr-i helāhil gibi bādī-i helāk
Zehr-i ḳātil verir insāna ṣafā-yı Zemzem

Ḥilye-i vaşfına teẕhīb-i digerdir ki n'ola
Pāy-müzd olsa bu nev maṭlaʿ ıma efser-i Cem

"Bāreka'llāh"[202] Ḫudāvend-i Ferīdūn-ʿālem
"Ṣāneka'llāh"[203] ḫıdīvv-ı ʿālem-efrāz-ı ḥaşem

(55) Ṣayḳal-efzā-yı kerāmāt u ser-efrāz-ı kibār
Fayṣal-ārā-yı niẓāmāt u mühim-sāz-ı ümem

[201] māşā'allāh: Ancak Allah'ın dilediği başka. (En'am 6 / 28; A'râf 7 / 188; Yûnus 10 / 49; Kehf 18 / 39; A'lâ 87 / 7) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/ala-suresi-87/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1
[202] Bārekallāh: Allah mübarek etsin. (A'râf 7 / 54; Mü'minûn 23 / 14; Gâfir 40 / 64) Kısmi iktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-54/kuran-yolu-meali-5
[203] Ṣāneka'llāh: Allah seni korusun.

İḫtişāmı ile nāzende mehāmm-ı cumhūr
İḳtidārı ile pāyende niẓām-ı ʿālem

Müşkilāt-ı düveli himmeti ḥall etdi meger
Zülf-i yārı ḳıla taḥrīk ṣabā ḫam-der-ḫam

ʿAdli ol rütbe ki ʿahdinde teʿānuḳ eyler
Eyleyip ʿıḳd-ı emān birbirine kürk ü ġanem

Emri ol mertebe kim istese ger refʿ-i teżadd
Besler āġūşda āhū-peçeyi şīr-i ecem

(60) Nehyi cārīdir o ġāyetde ki düzd-i şeb-rev
Hīç mehtāb-ı ṣafādan bulamaz mevc-i ẓulem

ʿArş-ı temkīn vezīrā müteʿālī ḳadrā
Ey vücūduñ şeref-i ṣadr-ı muʿallā-yı ḥaşem

Sensin ol ḫātime-i nüsḫa-i cūd u şefḳat
Saña nisbet ile bir köhne meṣeldir Ḥātem

Sensin ol dāver-i deryā dil ü ebr-i iḥsān kim
Sāḥil-i luṭf-ı ʿamīmiñden umar feyż-i kerem

ʿArşda kāse-i ḫurşīdi ṭutup ʿulviyyāt
Ferşde cūş-ı ḍarāʿatle gelip mevce-i yemm

(65) ʿAfv ḳıl ṭūl-i lisānım ṣaded-i şekvāda 47
Yeʾsle herze-i maġlūbeyim Allāh aʿlem

Bilirim lāf u güẕāfım ṭutulur heb maʿẕūr
Çekilir sürc-i zebān etse de rencīde-i ġamm

Saña açdım yalıñız rāz-ı derūnı yoḫsa
Kimseye şekve-i ḥāl eylemedim etmem hem

Merciʿ-i cümle-i ḥācāt u serāʾirsin sen
Āstānıñda n'ola zār u taẓallüm etsem

Melceʾ-i ʿālemiyānsın ben o ʿālemde daḫīl
Sāde lāyıḳ mıdır etmek beni maḥrūm-ı himem

(70) Ḥācetim vusʿat-ı iḳbāldir ancaḳ senden
"Ḥāşeli'llāh"[204] ola deryūze-i dīnār u direm

Yetişir tesliyet-i ṣarfe-i Allāh kerīm
Bilir Allāh kerīm olduġunu cümle ümem

Vaʿde-i himmetiñ encāzını fermān ile
Bundan aʿlā olamaz vaḳt ü zamān-ı ḫurrem

Var iken sen gibi bir ṣadr-ı suḫendān niçe bir
Ehl-i dil pest ola rifʿat bula aṣḥāb-ı şikem

Tā-be-key dāmen-i maṭlabda ḫuṣūṣā çekeyim
Zaḥmet-i leyt-i leʿal keşmekeş-i lā vü niʿam

(75) Māʾil-i şīve-i ehliyyet iken maʿdeletiñ
Şūḫ-ı baḫtım niçe bir ola perīşān perçem

Sende yoḳ ʿacz-i kerem bende ḳuṣūr-ı dāniş

[204] Ḥāşel'llāh: Haşa! Allah için, bu bir insan değil. (Yusuf 12 / 30) Kısmi İktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/yusuf-suresi-12/ayet-31/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Niçe şīrāze-i sāmānım ola böyle be-hem

Sen Reşīdü'l-vüzerāʾ ben de reʾisü'ş-şuʿarā
Yoḳ mu pādāşlıḳ ey ṣadr-ı hümāyūn-maḳdem

Ḥiṣṣedir ḳıṣṣa-i Şeh-nāme ile Firdevsī
Ehl-i naẓma ne ḳadar var idi ḥürmet aḳdem

Hele teẕlīl-i suḫen hīç degildir mesbūḳ
Şiʿre heb raġbet ederler idi eslāf-ı ümem

(80) Söz ayaġa düşüp oldu der-i maʿnī pā-māl
Anı baş üzre ṭutarlar idi heb Rūm u ʿAcem

Heb suḫendir cihet-i vaḥdet-i insāniyyet
Ḳuvve-i nāṭıḳadır sözde nişān-ı ādem

Köhne taḳvīm ḳadar ḳıymeti yoḳ şimdi velīk
Nuṭḳ iken "aḥsen-i taḳvīme"[205] kemāl-i ekrem

Niçe inkār olunur ṣūret-i teʾsīrātı
Söz ki pān-zehr olur erbābına nā-ehline semm

Böyle bir nuḫbe-i aʿṣārda pek emr-i ġarīb
Ḥaşv-i zāʾid ṣayılır ben gibi bir muʿciz-dem

(85) Sen bilirsin neler etdi baña çarḫ-ı ġaddār
Ki iḥāṭa edemez cedvel-i keyfiyyet ü kem

Yetmedi dādıma ser-ʿasker-i sābıḳ aṣlā

[205] Aḥsen-i taḳvīm: Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır. (Tīn, İnşirah, 95/4) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/insirah-suresi-94/ayet-1/kuran-yolu-meali-5

Saʿyime olmuş iken emr-i şerīfiñ munżamm

Bu şikāyet degil aḥvāli ḥikāyetdir heb
ʿĀḳili hīçe ṣayar kendisi ʿāḳildir hem

Baḫl-i rifʿatdir aña māniʿ-i dil-ḫᵛāhım olan
Rütbe imsākini temkīn bilir ol kān-ı kerem

Ḫisset-i himmeti ol ġāyete ermişdir kim
Ḫalḳ anı Pinti Ḥamīd ile ṭutarlar tevʾem

(90) Vükelāya dil uzatmaḳ hezeyāndır ammā
Ṭavr-ı küstāḫlıḳ etdirdi baña yeʾs-i etemm

Şefḳatiñ şāʾibe-i minnete merhūn degil
Āṣafā mevhibedir şānıña īṣār-ı himem

Ben gibi ʿācizi ḳıldıñ ne ḳadar istiṣḥāb
Hīç o luṭfuñ degilim şükrüne ḳādir bir dem

Ḳıldım aḥvāli saña çār-ı ḳaṣāʾidle beyān
Her biri oldu sezā-vār ḳabūlüñ aḳdem

Şimdi bu tuḥfe-i nā-çīzimi taḳdīm etdim
Umarım ʿāṭifetiñden ola manẓūr-ı kerem

(95) Böyle vaṣf etmez idim şān-ı feḫīmāneñi līk
Ṭabʿıma verdi kesel cevr-i sipihr-i aẕlem

Gerçi emṯāl-i nuʿūtuñ degil ammā maḥdūd 48
Vaṣfıña nā-mütenāhī ḳonulur üss-i raḳam

Niçe iġrāḳ-ı ḫayālāt ederim medḥiñde
Ḳılmasa nāṭıḳa mı gerdiş-i nā-sāz ebkem

Yoḫsa menşūr-ı belāġatle o destūrum kim
Devletimde ḳalem u nāṭıḳadır ṭabl u ʿālem

Kişver-ārā-yı kemālim hele bi'l-istiḳlāl
Taḫt-ı ḥükmümdedir iḳlīm-i meʿānī vü ḥikem

(100) Feylesof-ı suḫenim kim dil-i bī-bākimde
Berḳ urur nūr-ı kerāmāt ile rāz-ı mübhem

Kaṭredir lücce-i idrākime nisbet deryā
Ẕerredir pīş-i ḫayālimde sevād-ı ʿālem

Kilkim ol muṭrib-i pākīze-edādır ki olur
Başlasa etmege icrā-yı maḳāmāt u naġam

Zühre germiyyet-i elḥānı ile Zühre-şikāf
Reşk-i enfās u zemīnile ʿUṭārid ebsem

Ṭabʿım ol āb-ı revāndır ki ṭurur hem-destān
Yed-i ṭūlā-yı kemālimde göründükde ḳalem

(105) Cūy-ı endīşem ile meşreb-i feyż-i aḳdes
Reşḥ-i nuṭḳum ile iʿcāz-ı mesḥ-i Meryem

Şiʿr-i ġarrālarımıñ her biri bir siḥr-i ḥelāl
Çoḳ mudur ṭabʿ-ı füsūn-kārıma Hārūt desem

N'ola dersem menim üstād-ı suḫen dīger nīst
Nevk-i ḫāmemdedir aḥkām-ı Ḫudā-yı aḥkem

Naẕm-ı şīrīnime hem-ḳadr olamaz şiʿr-i diger
Bir midir ḳand-ı mükerrerle ṭaʿām-ı şalġam

Ṭarḥ-ı rengīnimi taḳlīd edemez bir şāʿir
Ṭutamaz laʿl müẕābıñ yerini hīç baḳḳam

Hem-ʿinān var ise ʿirfānıma gelsin görelim
İşte meydān-ı hüner işte devāt işte ḳalem

Rūḥ-ı Nefʿī daḫi teslīm eder istiḥḳāḳım
Olsa Ḫallāḳ-ı Meʿānī bana maḫṣūṣ ʿālem

Himmetim ṣañʿat-ı eşʿāra degildir maḳṣūr
Her hünerde ederim daʿvi-i rücḥān u ḳadem

Ḥāṣılı şimdi benim nāẕım-ı ṣāḥib-ḫamse
Ḥükm eder ʿUrfi-i Rūm olduġumu ʿörf-i ʿAcem

Bu ḳaṣīdem ki şeref-yāfta-i medḥiñdir
Nāmını sāʾiḳ-i vaḥy etdi reşād-ı mülhem

Ẕeyl-i vaṣfıñda n'ola etse teġazzül ṭabʿım
Yaḳışır levḥ-i ḳaṣāʾidde ġazel yazsa ḳalem

Vermez olsam daḫi ol Nīşli şūḫ-ı gül-fem
Nīş-i hicrānına pān-zehr-i viṣālin merhem

Kaʿbe-i ʿaşḳda miḥrāb-ı dü-ebrūsu yeter
Nev-ḫırāmım gibi olmaz bana āhū-yı ḥarem

Ḥüsn ruḫsārıñı bālā-ter eder tāb-ı ʿaraḳ

Ġonçeye feyż-i ṭarāvet verir ey gül-i şebnem

Müslümān cānlar alır büt-gede-i vaṣlında
Āh o kāfir-peçe āfet ṣanem ammā ne ṣanem

(120) Rūḥ-ı Loḳmān daḫi imdād-ı şifā eyleyemez
Olmasın memleket-i Nīşde dil-rīş ādem

Lāf u daʿvī vü şikāyāt yeter ey Eşref
Baʿd-ezīn eyle taḥiyyat-ı ḫıdīvv-i efḫam

Tā ki devlet süre ṣadreyn-i vücūd u imkān
Pāye-i ḥikmet ola baḫṣ-ı ḥudūṣ ile ḳadem

Ṣadr-ı dīvān bula ol Āṣaf-ı ẕī-şānla fer 49
Ferve-i cāhı ola ḫāşiye-i levḥ ü ḳalem

Sāye-i merḥametin eyleye memdūd-ı cihān
ʿÖmr ü iclāl-i müʾebbedle Ḫudā-yı erḥam

XXXIX

Ḳaṣide Der-infiṣāl-i Ṣadraʿ ẕam Muṣṭafā Reşīd Paşa[206]

Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün

Derdā ki ıżṭırāb-ı cihān buldu izdiyād
Bozdu niẓām-ı mülkü felek ṣad dirīġ-bād

Ḫayfā meẕāk-ı ʿālemi telḫ eyledi yine
Zehr-ābe-i belā içirip çarḫ-ı bī-sedād

Pejmürde etdi ġonçe-i ruḫsār-ı kişveri

[206] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. başlık yoktur.

Ṣad-dād rūzgārıñ elinden hezār-dād

Der-beste oldu ḥayf-ı dekākīn-i inbisāṭ
Bāzār-ı inşirāḥa gelip ġāyet-i kesād

(5) Taʿḳīb edip mühāceme-i seng-i ḥādiṯāt
Buldu şikest-i āyine-i milket ü bilād

Bād-ı şimāl-i miḥnet ü alām olup vezān
Geldi şivāẕ u āteş-i endūha iştidād

Eyvāh inḥilāl-i umūr oldu müsteḥīl
Efsūs ḳaldı ʿuḳde-i āmāl-i nā-güşād

Çekdi kenāre sāyesini āşnālar āh
Sāḥil-serāy-ı devlet ü iḳbāle girdi bād

Yā Rab n'ola bu vażʿ-ı cefā rūzgārdan
Yā Rab nedir bu keşmekeş-i çarḫ-ı bed-nihād

(10) Gerdūn u rūzgārıñ ʿaceb meşrebi budur
Gülşen-serāy-ı ʿadli eder külḫan-ı fesād

Rūy-ı muvāfaḳat göremem çarḫdan ki hīç
Cevr ü cefā-yı ehl-i dili etmiş iʿtiyād

Derḥāl eder ḫazāna mübeddel bahārını
Bir bāġda görürse felek reng-i imtidād

Pā-māl edip açılmaġa ḳoymaz bu bāġda
Bir ġonçeden alırsa ḳażā būy-ı ıṭṭırād

Ṣahbā-yı iḫtilāf ṣunar sāḳi-i ḳader
Bir bezmde ederse temāşā-yı ittiḥād

Ṣarrāf-ı dehr-i germi-i bāzārını bozar
Bir çār-sūda olsa revāc-ı sitād u dād

Yoḳdur ümīd kim bula evvelki ḥāletin
Āṯār-ı iḫtilāl-i cihān oldu bir ziyān

Devrān bulur niẓām meger Āṣaf-ı celīl
Vālā maḳām-ı ṣadra olursa ḳadem-nihād

Ṣadr-ı melek-ṣıfat ʿilim-efrāz-ı merḥamet
Destūr-ı ebr-i ʿāṭıfet ü Bermekī cevād

Ḥātem-şiyem ḫıdīvv-i cihān-bān-ı muḫteşem
Gerdūn-ḫadem vezīr-i Keyūmerṯ-i ʿadl u dād

Dād-āver-i cihān-ı ḫudāvend-i Cem-nişān
Kişver-sitān-ı ḥāris-i maḥrūse-i bilād

Çarḫ-āstān-ı ḥażret-i ṣadr-ı Reşīd kim
İḳlīm-i mālikānesidir ʿālem-i reşād

Ṣadr-ı cihān-meṭāʿıña ruḫ-sāy olup müdām
Bābında şāh-ı ḫāver eder ʿarż-ı inḳiyād

Paşa-yı ʿarş-erīke ki dehlīz-i ḳadridir
Bālā-yı ṣadr-ı ṣuffa-i evreng-i nüh Şedād

Destūr-ı baḫtiyār ki ʿunvān-ı devleti
Ḳıldı ʿulüvv-i ṭāliʿ-i fīrūzu ber-ziyād

(25) Fermān-revā-yı ʿālem-i ʿizz ü veḳār kim
Bir gūşedir serīr-i şükūhunda nuh mihād

Ḥātem seḫāña maṭbaḫ-ı iḥsān u cūdunuñ
Kemter gedāsıdır niçe Kisrī vü Keyḳubād

Bāzār-ı encümüñ olamaz nesr-i ṭāʾiri
Ḳūş-ḫāne-i seḫāvetine bir kemīne zād

Dest-i ricāda çarḫ ṭutar kehkeşānını
Şemşīr-i cevherīnine ḳılsın diyü necād

Ḫışmı şerār-ı ḫırmen-i āşūb u iʿtisāf
ʿAdli medār-ı perveriş ü rāḥat-ʿabād

(30) Āṯār-ı luṭfu māşıṭa-i çehre-i emel
Īṯār-ı himmeti sebeb-i ḫande-i murād

Ḫāṣiyyet-i nigāhıdır ārāmiş-i derūn
Maḥṣūl-i iltifātıdır āsāyiş-i fuʾād

Dārātıdır mükemmel-i nāmūs-ı salṭanat
Tedbīridir ḫulāṣa-i aḥkām-ı ʿadl ü dād

Çetr-i berīn-i ḫaşmete iclālidir ṭınāb
Ḳaṣr-ı metīn-i devlete iḳbālidir ʿimād

Āsūdedir cihān o ḳadar sāyesinde kim
Efsāne ḳaldı ʿādet-i dīrīne-i cihān

(35) Endek ġubār-ı maḳdemine müşterī olup

Sevdā-gerān-ı Çīn ü Ḫoten etseler mezād

Evvel behāsına olamaz māye-i żamān
Mevcūd-ı māl-i ġāliye-i ʿanber u zebād

Ḥükmü o rütbe dehre revāndır ki istese
Taḥvīl-i ṭabʿ u ṣūret-i nevʿiyye-i mevād

Āteş mizācın ābe verir āb āteşe
Kıymetde ʿayn-ı cevher-i ḫāliṣ olur remād

Reʾy-i münīri istese taʿmīm-i inkişāf
Ruḫsār-ı şebde olmaz idi perde-i sevād

(40) Teʾlīf-i mümkünātı ḫayāl etse biʾl-ʿumūm
Ḥürmet bulurdu lāne-i şehbāzda kennād

Eżdāda verse himmeti ṭabʿ-ı muvāfaḳat
Bīrūn olur ḫarīṭa-i imkāndan teżādd

Bād-ı semūm-ı bāġa verir neşʾe-i bahār
Nāzik-terī-i ḫalḳını bir kerre ḳılsa yād

Sīrāb-ı feyż-i terbiyeti olsa nāmiye
Kesb-i nümā edip gül-i ṣadr-berg açar cemād

Kehfüʾl-emān-ı ʿālem ü destūr-ı efḫamā
Ey Āṣaf-ı yegāne ḫıdīvv-i kerem-nihād

(45) Ṣadr-ı berīn ederdi ḳudūmüñle iftiḫār
ʿĀlem cenāḥ-ı luṭfuña ḳılmışdı istinād

Şīrīn meẕāḳ-i ʿadliñ olup ber-kemāl idi
Ārāyiş-i memālik ü asāyiş-i ʿibād

Dīvān-ı ṣadrdan çekilip ẓıll-ı şefḳatiñ
Muḫtel dimāġ oldu bütün milket ü bilād

Vażʿ-ı nigūna başladı ḥayfā ki çoḳ görüp
Ḥüsn-i niẓām-ı memleketi çarḫ-ı pür-ʿinād

Ḥālim ʿale'l-ḫuṣūs diger gün olur benim
Artıḳ hücūm edip baña ḥasād-ı pür-fesād

(50) Yaġmāya verdi māye-i sāmānımı ḳażā
Taḳdīre seng-i ṭaʿn atarım her çi bād-ā-bād

Ḳıldı felek muḥāṣara ḥüṣn-i ümīdimi
Tīġ-i zebānımı çekip açsam n'ola cihād

Geldi fütūr-ı ṭabʿıma kim farṭ-ı yeʾsle
Eglencem oldu bu ġazel-i āteşīn müfād

Mesḥūr ḳıldı göñlüm o şūḫ-perī-nejād
Ḥayfā düşürdü dāma beni baḫt-ı nā-güşād

Levḥ-i ḳażāya nüsḫa-i terkībimi ḳalem **51**
Taḥrīr eder iken ḳara sevdā imiş midād

(55) Bir dāne görse mezraʿ-ı ümmīdimi felek
Tārāc-ı rūzgār eder mevsim-i ḥaṣād

İnṣāf sevdigim bu mudur şehr-i ḥüsnde
Aġyāra luṭf u ʿāşıḳa āzār-ı biʿidād

ʿĀrıż olur ḫusūf bütün bedr-i kāmile
Ehl-i kemāl hīç olur mu felekde şād

Eşref duʿā-yı Āṣaf-ı memdūḥa başla kim
Taṣdīʿ-i nā-becā ṣayılır şekve-i fülād

Olduḳca tā ḥadīḳa-i imkānda berg ü bār
Ẕeyl-i riyāz-ı ʿömrü ola ʿarṣa-i meʿād

(60) Rūy-ı ḫazān görmeyip eyyām-ı ḥaşre dek
Bulsun bahār-ı saṭvet ü iclāli imtidād

XL

Kaşide-i Teşekküriyye Der Ḥaḳḳ-ı Serdār-ı Ekrem ʿÖmer Paşa[207]

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

Şükr kim bir bār-gāh-ı luṭfa ḳıldım intisāb
Kāmrān oldum be-ḳavl Nefʿī-i vaḥy-i iktisāb

Şükr kim bir dāmen-i iḥsāna yüz sürdüm bugün
Kim alır ẓıll-ı ẕelīlinden felek feyż-i nişāb

"Bāreka'llāh"[208] ṭāliʿim bir bāba ḳul etdi beni
Kim aña zer-ḥalḳadır zerrīn-i ṭavḳ-ı āftāb

Ol serāy-ı gürzman dehlīz ü reng-āmīz ki
Yerde ḫāşāk-ı deri dürr ü güher gökde şihāb

[207] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. nüshasında "Naẓīre-i Nefʿī" başlığı ilekayıtlıdır.
[208] Bārekallāh: Allah mübarek etsin. (A'râf 7 / 54; Mü'minûn 23 / 14; Gâfir 40 / 64) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-54/kuran-yolu-meali-5

(5) Kehf-i millet ḥırz-ı nuṣretdir o bālā āstān
Maṭlaʿ-ı mihr-i münīr-i ġālibiyyetdir o bāb

Feyż-güster āstān u bende perver bār-gāh
Bāb-ı ʿālī-kaʿb-ı himmet ḳıble-i ʿālem-meʾāb

Sidre menzil südde-i berter ki vermişdir şeref
İntisāb-ı ḫāk-pāy-ı Āṣaf-ı mālik-riḳab

Māhir-i fenn-i besālet ḳāhir-i gerdūn-keşān
Nāṣır-ı bünyān-ı şevket raḫşerān-ı Cem-rikāb

Minber-efrūz-ı kerāmet cāmiʿ-i ḫulḳ-ı ḥasen
Maẓhar-ı ʿadl ü semāḥat maẓhar-ı rāh-ı ṣavāb

(10) Bī-muʿādil Ḳahramān Ḥaydar mümāṣil ṣaf-şikāf
Bermekī temkīn ḳumandan ṣaf-der-i Rüstem-şitāb

Ḥażret-i serdār-ı ekrem dāver-i encüm-ḫadem
Hāris-i ʿālem cihān-sālār-ı Keyḫüsrev cenāb

Āb-rūy-ı devlet-i İslām ʿÖmer Paşa ki Ḥaḳḳ
Cevher-i şemşīrine nuṣretle vermiş āb u tāb

Ol ki şemşīr-i celālin seyr edince yaraşır
Atsa zerrīn ḫançerin Behrām edip şerm ü hicāb

Ol ki rezminde silaḥşör olsa keyvān-ı felek
Ceyş-i ʿulviyyāta eyler ʿarż-ı nāz-ı bī-ḥesāb

(15) Ḫānmān-sūz-ı fesād u rūḥ-baḫş-ı dād kim
Tīġ-ı ḳahrı berḳ-i ḫāṭıfdır kef-i luṭfu seḥāb

Cūy-ı luṭfu deste şehd-ābe-i emn ü emān
Būy-ı ḳahrı düşmene şūr-efgen-i ḫışm u ʿiḳāb

Sāḥa-i iclāline bir sāye-bāndır Sidre-gāh
Pāye-i iḳbāline bir nerdübāndır ne ḳıbāb

Hem Felāṭūn-ı cihān hem nüktedān hem Ḳahramān
Hem Süleymān-ı zamān hem kām-rān hem kām-yāb

Eylese şīrīni-i güftārı taʿlīm-i ṭuyūr
Naġme-i ṭūṭī gibi dil-keş olur ṣavt-ı ġurāb

(20) Nāzikī-i ṭabʿı ḳılsa cāmedātı terbiyet 52
Seng-i ḫārā penbe-i nerme eder nāz u ʿitāb

Taḳviyet-sāz-i żaʿīfān olsa dest-i ḳudreti
Żabṭ eder şīr-i jiyānı pençe-i mūr u ẕubāb

Ḥükmi cārīdir ʿumūm kāʾināta şöyle kim
İstese faḳr u ġınā tebdīlini bī-irtiyāb

Kān döner bī-vāyelikden ḥoḳḳa-i pīrūzeye
Nāz eder pür-māyelikden genc-i Pervīze ḥabāb

Ṭāliʿ-i çarḫ olsa baḫtından güşāyiş ẕerrece
Tā-be-ḥaşr-ı devrde olmaz küsūf-ı āftāb

(25) Nerre şīr-i efḫamā ṣāḥib-ḳırān-ı ekremā
Ey ʿarūs-ı kişvere reʾyi veren reng-i ḫiżab

Sen o ṣaf-dersin ki ḳılsañ hezm-i ervāḥı ḫayāl

Rūḥ-ı Rüstem ḍarbe-i tīġıñdan eyler ictināb

Sen o serdār-ı mükerremsin ki seyf-i sāṭıʿ ıñ
Ẕü'l-fiḳār-āsā verir küffāra pür-āteş cevāb

Dest-bürd Ḥaydar-i Kerrārı gösterdiñ bütün
Düşmen-i dīniñ ḫaṣār u kişverin ḳıldıñ ḫarāb

ʿĀcizāna intisāb ümmīd ederdim bābıña
Oldu der-gāh-ı İlāhīde niyāzım müstecāb

(30) Yāver-i ḥarīm saña besdir baña bu iftiḫār
"Ḥamdü'lillāh" sāye-i luṭfuñda oldum kāmyāb

Himmet-i bī-minnetiñle ser-hezār etdiñ beni
Eyleyip ʿ Ārif Efendi bendeñe nāʾib menāb

Ġarḳa-i iḥsān ḳıldıñ hem beni hem ʿālemi
Ey velīü'l-niʿmet-i bī-minnet-i deryā-niṣāb

Ben de biñ fetḥiyye inşād eyleyem ʿahdiñde kim
Zīb-i dīvānım ola nām-ı bülendiñ bāb bāb

"Ḥamdü'lilllāh"[209] ḳuvvet-i ṭabʿ ım degil ol güne kim
Naẓm içün endīşeye versin kemāl-i ıżṭırāb

(35) "Minnetu'llāh" [210] baña ol rütbe vermiş iḳtidār
Başlasam naẓma hücūm eyler meʿ ānī bī-ḥisāb

[209] Ḥamdü'lillāh: Hamd, Alemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Fatiha 1 / 1) Kısmi İktibas
Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023)
https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1
[210] Minnetu'llāh: Allah'a şükür.

Ṭabʿ-ı müstaġnī mizācım līkin etmez iltifāt
Cevher-i şeh-dānesin eyler içinden intiḫāb

Ṣayd-ı maʿnī ʿarż-ḥāl eyler ḳabūlüm çün baña
Nesr-i ṭāʾir cān atar fitrākime sırdır ḥicāb

Ben o Behzād-ı niġāristān-ı siḥrim kim eder
Mūy-ı ḫāmem zümre-i Kerrūbiyān ṭavḳ-ı riḳāb

Ben o naẓm-ārā-yı devrānım ki raḫş-ı himmetim
ʿArṣa-i maʿnāya ḳılsa her ne dem ʿazm ü şitāb

(40) Şeh-süvār-ı ṭabʿıma ʿarż-ı ʿubūdiyyet edip
Vaḥy-ı pīş-āheng olur ilhām-ı ser-heng-i rikāb

Şeh-nişīn-i mevhibetdir mesned-i māhiyetim
Naḳd-i ṣāf-ı maʿrifetdir genc-i fikrimde nişāb

Sāniḥātim maġz-ı ḥikmet sözlerim siḥr-i ḥelāl
Vāridāt-ı naẓmımıñ her ḥarfi bir faṣlü'l-ḫiṭāb

Ḫırmen-i idrākimiñ deryūze-kārıdır felek
Devr eder keçkūl-i mihr elde miṣāl-i āsbāb

Ben ne ʿUrfīyim ne Ḫāḳānī ol üstād degilim
Nāṭıḳamdan ders alır eslāf-ı ʿan-ẓahrü'l-ġıyāb

(45) Şāʿirān-ı ʿaṣr ile aḫlāfı artıḳ n'eyleyim
Nezd-i nessāc-ı ḥarīr(ī)de añlamaz [.] mūy-tāb

Şiʿr-i dīger gevher-i güftārıma olmaz naẓar
Bir midir ḳadr-i ḥicāreyle behā-yı dürr-i nāb

Bir şebistān-ı belāġatdir ḳaṣīdem kim anıñ 53
Bu ġazel bir nev-ʿarūsıdır eder refʿ-i niḳāb

Ḳanda görsün ḫaste-gān-ı ʿaşḳına versin cevāb
Dāʾimā mest-i teġāfüldür o çeşm-i nīm-ḫᵛāb

Ġamzeden feryād o mehden dād-ı zülfünden emān
Tende biñ dāġ etdi peydā dilde yüz biñ pīç ü tāb

(50) Mest-i nāzım cism-i sūzānım görünce ḫaẓẓ eder
Bezm-i nūş-ā-nūş-ı meyde nuḳl-ı şīrīndir kebāb

ʿAks-i rūy-ı āteşīniñden ḳızarmışdır yaḫūd
Sāḳiyā şerm-i leb-i laʿliñle gülgündur şarāb

Eşrefā besdir suḫen-i lāf temeddüḥ baʿde-zīn
Bir duʿā ḳıl kim ḫulūṣ üzre ola tā müstecāb

Geh ḫazān gāhī bahār aḥkāmını sürdükce tā
Gerdiş-i eyyāmla bu ravża-i pür-inḳılāb

Çeşm-i baḫtı görmesin gülzār-ı ḥaşmetde ḫazān
Ġonçe-i iḳbāli sürsün dāʾimā ḥükm-i şebāb

(55) Āstīn-i himmetiñ būs eylesin heb ḫāṣṣ u ʻām
Āstān-ı devleti olsun melāẕ-ı şeyḫ ü şāb

Meyl-i ḳudretle ḳapansın dīde-i ḥussādı heb
ʿİzz ü rıfʿatle açılsın ol der-i devlet-meʾāb

XLI

Kaṣīde Der-sitāyiş-i Serdār-ı Ekrem ʿÖmer Paşa[211]

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

Şebān ki ẓāhir oldu çeşmime bir rūy-ı nūrānī
Ḳıyās etdim ki berḳ-i Ṭūrdur yā sırr-ı Sübḥānī

Ne rūy ārāyişi dāġ-ı dil-i mirʾāt-ı İskender
Ne berḳ āteş gibi dāmenkeş eyler Ḫıżr-ı Şeybānī

Nedir eyā o rūy-ı tāb-nāk iʿcāz-ı ḳudret mi
Kemāl-i ḥüsnüdür reşk-i cemāl-i māh-ı Kenʿānı

Nedir ol berḳ berḳ-i ḳuvve-i ḳudsiyye mi bilmem
Temāşāsı verir insāna medhūşī vü ḥayrānī

(5) Yaḫūd nūr-ı ʿiẕār "ġayretu'llāh"[212]dır ẓuhūr etmiş
Yaḫūd kim ġurre-i ġarrā-yı tevfīḳāt-ı Rabbānī

Degil rūy-ı dıraḫşān ol degil berḳ-i firūzān ol
Muraṣṣaʿ seyfdir kim göz alır dīdār-ı tābānī

Zihī seyf-i girān-ḳıymet ki bulsa ḫāzin-i Cennet
Verirdi almaġa maḥṣūl-i kān u genc-i Rıḍvānī

Mücellā tīġ-ı cevher-dār-ı berḳ-i ḫāṭif-āmīziş
Ġılāf-ārā-yı fevz ü nuṣret-i peydā vü pinhānı

Nümāyān ḳabżasında "Sūre-i Fetḥ"[213] āyet-i nuṣret
Fürūzān ṣayḳalında cevher-i mevc-i Ḫorāsānī

---

[211] : Bu kaside H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. nüshasında başlık yoktur.
[212] ġayretu'llāh: Allah'ın, kulunu muhabbeti sebebiyle kendisinden başka her şeyden esirgeme hususundaki gayreti.
[213] Sūre-i Fetḥ: Kur'an-ı kerimin 48. Suresi.

(10) Ẓuhūrun ṭuysa devrān tīġ-ı Behrāmı düşer elden
Ḫurūcun görse gerdūn maḥv olur kūpāl-i Keyvānī

Degil ḳavs-i ḳuzaḥ taṣvīrin anıñ kilk-i ḥürmetle
ʿIṭār u naḳş eder tezyīn içün elvāḥ-ı gerdānı

Behā-yı müjdesi olmaz hilāli Zāl-i gerdūnuñ
O seyf-i sāṭıʿ ıñ ol rütbedir ḳadr-i firāvānı

Yed-i ḳudret hezārān ḥadde-i tedbīrden çeksin
Aña bend-i niyām etmekse niyyet ḥabl-i imkānı

Zamān-ı rezmde zehr-āb u devr-i bezmde sükker
Dü-ḫāṣiyyetle mümtāz etmiş anı ṣunʿ-ı Yezdānī

(15) ʿAdūya ḳanlı ejder dosta ebrū-yı dilberdir
"Ta'āla'llāh"[214] seyf-i cevherīn-i Āṣaf-ı ṣānī

Ne Āṣaf ṣaḥn-ı dīvānında heft iḳlīm bir evreng
Ne Āṣaf nevk-i dāmānındadır mihr-i Süleymānī

Ne Āṣaf kehkeşān kemter-kemend-i ḳahr u tedmīri
Ne Āṣaf āsmān-endek sipend-i luṭf u iḥsānı

Ne Āṣaf dest-i iclālinde tevfīḳ-i Ḫudā şemşīr 54
Ne Āṣaf ceyb-i iḳbālindedir ilhām-ı Rabbānī

Tehemten ṣavlet ü Rüstem şecāʿat Murtażā heybet
Nerīmān menḳabet ṣāḥib-ḳırān Sührāb-ı sulṭānī

[214] Ta'āla'llāh: Yüce. (Allah'ın sıfatıdır.)

(20) Cihāndār-ı mufaḫḫam ṣaf-şikāf-ı ʿarṣa-i peykār
Ḫudāvend-i muʿaẓẓam saṭvet-efzā-yı ḳumandani

Ser-efrāz-ı felek temkīn ü ʿarş-evreng ü ʿadl-āyīn
Mühim-sāz-ı beḳā-yı intiẓām-ı ʿālem-i fānī

Müşīr-i müşterī tedbīr-i leşker-dār-ı kişver-gīr
Vezīr-i Cem-serīr ārāyiş-i ṣadr-ı cihān-bānī

ʿÖmer Paşa-yı efḫam ḥażret-i serdār-ı ekrem kim
Alırlar ḳudretinden ṭāliʿ-i tesḫīr-i büldānı

Yegāne şeh-süvār ṣahn-ı devrān kim tenezzüldür
Ṣıṭabl-ı ḥaşmetinde saṭl ederse mihr-i raḫşānı

(25) Ġazā endīşe ṣaf-der cümletü'l-mülk-i muẓaffer kim
ʿAdīl-i Ẓü'l-fiḳār-ı Murtażādır tīġ-ı perrānı

Ḳader ʿazminde pīş āhengdir gürz-i ḳażādır dest
Ẓafer-rezminde bir ser-hengdir nuṣret nigeh-bānı

Sebük-cevlān u çāpük-destdir eyyām-ı ġavġāda
Veḳār-ālūd u Ḥātem-cūddur hengām-ı şādānı

Felāṭūn meclis-i ʿaḳlında bir şākird-i ebced-ḫᵛān
Ferīdūn maṭbaḫ-ı elṭāfınıñ bir kāse gerdānı

Devām-ı salṭanat ḫāṣiyyet-i temkīnine mevḳūf
Niẓām-ı memleket vā-beste-i ḳānūn-ı ʿirfānı

(30) Ḫayāl-i āb-ı şemşīri uyutdu fevc-i aʿdābı
Hücūm u ṣavleti ġāzī oḳundu şāh-ı devrānı

Kemāl ʿaḳlını farḳ etti ki Mevlānā-yı Rūmīniñ
Serīr-i şevkete şāyeste gördü āl-i ʿOṯmānı

Anı bilmiş ki ol serdār-ı ekrem āl-i ʿOṯmanıñ
Şükūhın pāydār eyler olup destūr-ı ẕī-şānı

Nedāmet ʿarż eder etdiklerinden heb zamānında
Felek devr eyleyip bir vefḳ-i dil-ḫᵛāh-ı Müselmānı

Uyutdu ṣıyt-ı ʿadli fitneyi ol rütbe kim artıḳ
Felek rüʾyāda daḫi görmez oldu rūy-ı ṭuġyānı

(35) Zihī ʿādil ki ẕātı olmadan pīrāye-i ḫilḳat
Ṭutup āfāḳı āvāz-ı ṣıfāt-ı ʿadl ü iḥsānı

İşitmiş ṣıyt-ı ḥaḳḳāniyyet ü teşrīf-i ʿālīsin
Sipihr inṣāf edip vażʿ eylemiş o lücce mīzānı

Kerem girdār-ı ʿālem ḳıymet-i deryā-yı himmetdir
Kef-i luṭfundan eyler ictinā-yı feyż-i nīsānı

Sitem kim ḫānümān-sūz-ı niẓām-ı dīn ü devletdir
Ḫayāl-i tīġ-ı ḳahrıdır anıñ bādī-i ḫüsrānı

ʿUlüvv-i şānı bālā-terdir ol İskender istiġnā
Tevāżuʿ dur ederse luṭf edip Dārāyı der-bānı

(40) N'ola bāl-i hümā cārūb olursa āstānında
Hümāyūndur ki eyvān-ı felekden şān ü ʿunvānı

Tefeʾül etseler iḳbālini dīvān-ı Şevketden

Degildir ḳābil-i taḫmīn-i ḥaḳḳ-ı saṭvet ü şānı

Meger bir cāh-ı fevḳa'l-āde īcād eyleyip devlet
Beyān-ı ḳadrine bir nebẕe bulsun cāy-ı imkānı

Olur her cündi bir Rüstem cedel-gāh-ı ṣalābetde
Bir ordu kim o destūr-ı mükerremdir ḳumandanı

Dilīrāne cidālin görseler Neyrem ile ʿAnter
Yanar dehşetle Neyrem çāk eder ʿAnter girībānı

(45) Hünerden mi yanında beldeteyn-i devleti tesḫīr
Purūta sevḳ-i çeyş eyler geçip Eflāk u Boġdanı

Yed-i teʾyīdi seyr et ol cihān-sālār-ı Cem-cāhıñ
Bütün fermān bir eyler ḫıṭṭa-i Īrān u Tūrānı

Degil Īrān u Tūrān iḳtidārı andan efzūndur 55
Olur ġālib cihāna żabṭ eder bi'l-cümle ekvānı

Nümūne ṣavlet-i şīrānesin bir kez ḳıyās et kim
Kemāndan çıḳmadan ḥālā ḫadeng-i tīz-i peykānı

Çünān ṭutara ḳan sāʾir ḥudūd-ı Tuna ḥarbinde
Bozuldu ceyş-i düşmen bildi neymiş ḥadd-i ʿişyānı

(50) Cedel-kārāne tedbīr ü cihāngīrāne reʾyinden
Beyābān-ı ʿadem oldu ʿadūnuñ rāh-ı āsānı

Ḳılıp māl-ı ġazā iḳlīmini heb ḍarb-ı destiyle
Nedir Rūsiya görsün kesr-i ʿahd ü naḳż-ı peymānı

Donanma-yı hümāyūn alsa bād-ı himmetiñden feyż
Donanma-yı ʿadū eylerdi liman kaʿr-ı ʿummānı

O rütbe ḥükmi cārīdir ki vażʿ-i ḫiffet ü şiddet
Ḫayālinden geçip tebdīl-i aḥvāl olsa fermānı

Verirdi gülle ṭabʿ-ı ḫastaya ḫāṣiyyet-i līmūn
Yıḳārdı kelle-şekker ḥışn-i fūlādī ṣaldānı

(55) Kef-i cūdundan alsa rūy-ı deryā būy-ı istiġnā
Bulur genc-i güher ʿālem ḥabāb-ı pūç-ı maġzānı

Otaġı bir muʿallā sāye-bān kim evc-i rifʿatde
Berāber şeh-nişīn-i āsmāna pāy-ı erkānı

Nigār u naḳşı pek rengīn kim görseydi ger Behzād
Aña bir çāder-ı maṭbaḫ ṣayardı ḳaṣr-ı Nuʿmānı

Nedir ol raḫş-ı çābük-seyr-i dil-keş zīr-i rānında
Ḫırām-ı Refrefe ġālib ḳıyām-ı seyr ü cevlānı

Ṣenā-yı sürʿat-i seyrin ḫayāle alsa bir şāʿir
Hücūm-ı vāridāta teng olur endīşe meydānı

(60) Burāḳ-ı berḳ-ı reftār āteş-i zī-rūḥ u tünd-eṭvār
Muṣavver rūzgār u kūh-ı peyker mevc-i ṭūfānı

Sim-i zerrīni ruḫsār-ı perī-rūyān gibi berrāk
Şuʿāʿ-ı mihre nāz eyler fürūġ-ı naʿl-i tābānı

Sipeh-perver ḫudāvendā ẓāfer-yāver ḫıred-mendā
Eyā meydān-ı cengiñ Ḳahramān-ı fevz-i çevgānı

Sen ol yektā-süvār-ı deşt-i heycā vü besāletsin
Ki olmaz saña ṣaḥrā-yı veġāda evvel ü ṣānī

Tevārīḫ-i selef ḫāṭır-nişān mıdır benim līkin
Naẓīriñ görmedim gördüm hezārān merd-i şücʿ ānı

(65) Şecāʿ at ṭabʿ ıña muḫtaṣṣ-ı cellāt ẕātıña maḫṣūṣ
Mehābet ġālibiyyet şānıña vehbī-i Yezdānī

Saña Ḥaḳdan verilmişdir livāʾü'l-ḥamd-i peyġamber
Ki her ġavġāda gösterdiñ cihād-ı şāh-ı merdānı

Niyāmından çekildi tīġ-ı kişver-gīr-i iclāliñ
Gelip vaḳt-i ḥaṣād-ı ḫırmen-i fetḥ-i firāvānı

Ḳażā-yı naẓmda eyler niçe fetḥiyyeler inşād
Çekip ṭabʿ ım daḫi şemşīr-i kilk-i gevher-efşānı

ʿ Aceb mi faḫr edersem ben de daʿ vā-yı teferrüdle
Yegāne Āṣafiñ mümtāz olur elbet ṣenā-ḫᵛ ānı

(70) Ben ol naẓm-āver-i ʿ aṣrım ki elḳābım yazar böyle
Kenār-ı levḥa dāʾim ḳudsiyān-ı ʿ arş-ı raḥmānī

Cihān-gīr-i beyān ṣāḥib-ḳırān-ı ʿ arṣa-i ʿ irfān
Niẓāmī-i zamān ferzāne-i deşt-i suḫendānı

Sipihr-i fenn-i siḥriñ māh-tāb-ı dāniş-efrūzı
Cihān-ı naẓm u şiʿ riñ āftāb-ı ḥikmet-efşānı

Kelāmım ḫüccet-i ḳıṭʿ aya der-baḥṣ-i belāġatde

Ki iʿcāz-ı belīġi ʿāciz eyler nükte-sencānı

Sözüm rükn-i Yemānī nāṭıḳa şiʿrā-yı şiʿrimdir
ʿAḳīḳī ḳıldı dil-ḫūn ḫāmemiñ ḫūn-ı Bedeḫşānī

(75) Ḫamīrimdir medār-ı āferīniş rūḥ-ı maʿnāya **56**
Żamīrimdir tecellī-ḫāne-i ilhām-ı Rabbānī

ʿArūs-ı fikrimiñ āşüftesidir şāhid-i mażmūn
Ṣarīr-i kilkimiñ bikr-i suḫen meftūn u ḥayrānı

Ḳumāş-ı naẓmımıñ ol rütbedir kim rūz-ı bāzārı
Getirdi Rūma heb gevher fürūşān-ı Ṣıfāhānī

Şükūh-ı mevkib-i idrākım olsa cāẕib-i ervāḥ
Olur ser-heng-i pāleng-i rikābım rūḥ-ı Ḫāḳānī

Degil ḫāyīde āṣārım bütün ebkār-ı rengīndir
Unutdurdu kemāl-i ḥüsn-i ṭabʿım şıyt-ı Ḥassānı

(80) Diger-gün āteş-i seyyāledir ṣahbā-yı endīşem
Ki derler kemterīn taḳlīdine yāḳūt-ı rummāni

Dimāġ-ı cāşını sencān-ı taḥḳīke verir dāʾim
Ṣafā-yı meşreb-i ṭabʿ-ı selīsim ẕevḳ-i rūḥānī

Suḫen kim gevher-i gencīne-i vaḥy-i ilāhīdir
Zebānımdır o genciñ bir ṭılısm-ı keşf ü vicdānı

Beyān kim nev-ʿarūs-ı ḫacle-gāh-ı rāz-ı ḳudsīdir
Dehānımdır anıñ meşşāṭa-i tezyīn-i elvānı

Ġarābet bunda kim biñ genc-i maʿnī var iken ben de
Baña çoḳ gördüler dünyā-perestān bir dilim nānı

Ḥaseddir yoḫsa hebʿālem eder ehliyyetim teslīm
Niçe inkār mümkündür fürūġ-ı mihr-i raḫşānı

Bu rütbe iḳtidārımla yine tīġ-ı zebān çekmem
Düşürmem māye-i temkīnime teẕkār-ı nādānı

Bilirken rütbe-i māhiyyet-i idrākımı dünyā
ʿAbeṣdir ḳāle alsam ġayrı inkār-ı ḥasūdānı

Bedīhī-i celīdir hīç buña lāf u güẕāf olmaz
Ben ögretdim cihāna meslek-i naẓm-āferinānı

Müselsel ṭumṭurāḳ ṭarḥ u üstādāne ṭarzımla
Suḫen-gūyāna gösterdim uṣūl-i ṭavr-ı Selmānı

Ḳaṣāʾidde müsellemdir teferrüd etdigim ammā
Ġazelde böyle iṣbāt eylerim daʿvā-yı rücḥānı

Ol āteş meşreb āfet gösterince çīn-i pīşānı
Yanar germü'l-fütān-ıʿaşḳınıñ heb ṣabr-ı sāmānı

Çemen-āsā bahār-ı ḥüsne vermiş neşʾe-i dīger
Leb-i laʿlinde yāriñ sāye-i zülf-i perīşānı

Bir āhūdur beni pā-māl eden kim rāh-ıʿaşḳında
Degişmez bir ġubār-ı pāyına biñ nāf-ı cīrānı

Açılmış çār-bāġ-ı ḥüsnde bir tūġ-ı şāhīdir
O şāh-ıʿişveniñ gül-ġonçe-i ruḫsār-ı ḫandānı

(95) Kimi ḫandān kimi giryān kimi nālāndır her-bār
Degildir yek-nesaḳ bu gül-sitānıñ ʿandelībānı

Duʿā-yı ḥażret-i memdūḥa başla baʿd-ezīn Eşref
Yeter lāf-ı temeddüḥ kim ḳaṣīde buldu pāyānı

Dem ü devrān sürüp cemʿiyyet-i seyr-i kevākible
Felek pāyende ḳıldıḳça çerāġ-ı ḫāveristānı

Ola iḳbāli bī-ḥad ʿömri sermed devleti mümtedd
Bula ḳuvvet zamānında cihānıñ zīb-i ʿumrānı

Şehen-şāh-ı cihān tā ʿarşa aṣṣın seyf-i iclālin
Ẓahīr-i mülki olsun ḥaşre dek serdār-ı ẕī-şānı

XLII

Ḳaṣīde-i Diger Der-ḥaḳḳ-ı Meşārü'l-ileyh[215]

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

Şehen-şāh-ı cihān ʿAbdü'l-Mecīdiñ baḫt-ı bīdārı
Nigīn-i hükmüne rām etdi heft iḳlīm ü emṣārı

ʿUlüvv-i ṭāliʿinden yāverī-i iltifātından
Hemīşe ʿaskerinde rū-nümādır nuṣret-āṯārı

İki ḫaṭla bir ordu sevḳ edip āteşli taʿlīme
Göründü ḳuvvet-i şāhānesinden ḳudret-i āṯārı[216]

Ne mümkün ḳarşı ṭurmak böyle ḥarb-āmīz orduya 57
Ḫayālinden daḫi teb-lerze ṭutdu ceyş-i küffārı

[215] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. nüshasında başlık yoktur.
[216] 3b āṯārı: bārī S.Ç

(5) Muʿallā bir temāşādır o taʿlīm-i mükemmel kim
Uṣūl-i ḥarbe bu ḳānūndur her şekl-i hemvârı

Zihī taʿlīm kim dehşet-fezā-yı ʿaḳl-ı evvelidir
Nümāyān oldu her şeklinde yüz biñ ṣunʿ-ı Settārī

Süvārī ile ṭobcu vü piyāde ṣaf-be-ṣaf ḳol ḳol
Füzūn-ter öyle kim ṭutdu göz ermez deşt ü kuhsārı

Kemīn-gehlerde gāhī ṭābyalardan āteş olduḳca
Kemāl-i dehşeti ṭurdurdu el-ḥaḳ çarḫ-ı devvārı

Şuʿāʿ u tāb ẓann etme felek farṭ-ı meserretden
Sirişk-i ḥayret eyler dīde-i ḫūrşīdden cārī

(10) Görünce ben de ol taʿlīmi ḥaḳḳā bu mehābetle
Żarūrī ḳıldı giryān cūş-ı ḥayret çeşm-i ḫūnbārı

Tedāfüʿ şekl-i pinhān u tecāvüz resm-i ẓāhirde
Zihī tedbīr-i istiḥkām ü sevḳu'l-ceyş-i cebbārı

Medār-ı fevzdir āteşli taʿlīm oldu pek raʿnā (1269)
Bu tārīḫimle gevher-beste ḳıldım silk-i eşʿārı

Büyük āteşli taʿlīm oldu fīrūzu delīlīdir (1269)
ʿAceb mi fāl-i ḫayr etsem bu tārīḫ-i güher-bārı

"Teʿāli'llāh"[217] ne ordudur ol ordu-yı hümāyūn kim
ʿÖmer Paşa-yı ṣaf-derdir müşīr-i fevz-i peykārı

[217] Ta'āla'llāh: Yüce. (Allah'ın sıfatıdır.)

(15) Müşīr ammā naẓīri gelmemiş dünyāya hem gelmez
Vezīr ammā ki maġbūṭ-ı düveldir cümle eṭvārı

Müşīr ammā uyutdu tīġ-ı ḳahrı fevc-i aʿdāyı
Vezīr ammā ḳurutdu tāb-ı ḫışmı bīḫ-i āzārı

Müşīr ammā ki ʿadlidir Niẓāmü'l-Mülke sermāye
Vezīr ammā ki luṭfudur cemīʿ-i ʿāleme cārī

Müşīr ammā meşār-ı bāl-benāndır ʿabd-i nāçīzi
Vezīr ammā cihān-ḳıymet şerefdir ḫüsn-i enẓārı

Dilīr-i yeke-tāz-ı şaḫn-ı taʿlīm-hāne-i iclāl
Ḫıdīvv-i ḳahramān ferzāne-i meydān-ı Kerrārı

(20) Cihān-ı ʿizz ü cāhıñ māh-tāb-ı ʿālem-efrūzu
Sipihr-i iḳtidārın āftāb-ı saṭvet-envārı

Dehān-ı dü-sitāne ney-şekerdir ḫāme-i luṭfu
Leb-i aʿdāya zehr-āb-ı eceldir tīġ-ı ḫūn-ḫᵛārı

Kemāl-i ʿadlidir sermāye-i āsāyiş-i iḳlīm
Yed-i teʾyīdidir ḥall eyleyen her emr-i düşvārı

Bütün āfāḳı tesḫīr eylemekdir şāh-ı devrāna
Bu tedbīrāt-ı ʿālem-gīrden her laḥẓa efkārı

Ẓafer ʿazminde pīş-āheng olur elbet bir ordu kim
O destūr-ı sebük-cevlān-ı efḫamdır ḳumandārı

(25) Bu mihr-i saṭvetiñ eylerdi ḫūlyā pençe-i ḳahrın
Cedel-ḫᵛāhānınıñ ʿaḳlı olaydı ẕerre-miḳdārı

ʿUlüvv-i himmetiñden sāye-i şīrānesindendir
Ṣunūf-ı ʿaskere bu iltifāt u luṭf-ı ḫünkārı

N'ola ḥaṭṭ-ı hümāyān ile talṭīf eylese her-bār
Bu orduya müşīr etmiş o paşa-yı cihān-dārı

Cihān-fermā-yı ʿālem dāver-i kişver-güşādır kim
Semend-i ḫışmına pā-māl olur deşt-i cedelkārı

ʿUlüvv-i şānını seyr et sipeh-sālār-ı devrānıñ
Bu destūr-ı muẓafferdir aña tevfīḳ-ı āsārı

(30) Sipeh-sālār-ı Cem-pāye müşīr-i fevz-i sermāye
O çarḫ-ı devletiñ mihri bu māh-ı saṭvet-envārı

Nedir ol ḳāmet-i mevzūn ol iki esb-i tāzīde
Nedir ol cünbiş-i dil-cū nedir ol tīz-i reftārı

Biri ruḫsāre-i ḫūbān gibi hem āteşīn hem al
Biri laʿl-i leb-i cānān gibi gülgūn u mebkārī

Biri rūḥ-ı muṣavver birisi nūr-ı mücessemdir
Birisi sā'iḳ-i devlet biri iḳbāl-i rehvārī

Ḫıdīvv-i kāmkār-ı Āṣaf-ı mümtāz u Cem-ḳadrā
Eyā şāh-ı cihānıñ Ḳahramān-destūr-ı muḫtārı

(35) Vücūd-ı ekremiñle iftiḫār etsin şeh-i devrān 58
Ki sensin salṭanat dīvānınıñ ser-ṣaff u serdārı

Şecāʿat ġālibiyyet cevher-i ẕātıñda ḫatm olmuş

Kelāmıñdan kināyet fenn-i ḥarbiñ cild ü ṭūmārı

Seniñ evṣāfınıñ icmāl-i taḥrīrinde ʿācizdir
Ne deñlü ḳabża-i ibrāma alsam kilk-i seḫḫārı

Ḳuluñ Eşref rikāb-ı ḳadrine taḳdīme şerm eyler
Duʿā-yı devletiñ zeyn etmeseydi ẕeyl-i güftārı

Vücūduñ pādişāh-ı ʿāleme bağışlasın Yezdân
Görünsün sāye-i seyfiñde her dem nuṣret-āṯārı

XLIII

Kaṣīde-i Ramażāniyye Der-Sitāyiş-i Reʾis Dārü'ş-şūrā Meḥmed Reşīd Paşa[218]

Feʻilātün/ Feʻilātün/ Feʻilātün/ Feʻilün

Ḫabbeẕā cebhe-nümā oldu yine māh-ı ṣıyām
Sufre-i mihrine gerdūn verir elbette niẓām

Rāh-ı yek-sāleden ol māh ederek seyr ü safer
Bu żiyāfet-gede-i kevnde etdi ārām

Meh degil bārika-i eymen-i ʿafv u ġufrān
Meh degil şāriḳa-i raḥmet-i ṣubḥ-ı "Enʿām"[219]

Āṣaf-ı çarḫ-ʿatebe dāver-i Cem-kevkebe kim
Ḫāk-pāyından eder ʿālemiyān istirḥām

(5) Öyle Āṣaf ki anıñ ṭanṭana-i iḳbāli
Eder āmīziş-i iclāl-i keyānı kem-nām

[218] Bu kaside H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. nüshasında kadisenin başılı şu şekildedir: "Kaṣīde-i Ramażāniyye Der-Sitāyiş-i Reʾis Dārü'ş-Şūrā Devletli Mütercim Meḥemmed Reşīd Paşa" On ikinci beyitten sonrası yoktur.
[219] Enʿām: Kur'an-ı Kerim'in 6. sūresinin adı.

Zīb-i evreng-i kerem yaʿni Meḥemmed Paşa
Ki hezār Āṣafı ḳıldı der-i luṭfunda ġulām

Buldu fer nisbet-i cāhī ile dār-ı şūrā
Oldu pür-ter şeref-i ẕātı ile silk-i niẓām

Ḳıldı rüşdi ile īcād-ı ḳavānīn ki anıñ[220]
Ṭarafından olunur cümle umūr-ı istiʿlām

Kilk-i tebcīl ile icmāl-i sipāsın böyle
Levḥa-i çarḫa yazar terceme-sāz-ı eyyām

(10) Rāyet-efrāz-ı hüner ṣaf-der-i vālā-gevher
Dāver-i pākesir-i dād-res-i ḥāṣṣ u ʿavām

Ḳadr-dān-ı ẕurefā mefḫar-ı ṣınf-ı ʿurefā[221]
Nāmıḳ-ı ḫaṭṭ-ı vefā nāsiḳ-i resm-i ikrām

ʿAḳl u Rüşdī o ḳadar reşk-i Felāṭūndur kim
Ḳıldı tensīk-i niẓāmāt-ı cünūd-ı İslām

Niçe destūr ki her ṣubḥ u mesā ḫalḳ-ı cihān[222]
Ḫˇān-ı cūdundan olur māʾide ḫˇār-ı enʿām

Ḫˇān-ı iḥsānına nisbetle cihān nān-pāre
Maṭbaḫ-ı cūdına bir ḫardal olur heft-i ecrām

(15) Rūz u şeb süfre-i elṭāfı küşād u mebsūṭ
Rūze-dārān-ı ṣafā eylesin ifṭār-ı müdām

[220] Bu beyit S.Ç nüshasında bulunmamaktadır.
[221] Bu beyit S.Ç nüshasında bulunmamaktadır.
[222] Bu beyit S.Ç nüshasında bulunmamaktadır.

Gelmedi hīç naẓīrī bu teferrüc-gāha
Edeli çār-sütūn üzre felek naṣb-ı ḫıyām

Mebḥaṣ-ı cūdına nisbetle meṣeldir Ḥātem
Bermekī nüsḫa-i ʿadliñde ḳalır ḥaşv-ı kelām

Reʾyidir kāşif-i esrār u ḫabāyā-yı umūr
Fikridir ʿārif-i dībāce-i mirḳāt-ı mehāmm

Heybetī āteş-i cevvāl-i derūn-ı aʿdā
Şefḳatī āb-ı ḥayāt-ı dil-i aṣḥāb-ı merām

(20) Deşnesi ṣāʿiḳa-i ḫırmen-i baġy ü āşūb
Ḫāmesi hükmi eder feyż-i behā-yı işmām

Zīnet-i ḳabża-i ḥayṣiyyetidir seyf ü ḳalem
ʿAbd-i Memlūkidir erbāb-ı süyūf u eḳlām

Cāmiʿ-i rifʿatine ḳaṣr-ı cihān-ı maḳṣūre
Minber-i ḳadrine ol ḳademe heft-i ecrām

Ḍarb-ı şemşīrini ger etse taḫayyül düşmen 59
Melekü'l-mevte eder ḫavfla teslīm-i zamān

Var o ḫāṣıyyet-i Ẕātiye ki fermānında
Oldu gerdūn daḫi emr ü irādātına rām

(25) Dest-şūy oldu felek meşreb-i imsākından
Ḥükmü cārī olalı şeş-cihet-i dehre tamam

Ḥükmü ger istese taġyīr-i ṭıbāʿ-ı eşcār

Sū-be-sū şāḫ-ı ṣanavberde biterdi bādām

Nāmiye feyz-i kemālinden eṣer alsa biraz
Şāḫ-ı gül gibi açar ġonçe-i ter ḫuşk-i ʿiẓām

Meşrebi istese tesḫīr-i vuḥūşı taʿmīm
Āhuvān pençe-i aʿmāya düşerdi bī-dām

Dāver-i Cem-ḥaşemā maʿden-i luṭf u himemā
Ey ki ḳıldı keremiñ ʿālemi dil-sir ü be-kām

(30) Sensin ol Āṣaf-ı Cem-cāhına der-gāhıñda
Kemterīn ben de ḳalır cümle müşīrān-i ʿiẓām

Sensin ol aʿdel-i devrānıña ṣıyt-ı ʿadliñ
Rūḥ-ı Kisrāyı eder ġıbṭa keş ü bī-ārām

Sensin ol faḫr-i vezīrān ki çarḫ-ı aṭlas
Dūş-i iclāliñe bir ḫilʿat-i zerrīn endām

Dāverā farṭ-ı ḫıredle sen ol Āṣafsın kim
Mümtezic fass-ı nigīniñle tedābīr-i mehāmm

Ḫāk-pāy-i ḥaşemiñ sürme-i çeşm-i devrān
Āstān keremiñ ḳıble-i ḥācāt ü merām

(35) Sāye-i maʿdeletiñ māye-i emn ü rāḥat
Rāyet-i merḥametiñ āyet-i taʿvīẕ ü selām

Eylediñ herkesi sīrāb-ı zülāl-i elṭāf
Ceyb-i nisyānda faḳaṭ ḳaldı bu ʿabd-i nā-kām

Bende-i kemter kim her ne ḳadar aḥḳar isem
Nā-şināsān-ı suḫenden edemem istirḥām

Māye-i faḫr u mübāhāt baña yetmez mi
Ḳıldım evṣāfıñı her ḥālde miftāḥ-ı kelām

Niʿmet-i meḥmedetiñdir hele iftṭāriyyem
Şehr-i mesʿūd u şerīf-i ramażānda her şām

(40) Ḫˇān-ı evṣāf-ı ṣafā-baḫş-i gülū sözüñde
Ṭabʿ-ı derrākime gelmez eṣer-i aḥlenkām

ʿÖmrüm olduḳca bu ḫalvet-gededе el-ḥāṣıl
Midḥatiñ eyleyem evrād-ı ṣabāḥ u aḫşam

Var iken sen gibi memdūḥ-ı celīlü'l-ḳadrim
Ġayrı lāyıḳ mı ede devr baña cevr-i müdām

Şevḳ-i medḥiñle ben ol şāʿir-i mümtāzım ki
Şāhid-i ṭabʿıma dil-beste ʿarūs-ı ilhām

Enverī neyyir-i endīşeme nisbet ẕerre
Rūḥ-ı Cāmīyi eder neşʾe-i naẓmım sersām

(45) Olur endāḫte-i ceyb ʿadem-i pençe-i mihr
Pençe-i fikrimi vaṣf etse felekde Behrām

Görse nā-dīde rubāʿīlerimi reşkinden
Ser-nigūn eyler idi ḫamye-i ṭabʿın ḫıyām

Şāʿir-i māhir-i ʿālem bilir istiʿdādım
Yoḳdur ʿirfānımı inkāra mecāl-i aḳdām

Hüner ü maʿrifetim şiʿre degildir maḥṣūr
Oldum iḳmāl-i fünūn ile ferīd-i eyyām

Ṭabʿ-ı naḳḳādımıñ ednā hüneridir inşā
Ḫāmemiñ ṣanʿat-ı cüzʾiyyesidir siḥr-i kelām

(50) Cām-ı ṭabʿımda o keyfiyyet ü ḥālet var kim
Ġazelim meclis-i ʿirfāna verir neşʾe-i tām

Dīdeden devr olalı āh o çeşm-i bādām
Nūş-ı ṣahbā-yı firāḳ etdi beni mest-i müdām

ʿAṭaş-i rūze-i hicrānı ederdim nisyān 60
Olsam ol muġ-peçeniñ ʿıyd-ı viṣāliyle be-kām

Ḳavs-ı ebrūları ʿaynile hilāl-i şevvāl
Zāhid etmez mi görünce o mehi terk-i ṣiyām

Ramażān geldi cevāmiʿde girer māh u şān
Heves-i ʿıydına lāzım bize her gün bayram

(55) ʿIyd-ber-ʿıyd ederim külbe-i aḫzānıma āh
Gelse ifṭār içün ol gül-dehenim bir aḫşam

Yeter ıṭnāb-ı suḫen başla duʿāya Eşref
Çün ḳaṣāʾidde budur rāsime-i ḥüsn-i ḫitām

Tā ki her sāl ola tābında hilāl-i ramaẕān
Tā ki ʿālemde ola nām-ı şuhūr u aʿvām

Ḥaḳḳ o destūra verip ʿömr ü şükūh-ı sermed

Āstānı ola ser-tāc-ı eʿ alī-i kirām

Her şebin ḳadre bedel her gününü ʿıyd ḳılıp
Mihr-i iḳbālini raḫşında ḳıla Rabb-i enām

XLIV

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadraʿ ẓam Muṣṭafā Reşīd Paşa[223]

Feʻilātün/ Feʻilātün/ Feʻilātün/ Feʻilün

Minnetu'llāha ki bī-ġāʾile-i ceng ü cidāl
Oldum envāʿ-ı fütūḥat ile mesrūrü'l-bāl

Ṭāliʿim oldu nümāyān ufḳ-ı şādīden
Şāhid-i baḫtım eder ṣubḥ u mesāʿarż-ı cemāl

Oldu gencīne-i pür-feyż-i kef-i emniyyem
Ṭoldu naḳdīne-i sāmān ile ceyb-i āmāl

Şemʿ-i iḳbālime pervāne çerāġ-ı ḫāver
Ṭāliʿim dāġ-ı dil-i nāʾire-i bedr ü hilāl

(5) Her şebim ġıbṭa-res-i "Leyle-i Ḳadr-i"[224] mesʿūd
Her günüm şevḳle nevrūze eder nāz u delāl

Genc-i bād-āvere bir ẕerresi sūz-efgen-i reşk
Baña bir kān-ı güher verdi ki Rabb-i müteʿāl

Āferīn himmet-i devrāna ki ṣubḥ-ı emelim
Ḳıldı envāʿ-ı güşāyişle dem-i ferruḫ-fāl

[223] Bu kaside, H.M. nüshasında yoktur. S.Ç. nüshasında başlık yoktur.
[224] Leyle-i Ḳadr-i: Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik. (Kadir 97 / 1) Kısmi iktibas Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kadir-suresi-97/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Rūzgār emrime olduḳça bu güne münḳād
Ḳonmaz āyīne-i endīşeme hīç gerd-i melāl

Ser-fürū etmemege çarḫ bańa çāre mi var
Rūzgār emrime rām olmamaġa var mı mecāl

(10) Ki verildi yed-i teʾyīdime mülk-i tevfīḳ
Peyk-i dil-ḫᵛāhım eder ‘avn-ı Ḫudā istiḳbāl

Oldu tedbīrime taḳdīr-i İlāhī yāver
Girdi dest-i hevese her ne ki etdimse ḫayāl

Var mı görmüş ʿacabā böyle ṣafā-yı ḫāṭır
Kime vermiş bu ḳadar ni‘meti Ḥaḳ celle celāl

Bu ḳadar devlete lāyıḳ göremem kendimi ben
Maḥż-ı elṭāf-ı ḫudādır bańa bu feyż-i kemāl

Luṭf-ı ḥaḳḳıñ degilim şükrüne kādir ki beni
Ḳıldı vaṣṣāf-ı Ḫudāvend-i ḳader istiḳlāl

(15) O ḥıdīvv-i felek-evreng ü melek-çāker kim
Südde-i cāhına ervāḥ-ı muḳaddes rū-māl

O ḫudāvend-i ẓafer-peyker ü mihr-efser kim
Evc-i ḳadrinde ṭurur şems ü ḳamer ẕerre miṣāl

Āsmān pāye hümā sāye feḫāmet vāye
Dāver-i memleket-ārā vü hümāyūn iḳbāl

Gevher-i kān-ı himem ebr-i ṣafā-pāş-ı kerem

Nūr-ı çeşm-i ümem ārāyiş-i cāh u iclāl

Bu ʿalī fikr ü Felāṭūn ġıred ü Risṭo reʾy
Bermekī sīret ü Cem-ḥaşmet ü Behrām-celāl

(20) Zīb-i ṭuġrā-yı şeref reşk-i vezīrān-ı selef
Faḫr-ı eşrāf-ı ḫalef server-i pākīze ḫıṣāl

Ṣadr-ı ẕī-şān-ı Reşīdüʻl-vüzerā Āṣaf kim **61**
Mihr-i ʿirfānına bir ẕerredir ʿaḳl-ı fiʿāl

Maʿdelet-güster-i ʿālem ki der-i merḥameti[225]
Feyż-baḫşā-yı cihān nāṣiye-fersā-yı ricāl

Dāmen-i kūh-ı şükūhunda cihān bir ḥabbe
Ḫırmen-i ʿizz ü veḳārında felek bir mikyāl

Sāḥā-i ʿizzetiñe devr ü zamān resm-i ḥudūd
Ravżā-i rifʿatine kevn ü mekān köhne-sifāl

(25) Vaʿd-ī iḥsānına mevḳūf-ı ḥuṣūl-i ümmīd
Ḫükm-i fermānına muḥtāc vüṣūl-i āmāl

Menbaʿ-ı ʻāṭıfeti mā-ḥaṣal-ı ʿayn-ı ḥayāt
Meşreb-i mekremeti ġāyet-i maʿnā-yı zülāl

Cūdda beẕl-i mekārimde naẓīri nā-būd
ʿAdlde luṭf u merāḥimde ʿadīmü'l-emṣāl

Luṭfu āsāyiş-i iḳlīme niẓām-ı mülhem
Ḳahrı dehşet-fiken-i maʿreke-i ẓulm-i ḍalāl

[225] Bu beyit S.Ç nüshasında bulunmamaktadır.

Olmasa luṭfu revan-baḫş-ı riyāż-ı şefḳat
Bulamaz neşv ü nümā mīve-i maḳṣūd u menāl

(30) ʿAzm-i rezm etse ne dem şaʿşaʿa-i tīġından
Ṣaf-ı aʿdāya düşer s̱āʿiḳa-i iżmiḥlāl

ʿĀlem āsūde zamānında cihān şād u be-kām
Meger ʿuşşāḳ edeler ġamze-i dilberle[226] cidāl

Pāye-i menziletin istese taḫmīn şuʿarā
Varamaz nīm-reh-i rifʿatine tīr-i[227] ḫayāl

O muḥīṭ-i keremiñ dāʾire-i vaṣfında
Ḥadd-i imkān-ı ḫayālāt ḳalır ṣaff-ı niʻāl

Feyż-yāb olsa ʿulüvv-i himeminden eşcār
Ḫāk-sār olmaz idi faṣl-ı ḫazān berk-i nihāl

(35) Ḫulḳ-ı nāzik-teri taʿlīm-i sükūnet etse
Baḥre bādī-i taġayyür olamaz bād-ı şimāl

Mihr-i reʾyinden eger z̤errece feyż alsa felek
Nāz eder s̱ubḥ-ı fürūzende-i nevrūza leyāl

İstese tesviye-i ḳıymet-i mevcūdātı
Ḫāk-i zer-seng-i güher ḳaṭre olup ʿayn-ı leʾāl

ʿUnṣuriyyāt ekānīme gelip ʿayniyyet
Kīmyāyı ḥükemā hīç edemezdi ibṭāl

[226] 31b ġamze-i dilberle: ġamzede-i ceng S.Ç
[227] 32b tīr: tīġ S.Ç

Ḳalb-i māhiyyet-i eşyāyı ederse fermān
Ṣāliṣ-i nevʿ-i mevālīde gelir ʿaḳl u kemāl

(40) Āṣaf-ı muḫteşemā ṣadr-ı meʿālī himemā
Ey cihān-dāver ü destūr u Keyūmerṣ-iḳbāl

Sensin ol ṣadr-ı hümā-sāye ki ḥüsn-i naẓīriñ
Ḫāk-i nāçīzi eder cevher ile hem-miṣḳāl

Himmetiñ ol ḳadar ʿālī ki der-i luṭfuñda
ʿAbd-i kem-ḳadr bulur mertebe-i ʻālüʻl-ʿāl

Ben de müstaġraḳ-ı elṭāfıñ olurdum elbet
Eyleseydim der-i iḥsānıña ʿarż-ı aḥvāl

Ben dedir cürm ki hīç etmez idim istimdād
Çarḫ-ı dūn etmiş iken ḳadrimi pest ü pā-māl

(45) Ḫavf-ı taʿcīz olup ancaḳ baña bādī-i ḥicāb
Şekve-i baḫt-ı nigūnumda ederdim ihmāl

Līk bir ḥadde resīd oldu ki nevmīdligim
Ḳalmadı renciş-i ālāmla hīç ṣabra mecāl

Dād-ḫˇāhānıñ edip cümle murādın ḥāṣıl
Şemme-i merḥametiñ gerçi ḳomaz cāy-ı suˀāl

ʿArż edip ḥāl-i perīşānımı taṣdīʻ ise de
Āstān-ı kerem ü luṭfuña oldum rū-māl

ʿArż-ḥālim göricek işte mürüvvet ḳıldıñ
Baña biñbaşılıġı vaʿd edip ey ṣadr-ı ricāl

(50) ʿArṣa-i vaʿdi yürütdüm ḳalem-i luṭfuñda 62
Ḳaldı bir ṣūret-i incāzına himmet fi'l-ḥāl

Vāye-i merḥametiñden ḳala ḥāşā maḥrūm
Ben gibi şāʿir-i mümtāz u pesendīde meḳāl

Maḥż-ı luṭfuñla ḥuṣūṣānıña raġbet edip
Sensin eşʿārıma bu ḳadri veren bī-eşkāl

N'ola tāʿarş-ı belāġatde ederse pervāz
Ṭāʾir-i ḳudsi-i idrākime verdiñ per ü bāl

Ḫüsrev-i naẓm olamazsam baña töhmetdir kim
Nefʿī-i ʿaṣr diyü şānımı ḳıldıñ ibcāl

(55) Faḫr edersem de yine saṭvetiñe rāciʿdir
Ki şenā-ḫᵛānıñ olan elbet olur bī-emṣāl

Benim ol şāʿir-i üstād ki baḫş-i şiʿre
Naẓm-ı pür-nüktemi ḥüccet getirir ehl-i kemāl

Benim ol fāris-i zībā-reviş-i maʿnī kim
Raḫş-ı endīşemi ḳıldıḳda ʿinān-tāb-ı ḫayāl

Çekilir pīş-i rikābımda ciyād-ı ilhām
Eder ārāyiş-i iḳbālimi vaḥy-i istiḳbāl

Kilkim ol māşıṭa-i bikr-i meʿānī ki olur
Kemterīn naḳşı ruḫ-ı dānişe zīb-i ferḫāl

(60) Fikr-i bārīk ile bir nāẓım-ı taḥrīrim ki

Ederim noḳṭa-i mevhūmeye ṭarḥ-ı eşkāl

Ṭabʿ ımı bu ġazel-i pāk ile iṯbāt ederim
Naẓm edip rişte-i faḫriyyeye mānend-i leʾāl

Kişver-i ṣabr u ḳarārı niçe ḳılmaz pā-māl
O şeh-i memleket-i ḥüsne sipehdir ḫaṭṭ u ḥāl

Ġamze cellād o perī āfet ü zülfi kāfir
Bīm-i cāndan niçe ʿuşşāḳı ola fāriġ-bāl

Mevc-i neẕẕāre-i ʿādemden olur rem-kerde
Ġālibā kişver-i Çīnden yeñi gelmiş o ġazāl

(65) Çeşm-i bādām u leb-i laʿliñi sāḳī göricek
Naḳl u ṣahbāyı ferāmūş ederim şām-ı viṣāl

Yārı terk etdiremez ʿāşıḳa iġvā-yı raḳīb
Veremez ʿārifiñ īmānına şeyṭān zevāl

Bed-nihādān ṭoḳunur ḫāṭır-ı erbāb-ı dile
Pençe-i ḫārda āzürde olur ġonca-i āl

Lāf-ı şekvā vü temeddüḥ yeter artıḳ Eşref
Verir ıṭnāb-ı suḫen ḳand ise de ṭabʿa kelāl

Peyk-i iḫlāṣ ile daʻvātını ol destūruñ
Eyle menziliñe bālā-yı ḳabūle īṣāl

(70) Tā ki bu ʻālem olup bāġçe-i kām u merām
Bād-ı himmetle erişdikce nihāl-i āmāl

Dāmen-i luṭfu olup būse-geh-i ehl-i niyāz
Sidde-i cāhı ola ḳıble-i eşrāf-ı ricāl

Ḫulḳ-ı maḥcūb-ı ʿināyātıdır ammā biʻl-farż
Varsa bed-ḫᵛāhların ḳahr ede Rabb-i müteʻāl

XLV

ʿAṭūfetlü Ṣaliḥ Beg Efendi Ḥażretleriniñ ʿAvdet-i Sefāretle Nīşden Mürūr Edecekleri Şüyūʿ Bularak İnşād Olunup ʿAdem-i Vuḳūʿ Cihetiyle Nā-Tamām Ḳalmış Olan Ḳaṣīde-i Ber Güzīdedir[228]

Fāʻilātün / Fāʻilātün / Fāʻilātün / Fāʻilün

Merḥabā ey mīve-i naḫl-i Reşīd-i kām-kār
Ḫāk-pāy-i devletiñdir sürme-i çeşm-i kibār

Āferīn ey ʿālem-efrūz-ı şeref kim çarḫda
Tehniyet eyler ḳudūmüñ zühre-i muṭrib-şiʿār

Maṭlaʿ-ı mihr-i ṣadāretdir bülend olsa n'ola 63
Beyt-i maʿmūr-ı felekden ol der-i devlet-medār

Ol ḫıdīvv-i ekremiñ sen zāde-i zī-şānısın
Şevḳ-i pābūsuñ olur elbet medār-ı iftiḫar

(5) Eṯer-i vālā-yı peder paşadır elḥaḳ meslekiñ
Her umūr-gede saña dāʾim olur tevfīḳ-i yār

Şehr-i Nīşī bir sefāretde güẕer-gāh eyleyip
Luṭfla teşrīf ḳılmışdı o ṣadr-ı baḫtiyār

Ḥabbeẕā ḫayrü'l-ḫaleflik şarṭını ikmāl edip
Bu ḥavālīden mürūr etdiñ olup eblaḳ-süvār

[228] Bu kaside diğer nüshalarda yoktur.

Maḳdemiñle Nīş ahālīsin feraḥ-yāb eylediñ
ʿAvdet-i Fārisde ḳıldıñ sen de şimdi reh-güẕār

İrtikāb-ı külfet etdiñ iltifāt-ı ḫalk içün
Mülki iḥyā niyyetiyle eylediñ devr-i diyār

Maḥż-ı iẕhār-ı tevāżuʿ dur ṣunūf-ı millete
Bunca zaḥmetler çekip olmaḳ ḳadem-renc-i veḳār

Ṣūret-i evṣāfını āyīne-i taʿẓīmde
Böyle göstersin ṣuver-bāz-ı bedīʿ-ı rūzgār

Mevkib-ārā-yı feḫāmet raḫş-rān-ı maʿdelet
Dūd-ı meʾzīb aṣālet-i sürūr-ı ʿāli-tebār

ʿĀlem-i himmet cihān-ı merḥamet kān-ı kerem
Kehf-i ümmet ḥāmi-i millet ser-efrāz-ı kibār

Faḫr-ı ādem rūḥ-ı ʿālem kārdān-ı muḫteşem
Dāver-i saʿd-aḫter-i efḫam kerīm-i nā-medār

Ṣadr-ı aʿẓam-zāde Ṣāliḥ Beg ki ḫāk-ı maḳdemi
Tūtiyā-yı çeşm-i devrāndır be-ʿizz u iʿtibār

Ol serīr ārā-yı saṭvet kim sipihr-i aṭlas
İʿtilā-yı ferve-i zerbāġı eyler şerm-sār

Mesned efrūz-ı ḥaşem kim pertev-i ḳadrin görüp
Şāh-ı ḫāver āstānında eder ferş-i ʿiẕār

Himmet āmūz-ı kerāmet kim esās-ı devleti

Dest-i tedbīr-i metīni eylemişdir üstüvār

Nāḫun-ı tedbīridir müşkil-güşā-yı salṭanat
Reʾy-i ʿālem-gīridir devletde destūr-ı ḳarār

(20) Münşi-i taḳdīr-i erkānında maʾmūr-ı niẓām
ʿAḳl-ı kül dīvān-ı aḥkāmında ḥāżır müsteşār

Şīme-i pākī nişāb-efzā-yı īrād-ı rebīʿ
Reşḥa-i nīsān-ı luṭfı maṣraf ebr-i bahār

Baḫş-ı nā-çīz-i seḫāsı naḳd-i genc-i şāyikān
Ḫarc-ı yek-rūz-ı ʿatası ḥāṣıl-ı kān u biḥār

Mesned-i cāhı ile nāzende iḳbāl ü şükūh
Kevkeb-i baḫtı ile pāyende iclāl ü veḳār

Nāz-ı kebt-i mālikāne kişver-i haṣṣiyyeti
Ġālibiyyet baḫt-ı fīrūzende ḥaḳdan bir güẕār

(25) Muḳteża-yı ṭabʿıdır kim bu ṣıfāt-ı ʿadlile
Ẕāt-ı ʿālem-sūdıdır maʿnā-yı luṭf-ı gird-gār

Nā-miyāne meşreb-i temkīni verseydi sükūn
Mevc-i şūr-āşūr göstermezdi hīç şāḫ-ı çenār

Pāsbān-ı ʿadli taʿmīm-i muṣāfāt istese
Āşiyān olur piristū peçeye sūrāḫ-ı mār

Rifʿat āmūz-ı miyāh olsa ulüvv-i himmeti
Zīrden cāri olur bālāya dāyim cūy-bār

Bu ʿalī-sīret kerem-kārā hümāyūn efserā
Ey velī niʿmet efendi-zāde-i şefḳat-diş̱ār

(30) Ḥadd-i imkāndan ḫalādır sipāsıñ n'eyleyim 64
Ṭabʿ-ı çālākım o vādīde eder geşt ü güẕār

Ḳāṣıd-ı ṭabʿım meger ṭayy-ı menāzil eylesin
Kişver-i medḥiñde isterse eger cāy-ı ḳarār

İʿtirāf-ı ʿacz ederken ben seni tavṣīfde
Şāʿirān-ı ʿaṣr eder vaṣfıñda nā-çār iʿtiẕār

Ben ki müstaġnī mizāc ʿallāme-i endīşeyim
Ḫırmen-i idrākime ilhāmdır deryūze kār

Naḳş-ı āzer sūmenāt-ı fikrimiñ taḳlīdidir
Çūb-ı İbrāhīmdir destimde kilk-i der-niş̱ār

(35) Ol Mesīḥ-i ṭārem-i bālā-yı iʿcāzım ki ben
Nefḫa-baḫşā-yı ḫayāl olsam olur bī-iḫtiyār

Feyż-i aḳdes reşḥa-i ḫāmemle sīrāb-ı ḥayāt
Rūḥ-ı ḳudsī neşʾe-i naẓmımla pür-şevḳ ü mesār

Ol Kelīmu'l-lāh-ı maʿnīyim ki siḥr-i Sāmirī
Şuʿbe-i siḥr ü beyānımdan ḥikāyet bir şerār

Ḥayder-i Kerrār-ı ʿirfānım bu istiʿdād ile
Vaḥy-ı Düldüldür rikābımda zebānım Ẕü'l-fiḳār

Cevherī-i çarḫ görmüş müʿaceb bu vaḳte dek
Gevher-i naẓmım gibi bir gevher-i ḫāliṣ-ʿayār

ʿĀcizim ammā ne çāre ictinā-yı kāmda
Var iken ben de dirīġā bu Ḫudā-dād iftidār

Lüknet-i taḳrīr yoḳ līkin ġarābet bundadır
Bunca saʿyım etmedi tefhīm-i ḥāl-i inkisār

Böyle mi teẕhīb ederdim ḥilye-i evṣāfıñı
Olmasa Behzād-ı efkārım perīşān rūzgār

Rūzgār eksikliginden dād-ı ṣad-feryād kim
Bir nefes dönmez murādımca sipihr-i kīne-dār

ʿArż-ḫāl etdim Peder paşa-yı vālā şanıña
Her-çi-bād-ā-bād küstāḫīye ḳıldım ictisār

Bir ḳaṣīde gönderür maʿrūż-ı nāçīzim ile
Baḫt-ı vārūndan teşekkī eyledim bi'l-ıżṭırār

İstemez ol ḳıṣṣayı tafṣīl kim devr ü dırāz
Şimdi aḥvālim saña açdım be-vech-i iḫtiṣār

Ḫāk-pāyıñdan ümīd olur ki aḫṭallarıñ ile
Ol ḳaṣīdem üzre dil-ḫᵛāhım bulur ḥüsn-i ḳarār

Ḥānedān-zīb-i vekāletsin sen ey ʿāciz-nevāz
Hīç tenfīẕ-i umūruñda saña güçlük mü var

Olsa da taṣdīʿ dīger bu ġazel-i meʾmūndur
Nezd-i luṭfuñda olur şāyān-ı semʿ - iʿtibār

Ol ḫaṭ-āver āfeti bir kerre ḳılsam der-kenār

Ṣafḥa-i evrāḳ-ı ümmīdimde ḳalmazdı ġubār

Cān-ı cānānıñdır olmaz bīm-i cān ʿāşıḳda hīç
Ġam mıdır dellāle itlāf-ı metāʿ-ı müsteʿār

Mācerā-yı ʿaşḳ açılmaz dīde pür-ḫūn olmasa
Zaḫm-ı çeşmīdir ḳafesde bādi-i zār-ı hezār

Dāġ-ı sīnem ḫışmını teskīn eder ol ġoncanıñ
Ṭabʿ-ı ġamnākı açar elbette seyr-i lālezār

Eşrefā besdir teġazzül şekve vü lāf-ı kemāl
Baʿd-ezīn ile duʿā-yı dāverīye ibtidār

XLVI

Yine Ḳaṣīde-i Nā-Tamām[229]

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Ey ferīḳ-i server-i İsmaʿīl Paşa-yı be-nām
Dāmen-i iḥsānıñı ṭutdum be-dest-i iḫtirām

Ḫāric ez-ḳudret degil yanıñda taḥvīl-i umūr
Himmetiñle merd-i nā-ḳābil olur ḳaʾim-maḳām

İntiẓār-ı luṭfuñ etsin tābıñı bu çākeriñ
Ẕeyl-i dīvān-ı kebīsā oldu ṭumār-ı merām

Yoḳsa istiʿdādım istiʿdād u ber-himmet budur
Ẕātıña güçlük mü var serdār sensin ve’s-selām

[229] Bu kaside diğer nüshalarda yoktur.

(5) Güc bir ülkā fetḥ oldu ḍarb-ı destiñle seniñ
Güc midir baḫtım açıp ḳılsıñ beni şād u be-kām

Ṭabʿıma versiñ güşāyiş bir ḳaṣīde söylesem
Ṭāḳ-ı ʿarşa nāmıñı ḳılsam n'ola naḳş-ı ḫitām

Böyle āġāz eyleyip bir maṭlaʿ-ı ġarrā ile
Şāh-beyt vaṣfıña versem n'ola ḥüsn-i niẓām

Ol ḳumandān-ı muẓaffer almasın tīġ-ı sihām
Teng olur aʿdāya yoḫsa teng-nā-yı inhizām

XLVII

Ḳaṣīde-i Be-Ṭarz-ı Ḳıṭʿa Der-Sitāyiş Vezīr İsmaʿīl Paşa[230]

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

ʿAyn-ı cūd u maʿdelet ʿAbdü'l-Mecīd Ḫānıñ müdām
Reşḥa-i evṣāfıdır raṭbü'l-lisān-ı Edrine

Aḳdem-i efkārı iʿmār-ı memālik olduġun
Niçe iṣbāt eylemez rūḥ-ı Sinān-ı Edrine

Bir vezīrin sāye-endāz etdigim ol beldeye
Görmemiş miṣlin ʿuyūn-ı ins ü cān-ı Edrine

Āb-rūy-ı devlet İsmaʿīl Paşa kim anıñ
Maḳdemiyle oldu berter ḳadr ü şān-ı Edrine

(5) Nisbet-i ẓılliyyesiyle ol ḫıdīvv-i ekremiñ
Ṭāḳ-ı çarḫa oldu hem-ser āstān-ı Edrine

[230] Bu kaside diğer nüshalarda yoktur.

Kūşe-i nisyānda ḳaldı köhne evżāʿ-ı felek
Buldu el-ḥaḳ tāze cān pīr ü civān-ı Edrine

Vefḳ-i dil-ḫᵛāh üzre devrān bulsa çarḫ-ı aṭlası
Eylemek ister hemān zīb-i dükkān Edrine

Vaṣf ve'l-kābın o destūr-ı ʿadālet-pīşeniñ
Yād eder bu vechile ḳalb ü zebān-ı Edrine

Āṣaf-ı efḫam vezīr-i muḥterem ʿālī-himem
Ṣaf-der-i ṣāfī-şiyem ġavṣe'l-zamān-ı Edrine

(10) Vāli-i ekrem ki āzār-ı sipihr-i dūndan
Der-geh-i vālāsıdır dārü'l-emān-ı Edrine

Ced-be-ced evreng-i pīrā-yı vezāret kim olur
ʿAdn-i nā-çīzi müşārün-bi'l-benān-ı Edrine

Raġbetin ibrāz içün silk-i niẓām-ı ʿaskere
İltifātın eyledi ʿanber-feşān-ı Edrine

Yaʿni teşrīf etdi bir gün ḳışla-i şāhāneyi
Ḫāk-pāyın ḳıldı ġāret sürme-dān-ı Edrine

Ḳışla-i şāhāne buldu maḳdemiyle zīb ü fer
Ṣaḥn-ı taʿlīm oldu reşk-i gülsitān-ı Edrine

(15) ʿAskerīye bā-ḫuṣūṣ āteşli taʿlīm etdirip
Oldu Behrām-ı felek taḥsīn-i ḫᵛān-ı Edrine

Ṣaf-be-ṣaf ṭobcu süvārī vü piyāde ber-ṭaraf

Oldular gūyā hilāl ü keh-keşān-ı Edrine

Ḳubbe-i fīrūzeye verdi ṣadā ṭob u tüfenk
Çarḫa dek peyveste oldu ṣıbt u şān-ı Edrine

Baʿd-ezīn resm-i geçid icrāsına ādābla
Āferīn etdi zemīn ü āsmān-ı Edrine

Kilk-i ṭabʿım bir ġazel ṭarh etdigim bu şevḳla
Ḥırz-ı bāzū ʿadd eder naẓm āverān-ı Edrine

(20) Aldı göñlüm bir büt-i nev-res-fīdān-ı Edrine
Cān u dil naḳdīledir sūde zebān-ı Edrine

Gül güler sünbül açar cūlar düşer pā-būsa
Bāġa ʿazm etdikce ol serv-i revān-ı Edrine

Naḳd-i ʿömrin yāda vermez bāde-i gül-gūn içün
Laʿl-i cānānı arar ṣahbā-keşān-ı Edrine

Ḫande etdikce dem-i āzārda ol verd-i nāz 66
Nevbahār icrā eder gūyā ḫazān-ı Edrine

ʿAyn-ı bārān dökse de seyl-i sirişkin ʿāşıḳān
Hāle-i ümmīde düşmez mehveşān-ı Edrine

(25) Ġayrı ey Eşref duʿāya başla kim iḫlaşla
Maḥfil-i āmīne gelsin ḳudsiyān-ı Edrine

Dehrde ṣubḥ u mesā aḳdıḳca tā nehr-i Merīc
Çarḫda olduḳca tā bād-ı vezān-ı Edrine

Olsun ol ʿālī “Tebārek”[231] şu gibi ʿömrü medīd

Sāyesinde rāḥat etsin ins ü cān-ı Edrine

[231] Tebārek: Mutlak hükümranlık elinde olan Allah aşkındır, cömerttir ve O’nun her şeye gücü yeter. (Mülk 67 / 1) Kısmi iktibas

SONUÇ

Eşref Mustafa Paşa'nın Divan-ı Eşrefü'ş-Şu'ara'sı (1-66. Sayfalar) (İnceleme-Metin) adını taşıyan bu çalışma ile Eşref Paşa *Divanı*'nın kasidelerine kadar olan kısmın tenkitli metnini ortaya koyularak şairin hayatı, sanatı ve *Divan*'ı hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır.

XIX. yüzyılda yaşamış Bursalı bir aileye mensup olan Eşref Paşa, devletin önemli kademelerinde görev yapmış bir diplomattır. Ayrıca devlet adamlığının yanı 19. yüzyılda divan tertip eden bir şairdir.

Şairin günümüze kadar ulaşan en önemli eseri *Divan*'ıdır. *Divan*'ın ikisi İstanbul'da biri Ankara'da olmak üzere üç nüshası bulunmaktadır. TBMM arşivide yer alan nüsha baz alınarak tenkitli bir metin oluşturulmuştur.

Eşref Paşa, Sebk-i Hindî üslubu çerçevesinde şiirler yazan bir şairdir. Şairin Divan'ında bu üslubun izlerini görmek mümkündür. Ben dilinin sıklıkla kullanımı, yeni kelime ve terkipler, konuşma diline yer verme, alışılmamış bağdaştırmalar, hayal, üslub-ı muadele, Sebk-i Hindî şairlerinin sık kullandığı nazım biçimleri ve vezinlere yer verme, ızdırap, ateş, girdap, hayret ve tecelli gibi özelliklerin şiirlerinde yer alması Sebk-i Hindî tesirinde şiirler yazdığı ve diğer şairlerden ayırt edici vasıflara sahip olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada yukarıda belirtilen hususlardan yola çıkarak Eşref Paşa Divan'ında bulunan şiirlerde Sebk-i Hindî etkisi üzerinde durulmuş ve elde edilen bulgular örnekler ile açıklanmıştır.

Sebk-i Hindî tesirinde şiirler yazmasına rağmen Eşref Paşa'nın şiirlerinin konusu genellikle tasavvuftur. Bu tutumun sebebi Aleviliğe intisap etmiş bir şair olmasından kaynaklanmaktadır. Aleviliğe olan o gönülden bağlılık günlük yaşamının yanı sıra şiirlerine de etki etmiştir.

Diğer klasik şairler gibi Eşref Paşa'nın şiirlerinde de aşk, sevgilinin eziyet ve cefası, hasret, talihsizlik ve feleğin şairi sürekli acılar ile sınaması gibi konular işlenmektedir. Şair bu yüzden hem sevgiliden hem de felekten şikayet eder.

Klasik şiirin artık tercih edilmediği bir dönemde yaşamış olan Eşref Paşa, yeni tarzda şiirler yazmak yerine klasik üslubu devam ettirmeye çalışmıştır. O, yaşadığı dönemde Encümen-i Şuara toplantılarına katılmış ve dönemindeki şairler tarafından saygı görmüştür.

EKLER

EK 1. Ayetler, Hadisler ve İslami Kaynaklı Sözler

1. **Aḥsen-i taḳvīm:** Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır. (Tīn, İnşirah, 95/4)

2. **Bāreka'llāh:** Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir. (A'râf 7 / 54; Mü'minûn 23 / 14; Gâfir 40 / 64)

3. **Eḥad:** De ki: "O, Allah'tır, bir tektir." (İhlas 112 / 2)

4. **El-fakr u faḫrī:** Yoksulluk övüncümdür, ben onunla övünürüm. (Hadis-i Şerif)

5. **Erselnāk:** Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulacak değilsin. (Bakara 2 / 119)

6. **Ġayretu'llāh:** Allah'ın, kulunu muhabbeti sebebiyle kendisinden başka her şeyden esirgeme hususundaki gayreti. (İslami kaynaklı söz)

7. **Ḥamdü'lillāh:** Ḥamdü'lillāh: Hamd, Alemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Fatiha 1 / 1)

8. **Ḥāşel'llāh:** Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf'a, "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar Yûsuf'u görünce onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. "Haşa! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir" dediler. (Yusuf 12 / 31)

9. **Hel etā:** İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti. (İnsan 76 / 1)

10. **İhdinā:** Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil. (Fātiha 1 / 5)

11. **İsrā:** Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir. (İsra 25 / 1)

12. **Kün feyekün:** O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol." der, o da hemen oluverir. (Bakara 2 / 117)

13. **Lā ġazā illā ġazā el-Murtaża bi'l-iḳtidār /Lā fetī illā ʿAlī lā seyfe illā Ẕü'l-fiḳār:** Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan keskin kılıç yoktur. (Hadis-i şerif)

14. **lā-fetā esedu'llāh:** Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan keskin kılıç yoktur. Esedu'llah Hz. Ali'nin lakabı. (İslami kaynaklı söz)

15. **Lā-rayb: Bu**, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. (Bakara 2 / 2)

16. **Lā-taknatū:** De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Zümer 39 / 53)

17. **Le-ʿamrük:** (Melekler Lût'a:) "Ömrüne andolsun ki onlar (şehvetten) gözleri dönmüş halde sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar (Bu durumda asla seni dinlemezler)" dediler. (Hicr 15/72)

18. **Levḥaşa'llāh:** Allah ırak eylesin, vahşet vermesin. (İslami kaynaklı söz)

19. **Levlāk:** Sen olmasaydın, sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım. (Hadis-i şerif)

20. **Leyletü'l-ḳadr:** Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. (Kadir 97 / 3)

21. **Li-māʿĀllāh:** Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melekler ne de mürsel bir nebi öyle biryakınlığı elde edebilir. (Hadis-i şerif)

22. **Māʾ u tīn:** Su ve çamur. Ademin su ve çamur arasında olması. (Hadis-i şerif)

23. **Māşā'allāh:** Ancak Allah'ın dilediği başka. Şüphesiz O, açık olanı da bilir, gizliyi de. (En'am 6 / 28; A'râf 7 / 188; Yûnus 10 / 49; Kehf 18 / 39; A'lâ 87 / 7)

24. **Minnetu'llāh:** Allah'a şükür. (İslami kaynaklı söz)

25. **Nād-ı ʿAlī ve seyencelī:** Nâd-ı Ali duası da Bektâşî-Alevî zümrelerinde şifahi olarak söylenegelen ve bazı yazılı literatürde yer alan bir dua. (İslami kaynaklı söz)

26. **Naḥn ü ḳasemnā:** Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır. (Zuhruf 43 / 32)

27. **Nūn u ḳalem:** Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin. (Kalem 68 / 1)

28. **ʿĀdi men ʿādāh:** Allah'ım onu sevenleri sev, sevmeyenleri sevme! Hz. Muhammed'in damadı ve dördüncü halifesi Hz. Ali için ettiği dua. (Hadis-i şerif)

29. **ʿAleyhime'ṣ-ṣalavāt:** İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlaradır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır. (Bakara 2 / 157)

30. **ʿİlliyīn:** İlliyyûn"un ne olduğunu sen ne bileceksin. (Mutaffifin 30 / 18-19)

31. **ʿİlmü'l-yakīn:** Hayır, kesin olarak bir bilseniz... (Tekasür 102 / 5)

32. **ʿUsr" ü "yüsrā:** Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır. (İnşirah 30 / 5-6)

33. **Rābb-i felāḳ:** De ki: "Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım." (Felak 113 / 1)

34. **Razıya'llāhü ʿAnh:** Allah ondan razı olsun anlamındaki dua. (İslami kaynaklı söz)

35. **Şāneka'llāh:** Allah seni korusun. (İslami kaynaklı söz)

36. **Siccīn:** "Siccîn"in ne olduğunu sen ne bileceksin. (Mutaffifin 83 / 8)

37. **Ta'āla'llāh: Yüce.** (Allah'ın sıfatıdır.) (İslami kaynaklı söz)

38. **Tebārek:** Mutlak hükümranlık elinde olan Allah aşkındır, cömerttir ve O'nun her şeye gücü yeter. (Mülk 67 / 1)

39. **Vāli men vālāh:** Allah'ım onu sevenleri sev, sevmeyenleri sevme! Hz. Muhammed'in damadı ve dördüncü halifesi Hz. Ali için ettiği dua. (Hadis-i şerif)

40. **Ve'ḍ-ḍuḫā:** Kuşluk vaktine and olsun. (Duhâ 93/1)

41. **Yedullāh:** Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir. (Fetih, 48 / 10)

42. **Ẕü’l-minenim:** İhsan ve lutuf sahibi (Allah). (İslami kaynaklı söz)

KAYNAKLAR

Arslan, Mehmet. "Eşref Paşa, Bursalı". Ahmet Yesevi Üniversitesi, "Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü", (Erişim: 18 Haziran 2023) https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esref-pasa-bursali

BABACAN İsrafil, *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslûbu)*, Ankara: Akçağ, 2012.

BİLKAN Ali Fuat, AYDIN Şadi, *Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007

ÇALIŞKAN Sermin, *Alevilikte Dört Kapı Kırk Makam*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitapevi, 2007.

DİLÇİN Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 8. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet". (Erişim 21 Haziran 2023) https://kuran.diyanet.gov.tr/

ERCAN Özlem, *Bursalı Şair Eşref Paşa'nın Tarihe Işık Tutan Bir Kasidesi*, Bursa Atlası, Bursa: Türk Ocakları Derneği, 2022

ERCAN Özlem, Sâfî Dîvânı Hayatı-Sanatı-Karşılaştırmalı Metin Sözlük-Dizin, Bursa: Gaye Kitabevi, 2014.

ERGUN Sadeddin Nüzhet, Türk Şairleri (I-III), İstanbul, 1936

Geliştirilmiş Osmanlıca / Arapça Klavye. (Erişim: 30 Mayıs 2023) https://www.isa-sari.com/osmanlica/

İNAL İbnü'l-Emin Mahmut Kemal, *Son Asrın Türk Şairleri (A-H)*, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1969

Kartallıoğlu, Yavuz, Klasik Osmanlı Türkçesinde Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?, *Turkish Studies*,Volume 3 / 6 Fall 2008

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. "Kubbealtı Lugatı". (Erişim: 28 Mayıs 2023) http://lugatim.com/s/ALEV%C3%8E

MENGİ Mine, “Divan Şiiri Estetiği Açısından İ’câz, *Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 15 / 39 (28 Şubat 2009), 2019

MENGİ Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, 1.b., Ankara: Akçağ Yayınları, 1994

MUM Cafer, Orta Klasik Dönem (1600-1700) Sebk-i Hindî, Türk Edebiyatı Tarihi II, İstanbul: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007

OCAK Ahmet Yaşar, “Alevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, , 2: 368-369, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1989

Osmanlıca Sözlükler. (Erişim: 19 Mayıs 2023) https://www.osmanlicasozlukler.com/maddeler-h21.html

ÖNTÜRK Ahmet, “Divan Şiirinde Renkler”, *Ulakbilge*, 5 / 12, 2017

ÖZ, Mustafa, “Kerbela” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 25: 271-272 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2022

ÖZTEKİN Özge, “Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebk-i Hindî’nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği”, *Turkish Studies*, Volume 4 / 1 Winter 2009

PALA İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 9.b., İstanbul: L&M Yayınları, 2010.

PAŞA, Eşref Mustafâ b. Ahmed Sıdkı Bursavî. Divan, Hacı Mahmud Efendi, 3464; 1a-16a. Süleymaniye Kütüphanesi.

PAŞA, Eşref. Divan-ı Eşrefü’ş- şuarâ, Nadir ve Yazma Eserler Bölümü Nadir, 1861; 1a-101a Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi.

PAŞA, Mustafa Eşref. Divan-ı Eşref’üş-Şuara, Açık Erişim Koleksiyonu, 1278; 1-202. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi

SARAÇ Mehmet Ali Yekta, Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat, 1.b., İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2016

SARIKAYA Mehmet Saffet, “Alevilik-Bektaşiliğin Tasavvufi Boyutu Üzerine” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, *S.82* (9 Haziran 2017): 9-23

ŞENTÜRK Ahmet Atilla, KARTAL Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, 1.b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2007

TANRIBUYURDU Gülçin, Eşref Paşa Divanı (İnceleme- Transkripsiyonlu Metin-Nesre Çeviri, (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü. (Erişim: 11 Haziran 2023) https://tebdiz.com/

Türk Tarih Kurumu Başkanlığı. "Türk Tarih Kurumu". (Erişim: 14 Haziran 2023) https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/

Türk Tarih Kurumu Başkanlığı. "Türk Tarih Kurumu". (Erişim: 18 Haziran 2023) https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/osmanli-padisahlari/

Türkiye Büyük Millet Meclisi Açık Erişim Koleksiyonu. (Erişim: 15 Ekim 2022) https://acikerisim.tbmm.gov.tr/

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. "Türkiye Yazma Eserler Kurumu". (Erişim: 30 Mayıs 2023) http://yazmalar.gov.tr/

URĞUN DOĞAN Serap, Eşref Paşa Divanı, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversiyesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010

ÜNVER İsmail, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, 9 / 1 1993, ss. 51-89.

Vikipedi Özgür Ansiklopedi. "Vikipedi". (Erişim: 30 Mayıs 2023) https://tr.wikipedia.org/wiki/Emirn%C3%A2me

YILMAZ Mehmet, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük), İstanbul: Kesit Yayınları, 2013